

چایی دووهم

شرحی ابن عقیل به کوردی

نه گه ن ئیکدانه وهو اعراب کردنی سه رجه م دهقه کانی تورنان و
فه رموده کان، و راقه کردنی سه رجه م دیره کانی نه نفیه به کوردی

به رنگی دووهم

له بابیه تی (کان واخواتها) تا (المنصوبات)

ناماده کردنی
سه ربه ست جه باری

منتدی اقرا الثقافي
www.iqra.afsamontada.com

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

سُرنا چمک (بَن عَقِيلَا
عَوَّاسَا

به کوردی

له گهل لیكدانه وه و اعراب كردنی سهرجه م دهقه كانی قورنان و
فهرموده كان ، و راقه كردنی سهرجه م دیره كانی نه لفییه به کوردی

به رگی دووهم

له بابتهی (كان أخواتها) تا (المنصوبات)

ئاماده كردنی

سهر به ست جه باری

ز ۲۰۱۳

چاپی یه که م

سالی ۱۴۳۴ ک

شرحی ابن عقیل به کوردی

ئاماده کردنی: سه ره ست جه باری

تیراژ: ۱۰۰۰ دانه

چاپخانه ی: ری نوی

ژماره ی سپاردن: له به ریویه رایه تی کتبیخانه گشتیه کان ژماره ی

سپاردنی (۱۲۴۴) ی سالی (۲۰۱۲) ی پیدراوه.

نواسخ الابتداء^(۱)

کان واخواتها^(۲)

- ۱۴۳- تَرْفَعُ كَانِ الْمُبْتَدَأُ اسْمًا، وَالْخَبَرُ تَنْصِبُهُ كَكَانَ سَيِّدًا عَمْرُ
 ۱۴۴- كَكَانَ ظَلٌّ بَاتَ أَضْحَى أَصْبَحًا أَمْسَى وَصَارَ لَيْسَ زَالَ بَرَحًا
 ۱۴۵- فَتَيَّ وَأَنْفَكَ، وَهَذَى الْأَرْبَعَةَ لَشِبَهُ نَفْسِي أَوْ لِنَفْسِي مُتَّبَعَةً
 ۱۴۶- وَمِثْلُ كَانِ دَامَ مَسْنُوقًا بِ ((مَا)) كَأَعْطَى مَا دُمْتُ مُصِيبًا دَرِهَمًا^(۳)

^(۱) زانایانی نحو عاده تیان وایه دوای باسکردنی بابەتی مبتداو خبر باسی بابەتی (نواسخ الابتداء) دەکەن واتا ئەو شتانهی دەجنە سەر جملە ی اسمی و مبتدا لادەبن ، بویە پێیان دەوترێت نواسخ چونکە مبتداکە لادەدەن ، ووشە ی نواسخ کو (جمع ی) (ناسخ) هوبە واتای لابەر و هەلگر دێت ، واتا ئەم شتانه مبتدا هەلەدەگرن و نایهێلن ، جا لە ریزمانی زمانی عەرەبیدا نواسخ شەشن کە ئەمانەن : (کان واخواتها ، إِنَّ واخواتها ، کادواخواتها ، لاالنافیه للجنس ، لیس واخواتها ، ظَنَّ واخواتها) .

^(۲) لە زمانی عەرەبیدا فعل چەند دابەشیبوونیکی هەیە ، یەکیکیان بریتیە لە دابەش بوون بۆ : فعلی تەواو (القام) ، وفعلی ناتەواو (الناقص) ، جا هۆی ناوانانی ئەم فعلانە بە ناتەواو دووشتە : ا- لە بەر ئەوەی بەتەنەها لگەل مرفوعە کەیدا مانا نادات بە لکو پێویستی بە ناویکی تریشە - کە خبرە کە یە - بۆ تەواو کردنی ماناکە ی . ب- ئەوەیە کە ئەم فعلانە تەنەها دەلالەت لەسەر کات (الزمن) دەکەن ، بە پێچەوانە ی فعلی تەواو کە دەلالەت لەسەر کات وپووداو (الزمن والحدث) دەکەن . وە ووشە ی (اخوات) واتا هاوشیو .

^(۳) مانای ئەم چوار دێرە ی ئەلفیە بەم شیوێ : ۱۴۳- کان مرفوع دەکات مبتدا و دەیکاتە اسمی خوێ ، وە خبریش منصوب دەکات ، وەکو نموونە ی عمر گەورە و سەردار بوو ، ئەم پرستە یە و هاوشیو کانی بەم شیوێ : إعراب دەکرێن : کان : فعل ماضی ناقص . عمر : اسم کان مرفوع وعلامة رفعه الضمة الظاهرة . سید : خبر کان منصوب وعلامة نصبه الفتحة الظاهرة . ۱۴۴- وەکو کان وایە ئەم فعلانەش (ظل ، بات ، أضحی ، أصبح ، أمسى ، صار ، لیس ، زال ، برح ..) ۱۴۵- فتی ، انفک ، جا ئەم چوارە ، واتا (زال و برح و فتی و انفک) دەبیێت بێن بە دوای نفی یان هاوینە ی نفی دا . -

کاتیک لیبۆیه وه دانه ر له باسی مبتدا و خبر دهستی کرد به باسکردنی نواسخی مبتدا، نواسخیش دوو جوړه: ههندیکیان فعلن، وه هندیکیان حهرفن. فعله کان بریتین له: کان وهاوشیوه کانی، وئهفعالی مقاربه، وظن وهاوشیوه کانی. ^(١) حهرفه کانیش: (ما) وهاوشیوه کانی، (لا) ی نافییه للجنس، وان وهاوشیوه کانی .

جا دانه ر دهستی کرد به باسکردنی کان وهاوشیوه کانی، که هه موویان فعلن به یه کدهنگی زانایان، جگه له (لیس) ^(٢)، زۆربه ی زانایان پییان وایه فعله ، به لام شیخی فارسی - له یه کیک له دوو بوچوونه کهیدا - وهروه ها ابو بکری کوپری شقیریش پییان وایه که (لیس) حهرفه و فعل نیه .

جا ئه م فعلا نه ^(٣) مرفوع ده کهن مبتدا، و منصوبیش ده کهن خبر، جا مرفوع کراو ده بیته ناویان، و منصوبه کهش ده بیته خبریان .

ههروه ها ئه م فعلا نه ده بنه دوو جوړه: ههندیکیان ئه م عمله ^(٤) ده کهن به پی مه رج، ئه وانیش بریتین له: کان، وظل، و بات، واضح، و اصبح، و امسی، و صار، و لیس. وه ههندیکیان ئه م عمله نا کهن به مه رج نه بیته، ئه مانیش دوو جوړن: یه کیکیان مه رج به بو عمل کردنیان نفی له پیشیانه وه بیته (لفظا) یان (تقدیرا) ^(٥)، یان هاووینه ی نفی ^(٦) له پیشیانه وه بیته، ئه وانیش چوارن :

- ١٤٦ - ههروه ها وه کو کان وایه فعلی (دام) به مه رچیک له پیشیوه بیته (ما) ی مصدری ، وه کو بیه خشه مادام بووی به خاوهن دره م .

^(١) دواتر له باسه کانی داهاتوودا ، باسی ئه م بابه تانه ده کهن . إنشا الله .

^(٢) واتا: ئه فعالی ناقصه هه موویان فعلن جگه له لیس که زانایان خلاقیان هه یه ده باره ی ئه وه ی که فعله یان حهرفه وه کو باسی ده کهن إنشا الله .

^(٣) مه به ست افعالی ناقصه یه (کان و اخواتها) .

^(٤) واتا: مرفوع کردنی مبتدا و منصوب کردنی خبر .

^(٥) مه به ست له (لفظا) ئه وه یه که دنوسریت و ده خوینریتته وه . به پیچه وانیه ی (تقدیرا) .

^(٦) مه به ست له هاووینه ی نفی نه ی و دوعایه .

زال، وبرج، وفتی، وانفك، جا نمونهی نفی له پیشهوه بوون به (لفظا): (مازال زید قائما)^(۱)، وهنموومهی نفی به تقدیری فەرموودهی خوای گه‌وره ﴿قالوا تالله تفتؤ تذکریوسف﴾^(۲) واتا: لاتفتأ^(۳). جا دروست نیه ئەم نفیه حذف کریت به پیی یاسا مه‌گەر له دواى سوینده‌وه وه‌کو ئایه‌ته پیروزه‌که^(۴)، وه هاتووہ حذف کردنی به‌بی سویند وه‌کو ووته‌ی شاعیر:

ش ٦٠ / وَأَبْرَحُ مَا آدَامَ اللَّهُ قَوْمِي بِحَمْدِ اللَّهِ مُنْتَطِقًا مُجِيدًا.^(۵)

واتا: به‌رده‌وام سوارچاک ده‌بم و سه‌خی ده‌بم، مادام خوای گه‌وره گه‌له‌که‌م بۆ به‌ئێت، مه‌به سستی ئەوه‌یه به‌رده‌وام بینیا‌زه تا گه‌له‌که‌ی مابیت، ئەمه‌ش

(^۱) عرابی ته‌واوی ئم پرسته‌یه: مازال: فعل ماضی ناقص. زید: اسم مازال مرفوع و علامه رفعه الضمة الظاهرة. قائما: خبر مازال منصوب و علامه نصبه الفتحة الظاهرة.

(^۲) ئەم پرسته‌یه به‌شیکه له ئایه‌تی ژماره (٨٥) سوره‌تی یوسف، کورت‌ه‌ی ماناکه‌ی: ووتیان- کوپه‌کانی یعقوب- سوینده‌خوا وازناهی‌تی هه‌ری‌ری یوسف ده‌که‌یت‌ه‌وه.... عرابیه‌که‌شی به‌م شیوه‌یه: قالوا: فعل ماضی مبني على الضم. وواو الجماعة: ضمیر متصل مبني في محل رفع فاعل. تالله: حرف جر للقسم. الله: اسم مجرور. تفتؤ: فعل ماضی ناقص. واسمه ضمیر مستتر تقدیره (انت). تذکر: فعل مضارع مرفوع. وفاعله ضمیر مستتر تقدیره (انت). یوسف: مفعول به منصوب، والجملة الفعلية (تذکر یوسف) في محل نصب خبر تفتؤ. له‌م ئایه‌ته پیروزه‌دا (تفتؤ) که مضارعی فتی یه به‌کار هاتووہ و نفی له‌پیشه‌وه نیه به لفظ به‌لام به‌م قدری نفی لێیه و تقدیره‌که‌ش (لاتفتؤ) ه.

(^۳) واتا: (لا) یه‌کی نافیه مقدره.

(^۴) مه‌به‌ست ئایه‌تی ژماره ٨٥ ی سوره‌تی یوسف که باسکرا.

(^۵) مانا و به‌لگه‌ی ئەم دێره: به‌رده‌وام به‌چاکی ده‌مینمه‌وه و باسی چاکی گه‌له‌که‌م ده‌که‌م و ستایشیان ده‌که‌م وه‌میشه‌ قسه‌ی چاک ده‌که‌م، تا خوای گه‌وره قهرم و گه‌له‌که‌م بۆ به‌ئێت.. به‌لگه‌که‌ی: ووته‌ی (ابرح) که مضارعی (برج) یه، بی ئەوه‌ی نفی یان هاوێنه‌ی نفی له‌ پیشه‌وه بیت، له‌کاتی‌که‌دا سویند (القسم) یش له‌پیشه‌وه نه‌هاتووہ.

جواترین مانیه بۆ ئەم دێرە. ^(١) ههروهها نموونهی هاوینهی نفی _ که مه بهست (نهی) هه کو (لاتزل قائما) ^(٢) وه هه کو ووتهی:

ش ٦١/ صَاحِ شَمْرٌ وَلَا تَزَلْ ذَاكَرَ الْمَوْتِ تِ فَنَسِيَانُهُ ضَلَالٌ مُبِينٌ. ^(٣)
وه نموونهی دوعا ^(٤) وه که: (لا يزال الله مُحسنا إليك) ^(٥) وه هه کو ووتهی
شاعر:

ش ٦٢/ أَلَا يَا اسْلَمِي يَا دَارَ مَيِّ عَلَى الْبَلَى وَلَا زَالَ مِنْهَا بِجَرَاعَتِكَ الْقَطْرُ. ^(٦)
جا ئەمه بوو دانه رئا مازهی بۆ کرد به ووتهی: (وهذه الاربعة _ تا کو تایی دێرە که).

جووری دووهم: مه رجه بۆ عمل کردنیان که (ما) ی مصدری ظرفی ^(٧) له پیشیوه بیت، ئه ویش بریتییه له فعلی (دام)، وه کو: (أعطى مادمت مصيبا

^(١) مه بهستی ابن عقیل ئه وهیه ئەم دێرە شعره به چهند شیوهیه که مانا کراوه، چونکه ووشه ی (منتظفا) و (مجیدا) چهند مانایه کیان ههیه له پووی زمانه وانیه وه.

^(٢) (عربایی تهواوی ئەم پرستیه بهم شیوهیه / لا: ناهیه جازمه. تزل: فعل مضارع (ناقص) مجزوم و علامه جزمه السكون، واسمه ضمير مستتر تقديره (انت). قائما: خبر لاتزل منصوب و علامه نصبه الفتحة الظاهرة.

^(٣) مانا و به لگه ی ئەم دێرە: ئەه ی برا هه ولده و تیبکۆشه، هه میشه بیرى مردنت هه بیت، چونکه له بیر کردنی مردن گو مپراییه کی ئاشکرایه. به لگه که ی: (ولا تزل ذاكر الموت) لێر ده ا تزل مضارعی (زال) یه و نه ی له پیشه وه هاتوه.

^(٤) که ئه ویش هاو وینه ی نفیه.

^(٥) (عربایی تهواوی ئەم پرستیه بهم شیوهیه / لا: ناهیه غیر عامله. يزال: فعل مضارع (ناقص) مرفوع. الله: اسم يزال مرفوع. محسنا: خبر يزال منصوب.

^(٦) یا خوا سه لامه ت بى ولاتى خو شه و یسته که م و دوور بیت له هه موو تیا چوونیک، به رده وام بارانی ره حمت برژی به سه ریدا. به لگه که ی: (ولا زال) عه ملی کردوه له بهر ئه وه ی دوعا ی له پیشه وه هاتوه.

^(٧) مه بهست له (ما) ی مصدری ئه وهیه که له گه ل دوا ی خویدا ده کړتیه مصدریک، وه مه بهست له ظرفی ئه وهیه که بۆ (ماوه وکات) به کار دیت. وه کو له نموونه کاندای پوون ده بیته وه.

درهما^(۱)، واتا: ببه خشه ماوهی ئه وهی خاوهن دره می. وه وه کو فه رموده ی
خوای گه وره ﴿وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا﴾^(۲)، واتا: کات
وماوهی زیندوو بوونم.

جا مانای^(۳) ظل: وه صفکردنی خبر لیدراوه^(۴) به خبره که له پوژدا^(۵)، وه
مانای بات: وه صفکردنی خبر لیدراوه به خبره که له شهودا، واضحی:
وه صفکردنی خبر لیدراوه به خبر له چیشته نگاودا، واصبح:
وه صفکردنی له به یانیاندا، وامسی: وه صفکردنی له ئیواراندا، وه
مانای صار: گواستنه وهیه له صیفه تیکه وه بو صیفه تیکی تر، وه مانای
لیس: نه فی کردنه، جا لیس نه گهر به ره ها (مطلق) ی به کار بیئت ئه وه بو نه فی

^(۱) إعرابی ته وای ئه م پرستیه به م شیوهیه/ اعط: فعل امر مبني على حذف حرف
العله. وفاعله ضمير مستتر تقديره انت. ما: مصدرية ظرفية. دُمت: دُم: فعل ماضي
ناقص مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك. ت: ضمير متصل مبني في محل
رفع اسم دام. مصيبا: خبر دام منصوب. درهما: مفعول به ثان ل(اعط)، ومفعوله الاول
محذوف.

^(۲) نایه تی ژماره ۳۱ سورهی مریم، کورتی ماناکه ی: {....- پیغه مبه ر عیسی
فه رموی- خوای گه وره فه رمانی پیداویم به نویژکردن وبه زه کات دان هه تا له ژیاندام
وزیندوویم}.

اعرابه که شی به م شیوهیه/ و: حرف عطف. اوصاني: فعل ماضي مبني على الفتحه
المقدرة على الالف منع من ظهورها التعذر. ن: نون الوقليه. ي: ضمير متصل مبني في
محل نصب مفعول به. وفاعله ضمير مستتر تقديره هو. بالصلاة: جار ومجرور متعلقان
بالفعل اوصى. والزكاة: معطوفة على الصلاة مجرورة مثلها. مادمت: فعل ماضي
ناقص، والتاء اسمها. حياً: خبر مادام منصوب.

^(۳) لیره وه ابن عقیل دیته سه ر مانای فعله ناقصه کان.

^(۴) خبر لیدراو واتا: مبتداه

^(۵) ئه مه نه گهر ظل فعلى ناقص بیئت، به لام نه گهر فعلى تام بیئت ئه وه به مانای مانه وه
به پوژ دیت.

کردنی حاله ،وهکو: ((لیس زید قائماً)) واتا: نیستا به پیوه نیه. به لām نه‌گهر کاتی له گه‌لدا باس کریت ئه‌وه به پیی کاته‌که‌یه‌تی ،وهکو: (لیس زید قائماًغداً). وه‌مانای مازال و هاویننه‌کانی^(۱): به‌رده‌وامبوون و په‌یوه‌ست بوونی خبره‌که‌یه به خبر لیدراو به پیی حاله‌ته‌که وه‌کو: (مازال زید ضاحکاً، ومازال عمرو أزرق العینین) وه‌مانای دام: به‌رده‌وام بوون و مانه‌وه .

۱۴۷- وَغَيْرُ مَاضٍ مِثْلُهُ قَدْ عَمِلًا إِنْ كَانَ غَيْرُ الْمَاضِي مِنْهُ اسْتُعْمِلًا.^(۲)
ئهم فعلانه^(۳) دوو جوړن: جوړنکیان گۆرانکاری دیته سه‌ریان^(۴) وده‌ست کاری ده‌کرین، ئه‌وانیش جگه له (لیس و دام) ن.
جوړی دووهم: ئه‌وانه‌ن که نه‌گۆرن وده‌سکاری ناکرین، ئه‌وانیش بریتین له (لیس و دام)^(۵)، جا دانه‌ر ئاگاداری کردینه‌وه به‌م دپره له‌وه‌ی ئهم فعلانه ئه‌وانه‌یان که (متصرف) ن غه‌یری ماضیه‌که‌شیان هه‌مان عملی ماضیه‌که ده‌که‌ن ، ئه‌وانیش بریتین له فعلی مضارع، وه‌کو: (یکون زید قائماً)، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمی: ﴿يَكُونُ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾^(۶)، وه‌ئهم وه‌کو

(۱) مه‌به‌ست له هاو ویننه‌کانی { ما برح، مافتی، ما انفک }

(۲) مانای ئهم دپره‌ی ئه‌لفیه به‌کورتی به‌م شیوه‌یه: جگه له ماضی له‌م فعله ناقصانه وه‌کو ماضی عمل ده‌که‌ن. نه‌گهر غه‌یری ماضیان هه‌بوو.

(۳) واتا: ئه‌فعالی ناقصه.

(۴) مه‌به‌ست له گۆرانکاری ئه‌وه‌یه بکریته مضارع و امرو اسمی فاعل و اسمی مفعول و..... هتد. واتا (متصرف) ن.

(۵) واتا: لیس و دام فعلی جامد (نه‌گۆرن) ن. ته‌نها ماضیان هه‌یه .

(۶) به‌شیکه له نایه‌تی ژماره ۱۴۲ ی سورته‌ی البقره . کورت‌ه‌ی ماناکه‌ی: {.... وه‌ پیغه‌مبه‌ریش چاودیر بینت به‌سه‌ر ئیوه‌وه....} . إعرا به‌که‌شی به‌م شیوه‌یه / یکون: فعل مضارع ناقص، منصوب لانه معطوف علی فعل منصوب قبله . الرسول: اسم یکون مرفوع . علیکم: جارو مجرور متعلقان بخبر یکون. شهیداً: خبر یکون منصوب. الشاهد فی هذه الآية: عمل مضارع من (كان) عمل ماضیه.

﴿كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ﴾^(۱)، ههروهه خواى گهوره دهفهرموینت: ﴿قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا﴾^(۲)، وهه اسمى فاعل وهكو: (زید كائن اخاك)^(۳)، ههروهه شاعر دهلیت:

۶۳ش/ وَمَا كُلُّ مَنْ يُبْدِي الْبَشَاشَةَ كَائِنًا أَخَاكَ إِذَا لَمْ تُكْفِهِ لَكَ مُنْجِدًا.^(۴)
ههروهه مصدهریش وایه^(۵)، جا زانایان خلافيان ههیه له فعلى (كان)ى ناتهواو: نایه مصدرى ههیه یان نا؟ پرای راست وتهواو نهوهیه كه مصدرى ههیه، وهكو ووتهى شاعر:

۶۴/ ببذلٍ وحلِّمٍ سادٍ في قومه الفتى وكونك إياه عليك يسير.^(۶)

^(۱) ئەم پستهیه بهشیكه له نایهتى ژماره ۱۳۵ى سورتهى (النساء)یه، كورتهى ماناكهى {بهردهوام زور دادگهر بن...}، {عرايهكهشى بهم شیوهیه/ كونوا: فعل امر ناقص من (كان) مبني على حذف النون لانه من الافعال الخمسة. وارجماعه في محل رفع فاعل. قوامين: خبر (كونوا). منصوب وعلامة نصبه الياء لانه جمع مذكر السالم. بالقسط: جار ومجرور متعلقان ب(قوامين). الشاهد فيها: عمل الامر من (كان) عمل ماضيه.

^(۲) نایهتى ژماره (۵۰) ى سورتهى (الاسراء)یه، كورتهى ماناكهى {—ئهى ﴿يٰٓأَيُّهَا بَلِيّٰ—ئِيْوَهْبِىْ بِهِ بَهْرَدِىَّان نَاسَن...}، {عرايهكهى / قل: فعل امر مبني على السكون. وفاعله ضمير مستتر تقديره (انت). كونوا: فعل امر ناقص مبني على حذف النون لانه من الافعال الخمسة. وواو الجماعة في محل رفع فاعل. حجارة: خبر كونوا منصوب. او: حرف عطف. حديدًا: اسم معطوف منصوب. الشاهد في هذه الآية مثل التي قبلها.

^(۳) {عرايى تهواوى ئەم پستهيه: زید: مبتد مرفوع. كائن: خبر مرفوع، واسمه ضمير مستتر تقديره (هو). اخاك: خبر (كائن) منصوب وعلامة نصبه الالف لانه من الأسماء الخمسة.

^(۴) ماناوبه لنگهى ئەم دێره: ئەو كهسهى پووخواشیت نیشان دهدات براو دوستى تۆ نیه، ئەگهر له تهنگانه دا فریات نهكهوینت. به لنگهكهى: عمل كردنى اسمى فاعلى (كان)یه كه بریتیه له (كائن)، اسمیكى نادیارى ههیهو خبرهكهشى (اخاك)یه.

^(۵) واتا: مصدريش هه مان عملی فعلهكهى دهكات.

^(۶) ماناوا به لنگهى ئەم دێره: هه موو كهسێك به هۆى مال به خشین وله سهر خۆى وهیندى ده بێته سهرگه وهى گه له كهى، ئەمهش بۆتۆ ئاسانه ئەكهه بتهوینت. به لنگهكهى: ووتهى—

وه ئهوانه‌ی ده‌سکاری ناکرین ونه‌گۆر(غیرمتصرف)ن_بریتین له دام
ولیس، وه‌ئوانه‌ی که مه‌رجن نفی یان هاوینه‌ی نفی له‌پیشیان وه
بیته که بریتی بوون له فعلی زال وهاوینه‌کانی^(۱) _فعلی ئه‌مر و مصدریان نیه.

۱۴۸- وَفِي جَمِيعِهَا تَوَسُّطَ الْحَبْرِ أَجْزُ وَكُلُّ سَبْقُهُ دَامَ حَظْرُ.^(۲)

مه‌به‌ستی دانهر ئه‌وه‌یه که خبری ئه‌م فعلانه^(۳) _ئه‌گه‌ر واجب نه‌بیته
پیشکه‌وتنیان به‌سه‌رناوه‌کانیاندا، وه‌دواکه‌وتنیان لییان_ئه‌وه‌ دروسته
بکه‌ونه نیوان فعله‌که‌و ناوه‌که‌، جانه‌موونه‌ی پیشکه‌وتنیان به‌سه‌ر ناوه‌که‌دا
به‌واجبی: (کان فی الدار صاحبها)^(۴)، لی‌ره‌دا دروست نیه پیشکه‌وتنی ناوه‌که‌
به‌سه‌ر خبره‌که‌دا، بو‌ئه‌وه‌ی نه‌گه‌ریته‌وه‌ جیناوه‌که‌^(۵) _بو‌شتیک که
دواکه‌وتوه له لفظ وپله‌دا^(۶)، وه‌نموونه‌ی واجب بوونی دواکه‌وتنی خبر له
ناوه‌که‌ی: (کان اخى رقيقی) لی‌ره‌دا دروست نیه پیشکه‌وتنی رقیقی_وبکریته

= (وکونک إياه) ووشه‌ی (کون) مصدری فعلی (کان) یه‌وه‌مان عه‌مه‌لی فعله‌که‌ی
کردوه، اسمیکى مرفوع کردوه که بریتیه له جیناوی (ک)، وخه‌به‌ریکی منصوب
کردوه که بریتیه له جیناوی (إياه).

^(۱) وَاَتَا: بِرَحْ وَفَتْئٍ وَمَا أَنْفَكَ .

^(۲) مانی ئه‌م دی‌ره‌ی ئه‌لفیه به‌م شیوه‌یه: هه‌مموو ئه‌و فعلانه‌ی باسکران_واتا کان
واخواتها_درسته خبره‌که‌یان بیته نیوان فعله‌که‌و اسمه‌که‌ی، وه‌هه‌موو زانیانی نحو
ریگه‌یان نه‌داوه خبری دام پیشی که‌ویت.

^(۳) مه‌به‌ست (کان واخواتها) یه.

^(۴) إعرابی ته‌واوی ئه‌م پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه: کان: فعل ماضی ناقص. فی
الدار: جارومجرور متعلقان بمحذوف خبرمقدم وجوبا. صاحب: اسم کان مؤخر مرفوع.

وهو مضاف. ها: ضمیر متصل مبني في محل جر مضاف إليه.

^(۵) وَاَتَا: جیناوی لکاو به ووشه‌ی (صاحبها).

^(۶) پیشتر له شهرحی دی‌ری ۱۲۳ ی ئه‌لفیه‌دا باس ئه‌م بابته‌مان کرد.

خبر چونکه نازانریخت که خبره، له بهر ئه وهی اعرابه که ی ناشکراو دیار نیه^(۱)، وه نمونده ی خبر که وتنه نیوان فعل واسمه که: (کان قائماً زید)، خوی گه وره ده فره مویت: ﴿وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ﴾^(۲)، هه روه ها هه موو فعله کانی تریش بهم شیوهیه ن_ ئه وان هه ی (متصرف) ن، یان متصرف نین_ دروسته خبره که یان پیشکه ویت بهو مهرجه ی باسکرا بی، هه روه ها خاوه نی کتیبی (الارشاد)^(۳) باسی خلاقی زانایانی کردووه ده رباره ی دروستیتی پیشکه وتنی خبری (لیس) به سهر اسمه که یدا، وه پای به هین ئه وه ی دروسته، وه کو شاعر ده لی:

ش ۶۵/ سَلِي إِنَّ جَهْلَتِ النَّاسَ عَنَّا وَعَنْهُمْ فَلَيْسَ سَوَاءَ عَالِمٌ وَجَهْلٌ.^(۴)
هه روه ها (ابن معط) باسی ئه وه ی کردووه که خبری (دام) پییش اسمه که ی ناکه ویت، ونالیت: (لأصاحبك مادام قائماً زید) به لام پای راست ئه وه یه که دروسته، شاعریش ده لیت:

^(۱) چونکه ناوی رفیقی واخی هه ردوکیان کو تایان حه رفی بزوین (عه) یه و اعرابیان به مقدر (نادیاری) ده کریت.

^(۲) ئه م پرستیه به شیکه له ئایه تی ژماره (۴۷) ی سوره تی (الروم). کورته ی مانا که ی {خوسه رخستن و یارمه تی دانی برواداران مافیکه له سهر خو مان پیوستان کردووه بو یان}. اعرابه که شی بهم شیوه یه / و: حسب ماقبله. کان: فعل ماضی نافص. حقا: خبر کان المقدم منصوب. علینا: جارو مجرور متعلقان ب (حقاً). نصر: اسم کان مرفوع، وهو مضاف. المؤمنین: مضاف إليه مجرور و علامه خره الیاء لانه جمع مذكر سالم. الشاهد فی هذه الآية: حقا خبر کان وقد جاز توسطها بین الفعل (کان) واسمها (نصر).

^(۳) ناوی عبدالله ی کوری جعفره و ناسراوه به ابن درستویه نحوی.

^(۴) مانای ئه م دیره بهم شیوه یه: پرسیار بکه_ گهر نه تزان ی_ له خه لکی ده رباره ی ئیمه و ئه وان، بیگومان یه کسان نین زاناو نه زان. به لگه ی ئه م دیره: خبری لیس پیشکه وتووه که بریتیه له (سواء) به سهر اسمه که یدا که بریتیه له (عالم)، ئه مه ش دروست و په وایه.

ش ۶۶/ لا طیبَ لِلْعَیْشِ مَا دَامَتْ مُنْعَصَةٌ لَذَاتُهُ بِادْكَارِ الْمَوْتِ وَالْهَرَمِ^(۱)
 ههروه‌ها ئاماژە‌ی کرد دانەر به‌ووته‌ی (وکلُّ سبقه دام حظر) بۆ ئه‌وه‌ی که
 بیگومان هه‌موو عه‌ره‌ب یان هه‌موو زانایانی نحو به‌دروستی نازانن
 پیشکه‌وتنی خبری (دام) به‌سه‌ریدا، ئه‌مه‌ش^(۲) ئه‌گه‌ر مه‌به‌ستی ئه‌وه‌ بیت که
 ریگه‌یان نه‌داییت پیشکه‌وتنی خبری دام به‌سه‌ر (ما) ی لکاوه به (دام) هوه
 وه‌کو: (لا اصحبك قائماً مادام زید) ئه‌وه‌ راست وته‌واوه، به‌لام ئه‌گه‌ر
 مه‌به‌ستی ئه‌وه‌ بیت که ریگه‌یان نه‌داوه پیشکه‌وتنی خبر به‌سه‌ر (دام)
 که به‌ته‌نها، وه‌کو: (لا اصحبك ماقائماً دام زید) _ کوپه‌که‌شی^(۳) به‌م شیوه‌یه
 راڤه‌ی کردووه له‌سه‌رحه‌که‌یدا _ ئه‌وه‌ قسه‌وباس هه‌لده‌گیریت، ئه‌وه‌شی دیارو
 ناشکرا بیت ئه‌وه‌یه که نادروست نیه پیشکه‌وتنی خبری دام به‌سه‌ر فعلی
 (دام) به‌ته‌نها، ده‌لییت: (لا اصحبك ما قائماً دام زید) هه‌ر وه‌کو
 ده‌لیی (لا اصحبك مازیداً کلمت).^(۴)

^(۱) واتا: خوشی نیه له‌م ژیانه مادام تێک چیت خوشییه‌کانی به‌باس وهاتنی پیری و
 مردن. به‌لگه‌که‌ی: پیشکه‌وتنی خبری دام که بریتیه له‌م (منعصه) به‌سه‌ر اسم‌که‌یدا
 که بریتیه له‌ (لذاته).

واتا: ئه‌وه‌ی که دروست نیه پیشکه‌وتنی خبری دام به‌سه‌ریدا.

واتا کوپی ابن مالک که ناوی محمدهو ناسراوه به‌کوپری دانەر (ابن الناظم)
 ئه‌شه‌رحی ئه‌لفیه‌که‌ی باوکی کردووه به‌ناوی (شرح ابن الناظم علی الفیه ابن مالک).
 مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه که له‌پسته‌ی (لا اصحبك مازیداً کلمت) زیدا هاتۆته‌ نێوان (ما) ی
 صدری وفعله‌که‌ی ئه‌مه‌ش دروسته که واتا پسته‌ی: (لا اصحبك ما قائماً دام زید)
 به‌شه‌مان شیوه‌ دروسته.

١٤٩- كَذَاكَ سَبَقُ خَبَرٍ مَا النَّافِيَةُ فَجِئْتُ بِهَا مَثْلُوهٌ لَا تَالِيَةَ.^(١)
 واتا دروست نیه خبری (ما)ی نافیه^(٢) پیئشی کهوئیت، ئەمەش دوو جوړ لی
 خو دهگریت: یه کیکیان: ئەو فعلا نه نه که مەرجه نه فی له پیئشیانه وه بیئت
 ئەوانیش بریتین له (زال) وهاوشیوه کانی^(٣)، دروست نیه بلئیت: (قائماً مازال
 زید) به لام هەر یه که له پیئشه و (ابن کیسان والنحاس) ئەمه به دروست
 دهزانن. دووهم: ئەو فعله ناتەواوانه نه که نه فی مەرچ نیه بو عمله کیان، وهکو
 (ماکان قائماً زید) دروست نیه بلئیت: (قائماً ماکان زید)، وههندی له زانایان
 ئەمەیان به دروست زانیوه.

جا ناوه پوکی قسه که ی ابن مالک ئەوهیه که ئەگەر نه فیه که به غهیری (ما) بی
 ئەوه دروسته خبری فعله که پیئش کهوئیت، دهلیت: (قائماً یزل زید)
 وَمُنْطَلِقاً لَمْ يَكُنْ عَمْرُؤُا وَهَئِنْدِيكِيان ئەمه به دروست نازانن. ههروهه
 ناوه پوکی قسه که ی^(٤) ئەوهیه که دروسته خبر به ته نه پیئش فعله که کهوئیت
 ئەگەر نه فیه که به (ما)ی نافیهش بیئت، وهکه: (ما قائماً زال زید) وه
 وهکو (ما قائماً کان زید) هه چهنده هه ندیکیان ئەمهش به دروست نازانن.

١٥٠- وَمَنْعُ سَبَقِ خَبَرٍ لَيْسَ اصْطُفِيَ وَدُو تَمَامٍ مَّا بَرَفَعَ يَكْتَفَى

١٥١- وَمَا سِوَاهُ نَاقِصٍ وَالنَّقْصُ فِي قَتِي لَيْسَ زَالَ دَائِمًا قَفَى.^(٥)

^(١) مانای ئەم دێره ی ئەلفیه بهم شیوهیه: ههروهه ریگه یان نه داوه زانایان پیئشکه و تنی خبری
 (ما)ی نافیه به سهریدا، (ما)ی نافیه ده بیئت شتی به دوا دا بیئت نه وه که به دوا ی شتدا بیئت .
^(٢) (ما)ی نافیه له زمانی عه ره بیدا دوو جوړه : ١- نافیه غیر عامله له پرووی مانا وه نفی
 شته که ده کات به لام عمل ناکات، ئەم جوړهش ده چئته سهر فعلی ماضی و مضارع .
 ب- نافیه عامله ئەم جوړهش ده چئته سهر جمله ی اسمی و ئەمهش مه بهسته لیته دا.
^(٣) که بریتی بوون له {زال و برج وقتی وانفک} .

^(٤) واتا قسه ی ابن مالک که بریتی بوو له دێره ی ژماره ١٤٩.

^(٥) مانای ئەم دوو دێره ی ئەلفیه: ١٥٠/ نادروستی خبری (لیس) هه لێژراوه لای من و اتا لای
 ابن مالک. وه فعلی ته واویش له (کان) وهاوشیوه کانی ئەوانه نه که له گه ل ناویکی مرفوع مانایا

زانایانی نحو رایان جیا به ده باره ی پیشکه وتنی خبری (لیس)، کوفیکان و مبرد و زجاج و ابن السراج و زوریک له زانایانی پاشین (المتأخرین) _ له وانیش دانهر _ پییان وایه دروست نیه پیشکه وتنی، به لام هه ریه که له ابو علی فارسی و ابن برهان پییان وایه دروسته، ده لییت: (قائمالیس زید)، هه روه ها خلاف هه یه له گێرانه وه له بۆچوونی پیشه وایه سیبویه، هه ندیک و وتویانه پیشه وایه سیبویه به دروستی ده زانیت^(۱)، وه هه ندیکیان و وتویانه به دروستی نازانیت، وه له زمانی عه ره بیدا نه ها تووه پیشکه وتنی خبری (لیس) به سه ریدا، به لکو له زمانی عه ره بیدا ته نها پیشکه وتنی معمولی خبره که ی^(۲) ها تووه، وه کوفه رمووده ی خوای گه وره: ﴿أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ﴾^(۳) ئه م ئایه ته یان کردو ته به لگه ئه وانه ی که به دروستی ده زانن پیشکه وتنی خبری (لیس)، پراقه ی ئایه ته که ش ئه ویه که (یوم

= ته واییت و پیویستیان به شتیکی تر نه بییت. ۱/۵۱/ جگه له فعلی ته وایش نا ته واون، ئه م سی فعله ش (فتی، لیس، زال) هه موو کاتیک نا ته واون و به ته واون (تام) ی به کار نایه ن، و اتا غه یری ئه م سی فعله ده کریت به ته واون و به نا ته واون به کار بین.

(۱) و اتا: پیشکه وتنی خبری لیس.

(۲) مه به ست ئه ویه کاتیک خبری لیس اسمی فاعل یان اسمی مفعول یان صفه ی مشبهه بییت له م کاته دا پیویستی به معمول هه یه چونکه ئه مانه عاملن وه کو پیشتر له با سه کانی رابرد وودا با سمان کرد.

(۳) به شیکه له ئایه تی ژماره (۸) ی سورته ی هود. کورته ی ماناکه ی: {بیدارین که ئه و پوژه ی سزایان بو دی، به هیچ شیوه یه که لییان لانداری و که سیش نا توانیت قوتار بییت...} {عربی ته واون ئه م پرستیه به م شیوه یه: ألا حرف افتتاح مبني على السكون. يوم: ظرف زمان لـ (مصرفا) منصوب و علامه نصبه الفتحة الظاهرة. يأتيهم: فعل مضارع مرفوع و علامه رفعه الضمة المقدرة على الياء للثقل، و فاعله ضمير مستتر تقديره (هو)، وهم: ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به. و جملة (يأتيهم) في محل جر بإضافة (يوم) إليها. مصرفا: خبر ليس منصوب. عنهم: جار ومجرور متعلقان بـ (مصرفا). الشاهد في هذه الآية: تقديم معمول خبر ليس عليها.

یأتیه‌م) معمولی خبری (لیس) یه‌که بریتیه له (مصرفا) و پیش (لیس) که و تووه، وه و تووانه معمول ناکریت پیشکه ویت مه‌گر کاتیک عامله‌که‌ی پیشکه ویت^(۱).

هه‌روه‌ها و وته‌ی: (و‌ذو تمام تا کو‌تای) و اتائهم فعلانه^(۲) ده‌بنه دووبه‌شه‌وه: یه‌کیکیان: به‌ته‌واو (تام) ی به‌ناته‌واو (ناقص) ی به‌کار دیت، دووهمیان: ته‌ننا ناته‌واوه، مه‌به‌ستیش له ته‌واو ئه‌وه‌یه: که به‌ته‌ننا ناویکی مرفوع^(۳) مانای ته‌واو ده‌بیت و پرسته‌یه‌کی ته‌واو دروست ده‌کات، وه‌مه‌به‌ست له ناته‌واو: ئه‌وه‌یه که به‌ته‌ننا له‌گه‌ل ناویکی (مرفوع) دا مانای ته‌واو نابیت و پیویستی به‌ناویکی منصوبیشه^(۴).

جاهه‌موو ئهم فعلانه دروسته به‌ته‌واو (تام) ی به‌کار بین جگه له (فتی)، و (زال) که مضارع‌که‌ی (یزال) ه، نه‌وه‌ک ئه‌وه‌ی مضارع‌که‌ی (یزول) ه چونکه ئه‌مه‌یان ته‌واو (تام) ه، وه‌کو: (زالت الشمس)^(۵)، و (لیس) ئهم سیانه^(۶) هه‌موو کات ناته‌واون.

^(۱) و اتا: که دروست بیت پیشکه و تنی معمولی خبر ئه‌وه بیگومان پیشکه و تنی خبر له پیشتره.

^(۲) مه‌به‌ست (کان و اخواتها) یه.

^(۳) که ده‌بیته فاعلی فعله‌که.

^(۴) که ده‌بیته خبری، و اتا فعلی ناقص پیویست به‌اسمیکی مرفوع و خبریکی منصوبه وه‌کو پیشتر باسما‌ن کرد.

^(۵) فعلی (زال) که فعلیکی ماضیه، به‌درو شیوه ده‌کریته مضارع: ا- (یزال) که به واتای به‌رده‌وامی دیت و فعلیکی ناقصه و هیچ کاتیک تام نیه. ب- (یزول) که به واتای لاده‌چیت یان نامینیت دیت و فعلیکی (تام) ه و ناقص نیه.

^(۶) و اتا: فتی و زال و لیس.

جا نمونه‌ی فعلی ته‌واو فره‌مووده‌ی خ‌وا‌ی گه‌وره: ﴿وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ
فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ﴾^(۱)، هه‌روه‌ها فره‌مووده‌ی خ‌وا‌ی گه‌وره: ﴿خَالِدِينَ فِيهَا مَا
دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ﴾^(۲)، وه‌ فره‌مووده‌ی خ‌وا‌ی گه‌وره: ﴿فَسُبْحَانَ اللَّهِ
حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ﴾^(۳)

^(۱) به‌شیکه له نایه‌تی ژماره (۲۸۰) ی سورته‌ی البقره، کورته‌ی ماناکه‌ی: {ئه‌گه‌ر
قهرزدار نه‌دار بوو ئه‌وه با موئه‌تی بدری تا ده‌وله‌مهند ده‌بیئت}. {إعرابه‌که‌ی: و:حسب
ماقبله . إن:حرف شرط جازم مبني على السكون. كان:فعل ماضي تام مبني في محل
جزم . ذو: فاعل مرفوع وعلامة رفعه الواو لانه من الاسماء الخمسة، ويجوز أن
يكون(ذو) في محل رفع نائب فاعل إذا كان (كان) بمعنى وُجدَ،وهو مضاف.
عسرة:مضاف إليه مجرور . ف:واقعة في جواب الشرط. نظرة:خبر لمبتدأ محذوف. إلى
ميسرة: جارومجرور متعلقان بـ(نظرة). وجملة (فنظرة إلى ميسرة) في محل جواب
شرط. الشاهد في هذه الآية/ (كان) التامة بمعنى حدث او بمعنى وُجدَ.

^(۲) نایه‌تی ژماره (۱۰۷) ی سورته‌ی (هود)، کورته‌ی ماناکه‌ی: {تیايدا ده‌مینه‌ره
واتابه‌ه‌شتیه‌کان ودۆزه‌خیه‌کان_ تا ئاسمانه‌کان و زه‌وی بمینه‌ت_واتا به‌ه‌میشه‌یی_}. {إعرابی
ته‌واوی به‌م شیوه‌یه: خالدين: حال من الضمير في (شقوا) منصوب وعلامة نصبه الياء لانه جمع
مذكر السالم. ما:مصدرية ظرفية. دامت:فعل ماضي تام بمعنى بقي مبني على الفتح ، والتاء
:تاء التانيث الساكنة. السموات:فاعل مرفوع. والارض: اسم معطوف مرفوع. الشاهد في هذه
الآية : (دام) جاء بمعنى بقي وهو فعل تام، ولم يعمل عمل كان واخواتها.

^(۳) نایه‌تی ژماره (۱۷) ی سورته‌ی (الروم)، کورته‌ی ماناکه‌ی: {ئه‌نجای پاك و بیگه‌ردی بلین کاتی
ئیواره‌تان لیدیت وکاتیك به‌یانیاقتان لیدیت}. {إعرابه‌که‌شی به‌م شیوه‌یه/ ف: حسب ماقبلها.
سبحان:مفعول مطلق لفعل محذوف..منصوب وعلامة نصبه الفتحة وهو مضاف. الله: مضاف
إليه. حين: ظرف زمان منصوب، وشبه الجملة متعلق بـ(سبحان). تمسون: فعل مضارع تام
مرفوع وعلامة رفعه ثبوت النون لانه من الافعال الخمسة. والواو:ضمير متصل مبني في محل
رفع فاعل. وجملة (تمسون)في محل جر بإضافة الظرف إليها. وإعراب (حين تصبحون) مثل (حين
تمسون). الشاهد في هذه الآية: تمسون وتصبحون حيث جاء الفعلان تامين لأنهما بمعنى
تدخلون في المساء وتدخلون في الصباح.

۱۵۲- وَلَا يَلِي الْعَامِلَ مَعْمُولُ الْخَبَرِ إِلَّا إِذَا ظَرْفًا أَتَى أَوْ حَرْفَ جَرٍّ.^(۱)
 واتا دروست نیه له‌دوای (کان و اخواتها) معمولی خبر بیئت^(۲) نه‌گه‌ر
 معموله‌که ظرف و جارو مجرور نه‌بیئت، نه‌مه‌ش دوو حالت له‌خو‌ده‌گریئت:
 یه‌کیکیان: معمولی خبره‌که به‌ته‌ن‌ها پیش اسم‌که بکه‌ویئت و خبره‌که‌ش
 له‌دوای اسم‌که‌وه بیئت، وه‌کو: (کان طعامک زیداً آکلاً)^(۳)، نه‌مه‌ش دروست نیه
 لای به‌صری‌کان، به‌لام کوفی‌کان به‌دروستی ده‌زائن.

دووه‌میان: نه‌وه‌یه که معمولی خبره‌که و خبره‌که‌ش هه‌ردووکیان پیش اسم‌که بکه‌ون،
 وه معمولی خبره‌که‌ش پیش خبره‌که‌ی بکه‌ویئت، وه‌کو: (کان طعامک آکلاً زیداً)، نه‌مه‌ش
 لای سیبویه دروست نیه، به‌لام هه‌ندی له به‌صری‌کان به‌دروستی ده‌زائن.

هه‌روه‌ها وه‌رده‌گریئت له‌ قسه‌ی دانهر که خبر و معموله‌که‌ی نه‌گه‌ر پیش
 اسم‌که بکه‌ون و خبره‌که‌ش پیش معموله‌که‌ی بکه‌ویئت نه‌وه دروسته،
 چونکه له‌م حاله‌ته‌دا معمول به‌دوای (کان) دا نه‌ها تووه، ده‌لیئت: (کان آکلاً
 طعامک زیداً) وه به‌صری‌کانیش به‌نادروستی نازائن. جائه‌گه‌ر معموله‌که ظرف
 یان جارو مجرور بوئه وه دروسته به‌دوای (کان) دا بیئت لای به‌صری‌کان
 و کوفی‌کان، وه‌کو: (کان عندک زیداً مقيماً)^(۴)، و کان فیک زیداً راغباً^(۵)

^(۱) مانای نه‌م دپیره‌ی ته‌لفیه: دروست نیه معمولی خبر کاتیک خبر عامل بیئت بکه‌ویته
 دوای عاملی خبره‌که واتا بکه‌ویته دوای فعلی (کان و اخواتها)، مه‌گه‌ر نه‌و معموله ظرف
 یان جارو مجرور بیئت، و اتانه‌گه‌ر معمولی خبره‌که ظرف و جارو مجرور بیئت دروسته
 بکه‌ویته دوای فعله‌که و پیش خبره‌که‌ی که‌ویئت.

^(۲) واتا پیش خبر که‌ویئت.

^(۳) له‌م پرسته‌یه‌دا (طعامک) معمولی (آکلاً)، چونکه آکل اسمی فاعله و عمل ده‌کات.

^(۴) له‌م پرسته‌یه‌دا (مقيماً) خبری کانه‌یه و عامله چونکه اسمی فاعله، وه معموله‌که‌ی (عندک) یه‌که
 ظرفه و پیش اسمی کان که‌وتووه، نه‌مه‌ش به‌بی خلاف دروسته.

^(۵) له‌م پرسته‌یه‌شدا (راغباً) خبری کانه‌یه و اسمی فاعله و عمل ده‌کات و معموله‌که‌شی
 (فیک) یه و جارو مجرور و پیش اسم‌که که‌وتووه، نه‌مه‌ش لای هه‌موو زانایان دروسته.

۱۵۳- وَمُضْمَرُ الشَّانِ اسْمًا اِنْ وَقَعَ مُوَهُمُ مَا اسْتَبَانَ اَنَّهُ امْتَنَعَ.^(۱)
 واتا ئەگەر لەزمانی عەرەبیدا هات شتێک که ظاهرەکهی وابوو که معمولی
 خبری کان پیش اسمی (کان) که کهوتبێ ئەو وەراقیە بکه که له (کان) کهدا
 جیناویکی نادیار هەیه که پێی دەوتریت (ضمیر الشان)^(۲) هەیه وئەو
 جیناوە دەبێتە اسمی (کان) ه، ئەمەش وەکو ووتە شاعر:
 ش ۶۷ / قَنَافِدُ هَذَا جُونٌ حَوْلَ بِيُوتِهِمْ بِمَا كَانَ إِيَّاهُمْ عَطِيَّةً عَوْدًا.^(۳)
 جا ئەم دێرە وادەردەکهوێت که وەکو پرستە (کان) طعامک زیداً آکلاً^(۴) وابێت،
 بەلام وادادەنریت که اسمی (کان) جیناویکی نادیار بێت.
 هەرەها یەکیکی تر لەو نموونانە که وادەردەکهوێت وەکو پرستە (کان)
 طعامک آکلاً زیداً) وابێت ووتە ی:
 ش ۶۸ / فَأَصْبَحُوا وَالنَّوَى عَالِي مُعْرَسِهِمْ وَلَيْسَ كُلُّ النَّوَى تُلْقِي الْمَسَاكِينُ.^(۵)

(۱) ئەم دێرە ی ئەلفیه تەواوەری دێری پیشووە ماناکە ی: جیناویکی نادیار مقدر
 که ئەگەر شتێک پرستە یەك هات لەزمانی عەرەبیدا که به ظاهر معمولی خبری (کان)
 پیش اسمە که کهوتبێ وئەو جیناوە نادیارە بکه به اسمی (کان) که .
 (۲) پیشتر مانای (ضمیر الشان) مان کرد.
 (۳) ماناوە لگە ی ئەم دێرە بەم شیوە یە: ئەوان وەکو ژیرک وان بەشەودا دگەڕێن و مۆتە مۆت
 دەکن بۆ دزی و خراپە کاری، چونکە باوکیان فیریانی کردووە. بە لگە ی ئەم دێرە: لەم دێرەدا وا
 دەرە کهوێت که معمولی خبری کان که بریتیه له (یاهم) پیش اسمە که کهوتبێت که بریتیه
 له (عطیه)، ئەمەش لای زۆرە ی زانایان دروست نیە، بۆ یە دەلێن اسمی (کان) که لێرەدا بریتیه له
 جیناویکی نادیار (ضمیر الشان) و خبرە که شی دەبێتە پرستە ی (عطیه عردەم).
 (۴) واتا: لەم پرستە یەدا (طعامک) معمولی خبری (کان) یە و پیش اسم و خبرە که ی
 کهوتووە، بەلام ئەمە لای زۆرە ی زانایان دروست نیە و دەلێن لەم حالە تەدا اسمی
 (کان) جیناویکی نادیار و پێی دەوتریت (ضمیر الشان).
 (۵) ماناوە لگە ی ئەم دێرە ش: کاتیک میوانە کان به یانیان کردووە ناوکی خورما
 که ئە که ببو له جینگە که یان واتا خورمایان زۆر خواردبوو، وە مەرجیش نیە هەموو-

ئەگەر ووشە (تلقى) به (يلقى) نه خویندریته وه^(۱)، که واتا ئه و دوو دپیره رابورد^(۲)، له ههردووکیاندا اسمی (كان) نادیاره ولهیه که میاندا دهبیته (بماكان هو) واتا: حال وایه^(۳)، وه ناوی (عطية)^(۴)؛ دهبیته مبتدا و (عود) ش دهبیته خبری و (ياهم) یش دهبیته مفعولی (عود) و ئه پسته اسمیه ش^(۵) دهبیته خبری (كان)، که واتا مفعولی خبری (كان) نه که وتۆته نیوان (كان) واسمه که ی، چونکه اسمی کان جیناویکی نادیاره وله پیش معموله که وهیه. ههروهها له پسته ی دووهمدا^(۶)، دهبیته (لیس هو) واتا: حال وایه، که واتا (ضمیرالشان) که دهبیته اسمی (لیس)، وه ووشه ی (کل) دهبیته معمولی (تلقى) و (تلقى المساکین) یش دهبیته فعل و فاعل، سه رجهم پسته که ش دهبیته خبری (لیس)، ئه مه هه ندیکه له وه ی ووتراوه ده باره ی ئه دوو دپیره^(۷).

- ناوی خورماکانیان فرزندابیت و ده کرێ هه ندیکیان قووت دابیت، واتا زۆرخۆربوون. به لگه ی ئه دپیره: واده ده که ویت که معمولی خبری (لیس) که بریتیه له (کل) پیش اسم و خبره که ی که وتبیت، به لām واده نریت که اسمی (لیس) جیناویکی نادیاربیت. چونکه ئەگەر به (يلقى) بخویندریته وه ئه وه به بی خلاف اسمی (لیس) دهبیته جیناویکی نادیار.

^(۲) واتا: شاهی ژماره ۶۷ و ۶۸.

^(۳) واتا ئه و جیناوه ناگه پسته وه بو که سیک دیاری کراو، چونکه (ضمیرالشان) ناگه پسته وه بو که س وشتیکی دیاری کراو.

^(۴) که له شاهی ژماره ۶۷ دا هاتبوو.

^(۵) واتا: پسته ی (عطية ياهم عود).

^(۶) واتا: شاهی ژماره ۶۸.

^(۷) واتا زانیان پاقه و لیكدانه وه ی جۆراو جۆریان کردووه ده باره ی هه ردوو شاهی

ژماره ۶۷ و ۶۸، ئه وه ی ابن عقیل باسی کرد هه ندیکى بوو.

باسی (کان) ی زیادکراو:

۱۵۴- وَقَدْ تُزَادُ كَانٌ فِي حَشْوٍ كَمَا كَانَ أَصَحَّ عِلْمَ مَنْ تَقَدَّمَ.^(۱)

فعلی (کان) سێ جوړه: یه کیکیان: ناته واو (الناقصة)، دووه میان: ته واو (التامة)، پیشتتر باسی ئه م دوو جوړه یان کرا، جوړی سییه م: زیادکراوه (الزائدة)، که مه به سستی ئه م دپړه یه^(۲)، ابن عصفور باسی ئه وه ی کردووه که (کان) زیاد ده کری له نیوان دوو شتی په یوه ست به یه ک، وه کو مبتداو خبر، وه کو:

(زیدکان قائم)^(۳)، وه کوفعل و مرفوعه که ی، نمونه ی: (لم يوجد کان مثلك)^(۴)، هه روها ده که ویته نیوان (صلة و موصول)^(۵)، وه کو: (جاء الذي کان اکرمته)^(۶)، هه روها ده که ویته نیوان صفو و هسفاکراو (الموصوف)، وه کو: (مررتُ برجلٍ کان قائم)^(۷)، ئه مه ش^(۸) و ه ده گیریت له ووته ی دانهر (زیاد

^(۱) مانای ئه م دپړه ی ئه لقیه به م شیویه: هه ندی جار زیاد ده کری (کان) له ناوه پراستدا، واتا له ناوه پراستی دوو ووشه ی په یوه ست به یه ک، وه کو نمونه ی: (ماکانَ أَصَحَّ عِلْمَ مَنْ تَقَدَّمَ)، واتا: زور پاست و به سووده علم و زانستی پیشینان.

^(۲) واتا: دپړی ژماره (۱۵۴) ی ئه لقیه.

^(۳) له م پرسته یه دا: زید/ مبتدایه وکان زائده یه و قائم خبری (زید) ه.

^(۴) إعرابی ته واوی ئه م پرسته یه به م شیویه / لم: حرف نفی و جزم و قلب . یوجد: فعل مضارع (مبني للمجهول) مجزوم ب(لم) و علامة جزمه السكون. کان: فعل ماضی زائد. مثل: نائب فاعل مرفوع، و هو مضاف (ك): ضمیر متصل مبني في محل جر مضاف إليه. ^(۵) پیشتتر باسی صله و موصولمان کرد.

^(۶) له م پرسته یه شدا (کان) زیادکراوه له نیوان اسمیکي موصول که (الذي)، و صله که ی که پرسته ی (اکرمته) ه.

^(۷) له م پرسته یه شدا (کان) که و تۆته نیوان (رجل) که موصوفه و (قائم) که صفیه.

^(۸) واتا ئه وه ی که (کان) ده که ویته نیوان دوو شتی په یوه ست به یه ک.

دهکری (کان) له ناوه پاستدا، جا زیاد کردنی (کان) قیاسیه^(۱) له نیوان (ما) ی سهر سوپرمان (التعجب) وفعله تعجبه که، وهکو: (ماکان اصح علم من تقدما)^(۲)، به لام له جگه له نیوان (ما) ی سهر سوپرمان (التعجب) وفعله تعجبه که زیاد ناکری مه گهر به بی یاسا (سماعی).

مهروه ها بیستراوه زیاد کردنی (کان) له نیوان فعل و مرفوعه که ی، وهکو ووته ی عهره ب: وَلَدَتْ فَاطِمَةُ بِنْتُ الْخُرْشَبِ الْأَنْمَارِيَّةُ الْكَمَلَةَ مِنْ بَنِي عَبْسٍ لَمْ يُوجَدْ كَانَ أَفْضَلُ مِنْهُمْ^(۳). مهروه ها بیستراوه زیاد کردنی (کان) له نیوان صفه و ه صفکراو، وهکو ووته ی شاعیر:

ش ۶۹ - فَكَيْفَ إِذَا مَرَرْتُ بِدَارِ قَوْمٍ وَجِيرانِ لَنَا كَانُوا كِرَامَ^(۴). مهروه ها به شازی^(۵) ها تووه زیاد کردنی (کان) له نیوان هه رفی جر واسمه مجروره که ی، وهکو ووته ی شاعیر:

(۱) قیاسی و اتا: یاسای دیاری کراوی هه به پیچه وانه ی (سماعی) که یاسای دیاری کراوی نیه.
(۲) عرابی ته وای ئه م پرسته به بهم شیوه یه: ﴿ما﴾ تعجبية في محل رفع مبتدا. ﴿کان﴾ زائدة. ﴿اصح﴾ فعل ماضی للتعجب مبني على الفتح. و فاعله ضمير مستتر فيه جوازا تقديره هو ﴿علم﴾ مفعول به منصوب، وجملة الفعل والفاعل في محل رفع خبر المبتدا، ﴿علم﴾ مضاف، و ﴿من﴾ اسم موصول في محل جر بالإضافة ﴿تقدما﴾ فعل ماض و ﴿الالف﴾ للاطلاق، و فاعله مستتر فيه جوازا تقديره هو وجملة الفعل والفاعل صلة الموصول.

(۳) ئه م ووته یه ووته ی قه یسی کوپی غالبه ده رباره ی فاطمه ی کچی خورشب که ئافره تیکی ناودار بووه و خاوه نی چوار کوپی ئازاو جوامیر بووه، مانای ووته که ش بهم شیوه یه: فاطمه ی کچی خورشبی ئه نمار ی کوپیکی بووه له نه وه ی عه بس له و باشتر نیه له و نه وه یه دا.

(۴) مانای ئه م دیره شیعره بهم شیوه یه: ده بی حال چه نده خو ش بی ت کاتیک تیپه پر بووم به لای مانی که سان و دراوسییه ک که به پر یزن. به لگه ی ئه م دیره: زیاد کردنی (کانوا) له نیوان صفه یه ک که ووشه ی (گرام) ه و ه صفکراویک که ووشه ی (جیران) ه.
(۵) شاذ و اتا پیچه وانه ی یاسا.

ش ۷۰ / سَرَاةُ بَنِي أَبِي بَكْرٍ تَسَامَى عَلَى كَانِ الْمُسَوِّمَةِ الْعَرَابِ.^(۱)
 دیاره زۆرتەر وایه (کان) به پراوردوو (ماضی) زیاد ده کړیت، به لَام به شاذی
 هاتووو زیاد کړدنی به پراڼه بردوو (المضارع) ی، له ووتی دایکی عه قیلی کوپی
 ئه بی طالب^(۲) :
 ش ۷۱ / أَنْتَ تَكُونُ مَا جِدَّ نَبِيلُ إِذَا تَهَبُّ شَمَالٌ بَلِيلُ.^(۳)

باسی حذف کړدنی (کان) و ناو (اسم) له که ی؛

۱۵۵- وَيَخْذِفُونَهَا وَيَبْقُونَ الْخَبَرَ وَبَعْدَ إِنْ وَلَوْ كَثِيرًا ذَا اسْتَنْهَزَ.^(۴)
 حذف ده کړیت (کان) له گهل اسمه که ی، و خبره که ی ده مینیتته وه به زوری
 له دوا ی (إِنْ)^(۵)
 ش ۷۲ / قَدْ قِيلَ مَا قِيلَ إِنْ صِدْقًا وَإِنْ كَذِبًا فَمَا اغْتَذَارُكَ مِنْ قَوْلٍ إِذَا قِيلًا؟.^(۶)

^(۱) و اتا: پیاوه نه جیبه کانی نه وه ی ئه بو به کړ دهرده که ون له سمر ئه سپه ناوازه
 ونیشان کراوه کان. به لگه ی ئه م دیږه: زیاد کړدنی (کان) له نیوان حره ی جرکه (علی) یه
 واسمه مجروره که ی که (المسومة) یه.
^(۲) که ناوی فاطمه ی کچی ئه سه ده و یه کیڅ بووه له نافرته ته باوم پرده
 پیشینه کان. په زای خوی لی بیت_
^(۳) و اتا: بیگومان تو ده بیته که سیکی نه جیب و به پړز، کاتیک که هه لکات شنه بای
 ته پروفینک، و اتا به رده و ام واده بیت. به لگه ی ئه م دیږه: زیاد کړدنی (تکون) که
 مضارعی (کان) یه له نیوان مبتدا و خبر که بریتین له (انت ماجد).
^(۴) کورته ی مانای ئه م دیږه ی ئه لویه: حذف ده که ن (کان) واسمه که ی و تنه خبره که ی
 ده مینته وه، ئه مه ش زور و باوه له دوا ی هردوو حره ی (إِنْ و لَوْ).
^(۵) و اتا (إِنْ) ی مهرج (شرطیه).
^(۶) مانا و به لگه ی ئه م دیږه به م شیوه یه: بیگومان و وترا ئه و قسه یه ی و وترا ئه گهر پاست
 بیت یان درو، جا بیانوت جیبه له قسه یه که و وترا. به لگه ی ئه م دیږه: ووتی (إِنْ)
 صدقاً، وَإِنْ كَذِبًا (کان) واسمه که ی حذف کراوه و خبره که ی که بریتیه

ته‌قدیرو پراڤه‌ی پرسته‌که ده‌بیته (إن كان المقولُ صدقاً، وإن كان المقولُ كذباً)، هه‌روه‌ها له‌دوای حه‌رقی (لَوْ)^(۱)، وه‌کو: (اِئْتَنِي بِدَابَّةٍ وَلَوْ حِمَاراً)^(۲)، واتا: (ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌ی ده‌یه‌ینی گویند ریژیکیش بی‌ت). هه‌روه‌ها به‌شاذی هاتووه‌حذف کردنی^(۳) له‌دوای (لَدُنْ)^(۴)، وه‌کو ووته‌ی: ش ۷۳ / مِنْ لَدُ شَوْلًا فَإِلَى إِثْلَائِهَا^(۵)

ته‌قدیرو پراڤه‌که‌ی ده‌بیته: {من لد ان كانت شولا}.^(۶)

له‌(صدقاً) و (كذباً) و تقدیره‌که‌شی ده‌بیته (إن كان المقولُ صدقاً) و (إن كان المقولُ كذباً)، ئه‌مش دروسته له‌زمانی عه‌ره‌بییدا.

(۱) حه‌رقی (لو) له‌زمانی عه‌ره‌بییدا بۆ پینج مانا و مه‌به‌ست به‌کار دیت: ۱-حرف وصل للتقليل (حەرقی گه‌یانندن و بۆ که‌می‌تی). ۲-حرف تمنّ (حەرقی ئاواته‌ خواستن) ۳-حرف امتناع لامتناع (پروونه‌دانێ وه‌لام (جواب) له‌به‌ر نه‌هاتنه‌دی مه‌رج (الشرط) . ۴-حرف عرض (هه‌لنان و هاندان). ۵-حرف مصدری (له‌گه‌ل دوای خوێ ده‌کرێته‌ جاووگ (المصدر)). جا ئه‌وه‌ی لی‌ره‌دا باسده‌کریت له‌ جوړی یه‌که‌مه‌.

(۲) إعرابی ته‌واوی ئه‌م پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه: ائت فعل امر مبني على حذف حرف علة لأنه معتل الآخر، و فاعله ضمير مستتر وجوبا تقديره (انت). ن/نون الوقاية. ي/ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به. بدابة جار ومجرور متعلق بـ (اِئْتَنِي). و/حرف عطف. لو/حرف وصل للتقليل. حماراً خبر لـ (كان) المحذوفة مع اسمها، والتقدير (ولو كان المأتي به حماراً).

(۳) واتا: حذف کردنی (كان) و اسمه‌که‌ی.

(۴) لَدُنْ: ناویکی نه‌گۆڤ (جامد) به‌کار دیندیت بۆ ئاوه‌لفرمان (ظرف) سی کاتی یان شوینی (الزمان والمكان).

(۵) ئه‌م نیو دی‌ره وه‌کو په‌ند به‌کار دیت، و مانا که‌ی: له‌کاتی به‌که‌ل بوونی و وشتەر تاوه‌کو دنانی سکه‌که‌ی، سواری مه‌بن و باری لی مه‌دن. به‌لگه‌ی ئه‌م نیو دی‌ره: حذف کردنی (كان) و اسمه‌که‌ی و مانه‌وه‌ی خبره‌که‌ی له‌ دوای (لَدُنْ) ئه‌مه‌ش شاذه و پیچه‌وانه‌ی یاسایه.

(۶) اسمی (كان) به‌ بریتی له‌ جیناویکی نادیار و تقدیره‌که‌ی (هی) یه‌بو (الناقة) ده‌گه‌رێته‌وه‌.

۱۵۶- وَبَعْدَ أَنْ تَغْوِيضَ مَا عَنْهَا ارْتُكِبَ كَمَثَلِ أَمَّا أَنْتَ بَرًّا فَأَقْتَرِبَ.^(۱)
 لهم دێرهدا باسی ئەوه دەکات که دروسته(کان) حذف کریت له دواى
 (ان) سی مصدريه وه له بریدا(ما) بهینریت واسم و خبره که شی
 بمینیته وه، وهکو: (أَمَّا أَنْتَ بَرًّا فَأَقْتَرِبَ)^(۲)، ئەصلى ئەم پرسته یه (أَنْ كُنْتَ بَرًّا
 فَأَقْتَرِبَ) فعلی(کان) حذفکراوه و جیناوه لکاوه که ی^(۳) بووه به
 سه ربه خو(المنفصل) و دواتر پرسته که بووه به (أَنْ أَنْتَ بَرًّا) و پاشان (ما) سی
 زیادکراو له بری (کان) حذفکراوه که هینراوه بووه به (أَنْ أَنْتَ بَرًّا)، پاشان
 نونه که^(۴) له گه ل میمه که تییه لکیشکراوه، بووه به (أَمَّا أَنْتَ بَرًّا)، هه روه ها
 وهکو ئەمه وایه ووتهی شاعیر :

ش ۷۴/ أَمَا خُرَاشَةُ أَمَّا أَنْتَ ذَا نَفَرٍ فَإِنَّ قَوْمِي لَمْ تَأْكُلْهُمُ الضَّيْعُ.^(۵)
 لێرهدا(ان): مصدريه و، (ما): زیادکراوه و له بری(کان) دا، و(أَنْتَ): اسمی (کان)
 حذفکراوه که یه، و(ذَا نَفَرٍ): خبری(کان) یه، دروست نیه(کان)
 حذفکراوه که و(ما) زیادکراوه که پیکه وه بین، چونکه دروست نیه

(۱) مانای ئەم دێرهی ئەلفیه: له دواى (ان) سی مصدريه وه (کان) حذف دهکریت و له
 بریدا (ما) سی زیادکراو دههینریت، وهکو نموونه ی(ئەگەر تۆ چاکه کاری ههولنده
 بهردهوام له خوا نزیک به رهوه).

(۲) إعرابی تهواوی ئەم پرسته یه بهم شیوه یه: ان/مصدريه. ما/زائده. انت/ في محل رفع
 اسم (کان) المحذوفه. بَرًّا/ خبر کان المحذوفه. فَا/ تعليلية. اقترَبَ/ فعل امر مبني على
 السكون، وفاعله ضمير مستتر تقديره (انت).

(۳) وَا: جیناوی (ت) که لکاوه به (کان) هوه.

(۴) وَا: نونی (ان) هکه.

(۵) مانا یه لگهی ئەم دێر بهم شیوه یه: هۆ بارکی خوراشه خو ئەگەر تۆ خاوهن کەس و کاری زۆری
 و شانازیان پێوه دهکیت، ئەوه منیش خاوهن کەس و کارم و کەسه گانی منیش تیا نهچوون
 به هۆی برسیتی و گران. به لگهی ئەم دێر: (أَمَّا أَنْتَ ذَا نَفَرٍ لِيَرِدَا (کان)) حذفکراوه و(ما) سی زائده
 له بریدا هاتووه و ئەصه له که ی(أَنْ كُنْتَ ذَا نَفَرٍ). ئەمهش دروسته له زمانی عهريیدا.

بری (العوض) وله بریداها تورو (المعوض) پیکه وه بین، به لام شیخی مُبرَد به دروستی ده زانیت، و ده لیت (أَمَّا كُنْتُ مُنْطَلِقاً انطلقتُ)^(۱).

ههروه ها نه بیستراوه له زمانی عه ره بی حذفکردنی (کان) وهینانی (ما) له بریدا وهیشتنه وهی اسم و خبره که ی مه گهر له کاتی کدا اسمه که ی جیناوی دویندراو (مخاطب) بیئت ههروه کو دانه ر نموونه ی هینایه وه^(۲)، وه نه بیستراوه له گهل جیناوی که سی یه که م (المتکلم)، وه کو: (أَمَّا أَنَا مُنْطَلِقاً انطلقتُ)، ئه صلی ئه م پرسته یه ش^(۳) بریتیه له (أَنْ كُنْتُ مُنْطَلِقاً)^(۴)، ههروه ها نه بیستراوه له گهل ناوی دیار (الظاهر)^(۵)، وه کو: (أَمَّا زَيْدٌ ذَاهِباً انطلقتُ)، هه رچه ند به پینی یاسا دروسته^(۶)، ئه صله که شی بریتیه له: (أَنْ كَانَ زَيْدٌ ذَاهِباً)، وه شیخی سیبویه _ رحمه تی خوی لی بیئت _ له کنبه که یدا نموونه ی به (أَمَّا زَيْدٌ ذَاهِباً) هیناوه ته وه.

(۱) إعرابی تهواوی ئه م پرسته یه به م شیویه: أَمَّا / أصله: أَنْ+ما، أَنْ / مصدرية. ما / زائدة كُنْتُ/ كن: فعل ماضي ناقص مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك. ت/ ضمير متصل مبني على الفتح في محل رفع اسم كان. منطلقاً/ خبر كان منصوب. انطلقتُ/ فعل وفاعل.

(۲) مه به ست له نموونه ی (أَمَّا أَنْتَ بَرٌّ فَأَقْرَبُ) ه.

(۳) واتا: پرسته ی: (أَمَّا أَنَا مُنْطَلِقاً انطلقتُ).

(۴) واتا: کاتی ک (کان) حذف ده که ین جیناوه ک لکاوه که ی (ت) ده بیته سه ره خۆ (انا).

(۵) مه به ست له ناوی دیار غه یری جیناوا (الضمير) ه.

(۶) واتا: حذفکردنی (کان) له کاتی کدا اسمه که ی جیناوی که سی یه که م (المتکلم) بیئت، یان ناوی دیار (الظاهر) بیئت.

*باسی مضارعی (کان) کاتیك مجزوم بیئت

۱۵۷_ وَمِنْ مُضَارِعٍ لِكَانَ مُجْزِمٌ تُحَذَفُ نُونٌ وَهُوَ حَذَفَ مَا التُّزِمَ.^(۱)

کاتیك فعلی مضارعی (کان) مجزوم بیئت دهوتریت: لَمْ یَكُنْ، ئەصلەکهشی (یَكُونُ)ه، حەرفە جازمەکه^(۲) ضەعی سەر نونەکهی لادا^(۳)، پاشان دوو حەرفی ساکن دەگەن بەیەك^(۴)، ئەو کات واوەکه حذف دەکەین لەبەر گەشتنی دوو حەرفی ساکن بەیەك، دەبیئتە (لَمْ یَكُنْ) جا بەپێی یاسا (القیاس) دەبیئت شتیکی تری لی حذف نەکریت، بەلام لەزمانی عەرەبیدا حذفی نونەکهش دەکریت لەبەر زۆریە کارهێنان، دەلێن (لم یك) ئەم حذف کردنەش دروست (جائز)ە و پێویست (لازم) نیە، جاپراو و بووچوونی سیبویه و ئەوانەش شوینی کە و توون وایە کە ئەم نونە حذف نابیئت لە کاتیكدا حەرفی ساکن لەدوایەو بیئت^(۵)، کەواتە نالێیئت: (لم یك الرجل قائما)، بەلام پیشەوا (یونس)^(۶) بە دروستی دەزانیت، هەر وەها بەشازی خویندراوەتەو

(۱) کورتە مانای ئەم دیڕەهی ئەلفیە: مضارعی کان کاتیك مجزوم بی _ واتا ئەداتای جزم چوو بیئتە سەری _ دروستە نونەکهی _ واتا نونی (کان) هەکه _ حذف کریت، ئەم حذف کردنەش دروست (جائز)ە و واجب نیە، واتا دەتوانی حذفی کەیت و دەتوانی بیهێلیتەو.

(۲) واتا: لَمْ.

(۳) چونکە وشەیی جزم لەزمانی عەرەبیدا واتا (قطع) بپرین چونکە حەرهکهی کۆتای فەلەکه دەبریت، کەواتە (یَكُونُ) کاتیك (لم) دەچیتە سەری دەبیئتە یَكُونُ.

(۴) واتا: حەرفی (واو) هەو (نون) هەکه لە فعلی یكون.

(۵) واتا: کاتیك وشەکهی دوا (یکن) یە کەم حەرفی ساکن بیئت.

(۶) پیشەوا یونس: ناوی تەواوی (یونس بن حبیب) هە و سالی ۹۴ی کۆچی لەعیراق لەدایک بوو و یەکیکە لە گەورە زانایانی پێژمانی عەرەبی مامۆستای هەریەك لەپیشەوا (سیبویه و فەراوکسانی) بوو، سالی ۱۸۲ی کۆچی کۆچی دواوی کردووە.

ئەم ئایەتە پیرۆزە ﴿لَمْ يَكُ الَّذِينَ كَفَرُوا...﴾^(۱)، بەلام ئەگەر لەدوای نونەکهووە
 حەرفی بزو(متحرک)هات ئەووە ئەو حەرفە متحرکه یان جیناوی لکاوە،یان
 نا، جائەگەر جیناوی لکاویبوو ئەووە نونەکه حذف ناکریت بەیەکدەنگی
 زانا یان،وہکووفہرموودە پیغەمبەر-صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-بِقُ پێشەوا
 عومەر-پەزای خوای لى بى-دەربارەى ابن صیاد^(۲): (إِنْ يَكُنْهُ فَلَنْ تُسَلِّطَ
 عَلَيْهِ ، وَإِلَّا يَكُنْهُ فَلَا خَيْرَ لَكَ فِي قَتْلِهِ)^(۳)، لێرەدا دروست نیه حذفکردنی
 نونەکه^(۴)، دروست نیه بلیی: (إِنْ يَكُ، وَإِلَّا يَكُ)،بەلام ئەگەر ناوەکەى دواى
 (یکن) جیناوی لکاوەبوو ئەووە دروستە نونەکه بەیئلیتەووە یان حذف کەیت،

^(۱) ئایەتى (۱)ی سورەتى البینة. پوختەى ماناکەى: {ئەوانەى کەبى بپروا بوون
} {إعرابی تەواوی بەم شێوەیە: لم/حرف نفی وجزم وقلب. يك/فعل مضارع ناقص مجزوم
 بـ(لم)وعلامه جزمه السكون على النون المحذوفة للتخفيف في قراءة شاذة. الذين/اسم موصول
 مبني على الفتح في محل رفع اسم (يك). كفروا/فعل ماضي مبني على الضم لاتصاله
 بواو الجماعة، والواو/ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل. وجمله(كفروا)لاعمل لها من الاعراب
 لأنها صلة الموصول. وخبر(يك)(منفكين) في آخر الآية. الشاهد في هذه الآية:(يك)حيث حذف منه
 النون جوازا، في قراءة شاذة وذلك لأن ما بعد النون ساكن.

^(۲) ابن صیاد یەکیك بوووە لە جوولەکەکانی مەدینەو لەسەر دەمی پیغەمبەر-صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ
 وَسَلَّمَ زیاووەوزۆرێک لە نیشانەکانی (دجال)سى تێدابوو، زانا یان لەهاوەلان دواى ئەوانیش
 رایان جیا یە دەربارەى ئەووە کە ئایە مسوڵمان بوو یان نا؟ وەئایە دجالە یان نا؟ وەئایە
 دجالى گەرە یە یان دجالى بچووک؟ بۆیە ئیمامى عومەر داواى کردوو لە پیغەمبەر-صَلَّى اللهُ
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کە مۆلەتى بدا بیکوژیت، پیغەمبەریش پێى فەرمو: ئەگەر ئەو دجال بێت ئەووە تو
 ناتوانی بیکوژى چونکە دجال لەلایەن پیغەمبەر عیسی-عليه السلام-دەکوژریت، خو ئەگەر
 دجالیش نەبێت ئەووە خیرت ناگابیکوژى.

^(۳) لێرەدا دروست نیه نونى (یکن) حذفکری چونکە جیناوی لکاوی پێووە،وہکو ابن

عقيل فەرموویەتى.

^(۴) واتا: نونى(يكن).

وهكو: (لَمْ يَكُنْ زَيْدٌ قَائِمًا، وَلَمْ يَكْ زَيْدٌ قَائِمًا)، جا قسهی دانهر وادهخوازی
 كه جیاوازی نیه له نیوان (كان) سی ناتهواو (الناقصة) وتهواو (التامة)،
 وهخویندراوه تهوه. ئهم ئایه ته ﴿وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعَفْهَا﴾^(۱)،
 بهخویندنه وهی (حسنة) به مرفوعی، لهه کاته دا (تَكُ) تهواو (تامة) ده بیئت.^(۲)

^(۱) ئایه تی ژماره (۴۰) سی سوره تی (النساء)، کورتیهی ماناکه ی: {ئه گهر چاکه یه ی
 بچووک هه بوو ئه وه خوای گه وره به ره که تی به سه ردا ده یژێ وچهند به رامبه ر پاداشتی
 ده داته وه}. {إعرابی تهواوی بهم شیوه یه: و/حرف عطف. إِنْ/ حرف شرط جازم مبني
 على السكون. تَكُ/ فعل مضارع تام مجزوم ب(إِنْ) وعلامة جزمه السكون على النون
 المحذوفة للتخفيف، وهو فعل الشرط. حسنة/ فاعل (تَكُ) التامة مرفوع، إذا قرئ حسنة
 مرفوعاً، وإذا قرئ (حسنة) بالنصب فهو خبر (تَكُ) الناقصة، واسمها ضمير
 مستتر تقديره (هي). يضاعفها/ فعل مضارع مجزوم ب(إِنْ) وعلامة جزمه
 السكون، وهو جواب الشرط، وفاعله: ضمير مستتر تقديره (هو). وها/ ضمير متصل
 مبني في محل نصب مفعول به. الشاهد في هذه الآية/ حذف نون (تَكُ) وهي هنا تامة
 على قراءة من قرأ (حسنة) بالرفع.

^(۲) پيشتر باسمان كودله ديڤي ژماره (۱۵۱) سی ئه لفيه، كه فعلى (كان) ده كړيت فعليكى
 ناتهواو (ناقص) بيئت، وه ده كړيت فعليكى تهواو (تامة) بيئت، جا لهه ئایه ته دا ئه گهر
 (تَكُ) - كه مضارعی (كان) یه - فعليكى ناتهواو بیئت ته وه (حسنة) منصوب ده بی، به لام
 ئه گهر (تَكُ) فعليكى تهواو بیئت ته وه (حسنة) مرفوع ده بی.

باسی (ما، ولا، ولات، وان) سی هاوشیوهی لیس

۱۵۸- إِعْمَالَ لَيْسَ أَعْمَلْتَ مَا دُونَ إِنْ مَعَ بَقَا النَّفْيِ وَتَرْتِيبِ زُكُنْ

۱۵۹- وَسَبْقَ حَرْفِ جَرٍّ أَوْ ظَرْفٍ كَمَا بِي أَنْتَ مَعْنِيًا أَجَاَزَ الْعُلَمَاءُ.^(۱)

پیشتر له سه ره تای بابیه تی (کان) وهاوشیوه کانی باسمان کرد که نواسخی ابتدا دابهش ده بیئت بو فعل و حەرف، وه باسی (کان) وهاوشیوه کانی کرا، که هه موویان فعلی ناسخ^(۲) بوون، دواتریش باسی فعله ناسخه کانی تر ده کەین، وه له م به شه دا دانەر باسی هه ندی له و حەرفه ناسخانه ده کات که هه مان عملی (کان) ده کەن، ئه وانیش بریتین له: ما، ولا، ولات، وان.

جا حەرفی (ما)^(۳)، لای نه وهی تمیم^(۴) هیچ عمل ناکات^(۵)، ده لیئت: (مازید قائم) لیژدها زید مرفوعه به هوئی نه وهی مبتدایه، و قائم: خبره بو زید، حەرفی (ما) عملی له هیچ کامیاندا نه کردووه، له بهر نه وهی (ما) حەرفیکی

(۱) مانای ئەم دوو دیژەری ئەلفیە: ۱۵۸- هه مان عملی لیس ده کات (ما) به سی مه رج: ۱- ئه بی (ان) له دوایه وه نه یات، ۲- وه نه فیکه ی مابی و به هوئی (الا) وه هه لئه وه شیته وه، ۳- ههروه ها خبره که ی پیش ناوه که ی نه که وی. ۱۵۹- به لام زانایان به دروستی ده زانن پیشکه وتنی (جار و مجرور و ظرف) به سه ر اسمی (ما)، وه کو پرسته ی: (ما یی أَنْتَ مَعْنِيًا) واتا: تو گرنگیت به من نه داوه.

(۲) له باسی بابیه تی (کان) و اخواتها) دا باسی مانای (نواسخ) مان کرد.

(۳) له زمانی عه ره بیدا (ما) بو (۱۱) مانا به کار دیئت، که بریتین له مانه: { ۱- اسم شرط. ۲- اسم موصول. ۳- اسم استفهام. ۴- ما التعجبية. ۵- حرف مصدري. ۶- حرف زائد. ۷- حرف نفی لاعمل لها. ۸- عاملة عمل لیس (ما الحجازية). ۹- حرف کاف، ۱۰- ما الواقعة بعد نغم. ۱۱- ما النكرة التامة التي توصف بها النكرة. } جا نه وهی لیژدها باسی ده کەین بریتیه له جوړی هه شته م، که دووناوی هه یه، (عاملة عمل لیس) و (ما الحجازية).

(۴) پیشتر باسی نه وهی تمیم (بنو تمیم) مان کرد.

(۵) واتا لای نه وهی تمیم ئەم حەرفی (ما) یه ته نها بو نه فی کردنه و عمل له دوای خوئی ناکات.

تایبەت (مختص)^(۱) نیه، چونکه دەچیته سەرناو وەکو: (مازیدُ قائم)،
 وەدەچیته سەر فعلیش وەکو: (مايقومُ زیدُ)، جاھەر حەرفیکیش تایبەت
 نەبێ شایەنی عمل کردن نیه و ناتوانی عمل بکات، بەلام لای حجازییەکان^(۲)،
 ھەمان عملی (لیس) دەکات چونکہ ھاوشیووی (لیس) یە لەو پوووەوی
 ھەردووکیان بۆ نەفی کردنی ئیستا (الحال) دین بەرەھایی، بۆیە حجازییەکان
 اسمی پی مرفوع دەکەن و خبریشی پی منصوب دەکەن، وەکو: (مازیدُ
 قائما)، خوای گەورە دەفەر موی ﴿مَا هَذَا بَشَرًا﴾^(۳)، ھەروەھا دەفەر موی: ﴿مَا
 هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ﴾^(۴)، ھەروەھا شاعریش دەلی:

(۱) مەبەست لەحەرفی تایبەت ئەوانەن کە تەنھا لەدوایانەووە اسم یان فعل دیت، پیشتر
 لەبسی (المعرب والمبني) باسمان کرد.

(۲) مەبەست لە حجازییەکان ئەو زانایانەن کە پالێراون بۆ لای ناوچەی حجاز، حجاز
 یەکیکە لە ھەرێمەکانی وولاتی عەرەبستانی سعودی، وە زمانی حجازییەکانیش بە
 زمانی قورەیش دادەنرێت.

(۳) ئەم پستە قورئانیە بەشیکە لەئایەتی ژمارە (۳۱) ی سۆرەتی (یوسف) یە، قسە ی ئەو
 ئافەرەتانەیە کە زلیخا کوژیانی کردووە بۆ گێڕانەووی ئابروی خۆی و بۆ ئەو
 بەوانیشی بەسەلمینی کە لەو کارەدا نەحەقی نەبوو، و ئەوانیش وەکو ئەو بیبینن، جا
 کاتیەک کە پیغەمبەر یوسفیان_علیہ السلام_بینی و... ووتیان {بینگومان ئەم لاو
 ئادەمی نیه}. {إعرابەکەشی بەم شیوہیە: ما/ نافیة عاملة عمل ليس. هذا/ اسم إشارة مبني
 في محل رفع اسم ما. بشرأ/ خبر ما منصوب.

(۴) ئەم پستەیش بەشیکە لە ئایەتی ژمارە (۲) ی سۆرەتی (المجادلة)، باسی ئەو پیاوانە
 دەکات کە بە خێزانەکانیان دەلێن ئیو وەکو دایکمان و اتا (ظہار) دەکەن، جا خوای
 گەورە دەفەر موی: {ئەوانە_واتا خێزانەکانیان_دایکیان نین}. {إعرابەکەشی بەم
 شیوہیە: ما/ نافیة عاملة عمل ليس. هُنْ/ ضمير منفصل مبني في محل رفع اسم ما. أمهات/
 خبر ما منصوب وعلامة نصبه الكسرة بدل الفتحة لأنه جمع مؤنث السالم، وهو مضاف، هم/
 ضمير متصل مبني في محل جر مضاف إليه.

ش ۷۵/ اِنْبَاؤُهَا مُتَكَنَّفُونَ اَبَاهُمْ حَنَقُوا الصُّدُورَ وَمَا هُمْ اَوْلَادَهَا.^(۱)
 به لَام (ما) لای حجازیه کان ئەم عمله^(۲) ناکات مه گهر به شه ش مه رج نه بی،
 دانەر^(۳) چواریانی باس کرد:

یه کهم: نابیت له دوایه وه (إن) زیاد کری، ئە گهر (إن) سی زیاد کراو به دوایدا هات ئە وه
 ئە و کات عملی نامینیت، وه کو: (ما إن زید قائم) به مرفوع کردنی (قائم)، و دروست نیه
 منصوب کریت، به لَام هه ندی له زانایان به دروستی ده زانن.

دووهم: نابیت ماناکهی که نه فیه هه لوه شیتته وه به (إلا)^(۴)، وه کو: (ما زید
 إلا قائم)، لیژدها دروست نیه (قائم) منصوب کری، وه وه کو فهرمووده ی خوای
 گه وره ﴿مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا﴾^(۵)، هه روه ها وه کو فهرمووده ی: ﴿وَمَا أَنَا إِلَّا
 نَذِيرٌ﴾^(۶)، به پیچه وانهی ئە و زانایانە ی به دروسی ده زانن.^(۷)

^(۱) ماناو به لگهی ئەم دپره بهم شیوهیه: پیاوانی ئەو هۆزه دهوری گه وره که یان داوه،
 ودلیان پره له برق وکینه بهرامبه ر دوژمنه کانیا، له کاتی کدا ئەوان کوپی راسته قینه ی
 گه وره که یان نین. به لگه که ی / (ما) سی نافیه عملی (لیس) به ی کردووه، اسمه که ی بریتیه
 له (هَمْ) له محلدا مرفوعه و خبره که شی بریتیه له (اولادها) منصوبه.

^(۲) واتا: مرفوع کردنی اسم و منصوب کردنی خبر.

^(۳) واتا ابن مالک.

^(۴) له زمانی عه ره پیدا ئە گهر له دوا ی (النفی) به وه خه رف (إلا) هات ئە وه مانای نه فیه که نامینیت
 وه دهیته جیگیر کردن (الاثبات)، و جَوَزَکَ له جَوَزَه کانی توکید، که دواتر باس ده کریت إِنشَاءً.

^(۵) ئەم پرسته یه به شیکه له نایه تی ژماره (۱۵) سی سوره تی (یاسین)، راهه که ی {بی باوه ران به
 پیغه مبه ره کانیا ووت- بنگومان ئیوه ش وه کو ئیمه مروژن} {عرا به که شی بهم شیوه یه: ما /
 نافیه مهملة. انتم / ضمیر منفصل مبني في محل رفع مبتدا. إلا / حرف استثناء ملغاة. بشر / خبر
 مرفوع. مثل / صفة مرفوع وهو مضاف. نا / ضمیر متصل مبني في محل جر مضاف الیه.

^(۶) ئەم پرسته قورئانیه ش به شیکه له نایه تی ژماره (۹) سی سوره تی الاحقاف، کورته ی
 ماناکه ی: {من و اتا پیغه مبه ر صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ} ته نها تر سین ه رو ییدا رکه ره وه م {.
 {عرا به که شی بهم شیوه یه: و / حرف عطف. ما / نافیه مهملة. أنا / ضمیر منفصل مبني في محل
 رفع مبتدا. إلا / حرف استثناء ملغاة. نذیر / خبر مرفوع.

^(۷) هه ر یه که له پی شه وای یونس ی کوپی حبیب که ماموستای سیبویه یه و پی شه وای
 شه له وین پینان وایه دروسته (ما) عمل بکات هه ر چه نده (إلا) یشی له گه ل بیت.

سی یه/ نابیت خبره که ی _ که ظرف و جارو مجرور نه بی _ پیش اسمه که ی بکه ویت ، نه گهر خبره که ی پیشکه ویت ئه وه واجبه مرفوعی بکه ویت ^(۱) ، وه کو: (ما قائم زید)، (نالییت : (ما قائم زید)، هر چه نده له مه شدا راجیای (خلاف) هه یه .

جا نه گهر خبره که ظرف یان جارو مجرور بوو وه پیشست خست و ویت: (ما فی الدار زید)، وه (ما عندک عمرو) لیژده دا زانایان رایان جودایه دهر باره ی (ما): ئایه عملی کردوو یان نا؟ ئه وزانایانه ی پییان وایه عمل ده کات ده لئین: ظرف و جارو مجروره که له محلی نصبی خبری (ما) دان، وه ئه وانه ی پییان وایه عملی نه کردوو ده لئین: ظرف و جارو مجروره که له محلی رفعی خبر دان بو مبتدا که ی دوا ی خو یان، جا ئه م رای دووه مه قسه ی ئاشکرای دانه ره، چونکه ئه وه به مهرجی گرت که اسم و خبری (ما) به و شیویه بن که زانراوه، ئه مه شه مه به ست له و و ته ی (وترتیب رکن) و اتا: به و پرزبه ندیییه ی که زانراوه، مه به ست ئه وه یه که مبتدا له پیشه وه بی و خبریش له دوا وه، ئه مه ش واده خوازی هر کاتیک خبر پیشکه ویت ئه وه (ما) عمل ناکات، یه کسانه ئه و خبره ظرف و جارو مجرور بیت یان شتیکی تر بیت، دانه ریش ئه مه ی ^(۲) راسته و خو باسکردوو له غهیری ئه م کتیبه ^(۳) .

مه رجی چواره م: نابی معمولی خبره که ش ^(۴) پیش اسمی (ما) بکه ویت، نه گهر ئه و معموله جگه له ظرف و جارو مجرور بوو، جا نه گهر پیشکه ویت

(۱) و اتا: له م کاته دا (ما) عملی نامینیت، بویه خبره که ی منصوب ده که ی ن.

(۲) و اتا ئه وه ی که (ما) عمل ناکات نه گهر خبره که ی پیشکه ویت، ظرف و جارو مجرور

بیت یان شتیکی تر.

(۳) مه به ست غهیری ئه لفییه یه .

(۴) پیشتر باسما ن کرد که نه گهر خبر عامل بوو و مکو ئه وه ی {اسمی فاعل، یان اسمی مفعول، یان صفی مَشْبُوه،} ئه و کات خبره که پنیوستی به معمول و اتا کارتی کراویک _ هه یه که ماناکه ی ته واره ده کات.

ئەوێ عملی (ما) نامینیت وهه‌ڵده‌وه‌شیته‌وه، وه‌کو: (ما طعامک زید^(۱) آکل^(۲))، لیژده‌دا دروست نیه (آکل^(۳)) منصوب بی، جا ئەو زانایانه‌ی به‌دروستی ده‌زانن عمل کردنی (ما) له‌کاتی پیشکه‌وتنی خبره‌که‌ی ئەو به‌دروستی ده‌زانن عمل کردنی له‌کاتی پیشکه‌وتنی معمولی خبره‌که‌ی به‌بیگومان، چونکه‌ له‌م کاته‌دا^(۴) خبر دوا ده‌که‌وێت و له‌دوای اسم‌ه‌که‌وه‌ دی، ئەکریت بو‌تریت ئەمه‌ش مه‌رج نیه، چونکه‌ له‌عمل کردنی (ما) له‌گه‌ڵ پیشکه‌وتنی معمول به‌ین (الفصل) ده‌که‌وێته‌ نیوان هه‌رفه‌که‌وه‌ معموله‌که‌ی^(۵) ئەمه‌ش له‌کاتی پیشکه‌وتنی خبردا نیه.

هه‌روه‌ها‌ئه‌که‌ر معمولی خبره‌که‌ ظرف و جارو‌مج‌رور بو‌ئە‌وه‌ عملی (ما) هه‌‌ل‌نا‌وه‌شیته‌وه‌ وه‌کو: (ما عندک زید^(۱) مقيما، وما بي انت مَعْنِيَا)^(۲)، له‌به‌ر ئەوه‌ی ظرف و جارو‌مج‌رور له‌شتی تر زۆرتر به‌کار دین له‌قه‌سه‌کردندا. ئەم مه‌رجه‌ش^(۳) وه‌ر‌گه‌راوه‌ له‌ناوه‌پۆکی قسه‌ی

(^۱) له‌م پرسته‌یه‌دا: زید اسمی (ما)یه، آکل خبریتی و طعامک معمولی (آکل) به‌ چونکه‌ آکل اسمی فاعله‌ و پێویستی به‌ (فاعل)یکه‌ لیژده‌دا جیناویکی نادیاره‌ و تقدیره‌که‌ی (هو)یه، وه‌ (طعامک)ش مفعول به‌ بۆی.

(^۲) واتا: له‌کاتی پیشکه‌وتنی معمولی خبر.

(^۳) واتا: له‌کاتی پیشکه‌وتنی معمولی خبر، معمولی هه‌رفه‌که‌_ واتا معمولی (ما) که‌ بریتیه‌ له‌ اسم و خبره‌که‌ی_ دوور ده‌که‌وێته‌وه‌ له‌ (ما)، به‌لام له‌کاتی پیشکه‌وتنی خبری (ما) که‌ معمولی (ما)یه‌ به‌ین ناکه‌وێته‌ نیوان (ما) و معموله‌که‌ی.

(^۴) له‌م دوو پرسته‌یه‌دا (مقيما و مَعْنِيَا) خبری (ما)ن، هه‌ردووکیان عاملن (مقيما) اسمی فاعله‌ و (مَعْنِيَا) اسمی مفعوله‌ ئه‌صله‌که‌ی (مَعْنِيَا) بو‌وه‌ و واوه‌که‌ی کراوه‌ به‌ یاوه‌ گه‌‌ڵ یا به‌ که‌دا تیه‌ه‌‌ل‌کیش کراوه‌، وه‌هه‌ریه‌ک له‌ (عند، وبي) که‌ ظرف و جارو‌مج‌رورن معمولی (مقيما و مَعْنِيَا)ن.

(^۵) مه‌به‌ست مه‌رجی چواره‌مه‌.

مەرجى پىنجەم: نابى (ما) لە پرستەكەدا دووبارە بىتەو، جائەگەر دووبارە بۆيەو ئەو وە عملە نامىنىت، وەكو: (ما مازىد قائم)، (ما) ى يەكەم نافىيە، و دوو وە مەيش نەفى نەفى كردو وە كەواتە پرستەكە نەفى تىدا نامىنىت و دەبىتە جىگىر كردن (الاثبات)، كەواتە دروست نىە منصوب كردنى قائم، وە هەندى لە زانامان بە دروستى دەزانن.

مەر جی شه شه م: ده بیئت خبری (ما) بری (البدل) یکی جیگیر (مثبت) ی نه بیئت، جائه گه ر خبره که ی بدلی هه بوونه وه عملی نامینیت، وه کو: (مازید بشئ إلا شئ لا یعبأ به)^(۴)، لیره دا (بشئ) که جار و مجروره له محلّی رفعی خبری (زید) دایه، دروست نیه له محلّی نصبی خبری (ما) دا بیئت، هه رچه نده هه ندی له زانا یان به دروستی ده زانن، وه قسه ی پیشه وای سیبویه ره حمه تی خوای گه وری لی بی ده رباره ی ئەم بابەتە^(۵) هه ردوو بوچوونه که هه لده گریت مه به ستم بوچوونی ئەوانە یه که ده لئین مەرجه خبری (ما) بدلی نه بیئت و بوچوونی ئەوانە ش که ده لئین مەرجه نیه، جاپیشه وای سیبویه فەرموویه تی دوا ی ئەوه ی باسی نمونه باسکرا وه که ی کردوو هه بیریتی بووله (مازید بشئ، تاکوتای): هه ردوو بوچوونه که یه کسانه، و اتا بوچوونی حجازو بوچوونی تمیم، جاراقه کارانی کتیبه که ی سیبویه رایان جیا یه ده رباره ی و ته ی (هه ردوو بوچوونه که یه کسان) هه ندیکیان و وتویانه دوو بوچوونه که

(۱) مەبەست دىرى ژمارە (۱۵۹) سى ئۇلفىيە.

(۲) واتای پرسته که: زید شتیک نیه مه گمر شتیک که بایه خی پینادریت، له م پرسته یه دا (بشی) نابیته خبربو (ما) چونکه بدلی هه یه له پرسته که دا که بریتیه له (شی) ی دوای حه رفی (الا) که.

(۳) واتا: دهریاره ی مهرجی بینجه م.

دەربارەى ناوەکەى پیش(إلا)کەىە (ما)عملى تیدا نەکردوو، کەواتە
 ھەردوو بۆچوونەکە یەكسانن کەئەوناو مرفوعە، ئەمانەش ئەوانەن
 کەبەمەرجیان گرتوو بۆعملى (ما) خبرەکەى بدلى نەبى، ھەندىكى تریشیان
 ووتویانە دەگەریتەو بۆ ناوەکەى دواى(إلا)، کەمەبەست ئەو یە مرفوعە
 جایەكسانە (ما)یەکە بکریتە حجازى یان بکریتە تمیمی، ئەمانەش ئەوانەن
 کە بەمەرجى ناگرن بۆ عملى (ما) خبرەکەى بدلى ھەبیت، جا بەلگەى ئەم
 دووبۆچوونەو پەسەندکردنى بۆچوونى ھەلبژێراو_کەبریتىە لە پرای
 دووهم_شایەنى باسکردنى ئەم کتیبە کورتە نیە^(۱).

^(۱) مەبەستى ابن عقیل کتیبەکەى خۆیەتى_ شرح ابن عقیل_ کەکورتە!

*باسی عطفکردنه وهی ناو بۆ سه ر خبری (ما)؛

۱۶۰- وَرَفَعَ مَغْطُوفٍ بَلَكِنْ أَوْ بِلَلٍ مِنْ بَعْدِ مَنْصُوبٍ بِمَا أَلْزَمَ حَيْثُ حَلَّ.^(۱)

ئه گهر هات له دواى خبری (ما) هه رفیكى عطف ئه وه به ده رنیه له وهی یان بۆ جیگیرکردن (اثبات) ی بریاره که یه بۆ دواى هه رفه عطفه که، یان نا.^(۲)

جا ئه گهر ئه وه عطفه جیگیرکردنی حوکم و بریاره که ی ده خواست بۆ دواى هه رفه عطفه که ئه وه پێویسته مرفوع کریت ناوه که ی دواى هه رفه که _ ئه مه ش وه کو هه ردوو حه رفی (لکن وبل) _ ده لئیت: (مازیدقا ئما لکن قاعد) یان (بل قاعد)، لیڤه دا پێویسته اسمه که^(۳) مرفوع کریت که ده بیته خبر بۆ مبتدایه کی حذفکراو، تقدیره که شی ده بیته (لکن هوقاعد، وبل هوقاعد)، وه دروست نیه منصوب کریت و بکریته عطف بۆ سه ر خبری (ما)، چونکه (ما) عمل له نه فی ده کات و عمل له جیگیرکراو ناکات.^(۴)

^(۱) مانای ئهم دیڤه ی ئه لفیه به م شیویه: پێویسته مرفوع کردنی اسمی عطفکراو بۆ سه ر خبری (ما) به حه رفی عطفی (لکن وبل)، کاتیك ئه وه خبره جیگیر بووینت و مانای ته واو بیئت.

^(۲) مه به ستی ئه وه یه هه رفه عطفه کان له زمانی عه ره بیدا دوو جوړن: جوړکیان حوکم و بریاری پێش هه رفه که ده گه ینیت به دواى هه رفه که له پرووی اعراب و ماناوه ئه وانیش بریتین له {و، ف، ثم، حتی، ام، او}. جوړی دووهم: ئه وانه ن که حوکم و بریاری پێش خو یان ته نها له پرووی اعرابییه وه ده گه یننه دواى خو یان نه وه که له پرووی ماناوه، ئه وانیش بریتین له {لا، لکن، بل}، جا حه رفی (لا) بۆ نه فی کردنی بریاره که ی پێش خو یه تی له دواى خو ی {نفي الحكم للمعطوف بعد ثبوته للمعطوف عليه}، به لام (لکن وبل) بۆ جیگیر کردنی بریاره که یه بۆ دواى خو یان دواى نه فی کردنی له ناوه که ی پێش خو یان ئه گهر حه رفی نفی له سه ره تای رسته که وه بیئت {ایجاب} (اثبات) الحكم للمعطوف بعد نفيه عن المعطوف عليه}.

^(۳) واتا: اسمه معطوفه که، (قاعد).

^(۴) وه کو ووتمان حه رفی (لکن وبل) بۆ جیگیرکردنه.

به لām نه گهر حه رفه عطفه که بۆجیگیرکردن نه بوو وه کو حه رفی واو
 هاوشیوهی ئه و ئه وه دروسته ناوه که ^(۱) مرفوع کهیت و دروستیشه
 منصوبی کهیت، وه پای هه لبرێراو ئه وهیه که منصوبی کهیت، وه کو: (مازید
 قائما و لا قاعدا)، دروسته مرفوعی کهیت، ده لئیت: (ولا قاعد) له م کاته دا
 ده بیته خبر بۆ مبتدایه کی حذف کراو، و تقدیره کشی (ولا هو قاعد).

که واته زانرا له تایبته کردنی دانه ر پێویست کردنی مرفوع کردنی ناوی
 دوا ی حه رفی (بل و لکن)، که پێویست نیه مرفوع کردنی ناوه که ^(۲)، له دوا ی جگه
 له و دوو حه رفه.

* * *

* باسی زیاد کردنی حه رفی (ب) سی زیاد کراو بۆ سه ر خبری (ما، و لیس)

۱۶۱- وَبَعْدَ مَا وَلَّيْسَ جَرَّ الْبَاءُ الْخَبَرَ وَبَعْدَ لَا وَتَقَى كَأَنَّ قَدْ يُجَرَّ ^(۳)

زیاده کرێ حه رفی (ب) به زۆری له خبری (لیس، ما)، وه کوفه رمووده ی خوا ی
 گه وه ره: ﴿الَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ﴾ ^(۴)، وه وه کو ﴿الَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي
 انْتِقَامٍ﴾ ^(۵)، وه ﴿وَمَا رَأَيْكَ بِغَايِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ﴾ ^(۶)، وه وه کو:

^(۱) و اتا: ناوی دوا ی حه رفه که (الاسم المعطوف)، که عطف کراو ته وه بۆ سه ر خبری (ما).

^(۲) و اتا: ناوی دوا ی حه رفه عطفه که (الاسم المعطوف)، که عطف کراو ته وه بۆ سه ر خبری (ما).

^(۳) مانای نهم دیپرس نه لقیه به کورتی: هه ندی جار مجرور ده بیته خبری (ما، و لیس)
 به حه رفی جرّی (ب) سی زیاد کراو، وه به که میش مجرور ده بیته خبری (لا) سی
 هاوشیوهی (لیس) و خبری (کان)، که نه فی له پیشه وه بیته به حه رفی (ب) سی زیاد کراو.

^(۴) ئهم پرسته یه به شیکه له نایه تی ژماره (۳۶) سی، سو ره تی (الزمر)، پوخته ی
 ماناکه ی: {ثایه خوا بۆ به نده ی خو ی پێغه مبه ر صلی اللّٰه علیه و سلم به س
 نیه؟}، اعرابه که شی به م شیوه یه: ا/ حرف استفهام للتقریر. لیس/ فعل ماض ناقص مبني-

على الفتح. الله/لفظ الجلالة، اسم ليس مرفوع. بـ/حرف جر زائد. كافـ/ اسم مجرور لفظا منصوب محلا على انه خبر ليس. عبـد/مفعول به لاسم الفاعل (كافـ) منصوب، وهو مضاف. د/ضمير متصل مبني في محل جراسم مجرور. الشاهد في هذه الآية / (بكافـ) حيث زيدت الباء (باء التقوية) على الخبر المنفي بليس، وهذا كثير في القرآن الكريم.

(^٥) ئەم پستەیه ش به شیئکه له نایه تی ژماره (۳۷) سی، سوره تی (الزمر)، کورتە ی ماناکە ی: {نایا خوای گه وره زالی تۆله سین نیه؟} {إعرا به که شی به م شیوه یه: /حرف استفهام (للتقرير). ليس/فعل ماض ناقص. الله/ لفظ الجلالة، اسم ليس مرفوع. بـ/حرف جر زائد. عزیز/ اسم مجرور لفظا منصوب محلا على انه خبر ليس. ذي/ نعت مجرور وعلامة جره الياء لانه من الاسماء الخمسة، وهو مضاف. انتقام/مضاف اليه مجرور. . الشاهد في هذه الآية / (بعزیز) حيث زيدت الباء (باء التقوية) على الخبر المنفي بليس.

(^٦) ئەم پستەیه ش به شیئکه له نایه تی ژماره (۱۳۲) سی، سوره تی (الانعام)، کورتە ی ماناکە ی: {په روهر دگارت له وه ی ده یکه ن بی ناگا نی یه.} . {إعرا به که شی به م شیوه یه: و/حسب ما قبلها. ما/نافية عاملة عمل ليس. ربـ/ اسم ليس. وهو مضاف، كـ/ ضمير متصل مبني في محل جر مضاف اليه.. بـ/حرف جر زائد. غافلـ/ اسم مجرور لفظا منصوب محلا على انه خبر ما. عن/حرف جر. ما/اسم موصول في محل مبني على السكون في محل جر اسم مجرور. يعملون/ فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه ثبوت النون لأنه من الأفعال الخمسة. والواو/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل. وجملة (يعملون) صلة الموصول، لا محل له من الاعراب. . الشاهد في هذه الآية / (بغافلـ) حيث زيدت الباء (باء التقوية) على الخبر المنفي بـ(ما).

﴿وَمَا زُكُّ بِظَلَامٍ لِلْعِيدِ﴾^(۱)، جازیا دکردنی حەرفی (ب) بۆ خبری (ما) مەرج نیە ئەو (ما) یە حجازی بیّت بە پیچەوانە ی پرای هەندی لە زانایان^(۲)، بە لکو زیاد دەکری لە دوای خبری (ما) ی حجازی و (ما) ی تەمیمی، هەریەک لە پیشەوا سیبویه و فەرّا پەحمەتی خوای گەورەیان لیبی گێراویانە تەووە زیادکردنی حەرفی (ب) لە دوای (ما) ی تەمیمی، کەواتا قەسە ی ئەوانە ی رینگەیان نەداو^(۳) هیچ جی ی بایەخ نییە، لە کاتی کدا ئەمە^(۴) هەیه لە هونراو ی تەمیمکان.

هەروەها بۆ چوونی پیشەوا فارسی لەم بارەو نەجیگیر، جاریک ووتویه تی: حەرفی (ب) زیاد ناکری مەگەر لە دوای (ما) ی حجازی، وە جاریکیش ووتویه تی: حەرفی (ب) زیاد دەکری لە دوای خبری نە فی کراو^(۵). هەروەها هاتوووە زیادکردنی حەرفی (ب) بە کەمی لە دوای خبری (لا)^(۶)، وەکو ووتە ی شاعیر:

(۱) ئەم پرستە یەش بە شیکە لە ئایە تی ژمارە (۶۶) ی، سۆرە تی (فصلت)، کورتە ی ماناکە ی: {پەروردگارت ستەم لە بە نەدەکانی ناکات}، عەرەبە کەشی بەم شیوە یە: و/حسب ما قبلها. ما/نافیة عاملة عمل ليس. ربأ/ اسم ليس. وهو مضاف، ك/ ضمير متصل مبني في محل جر مضاف اليه.. ب/ حرف جر زائد. ظلام/ اسم مجرور لفظا منصوب محلا على انه خبر ما. للعبید/ جار و مجرور متعلقان ب(ظلام).. الشاهد في هذه الآية/ (بظلام) حیث زیدت الباء (باء التقوية) على الخبر المنفي ب(ما).

(۲) واتا: هەندی لە زانایان پێیان وایە زیادکردنی حەرفی (ب) ی زیاد کراو تاییبە تە بۆ خبری (ما) حجازی.

(۳) واتا: رینگەیان نەداو بە زیادکردنی حەرفی (ب) لە دوای (ما) ی تەمیمی.

(۴) واتا: زیادکردنی حەرفی (ب) لە دوای (ما) ی تەمیمی.

(۵) واتا: حەرفی (ب) زیاد دەکری ئە دوای هەموو نەفییه کەرە چ ئەو نەفییه بە (ما) ی حجازی یان بە (ما) ی غەیری حجازی.

(۶) مەبەست (لا) ی هاو شیوە ی (لیس) یە.

٧٦- فَكُنْ لِي شَفِيعًا يَوْمَ لَا ذُو شَفَاعَةٍ بِمُعْنٍ فَتِيْلًا عَنْ سَوَادِ بْنِ قَارِبٍ.^(١)
ههروهه هااتوهه زیادهکردنی حهرفی(ب) بوخبری فعلی مضارعی(کان) که نه فی
کرا بیئت به حهرفی(لم)، وهکو ووتهی:

ش ٧٧/ وَإِنْ مَدَّتْ الْأَيْدِي إِلَى الرَّأْدِ لَمْ أَكُنْ بِأَعْجَلِهِمْ إِذْ أَخْشَعُ الْقَوْمَ أَعْجَلُ.^(٢)

١٦٢- فِي النَّكِرَاتِ أَعْمَلْتُ كَلَيْسَ لَا وَقَدْ تَلَسَّى لَاتَ وَإِنْ ذَا الْعَمَلَا
١٦٣- وَمَا لَلَاتِ فِي سَوَى حِينَ عَمَلٍ وَحَذَفُ ذِي الرَّفْعِ فَشَا وَالْعَكْسُ قُلْ.^(٣)
پیشتر باسکرا نه و حهرفانهی که عملی لیس ده کهن چوارن، وهه باسی حهرفی
(ما) کرا، ولیته ده باسی(لا) و(لات) و(إن) سی کرد.

جا حهرفی(لا)^(٤) لای حجازیه کهان عمل ده کات وهکو لیس، به لام لای
تمیمیه کهان عملی لیس ناکات وته نه فی بونه فی کردن به کار دیت.

^(١) نه دیره هونراوهیه هونراوهی سهوادی کوپی قاریه که هاره لی به ریزی پیغه مبه ر صلی
الله علیه وسلم بووه هااتوته خزمه تی نازیزو نه دیره شیعه ری هونیوه ته ره، ماناو به لگه ی
شیعه ره که بهم شیوهیه: توبیه به تکاکارم له رپوژدها که هیچ تکاکار نیه سوودی نه ندازه ی ده زوه
باریکه ی نوکی خورمایه کی هه بیئت بو سهوادی کوپی قارب. به لگه که ی: ووته ی (بمُعْنٍ) که
حهرفی(ب) زیاده کراوه بو خبری(لا) سی نافیه ههروهه کو چون زیاد ده کریت بو خبری(لیس).

^(٢) ماناو به لگه ی نه دیره بهم شیوهیه: کاتیک دهستان درێژکران بو خواردن من خیرا
ناکه م، چونکه نه وسن ترین کهس نه وکسه یه که په له ده کات. به لگه که ی: ووته ی (بِأَعْجَلِهِمْ) حهرفی
(ب) زیاده کراوه بو خبری فعلی مضارعی(کان) که نه فی کراوه به حهرفی(لم).

^(٣) مانای نه دوو دیره ی ته لفیه بهم شیوهیه: ١٦٢- حهرفی(لا) عمل ده کات وهکو لیس
له ناوی نه ناسراو(النکرة)، ههروهه ها ههردو حهرفی(لات) و(إن) هه مان عمل ده کهن ،
واتا اسمیک مرفوع ده کهن و خبریش منصوب ده کهن. ١٦٣- حهرفی(لات) ته نه له کاتدا
عمل ده کات واتا اسمی (لات) ده بیئت ناویک بیئت ته نه بو کات (الزمن) به کار بیئت،
وه حذف کردنی اسمیه که ی زوره و پیچه وانه که ی_ و اتا حذف کردنی خبره که ی_ که مه.

^(٤) له زمانی عه ره بییدا حهرفی(لا) بو حهوت ماناو مه به ست به کار دیت که نه مانه ن: ١ {ناهیه.

٢- عاطفه. ٣- نافیه غیر عاملة. ٤- نافیه عاملة عمل لیس. ٥- نافیه للجنس. ٦- حرف

جواب. ٧- زائده. { جا نه وهی لیته ده مه به سه جوری چواره مه.

ههروهه ها حهرفی (لا) لای حجازیههکان بهسی مهرج عملی لیس دهکات:
یهکه میان: دهبیئت اسم و خبره که ی نه ناسراو (نکړه) بن، وهکو: (لَارَجُلٌ أَفْضَلُ
مَنْكَ) ^(١)، ههروهه ها وهکو ووتهی:

ش ٧٨/ تَعَرَّ فَلَا شَيْءَ عَلَى الْأَرْضِ بَاقِيًا وَلَا وَزَرَ مِمَّا قَضَى اللَّهُ وَأَقْبِيًا. ^(٢)
ههروهه ها وهکو ووتهی:

ش ٧٩/ نَصْرُكَ إِذْ لَا صَاحِبَ غَيْرِ خَاذِلٍ فَبُوئْتُ حَصْنًا بِالْكَمَاءِ حَصِينًا. ^(٣)
وهههندی له زانایان ووتویانه حهرفی (لا) له ناوی ناسراویشدا عمل
دهکات، ئەم هونراوهیهش پالدراره بۆلای نابغه ^(٤):

ش ٨٠/ بدت فعل ذي ود فلما تبعتها تولت وبقت حاجتي في فؤاديا
وحلت سواد القلب لا انا باغيا سواها ولا عن حبها متراخيا. ^(٥)

^(١) لهم پرسته یه دا (رجل) اسمی (لا) یه ونکړه یه و (افضل) خبریتی وبه هه مان شیوه نکړه یه.
^(٢) ماناوبه لگه ی ئەم دیږه: خۆږاگروپشوو دريژ به له سهرناره حهتیه کان چونکه ههچ
شتیک له سهر زهوی نامینیت، وهههچ په نایه کیش نیه پاريزهر بیئت له قهزاو پریری
خوای گهروه. به لگه که ی: (لا شئی باقی، لا وزر و اقی)، لیږد دوو جار حهرفی (لا) عملی
کردووه وله ههردووکیاندا اسم و خبره که ی نه ناسراوه.

^(٣) ماناوبه لگه ی ئەم دیږه ش: من توّم سهرخست له کاتیڅدا ههچ هاوه لیکت نه بوو
سهرت خا، جا بووی به خاوه نی په ناگه یه کی قایم وپولاین لای که سیک دلیرو ئازا.
به لگه که ی: (لا صَاحِبَ غَيْرٍ) حهرفی (لا) عملی کردووه له اسم و خبریک ههردووکیان
نه ناسراون.

^(٤) مه به ست نابغه ی جعدیه و ناوی قیسی کوپی عبدالله یه و یه کیڅ بووه لهو شاعرانه ی
زور ژیاوه و به خزمهت پیغه مبهس صلی الله علیه وسلم گه شتووه و باوهری پتهیناوه
و بووه به یه کیڅ له هاوه لآن په زای خویان لیبی، سالی ٥٠ ک کوچی دوا ی کردووه،
دهلین ١٨٠ ژیاوه.

^(٥) ماناوبه لگه ی ئەم دوو دیږه: ده رکوت خوشه ویست ونیشانیدا کاری خاوه
خوشه ویستی، کاتیک دوا ی کهوتم پشته هه لکرد، مایه وه پیویستی من له دلمدا، خوشه ویستی-

قسه‌ی دانه‌ریش جیا‌یه ده‌رباره‌ی ئەم دێره^(١) و جارێک ووتویه‌تی: ئەم دێره تاویلکراوه^(٢)، وه جارێکیش ووتویه‌تی: ئەم دێره ده‌کرێته پێوه‌روبه‌لگه‌.

مه‌رجی دووهم: نابێت خبره‌که‌ی پیش اسمه‌که‌ی بکه‌وێت، که‌واتا دروست نیه بلێیت (لا قائماً رجل).

مه‌رجی سێیه‌م: نابێت نه‌فیکه‌ هه‌لبوه‌شیته‌وه‌ به‌هۆی حه‌رقی (إلا هوه، که‌واتا دروست نیه بلێیت: (لا رجل إلا افضل من زيد) و (افضل) منصوب که‌یت، به‌لکو پێویسته‌ مرفوع کرێت.

جا دانه‌ر باسی ئەم دوو مه‌رجه‌ی نه‌کرد.

هه‌روه‌ها (إن)ی نافیه^(٣) لای زۆریه‌ی به‌صریکان و پیشه‌وا فه‌را هیچ عمل ناکات، وه‌لای کوفیکان جگه‌له‌فه‌را _ عملی لیس ده‌کات، له‌به‌صریکانیش هه‌ریه‌ک له‌ (أبو العباس المبرد، وأبو بکر بن السراج، وأبو علی الفارسی، وأبو الفتح بن الجئی) ئەم بۆچوونه‌یان هه‌یه‌ و دانه‌ریش هه‌لیبژاردووه‌، وه‌ووتویه‌تی^(٤) پێشه‌وا سیبویه‌ی له‌ قسه‌کانیدا ئاماژه‌ی بۆ کردووه‌، هه‌روه‌ها هاتوووه‌ بیستراوه‌ ده‌رباره‌ی^(٥)، شاعر ووتویه‌تی:

=ئهو تیکه‌لی ره‌شای دل بووه‌ و جگه‌له‌ویش دوا‌ی که‌سی تر ناکه‌وم و له‌خۆشه‌ویستی ئه‌ویش درێنی ناکه‌م. به‌لگه‌که‌ی: (لا أنا باغياً) لێره‌دا حه‌رقی (لا) عملی (لیس)ه‌ی کردووه‌ له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی اسمه‌که‌ی ناسراو (المعرفه) یه‌که‌ بریتیه‌ له‌ جیناوی (انا)، ئه‌مه‌ش پێچه‌وانه‌ی یاسایه‌ (شان)ه‌.

^(١) واتا: هۆنراوه‌که‌ی نابغه‌.

^(٢) تاویلکراو واتا: لادان له‌ مانای ئاشکرا و ده‌رخستنی نه‌یینی قسه‌که‌و چون بۆ مانا و اتای دوور، لێره‌دا مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه‌ ئەم دێره‌ نا‌کرێته‌ به‌لگه‌ و پێنومر (القیاس).

^(٣) له‌ زمانێ عه‌ره‌بییدا حه‌رقی (إن) بۆ پێنج مانا و مه‌به‌ست به‌ کاردێت که‌ ئه‌مانه‌ن: ١- شرطیه‌ جازمه‌. ٢- شرطیه‌ غیر جازمه‌. ٣- حرف نفی. ٤- زائده‌. ٥- مخففه‌ من (إن) الثقيله‌.

ئه‌وه‌ی لێره‌دا مه‌به‌سته‌ دیاره‌ جو‌ری سێیه‌مه‌.

^(٤) واتا: دانه‌ر (ابن مالک).

^(٥) واتا: ده‌رباره‌ی عمل کردنی (إن).

ش ٨١ / إِنْ هُوَ مُسْتَوَلِيًّا عَلَى أَحَدٍ إِلَّا عَلَى أَضْعَفِ الْمَجَانِينِ.^(١)

ههروهه ها یه کیکی تر ووتوو یه تی:

ش ٨٢ / إِنْ الْمَرْءُ مَيِّتًا بِإِنْقِضَاءِ حَيَاتِهِ وَلَكِنْ بَأَنْ يُبْعَى عَلَيْهِ فَيُخَذَلَا.^(٢)

وهپیشهوا ابن جنی له کتیبی المحتسب دا - گێراویتیوه که سعیدی کوپی جُبیر

په زای خوای لیبی - خویندویتیوه ئه م ئایه ته ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبَادًا أَمْثَلُكُمْ﴾^(٤) به منصوب کردنی عباداً.

(١) ماناوبه لگهی ئه م دێره: ئه و که سه ده سه لات ی نیه به سه ره که سدا، مه گه ره به سه ره لاوازترین شیه ته کان. به لگه که ی: (إِنْ هُوَ مُسْتَوَلِيًّا) لێره دا که رفی (إِنْ) عملی (لیس) ه ی کردووه و ناویکی مرفوع کردووه که بریتیه له جیناوی (هو) و خبریکیشی منصوب کردووه بریتیه له (مستولیا).

(٢) ماناوبه لگهی ئه م دێره: موقوف به کوتای هاتنی ژیا نی نامریت، به لکو به وه ده مر ی که ده ست در یژی بکریته سه ری و سه رشور کری. به لگه که ی: (إِنْ الْمَرْءُ مَيِّتًا) که رفی (إِنْ) عملی (لیس) ه ی کردووه و ناویکی مرفوع کردووه که بریتیه له (المړء) و خبریکیشی منصوب کردووه بریتیه له (میتا).

(٣) سعیدی کوپی جُبیر یه کیکه له زانا شوینکه وته (التابعین) کان و فه قبی هه ریه که له عبدالله ی کوپی عباس و عبدالله ی کوپی عمر بووه، یه کی که بووه له و کۆیله ئازاد کراوه کان وله بنه په تدا خه لکی حبشه بووه و سالی ٤٥ له دایک بووه و سالی ٩٥ له لایه ن حجاجه وه شه هیدکراوه.

(٤) به شیکه له ئایه تی ژماره (١٩٤) ی سورته تی الاعراف، زۆریه ی زانا کان به م شیوه یه ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبَادًا أَمْثَلُكُمْ﴾ خویندوویانه ته وه و مانا که ی {به پرستی ئه وانه ی که ئیوه هاواروداویان لیده که ن جگه له خوا ئه وانیش چه ند به نده یه کن وه کو خۆتان}، به لام هه ند ی له خوینه رانی قورئان (القرءاء) له وانه سعیدی کوپی جُبیر به م شیوه یه ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبَادًا أَمْثَلُكُمْ﴾ خویندوویانه ته وه و مانا که ی {ئه وانه ی که ئیوه هاواروداویان لیده که ن جگه له خوا ئه وانه به نده نین وه کو ئیوه به لکو ئه وانه به ردن}، اعرابه که ی له سه ره خویندنه وه ی دووه م به م شیوه یه: إِنْ / نافیة عاملة عمل -

ههروهها مهرج نیه بۆ عمل کردنی (إن) اسم و خبره که ی نه ناسراو (النكرة) بن، به لکو عمل دهکات له ناوی ناسراو و نه ناسراو، ده لئیت: ((إن رجل قائماً، وإن زید القائم، وإن زید قائماً)).

به لام حه رفی ((لات)) بریتیه له ((لا)) سی نافیه وتای تانیثی مفتوحی بۆ زیادکراوه، جالای زۆریه ی زانایان هه مان عملی لیس دهکات و ناویک مرفوع دهکات و خبریش منصوب دهکات، به لام تایبه ته ندی (لات) ئه وه یه که اسم و خبره که ی هه ردووکیان باس نا کرین و یه کیکیان حذف ده کری، زۆر تریش وایه له زمانی عه ره بیدا اسمه که ی حذف کریت و خبره که ی بمینیتته وه، وه کو فه رمووده ی خوای گه و ره له م باره وه ﴿وَلَا تَحِينَ مَنَاصٍ﴾^(١) به منصوب بوونی و وشه ی (حین)، لی ره دا اسمه که ی حذف کراوه و خبره که ی ما وه ته وه، و تقدیره که شی ((ولات الحین حین مناص)) که واته الحین: اسمی (لات) یه و (حین مناص) خبریتی، وه خویندرا وه ته وه به شاذی (ولات حین مناص) به مرفوع بوونی و وشه ی (حین) که ده بیته اسمی (لات) ه و خبره که ی

-لیس، و حُرک بالكسرة لالتقاء الساكنين. الذين/ اسم موصول مبني في محل رفع اسم (إن). تدعون/ فعل و فاعل (الجملة الفعلية) صلة الموصول. من دون/ جار و مجرور. الله/ مضاف إليه مجرور. عباداً/ خبر (إن) منصوب. امثالكم/ نعت لـ (عباداً) منصوب وهو مضاف. كم/ ضمير متصل مبني في محل جر مضاف اليه. الشاهد في هذه الآية: إعمال (إن) النافية عمل ليس.

^(١) ئەم پرستەیه بە شیکە له نایەتی ژماره (٣) سی سورەتی (ص)، پوختە ی ماناکە ی: {بیباه و پان له کاتی هاتنی سزای خوای گه و ره هاواریان کرد ـ له حالیکدا کاتی رزگار بوون نه ما بوو} عرابه که شی به شی وه یه: و/ حسب ما قبلها. لات/ حرف نفی من اخوات ليس مبني على الفتح لا محل لها من الاعراب. واسمها محذوف تقديره: لات الحين حين مناص. حين/ خبر لات منصوب و علامة نصبه الفتحة، وهو مضاف. مناص/ مضاف اليه مجرور. . الشاهد في هذه الآية: عملت لات عمل ليس فرفعت الاسم ونصبت الخبر، واسمها محذوف.

محذوفه، و تقدیره که شی ده بیته ((وَلَاتِ حِينَ مَنَاصٍ لَهُمْ)) و اتا: کاتی
 بزگار بوونیان بۆ نیه و نابی، ئەمەشە مەبەست لە ووتەیی ((وَحَذَفُ ذِي الرَّفْعِ -
 تاکۆتای دێره که)).

ههروهها ئاماژەی کرد به ووتەیی: ((وَمَا لَئَلَّاتٍ فِي سُوَى حِينٍ عَمَلٌ)) بۆئەوهی
 که باسی کردووه سیبویه که (لات) عمل ناکات مەگەر لە کات (الحین) دا، جا
 زانیان لەم قسەیه دا^(١) رایان جیا یه، هه ندیکیان ووتوو یانه: مەبەست ئەوهیه
 که (لات) ته نه ا له ووشه ی (الحین) عمل ده کات، وه له ها وواتا کان (المرادف) ی
 وه کو ووشه ی (الساعة) وها ووی نه کانی^(٢) عمل ناکات، وه هه ندیکی تر
 ووتوو یانه: مەبەست ئەوهیه که (لات) ته نه ا له ونا وانه دا عمل ده کات که بۆ
 کاتن، که و اتا عمل ده کات له ووشه ی (الحین) وها وواتا کانی، نموونه ی عمل
 کردنی له ها وواتای حین ووتەیی شاعر:

ش ٨٢ / نَدِمَ الْبُعَاةُ وَلَاتَ سَاعَةٌ مَنَدَمٍ وَالْبَغْيُ مَرْتَعٌ مُبْتَغِيهِ وَخِيمٌ.^(٣)
 جاقسه ی دانه ر^(٤) هه ردوو بۆچوونه که^(٥) هه لده گریت، وه له کتیبی (التسهیل) دا
 دانی ناوه به بۆچوونی دووه مدا، ههروهها بۆچوونی پیشه و ئه خفه ش وایه
 که لات هیچ کاتی که عمل ناکات، وه ئەگەر به دوایدا ناویکی منصوب هات

(١) و اتا: له قسه که ی پیشه و سیبویه.

(٢) له زمانی عه ره بیدا ئەم ووشانه ها وواتا (مرادف) ی ووشه ی (حین) ن {الساعة، الوقت،
 الزمن، بُرْهَة، عصر، مدة، فترة}.

(٣) مانا و به لگه ی ئەم دێره: په شیمان بوونه وه سته مکاران وه کاتی په شیمان بوونه وه
 نه ما بوو، وه بیگومان سته م وده ستریژی سه رقالییبه که خوازیاری به دبەخت و دۆپاوه.
 به لگه که ی: ((وَلَاتَ سَاعَةٌ مَنَدَمٍ)) لیڤه دا لات عملی کردووه له ووشه ی (الساعة) که به مانای
 کات دیت وها وواتای ووشه ی (الحین) ه.

(٤) و اتا: قسه ی ابن مالک ده رباره ی عمل کردنی لات.

(٥) و اتا: ئەو بۆچوونه ی ده لیت لات ته نه ا عمل له ووشه ی (الحین) ده کات و عمل
 له ها وواتا کانی ناکات، وه ئەو بۆچوونه شی ده لیت عمل له ها وواتا کانی شی ده کات.

ئەو بە فعلیکی نادیار (مضمەر) منصوب بوو نەو هك بە حەرفی (لات)،
 تقدیره‌كه‌شی ده‌بیته ((لات اری حین مناص)) و نه‌گەر به‌دوای
 دا ناویکی مرفوع هاتبوو ئەو ده‌بیته مبتدا و خبره‌كه‌ی
 محذوفه، تقدیره‌كه‌شی ((لات حین مناص کائن لهم)) خوای گه‌وره‌ش
 له‌هه‌مووان زاناتره.

باسی (أفعال المقاربة)^(١)

١٦٤- كَكَانَ كَادَ وَعَسَى لَكِنْ نَدَرَ غَيْرُ مُضَارِعٍ لِهَذَيْنِ خَبَرٍ.^(٢)

ئەمە جوۆری دووهمە لە وفعلا نە ی هە لگر (نواسخ) ی مبتدان، ئەویش بریتیه له ((کاد)) وهاوشیوه کانی، جادانه ر باسی یانزه دانە ی لە وفعلا نە کرد، هیچ راجیاییه ک نیه له وهی که هه موویان فعلن، جگه له (عسی)، پیشهوا زاهد^(٣) گێراویتیوه له پیشهوا ثعلب^(٤) که حه رفه، وئهم بوچوونه^(٥) پالدراره بو لای پیشهوا (ابن السراج)^(٦)، به لام بوچوونی راست و دروست ئەوهیه که فعله و حرف نیه، به به لگه ی ئەوهی جیناوی تای فاعل وهاوشیوه کانی^(٧) پیوه ده لکی، وه کو ((عسیت، وعسیتم، وعسیئن))) .

(١) ئەمە جوۆری سییه مه له و شتانه ی پێیان ده وتریت (نواسخ الابتدا)، جامانا و مه به ست له م فعلا نە بریتیه له نزیک بوونه وهی په یدابوونی خبره که بو ناو (مبتدا) به که و پوونه دانی.

(٢) ماناس نهم دپرس نه لقیه به کورتی: وه کو (کان) وایه هه رد و فعلی (کاد، وعسی) _ له وپرووه وهی که ناویک مرفوع ده که ن و خبریکیش منصوب ده که ن _ به لام که مه خبری ئەم دوو فعله مضارع نه بی، و اتا: فعلی (کاد وعسی) به زۆری وان که خبره که یان جمله ی فعلی بیّت و فعله که ش مضارع بیّت.

(٣) ناوی محمدی کوپی عبدالرحمن ویه کیکه له زانا کانی ته فسیر و پاڤه کارانی قورئانی پیروژ، ناسراوه به زاهیدی بخاری، سالی ١٥٤٥/ک ١١٥٠ ز کوچی دوا ی کردووه.

(٤) ناوی ئەحمدهی کوپی یحیایه و ناسراوه به ثعلب ویه کیکه له زانا و پیشهوا یانی کوفه، سالی ٢٩١/ک ٩٠٣ ز کوچی دوا ی کردووه.

(٥) و اتا: ئەو بوچوونه ی پێی وایه عسی حه رفه و فعل نیه.

(٦) ناوی محمدی کوپی سه ریه و ناسراوه به ابن السراج، یه کیکه له زانا و پیشه وایانی زانسته کانی زمان و نه ده بی عه ره بی، سالی ٣١٦/ک ٩٢٩ ز کوچی دوا ی کردووه _ خوا ی گه ره له هه موویان خو ش بی و ده ره جیه یان عالی کات _.

(٧) مه به ست له هاوشیوه کانی تای فاعل ئەو جینا وانه یه که پێیان ده وتریت (ضمائر الرفع المتحركة)، که سه رجه میان ١٠ جینا و ن ئەمانه ن {ت، ت، نا، ئما، ئم، ئن، الف الاثنین، ووالجماعة، نون النسوة}، پیشتر له باسی جینا وه کاندایا سکران.

ئەم فەلانی پێیان دەوتری (افعال المقاربه)، دیارە هەموویان بۆ نزیک بوون نین، بەلکو سیّ بەشن:

بەشی یەکەمیان: بۆ نزیک بوونە^(١)، ئەوانیش بریتین لە: کاد، و کرب، و اوشک.

دووەم: بۆ هیواو ئومیدە (الرجاء)، ئەوانیش بریتین لە: عسی، و حری، و اخلولق. سییەم: بۆ دەست پێکردن و چوونە ناو ئیش و کاریک (الانشاء) ئەوانیش بریتین لە: جعل، و طفق، و اخذ، و علق، و انشا.

کەواتا ناوانی ئەم فەلانی بە مقاربه لەبابەتی ناوانی گشتە بە بەش (تسمية الكل ببعض). ئەم فەلانی هەموویان دەچنە سەر نیهاد و گوزارە (المبتدأ والخبر)، مبدداکە مرفوع دەکەن و دەیکەنە ناو بۆخۆیان، وە خبرەکەش دەکەنە خبر بۆی و منصوبی دەکەن یان لە محلی نصب دەبێت، ئەمەیه مەبەست لە ووتەی دانەر ((ککان کاد و عسی))، بەلام خبر لەم بابەتەدا^(٢) دەبێت تەنها فعلی مضارع بێت، وەکو: ((کاد زید یقوم، و عسی زید ان یقوم)).

و بەکەمی هاتووە خبری عسی و کاد ناو بێت، وەکو ووتەی شاعر:
ش ٨٤ / أَكْثَرْتُ فِي الْعَدْلِ مُحِلًّا دَائِمًا لَا تُكْثِرُنْ إِنِّي عَسَيْتُ صَائِمًا.^(٣)
هەر وەها وەکو ووتەی:

ش ٨٥ / فَأَبَيْتُ إِلَيَّ فَهَمٍ وَمَا كِدْتُ أَثْبًا وَكَمْ مِثْلَهَا فَارَقْتُهَا وَهِيَ تَصْنَفِرُ.^(٤)

(١) و اتا: نزیک بوونی ماناو مەبەستی خبرەکە بۆ ناوەکە.

(٢) و اتا: لە افعالی مقاربه.

(٣) ماناو بەلگەی ئەم دێرە: زۆرت کرد لە پەختە و لۆمە کردنی بەردەوام، ئیتر بە چونکە من هیوام وایە خۆم بگرمەرە لە تسەکردن. بەلگەکی: (عَسَيْتُ صَائِمًا)، لێرەدا فعلی عسی اسمیکی هەیه کە بریتیه لە جێناوی (ت)، وە خبرەکەشی ناو کە بریتیه لە (صائِمًا) ئەمەش کە لە زمانی عەرەبیدا.

(٤) ماناو بەلگەی ئەم دێرەش: گەر پامەوه بۆ لای هۆزەکەم _ کەناوی (فهم) _ نزیک بوو کە نەگەریمەوه، زۆر جار بوو هۆزو خەلکیم جی هێشتوو و لێیان دابراوم لە کاتی کدا دەیان نوزان و دەگریان، و اتا پێویستیان پێم بوو. بەلگەکی: (وَمَا كِدْتُ أَثْبًا) لێرەدا فعلی کاد اسمیکی هەیه کە بریتیه لە جێناوی (ت)، وە خبرەکەشی ناو کە بریتیه لە (أَثْبًا) ئەمەش کە لە زمانی عەرەبیدا.

ئەمە بوو مەبەستی دانەر لەووتەیی: ((لکن ندر- تا کو تایی))، بەلام لەو هی که
فەرمووی جگە لە مضارع (غیر مضارع) ناپوونیەک هەیە، لەبەر ئەو هی جگە لە
مضارع دەگریته خۆی: ناو، و ئاوە لفرمان (الظرف)، و جار و مجرور، و جملە ی
اسمی، جملە ی فعلی بەبێ فعلی مضارع، دیارە که م نیه هاتنی ئەمانە بە خبر
بۆ (عسی و کاد) بە لکو ئەو هی که که م بێ بۆ خبری ئەم دوو فعلە بریتیه لە
ناو، بەلام ئەوانی تر نەبیستراوە هاتن بە خبر بۆیان.

١٦٥- وَكُونُهُ بِدُونِ أَنْ بَعْدَ عَسَى نَزَرَ وَكَادَ الْأَمْرُ فِيهِ عَكْسًا.^(١)

واتا لکاندنی (ان) بە خبری عسی زۆرە، بەلام خالی بوونی لە (ان) که مە،
ئەمەش بۆ چوونی پیشەوا سیبوییه، وە بۆ چوونی بە صریکان وایە که خالی
بوونی خبری عسی لە (ان) دروست نیه مەگەر لە شعردا، وە لە قورئانی
پیرۆزیشدا بە (ان) ئەو هاتقووە، خوای گەورە دەفەر موێ: ﴿فَعَسَى اللَّهُ أَنْ
يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ﴾^(٢)، هەر وەها دەفەر مویت: ﴿عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يَرْحَمَكُمْ﴾^(٣).
وە نموونە بۆ هاتنی بەبێ (ان) ووتە ی شاعر:

(١) مانای ئەم دایرەس ئەلفیه بە کورتی: که مە خبری عسی بەبێ (ان) سی مصدری، بەلام
فعلی کاد بە پێچەوانە وەیه _ واتا خبری کاد بە زۆری وایە (ان) سی پێو نەبێ _.

(٢) ئەم پرستیه بە شیکە لە ئایەتی ژمارە (٥٢) سی، سورەتی المائدە، ماناکە ی: {نَزِيكَ خَوای گەورە
سەرکەوتنی تەواو بنزیرت بۆ پێغه مبەر _ صلى الله عليه وسلم _}. {إِعْرَابُهُ كَيْ بَم شَيَوِيه:
فَعَسَى/فَ/حَسَبَ مَاقْبَلَهَا. عَسَى/فَعَلَ مَاضٍ نَاقِصٍ مَبْنِيٍّ عَلَى الْفَتْحِ الْمَقْدَرِ. اللَّهُ/لَفْظُ الْجَلَالَةِ، اسْمُ عَسَى
مَرْفُوعٌ وَعَلَامَةُ رَفْعِهِ الضَّمَّةُ الظَّاهِرَةُ. أَنْ/حَرْفُ نَصْبٍ وَمَصْدَرٌ وَاسْتِقْبَالٌ مَبْنِيٌّ عَلَى السَّكُونِ. يَأْتِي/
فَعَلَ مُضَارِعٌ مَنْصُوبٌ بِ(أَنْ) وَعَلَامَةُ نَصْبِهِ الْفَتْحَةُ الظَّاهِرَةُ، وَفَاعِلُهُ ضَمِيرٌ مُسْتَرٌ فِيهِ جَوَازٌ تَقْدِيرُهُ هُوَ.
وَالْمَصْدَرُ الْمَوْجُودُ مِنْ(أَنْ) وَمَا بَعْدَهَا فِي مَحَلِّ نَصْبِ خَبَرِ عَسَى. بِالْفَتْحِ/جَارٌ وَمَجْرُورٌ مُتَعَلِّقَانِ بِ(يَأْتِي).
الشَّاهِدُ فِيهَا/اقْتِرَانُ خَبَرِ عَسَى بِ(أَنْ)، وَهَذَا كَثِيرٌ وَلَمْ يَرِدْ فِي الْقُرْآنِ إِلَّا مُقْتَرِنًا بِهَا.

(٣) ئەم پرستیهش بە شیکە لە ئایەتی ژمارە (٨) سی، سورەتی الاسراء، کورتە ی ماناکە ی: {تُؤْمِنُ وَايه
پەروردگار تان پەرەمەتان پێ بکات _ ئەگەر بگەڕێنەو بۆ لای _}. {إِعْرَابُهُ كَشَى بَم شَيَوِيه: عَسَى/فَعَلَ
مَاضٍ نَاقِصٍ مَبْنِيٍّ عَلَى الْفَتْحِ الْمَقْدَرِ. رَبُّكُمْ/رَبُّ/اسْمُ عَسَى مَرْفُوعٌ، وَهُوَ مُضَافٌ، كُمْ/ضَمِيرٌ مُتَصِلٌ -

ش ۸۶/ عَسَى الْكَرْبُ الَّذِي أَمْسَيْنَتْ فِيهِ يَكُونُ وَرَاءَهُ فَـرَجٌ قَرِيبٌ.^(۱)
ههروهه وهکو ووتهی:

ش ۸۷/ عَسَى فَرَجٌ يَأْتِي بِهِ اللَّهُ إِنَّهُ لَهُ كُلُّ يَوْمٍ فِي خَلِيقَتِهِ أَمْرٌ.^(۲)
به لām فعلی (کاد)ئهوه دانهر باسی کرد که پیچیه وانهی فعلی (عسی)یه، زۆرتەر وایه خبره که ی (ان)سی پیئوه نه لکیت و به که میش هاتووه پیئوه لکانی، ئه مهش پیچیه وانهی ئه وهی که ئه نده لوسییه کان^(۳) که وتووایانه لکانی (ان)به خبری (کاد)هوه تایبه ته به شعر، جانموونهی خالی بوونی له (ان)، هه ره مووده ی خوای گه وره ﴿فَذَبْحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ﴾^(۴)، وهه ره مووده ی ﴿مِنْ بَعْدِ مَا

مبني في محل جر مضاف اليه. ان/ حرف نصب ومصدر واستقبال مبني على السكون. يرخم/ فعل مضارع منصوب بـ(ان) وعلامة نصبه الفتحة الظاهرة، وفاعله ضمير مستتر فيه جوازا تقديره هو، وكم/ ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به. والمصدر المؤول من(ان) وما بعدها في محل نصب خبر عسى. الشاهد فيها/ اقتران خبر عسى بـ(ان)، وهذا كثير ولم يرد في القرآن إلا مقترنا بها.

^(۱) ماناو به لگهی ئه م دپره به م شیوهیه: نزیکه ئه و نارده حه تییه ی که تییدای ،له پاشی بیست پزگار بوون و ده روو کرانه وهیه کی نزیک . . به لگه که ی: (يَكُونُ وَرَاءَهُ...) لیژده دا خبری عسی فعلیکی مضارعه و (ان)سی پیئوه نه لکاوه، ئه مهش که مه له زمانی عه ره بییدا.
^(۲) ماناو به لگهی ئه م دپره ش: نزیکه خوای گه وره ده روو کرانه وهیه و ده رباز بوونیک بیئیت، بیگومان ئه وهیه ته هه موو پوژیک له ناو دروستکراوه کانی پریاروفه رمان. . به لگه که ی: (يَأْتِي بِهِ اللَّهُ...) لیژده دا خبری عسی فعلیکی مضارعه و (ان)سی پیئوه نه لکاوه، ئه مهش که مه له زمانی عه ره بییدا.

^(۳) مه به ست نه زانایانی ئه نده لسه ،که قوتابخانه یه کی سه ره خوێان هیه ده ربیاری بابته کانی پیزمانی زمانی عه ره بی.

^(۴) ئه م رسته قورئانیه به شیکه له نایه تی ژماره (۷۱)سی، سوره تی (البقره)، کورته ی ماناکه ی: {پاشان سه ربیان بری_ مه به ست ئه و مانگایه یه که خوای گه وره فه رمانی به نه وه ی ئسرائیل کرد سه ربی بپن_ وخه ربک بوو ئه وسه ر بپینه نه که ن} . اعرابه که شی به م شیوهیه: فـ/ حرف عطف. ذبحـ/ فعل ماضی مبني على الضم لاتصاله بواو الجماعة. و/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل. ها/ ضمير متصل مبني في محل-

كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ^(۱)، وه نموونهی پیوه لکانی (ان) به خبری (کاد) وه وه فرموده ی پیغه مبهـر ۛ : ((مَا كِدْتُ أَنْ أَصْلَى الْعَصْرَ حَتَّى كَادَتْ الشَّمْسُ أَنْ تَغْرُبَ))^(۲)، وه ووته ی شاعر:

-نصب مفعول به. وما/و: حرف عطف، ما/ حرف نفی غیر عامله. کادوا/ فعل ماض ناقص مبني على الضم لاتصاله بواو الجماعة، وا/ ضمير متصل مبني في محل اسم كاد. والالف: فارقة. يفعلون/ فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه ثبوت النون، الواو/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل، وجملة (يفعلون) في محل نصب خبر كاد. . الشاهد فيها: عدم اقتران خبر كاد بـ(ان)، وهذا كثير.

(۱) ئەم رسته قورئانیه به شیکه له نایه تی ژماره (۱۱۷) سی، سوره تی (التوبة)، کورته ی ماناکه ی: {پاش ئەوه ی نزیک بوو دلی کۆمه لیکیان له هه ق لابdat } {إعرا به که شی به م شیوه یه: من بعد/ جارو مجرور متعلقان بمحذوف حال. ما/ الکافه لوقوعها بعد ظرف، ویجوز أن تكون اسم موصول في محل جر مضاف اليه. کاد/ فعل ماض ناقص مبني على الفتح، واسمها ضمير الشأن المحذوف. يزيغ/ فعل مضارع مرفوع. قلوب/ فاعل مرفوع، وهو مضاف، فريق/ مضاف اليه مجرور. منهم/ جارو مجرور وهما في محل جر نعت لفريق. وجملة (يزيغ قلوب فريق...) في محل نصب خبر كاد. . الشاهد فيها: تجرد خبر كاد من (ان) وهذا كثير.

(۲) ئەم فرموده یه ئیمامی بخاری ومسلم وغه یری ئەوانیش پریوا یه تیان کردو وه، ماناکه ی: {نزیک بوو نوێژی عه سه نه که م تا خوێ ئابوو- کاتیک پیغه مبه روها ولانی سه رقالی هه لکه ندنی خندق بوون له جهنگی ئەحزابدا ونزیک بوو نوێژی عه سریان له ده ست چیت} {إعرا به که شی به م شیوه یه: ما/ نافية غیر عامله. کد/ فعل ماض ناقص مبني على السكون لاتصاله بتاء الضمير، ت/ ضمير متصل مبني في محل رفع اسم كاد. ان/ حرف نصب ومصدر واستقبال. أصلي/ فعل مضارع منصوب بـ(ان)، وعلامة نصبه الفتحة الظاهرة، وفاعله ضمير مستتر فيه وجوبا تقديره (انا)، والمصدر المؤول من أن وما بعدها في محل نصب خبر (كدت). العصر/ مفعول به منصوب. حتی/ حرف عطف. کادت/ فعل ماض ناقص مبني على الفتح، والتاء للتأنيث. الشمس/ اسم كاد مرفوع وعلامة رفعه الضمة. ان/ حرف نصب ومصدر واستقبال. تغرب/ فعل مضارع-

۸۸- كَادَتِ النَّفْسُ أَنْ تَفِيضَ عَلَيْهِ إِذَا عَدَا حَشَوَ رِيْطَةً وَيُـرُودُ^(۱)

*باسی ههردوو فعلی (حرى واخْلَوْلِق):

۱۶۶- وَكَعَسَى حَرَى وَلَكِنْ جُعِلَ خَبَرُهَا حَتْمًا بِأَنْ مُّصِـلًا

۱۶۷- وَالزُّمُو اخْلَوْلِقَ أَنْ مِثْلَ حَرَى وَبَعْدَ أَوْشَكَ اتِّفَاقًا أَنْ نَزَّرَا^(۱)

واتا فعلی ((حرى)) وهكو ((عسى)) وایه له پوووه وهى بۆ به لگه بوونه له سهه
ئومید و په جابوون، به لام پیویسته خبره کهى ((ان)) سى پیوه بلکیت،
وهكو ((حرى زید ان یقوم))، وههیچ کاتیک خبری حرى به بی (ان) نه هاتووه نه
له شعروه و نراوه داو نه له غهیری شعریشدا، ههروه ها خبری فعلی ((اخْلَوْلِق))
پیویسته (ان) سى پیوه بلکیت، وهكو ((اخْلَوْلِقَتِ السَّمَاءُ أَنْ تُطْمِرَ)) ئه مهش له
نمونه کانی پیشه و سیبویه یه، ههروه ها فعلی (اوشك) زۆرتسر وایه

- منصوب بـ (ان)، وعلامة نصبه الفتحة الظاهرة، وفاعله ضمير مستتر فيه جوازا
تقديره هي، والمصدر المؤول من أن وما بعدها في محل نصب خبر كاد. الشاهد في هذا
الحديث: اقتران خبر كاد بـ (ان) في الموضعين (أَنْ أَصَلَّى، أَنْ تَغْرُبَ)، ويصح ذلك، وإن كان
الأصح عند النحاة تجرده منها.

^(۱) مانای ئهم دێره: نزیک بوو گیانم بۆی دهرچیت و بۆی بمرم، کاتی خرایه ناو
پۆشاکى مهرگه وه واتا کاتیک کفن کرا. به لگه کهى: ((أَنْ تَفِيضَ...)) خبری کاد فعلیکى
مضارع و (ان) سى پیوه لکاوه، ئه مهش که مه له زمانى عه ره بیدا.

^(۲) کورتهى مانای ئهم دوو دێرهى ئه لفيه: ۱۶۶- فعلی (حرى) وهكو فعلی (عسى) وایه
له پوو ی ماناو ئیشکردنه وه، به لام خبری حرى پیویسته هه میشه (ان) سى پیوه بلکیت
۱۶۷- ههروه ها به پیویستیان داناوه زانا یان لکاندن (ان) به خبری فعلی (اخْلَوْلِق)
وهكو خبری (حرى)، وه به که مى هه یه خبری (اوشك) (ان) سى پیوه نه بییت.

خبره‌که‌ی (ان)‌سی پیوه لکیت وکه‌میشه پیوه نه‌بوونی ، جا نموونه‌ی پیوه لکانی وته‌ی:

ش ۸۹/ وَلَوْ سَأَلَ النَّاسُ الثَّرَابَ لَأَوْشَكُوا إِذَا قِيلَ هَاتُوا أَنْ يَمْلُوا وَيَمْنَعُوا. ^(۱)

وه‌نموونه‌ی پیوه‌نه‌بوونی (ان) به‌خبره‌که‌یه‌وه وته‌ی:

ش ۹۰/ يَوْشِكُ مَنْ فَرَّ مِنْ مَنِيَّتِهِ فِي بَعْضِ غِرَاتِهِ يُوَافِقُهَا. ^(۲)

*باسی فعلی (کرب) ، ویه‌کارنه‌هینانی (ان) ...

۱۶۸- وَمِثْلُ كَادَ فِي الْأَصَحِّ كَرَبًا وَتَرَكُ أَنْ مَعَ ذِي الشَّرْعِ وَجَبًا

۱۶۹- كَأَنَّشَا السَّائِقُ يَخْذُو وَطَفِقَ كَذَا جَعَلْتُ وَأَخَذْتُ وَعَلِقَ. ^(۳)

^(۱) ماناو به‌لگه‌ی ئەم دێرپە: ئەگەر داوا کرێ لە خەڵکی کل ئەوه نزیکه _ کاتیک بووتری بیننی _ بێزار بن و نه‌یده‌ن . واتا سروشتی مروّ وایه داوای بی نرختین شتی لیکریت هه‌زناکات جی به‌جی کات وپێگری ده‌کات (الاً مارحم ربی) . به‌لگه‌که‌ی: (أَنْ يَمْلُوا) لێره‌دا خبری اوشک فعلیکی مضارعو (ان)‌سی پیوه لکاوه، ئەمه‌ش زۆره له‌زمانی عه‌ره‌بیدا .

^(۲) ماناو به‌لگه‌ی ئەم دێرپەش: نزیکه ئەو که‌سه‌ی له‌مردن پاده‌کات له‌کاتی جه‌نگدا ، له‌ هه‌ندی‌کاتی بینا‌گاییدا تووشی بیّت . به‌لگه‌که‌ی: (يُوَافِقُهَا) لێره‌دا خبری اوشک فعلیکی مضارعو (ان)‌سی پیوه نه‌ لکاوه، ئەمه‌ش که‌مه له‌زمانی عه‌ره‌بیدا .

^(۳) پوخته‌ی مانای ئەم دوو دێرپە نه‌لایه: ۱۶۸- پای پاستر وایه فعلی (کرب) وه‌کو فعلی (کاد) وایه - له‌و‌پرووه‌یه‌ی که‌ خبره‌که‌ی (ان)‌سی پیوه نالکیت مه‌گه‌ر به‌که‌می - ، وه‌پێویسته (ان) له‌گه‌ل فعله‌کانی ده‌ست پیکردن (افعال الشروع) نه‌یات . ۱۶۹- وه‌کو نموونه‌ی (انشا‌السائق یحدو) . واتا شوانی ووشتر ده‌ستی کرد به‌ ووتنی گۆزانی بۆ شتره‌کانی ، هه‌روه‌ها (ان) به‌کارنا‌یات له‌گه‌ل فعلی (طفق وجعل واخذ وعلق) که‌ هه‌موویان بۆ ده‌ست پیکردن به‌کار دێن .

پیشه‌وا سیبویه دهرباره‌ی فعلی (کرب) تهنه‌ا ئه‌وه‌ی وتوووه که خبره‌که‌ی (ان‌ی) پیوه نالکیت، به‌لام دانهر وتوویه‌تی که‌پای راستر پیچه‌وانه‌ی بۆ‌چوونه‌که‌ی سیبویه‌یه، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه که وه‌کو((کاد)) وایه، زۆرتر وایه خبره‌که‌ی (ان‌ی) پیوه نالکیت و به‌که‌میش هاتوووه به‌(ان‌ه‌وه)، نمونه بۆ پیوه نه‌بوونی ووته‌ی:

ش ۹۱/ کَرَبَ الْقَلْبُ مِنْ جَوَاهٍ يَذُوبُ حِينَ قَالَ الْوُشَاةُ هِنْدٌ غَضُوبٌ.^(۱)

هه‌روه‌ها بیستراوه له پیوه‌لکانی ان ووته‌ی:

ش ۹۲/ سَقَاهَا دَوُو الْأَخْلَامِ سَجْلًا عَلَى الظَّمَا وَقَدْ كَرَبَتْ أَعْنَاقَهَا أَنْ تَقْطَعَا.^(۲)

وه‌ئه‌وه‌ی که باووزانراوه له خویندنه‌وه‌ی ((کرب)) ئه‌وه‌یه که حه‌رفی (را) که‌ی به مفتوحی بخوینریته‌وه، وه گیردراوه‌ته‌وه خویندنه‌وه‌ی به مکسوری.

وه مانای ووته‌ی دانهر((وَتَرَكُ أَنْ مَعَ ذِي الشَّرْعِ وَجَبًا)) ئه‌وه‌یه ئه‌و فعلانه‌ی که بۆ ده‌ست پیکردن(الشروع)ه دروست نیه خبره‌که‌ی (ان‌ی) پیوه بیئت، چونکه له نیوان ئه‌م فعلانه‌و حه‌رفی(ان)دا دژیه‌ک هه‌ن له‌پرووی ماناوه، ئه‌م فعلانه بۆ حال وئیستان و حه‌رفی (ان)یش بۆ داهاتوو(اسقبال)ه، نمونه‌ش بۆ ئه‌م فعلانه وه‌کو: ((أُنْشَأَ السَّائِقُ يَحْدُو، وَطَفِقَ زَيْدٌ يَدْعُو، وَجَعَلَ يَتَكَلَّمُ، وَأَخَذَ يَنْظُمُ، وَعَلِقَ يَفْعَلُ كَذَا))^(۳).

* * *

(^۱) ماناو به‌لگه‌ی ئه‌م دێره: نزیکه دل له سووتان بۆ خوشه‌ویست بتویته‌وه، کاتی‌ک دوورمانه‌کان ووتیان هندی خوشه‌ویستم لیم توپه‌یه. به‌لگه‌که‌ی: ((يَذُوبُ)) لی‌رده‌ا خبری ((کرب)) فعلیکی مضارع‌و(ان‌ی) پیوه‌نه لکاوه.

(^۲) ماناو به‌لگه‌ی ئه‌م دێره‌ش: ئاویان دایه‌و تیر ئاویان کرد خاوه‌ن ژیرییه‌کان دۆلچه‌یه‌ک له کاتی تینوییه‌تیان، له‌کاتی‌کدا نزیک بوو ملیان بشکیت و بمرن. به‌لگه‌که‌ی: ((أَنْ تَقْطَعَا)) لی‌رده‌ا خبری ((کرب)) فعلیکی مضارع‌و(ان‌ی) پیوه لکاوه، ئه‌مه‌ش که‌مه له‌زمانی عه‌ره‌بیدا.

(^۳) مانای ئه‌م پینچ پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه: {شوانی ووشتر ده‌ستی کرد به‌ ووتنی گۆزانی بۆ شتره‌کانی، زید ده‌ستی به‌ نزاوپارانه‌وه کرد، هه‌روه‌ها ده‌ستی کرد به‌قسه‌کردن، وه‌ده‌ستی کرد به‌ هۆنینه‌وه‌ی شعر، وه‌ده‌ستی کرد به‌ کردنی ئه‌و کاره}.

۱۷۰/ وَاسْتَعْمَلُوا مُضَارِعًا لِّاَوْشَكَا وَكَادَ لَا غَيْرُ وَزَادُوا مُوشِكَا. ^(۱)
 فعله‌کانی ئەم بابە گوڤانکاری (التصرف) یان بەسەردا نایات جگە لە
 هەردوو فعلی ((کاد، واوشک)) ، کە بەکار هاتوووە بۆیان مضارع، وەکو
 فەرمایشتی خۆی گەورە: ﴿يَكَادُونَ يَسْطُونَ﴾ ^(۲) ، وە ووتە ی شاعر :
 • يُوْشِكُ مَنْ قَرَّ مِنْ مَنِيَّتِهِ ^(۳).

هەروەها پیشەوا اصمعی ^(۴) پێی وایە کە فعلی (یوشک) تەنها بە مضارعی
 بەکار هاتوووە و بە شیوەی ماضی کە (اوشک) -یە بە کارنە هاتوووە ، بەلام

^(۱) مانای ئەم دێرەس ئەلقبە : بە کاریان هیناوە عەرەب فعلی مضارع بۆ هەردوو فعلی
 اوشک و کاد و بۆ فعله‌کانی تری ئەم بابە بە کاریان نەهیناوە ، هەروەها بە کاریان هیناوە
 اسمی فاعل بۆ فعلی اوشک و ووتیانە (موشک).

^(۲) ئەم رەستەییە بە شیکە لە ئایەتی ژمارە (۷۲) -ی سورەتی (الحج) -ە و ماناکەی : {نزیکە
 ئەو کافرانە ی گۆییان لە ئایەتەکانی ئیمە دەبێت کە بۆیان دەخوینرێتەو هـ هیرش
 بەرن و پەلاماری ئەو کە سانه بدەن کە ئایەتەکانیان بۆ دەخویننەو هـ } {عرا بە کەشی بەم
 شیوەیە : یکادون/ فعل مضارع ناقص للمقاربة مرفوع و علامة رفعه ثبوت النون لأنه
 من الأفعال الخمسة ، وواو الجماعة / ضمير متصل مبني في محل رفع اسم كاد .
 یسطون/ فعل مضارع مرفوع و علامة رفعه ثبوت النون لأنه من الأفعال الخمسة ،
 وواو الجماعة / ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل ، وجملة (یسطون) في محل نصب
 خبر كاد . موضع الشاهد في هذه الجملة : یکادون حيث عمل مضارع كاد عمل ماضیه.

^(۳) پێشتر لە شاهی ژمارە (۹۰) مانای ئەم دێرە مان کرد.

^(۴) اصمعی ناوی تەواوی : (عبدالمك بن قریب بن علی بن اصمعی) -ە و سالی
 ۱۲۲ کۆچی لە شاری بصرە لە دایک بووە و نازناوەکەی بە ناوی باپیریۆه بووە کە
 ناوی اصمعی بووە ، یەکیکە لە کە ئە ناودارو پیشەوایانی عەرەب لە بوارەکانی
 ئەدەب و ریزمان و میژوو، زۆربەی ناوچەکان گەراوە بۆ دەستکەوتن و کوژدەندەوی
 زانست و زانیاری ، سالی ۲۱۶ کۆچی دوا کردوووە خۆی گەورە بە باشترین
 شیوە پاداشتی چاکە ی بداتەو.

بۆچوونه که ی په سه ند نیه ، به لکو پیشه واخلیل گپراویتیوه به کارهینانی ماضی بۆ اوشک ، وه له شعری عه ره بيشدا هاتوو ، وه کو وته ی :

وَلَوْ سَأَلَ النَّاسُ الثَّرَابَ لَا وَشَكُوا إِذَا قِيلَ هَاتُوا أَنْ يَمْلُوا وَيَمْنَعُوا.^(۱)

به لئى زۆرتر وایه فعلی اوشک به مضارعی به کار بیئت و که مه به کارهینانی به ماضیی .

وه ووته ی دانهر: ((وَزَادُوا مُوشِكًا)) مانای وایه هاتوو به کارهینانی اسمی فاعل له فعلی (اوشک)، وه کو ووته ی:

ش ۹۳/ فَمَوْشِكَةً أَرْضُنَا أَنْ تَعُودَ خِلَافَ الْأَنِيسِ وَحُوشًا يَبَابًا.^(۲)

جا به تاییه ت باسکردنی فعلی (اوشک) له لایه ن دانهر ئه وه ده گه یئى که اسمی فاعل بۆ فعلی (کاد) به کار نه هاتوو، به لام وانیه، به لکو هاتوو به کارهینانی اسمی فاعل بۆ فعلی کاد له شعردا، وه کو ووته ی :

ش ۹۴/ أَمُوتُ أَسَى يَوْمَ الرَّجَامِ وَأُنْنِي يَقِينًا لَرَهْنٍ بِالَّذِي أَنَا كَائِدُ.^(۳)

جا دانهر باسی ئه مه ی کردوه له کتیبه کانی تری .^(۴)

ههروه ها قسه ی دانهر ئه وه ی لئى وه رده گیرى که جگه به فعلی ((کاد، و اوشک)) فعله کانی تری ئه م با به مضارع واسمى فاعلیان نیه، به لام زانیانی تر پیچه وانه ی ئه م بۆچوونه یان گپراوته وه ، خاوه نی کتیبی

(۱) پیشتر له شاهدی ژماره (۸۹) مانای ئه م دپره مان کرد.

(۲) ماناکه ی: نزیکه زه ویکه مان_ ناوچه که مان_ بیته ، پیچه وانه ی ئاوه دانی چۆل و ویران بیئت . به لگه که ی: ((فَمَوْشِكَةً)) لیه ردا اسمی فاعل به کارهاتوو بۆ فعلی اوشک .

(۳) مانای ئه م دپره: ئه مرم به غه م وپه ژاره وه پۆژی رجام_ شوینی که جهنگ تییدا پووی داوه_ وه دلنیام که بارمه ی ئه و شته م که لئى نزیکم واتا کرده وه کانی . به لگه که ی:

((كَائِدُ)) اسمی فاعلی فعلی (کاد) به یه ئه مه ش لای زۆربه ی زانیان دروسته .

(۴) واتا ابن مالک له کتیبی تر جگه له ئه لقیه باسی ئه وه ی کردوو که دروسته فعلی کاد اسمی فاعلی هه بیئت .

* باسی به کارهینانی (عسی واخلوق و اوشك) وهكو فعلى تهواو (التام)

(^٤) ماناسی نهم دیپس نلفیه: هندی جار به کار دین هر سی فعلی (عسی واخلولق ووشک) به تهاو (تام-سی) واتا پیویستیان به خبر نیه، نه مهش کاتیک له دوايانه وه دهسته وژهی (ان یفعل) بیټ، که بینیا زیان دهکات له خبر .

(^٥) مه بهست (ان-سی) مصدری وفعلی مضارع.

دهبئه فاعل بۆ (عسی، واخولوق، واوشك) و بئینیزی کردوون له منصوبیك كه بریتیه له خبرهكهیان .

ئه مهش^(۱) بۆ کاتیكه كه له دواى (ان) كه كه وه ناویكى ئاشكرا (ظاهر) نایات كه دروست بیئت بییته مرفوعی فعلهكهى دواى (ان) كه^(۲)، جا ئه گهر ناویكى ئاشكرا هات وهكو ((عسی ان یقوم زید)) ئه وه مامۆستا ئه بو عهلى شه له وین^(۳) پیی وایه ناوه ئاشكرا كه ده بیئت مرفوعی^(۴) فعلی دواى (ان) كه كه بیئت، كه واتا (ان) و فعلهكهى دواوهی دهبئه فاعل بۆ عسی، كه و ابو عسی فعلیكى ته و او (تامه) ه، و خبری نیه، به لām هه ریه كه له پیشه و مبرد و سیرافى و الفارسى پییان وای ئه م بۆ چوونهی مامۆستا شه له وین دروسته، جۆره عرابیكى تریش دروسته ئه ویش ئه وهیه: ئه وهی له دواى فعلهكهى دواى (ان) كه كه وهیه مرفوعه به عسی و ده بیئه اسمی عسی، وه (ان) كه كه و فعلهكهى له محلی نصبدا دهبئه خبر بۆ عسی، و پیش اسمهكهى كه وتوو، هه روه ها فعلهكهى دواى (ان) كه كه ش فاعلهكهى جیناویكه ده گهریته وه بۆ فاعلی (عسی)^(۵)، جا دروسته ئه و جیناوه بگهریته وه بۆ دواى خۆی^(۶)، چونكه له نیه تدا له پیشه وهیه.^(۷)

(۱) واتا ئه وهی كه ئه م فعلانه تام بن و ناقص نه بن .

(۲) واتا له م کاته دا فعلی دواى (ان) كه كه فاعلهكهى جینا و (ضمیر) نیه .

(۳) مامۆستا الشلوبین ناوی ته وای: (عمر بن محمد بن عبدالله)، سالی ۵۶۲ هـ له شارى اشبیله له ولاتی ئه ندهلس له دای بووه و یه کیکه له پیشه وایانی زانستهکانی زمانی عه ره بى، وه نازناوی (الشلوبین) ه كه به واتای سوروسپی دیت، سالی ۶۴۵ هـ کوچی دواى کردوو، خۆی گه وره به باشتین شیوه پاداشتی بداته وه.

(۴) واتا فاعلی (یقوم) ه

(۵) واتا: بۆ (زید).

(۶) وهكو جهند جاریك باسمان کرد جینا و ده بیئت بگهریته وه بۆ پیش خۆی ناییت

بگهریته وه بۆ دواى خۆی .

(۷) مه به ست ئه وهیه له م پستهیه دا (زید) له دواوهیه و جینا ویشی بۆ گهراوه ته وه، به لām له بنه رته دا له پیشه وهیه .

جا سوودی ئەم ڕاجیایە^(۱) دەردەکەوێت لە کاتی کردنەدووان (التثنیة) وکو (الجمع) ومی (التانیث)، دەلییت لەسەر بۆچوونی غەیری مامۆستا شەلەوبین - ((عسی أن یقوموا الزیدان، وعسی أن یقوموا الزیدون، وعسی أن یقمن الہندات)) کە واتا جینا و دینیت بۆ فعلەکە، چونکە ناوە ئاشکرا (الظاهر) نابیته فاعل بۆ فعلەکە^(۲)، بەلکو دەبیته فاعل بۆ ((عسی)) وە لەسەر بۆچوونی شەلەوبین پیویستە بلییت: ((عسی أن یقوم الزیدان، وعسی أن یقوم الزیدون، وعسی أن تقوم الہندات)) و جینا و ناییت بۆ فعلەکە، چونکە فعلەکە ناوەکە ی دوا ی خۆی مرفوع کردووە.

۱۷۲- وَجَرَدَنَّ عَسَى أَوْ أَرْفَعُ مُضْمَرًا بِهَا، إِذَا اسْمٌ قَبْلَهَا قَدْ ذُكِرَ.^(۳)
تایبەتە فعلی عسی لە ناو ھەموو فعلەکانی ئەم بابەدا بەوەی کاتیکی ناویک لە پیشیوہ بیئت ئەوہ لەم کاتەدا دروستە عسی جیناویکی ھەبیئت و بگەریتەوہ بۆ ناوەکە ی پیش خۆی، ئەمەش بۆچوونی تەیمیەکانە، ھەروەھا دروستە خالی بیئت لە جینا و، ئەمەش بۆچوونی حجازییەکانە، وەکو نمونە ی ((زید عسی أن یقوم)) جا لەسەر بۆچوونی تەیمیەکان لە فعلی (عسی) دا جیناویک ھەیە دەگەریتەوہ بۆ (زید) و (أن یقوم) لە محلی نصبدا خبرە بۆ عسی، وە لەسەر بۆچوونی حجازییەکان ھیچ جیناویک لە فعلی ((عسی)) دا نیە و (أن یقوم) لە محلی رفعدا فاعلە بۆ عسی.

(۱) واتا ڕاجیای لە عرابی پرستە ی ((عسی أن یقوم زید)).

(۲) واتا فعلی (یقوم).

(۳) مانای ئەم دیرەس ئەلقیە: خالی بکە عسی لە جینا و یان جیناویک بکە بە مرفوعی، کاتیکی ناویک لە پیشیوہ ھات.

جا سوودی ئەم ٲاچیا یە، دەردە کە ویت لە کاتی کردنە دووان (التثنیة) وکو
(الجمع) ومی (التأنیث)، دەلییت - لە سەر بۆچوونی تمیمی یە کان- ((هند
عست أن تقوم، والزیدان عسیان یقوما، والزیدون عسوان یقوموا، والهندان
عستان یقوما، والهندات عسین أن یقمن))، بە لام- لە سەر بۆچوونی
حجازییە کان- دەلییت: ((هند عسی أن تقوم، والزیدان عسی أن یقوما،
والزیدون عسی أن یقوموا، والهندان عسی أن تقوموا، والهندات عسی أن
یقمن)).

بە لام فعلەکانی تری ئەم بابە جگە لە (عسی) ٲیویستە جیناویان هەبیت
(^١)، دەلییت ((الزیدان جعل ینظمان)) لیرەدا دروست نیە فعلە کە (^٢) جیناوی
نەبی و نالییت ((الزیدان جعل ینظمان)) هەر وەکو دروستە بلییت: ((الزیدان
عسی أن یقوما)).

(^١) ئەو جیناوەش دەبیته اسمیان، وەکو لە نمونە کان ٲوون دەبیته رە.

(^٢) واتا فعلی جعل.

*باسی خویندنه وهی حه رفی (س) سی (عسی) کاتی جیناوی رفی پیوه بلکی

١٧٢- وَالْفَتْحَ وَالْكَسْرَ أَجْزَا فِي السَّيْنِ مِنْ نَحْوِ ((عَسَيْتُ)) وَائْتِقًا الْفَتْحَ زَكِنُ. ^(١)
 کاتی که لکا به (عسی) وه جیناوی که دانراوه بۆ حاله تی رف ^(٢)، نهویش بریتیه له
 جیناوی که سی یه که م (المتکلم)، وه کو ((عسیت))، یان جیناوی که سی دووه
 وه کو ((عسیت، وعسیت، وعسیتما، وعسیتم، وعسیتن))، یان جیناوی که سی
 سینه می می کۆ (الغائبات)، وه کو ((عسین))، نه وه دروسته حه رفی سینه که ی به
 مکسوری یان به مفتوحی بخوینریتیه وه، به لام به مفتوحی زۆرترباوتره، و پیشه و
 نافع ^(٣) خویندوویتیه وه نه ئایه ته ((فَهَلْ عَسَيْتُمْ اِنْ تَوَلَّيْتُمْ)) ^(٤)، به کسره ی سینه که _
 به لام نه وانی تر ^(٥) به مفتوحی خویندوو یانه ته وه.

^(١) هاناس نه م دیپس نه لقیه: دروسته خویندنه وهی حه رفی (س) سی فعلی عسی
 به مفتوحی، وه مکسوری له هاوشیه وهی (عسیت) و اتا کاتی که جیناوی رفی پیوه لکا،
 وه هه لێژاردنی خویندنه وهی به مفتوحی زانراوه.

^(٢) پیشتر له باسی جیناوه کان (الضمان) دا باسی نهو جیناوانه مان کرد که بۆ حاله تی رفن.
^(٣) ناوی ته وای (نافع بن عبدالرحمن ابی نعیم)، سالی (٧٠) سی کۆچی له شاری مدینه
 له دایک بووه، یه کی که له و حه و ت زانایه ی که به (الْقراء السبع) و اتا حه و ت قورئان
 خویننه که ناسراون، سالی (١٦٩) سی ک کۆچی دوا ی کردوه.

^(٤) نه م پرستیه به شیکه له ئایه تی ژماره (٢٢) سی، سوره تی (محمد)، کورتیه مانا که ی: {جا ئیه
 به ته مان _ نه ی ناپاکان _ نه گه ر پشت هه لکه ن له ئیسلام وه جیهاد}. {عرا به که شی به م شیوه یه:
 ف/ حسب ما قبلها . هل/ حرف استفهام مبني على السكون لا محل له من الاعراب . عسیتم/ فعل
 ماضٍ للرجاء مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك. ثم/ ضمير متصل مبني في محل رفع
 اسم عسی . إن/ حرف شرط جازم مبني على السكون. تولى/ فعل ماضٍ مبني على السكون
 لاتصاله بضمير، وهو في محل جزم فعل الشرط . ثم/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل . وجواب
 الشرط محذوف}. {الشاهد فيها: (عسیتم) على قراءة نافع الذي قرأ بكسر سين عسیتم، و جازت
 هذه القراءة لاتصال ضمير موضوع للرفع، و قرأ الباقون بفتحها وهو الاعم الاغلب في القراءات.
^(٥) مه به ست قورئان خوینانی تره.

إِنْ وَأَخَوَاتُهَا^(١)

١٧٤- إِنْ، أَنْ، لَيْتَ، لَكِنَّ، لَعَلَّ كَأَنَّ، عَكْسُ مَا لِكَانَ مِنْ عَمَلٍ

١٧٥- كَأَنَّ زَيْدًا عَالِمٌ بِأَنْسَى كُفَاءً، وَلَكِنَّ ابْنَهُ ذُو ضِعْفَيْنِ.^(٢)

ئەمە بەشی دوووەمە لەو حەرفانەیی کە پێیان دەوتریت لابەرۆه لێری
مبتدا ((اناسخة للابتداء))^(٣) کە بریتین لە شەش حەرف: ((إِنْ، و أَنْ، و
كَأَنَّ، وَلَكِنَّ، وَلَيْتَ، وَلَعَلَّ)) بەلام پێشەوا سیبویه رحمتی خۆی لێ بیت
پێی وایە پێنج حەرفن "إِنْ" کە فەتخەیی هەبێت هەژمارنەکردووە، چونکە
ئەصلەکی "إِنْ" یەو کسرهیی هەیه وەکو لە مەودوا باس دیت.

(١) إِنْ و هاوشیوهکانی بریتین لە شەش حەرف لای زۆربەی زانایان، کە پێیان
دەوتریت "الحروف المشبهة بالفعل" واتا ئەر حەرفانەیی کە لە فعل دەچن، جا لَيْتَ
چوونی ئەم حەرفانە لە فعل لە چەن پڕویەکیه:

(أ) - فعل فاعل مرفوع دهکات مفعوليش منصوب دهکات، ئەم شەش حەرفەش خبر
مرفوع دهکەن و اسميش منصوب دهکەن.

(ب) - فعل نه دوایهوه دهبيت ناو "الاسم" بێت، ئەم شەش حەرفەش لەدوایهوه ناو دیت.

(ج) - فعلی ماضی مبنیه لهسەر فتحه، ئەم شەش حەرفەش مبنین لهسەر فتحه.

(و) - فعل یان پێک دێت لەسێ حەرف وەکو "ضَرْب" یانە لە چوار حەرف وەکو "دَحْرَج" یان لە
پێنج حەرف وەکو "تَدَحْرَج" ئەم شەش حەرفەش هەندیکیان پێک دێن لە سێ حەرف وەکو
((إِنْ، أَنْ، لَيْتَ)) یان لە چوار حەف وەکو ((كَأَنَّ، لَعَلَّ)) یان لە پێنج حەرف وەکو ((لَكِنَّ)).

(٢) پوختهی مانای ئەم دوو دیڕەیی ئەلفیه: - ١- هەیه بۆ ئەم شەش حەرفە ((إِنْ، أَنْ، لَيْتَ،
لَكِنَّ، لَعَلَّ، كَأَنَّ)) پێچەوانەیی عملی "كان" واتهی ئەمان اسمەکیان منصوبه و خبرەکیان
مرفوعه. ٢- وەکو نموونەیی "إِنْ زَيْدًا عَالِمٌ" بێگومان زید زانایه، بەوهی "انِي كَفُو"
کەمن هاوشانی کچهکەیم، بەلام "لَكِنَّ ابْنَهُ ذُو ضِعْفَيْنِ" کۆپەکی کینه له دله. ئەم دیڕە
سێ نموونە بوو بۆ إِنْ وَأَخَوَاتُهَا.

(٣) پێشتر باسی "نواسخ الابتداء" مان کرد.

جا واتای "إن" و "أَنْ" بۆ به هیژ کردن ((التوكيد)) ی قسه یه، وه واتای "كأن" لیكچواندنه، وه "لكن" بۆ ته راوکردنی و پرکردنه وه ی قسه ی پیشووتره، وه "ليت" بۆ ئاواته خواستنه، وه "لعل" بۆ ئومیدبوون و به زه ی پیداهاتنه.

وه جیاوازی نیوان ئومیدبوون "الترجى" و ئاواتخواستن "التمنى" نه وه یه: ئاواتخواستن بۆ شتیك ده بی که ده کری پروبدات وه کو "ليت زيدا قائم" وه بۆ شتیکیش که ناکریت پروبدات و بیته دی^(١)، وه کو "ليت الشباب يعود يوما"^(٢) به لام ئومید پی بوون "الترجى" ته نها بۆ شتیك به کار دیت که بکریت پروبدات، بۆیه دروست نیه بلیت "لعل الشباب يعود" ههروه ها جیاوازی نیوان ئومید پی بوون "الترجى" وترسان "الاشفاق" نهویه که ئومید بوون بۆ شتیکی و ویستراو هه زلی بووه، وه کو "لعل الله یرحمنا"^(٣)، به لام ترسان بۆ شتی ناخۆش و نه ویستراوه، وه کو "لعل العدو یقدم"^(٤). جا ئەم هه رفانه^(٥)، عمل ده که ن^(٦) به پیچه وانه وه ی هملی "کان"^(٧)، اسم منصوب ده که ن و خبر مرفوع

(١) دیاره به زۆریش وایه.

(٢) ئەم پرسته یه هۆنراوه ی شاعیری ناودار "ابو العتاهیه" یه که ده قهرمیت : ليت الشباب يعود يوما، فاخبره بما فعل المشيب. واته :- بریا گه نجیته ی پۆژیک ده گه پرایه وه بۆ نه وه ی پیتم پاده گه یاند که پیری چی لی کردروم.

(٣) مانای ئەم پرسته یه و اعرابه که ی به م شیویه: - ئومیدمان وایه خوی گه و ره رحمان پیبکات اعرابه که ی: لعل/حرف تشبيه بالفعل للترجى. الله/ اسم لعل منصوب و علامه نصبه الفتحة الظاهرة. یرحم/فعل مضارع مرفوع، وفاعله ضمير مستتر تقديره هو، نا/ ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به "والجملة الفعلية" یرحمنا "في محل رفع خبر لعل".

(٤) مانای ئەم پرسته یه: جیی ترسه دوژنه بیت. اعرابی ئەم پرسته یه هه مان اعراب پرسته ی پیشووه.

(٥) واته "إن" و هاوشیوه کانی.

(٦) پیشتر یاسی ((عامل)) و ((معمول)) و ((عمل)) مان کرد.

(٧) پیشتر باسمان کرد فعلی "کان" و هاوشیوه کانی، اسم که یان مرفوعه و خبره که یان منصوبه.

دهكهن وهكو: "إِنَّ زَيْدًا قَاتِمٌ"، ئەم حەرفانە عمل دەكهن لەهەردوو بەشەكەى
 پستە^(١)، ئەمەش پراو بۆ چوونی بەصریەكانە، بەلام كوفێكان پێیان وایە، كە
 ئەم حەرفانە عمل لە "خبر" دا ناكهن، و خبر بە مرفوعی ماوەتەوه وهكو پیش
 ئەوهی "إِنَّ" بجێتە سەری^(٢).

(١) واتە: لە مبتدا و خبر.

(٢) چونكە "إِنَّ" و هاوشێوەكانی دەچنە سەر: مبتدا و خبر، كە هەردوو كیان مرفوعن
 لە ئەصلدا.

*باسی ریزبه ندی اسم و خبری (إن وأخواتها) :

١٧٦- وَرَاعَ ذَا الثَّرْتِيبَ إِلَّا فِي الَّذِي كَلَيْتَ فِيهَا أَوْ هُنَا غَيْرَ الْبَذَى^(١).

واته: پیویسته پیشکه وتنی ناو "الاسم" لهه باسه دا^(٢)، و دواکه وتنی خبره که ی، مه گهر خبره که "ظرف، یان جارو مجرور"^(٣) بیئت، لهه کاته دامه رج نیه خبر له دواوه بیئت، ئەمەش دوو جوړ له خو ده گریئت:

یه کیکیان:- دروسته خه بهر پیش که ویت یان دوا که ویت، ئەمەش وهکو، "لَيْتَ فِيهَا غَيْرَ الْبَذَى"^(٤) یان "لَيْتَ هُنَا غَيْرَ الْبَذَى"^(٥) واته: دهم شر^(٦)، لیږه دا دروسته پیش که وتنی "فیه، هنا" به سهر "غیر" دا، هه روه ها دروستیشه داوکه ن.

دووهمیان: پیویست (واجب) هه خبر پیش اسمه که ی که ویت و نابیئت دواکه ییت، وهکو "لَيْتَ فِي الدَّارِ صَاحِبَهَا"^(٧) لیږه دا دروست نیه "فی الدار"

(١) کورته ی مانای ئەم دیږه ی ئهلفیه: په چاوی ئەم ریزبه ندیه - واته پیشکه وتنی اسم و دواکه وتنی خبر- بکه مه گهر له هار وینه ی رسته ی "لیت فیه غیر البذی" واتا خوژگه لیږه دا بوایه جگه له دهم شر. واته لهه رسته ی دا خبر پیشکه وتوه دروسته.

(٢) واتا لهه باسی إن و هاوشیوه کانی.

(٣) لهه بابته ی "مبتدا" باسی جوړه کانی خبرمان کرد.

(٤) لهه رسته ی دا اسمی إن "غیر" یه و دوا که وتوه، چونکه خبره که ی جارو مجروره.

(٥) لهه رسته ی شدا به هه مان شیوه اسمی إن دواکه وتوه، و خبره که ی پیشکه وتوه که "هنا" یه چونکه ناوه لفرمان "ظرف" ه.

(٦) واتا:- وشه ی "البذی" به مانای دهم شرودهه پیس دیت.

(٧) لهه رسته ی دا "فی الدار" جارو مجروره و خبری "لیت" یه، و "صاحبها" اسمه که یه، و جیناوی "ها" ی لکاویه "صاحب" هوه ده گه ریته وه بو وشه ی "الدار"، دیاره جیناوی ده بیئت بگه ریته بو پیش خو ی بویه دروست نیه "صاحب" پیشکه ویت، پیشت لهه دیږی ژماره "١٣٣" ی ئهلفیه دا ئاماژه مان پیکرد.

له دواوه بیټ بۆ ئه وهی جیناوه که^(١) نه گهریته وه بۆ ناویک که له لفظ و پله "رتبه" دا له دوا بیټ.^(٢)

ههروهها دروست نیه پیشکه وتنی معمولی خبر^(٣) به سهر اسم کهیدا ئه گهر ظرف و جار مجرور نه بوو، وهکو ((إِنَّ زَيْدًا أَكَلَ طَعَامَكَ))^(٤) دروست نیه بلیین ((إِنَّ طَعَامَكَ زَيْدًا أَكَلَ))، ههروهها ئه گهر معمولی خبره که ظرف و جار و مجرور یش بیټ دروست نیه پیش اسم کهی کهویت، وهکو ((إِنَّ زَيْدًا وَاثِقٌ بِكَ))^(٥)، یان ((جَالِسٌ عِنْدَكَ))^(٦)، دروست نیه بلییت: ((إِنَّ بِكَ زَيْدًا وَاثِقٌ)) یان ((إِنَّ عِنْدَكَ زَيْدًا جَالِسٌ)) به لام هندی له زانایان به دروستیان داناوه^(٧)، ئهم دیڕهش هیئراوته وه:

ش ٩٥/ فَلَا تَلْخَنِي فِيهَا فَإِنْ حُبَّهَا أَخَاكَ مُصَابُ الْقَلْبِ جَمٌّ بِالْبُلَّةِ.^(٨)

* * *

(١) واتا/ جیناوی "ها" ی لکاوبه "صاحب".

(٢) مه بهست له وهی که جیناوه کهی بۆ ده گهریته وه ووشه ی "الدار" ه، که بۆ خوی به شیکه له خبر و پله کهی دواوهیه، بۆیه پیویسته له "لفظ" دا له پیشه وه بیټ.

(٣) پیشتر باسمان کرد، که ئه گهر خبر "اسم فاعل" یان "اسم مفعول" بیټ ئه وه پیویستی به "معمول" ه.

(٤) لهم پرسته یه دا "زیدا" اسم "ی" إِنَّ "یه و" أَكَلَ " خبریتی و " أَكَلَ " اسمی فاعله و پیویستی به "معمول" ینکه که بریتییه له "طعامك" ه.

(٥) لهم پرسته یه دا "واثق" خبری "إِنَّ" یه و اسمی فاعله و پیویستی به معموله که بریتییه له "بک" که جار و مجروره.

(٦) ههروهها لهم پرسته یه شدا "جالس" وهکو "واثق" وایه معموله کهی بریتییه له "عند" که ظرف.

(٧) واتا: - به دروستیان داناوه معمولی خبری إِنَّ پیش اسم کهی کهویت ئه گهر معموله که ظرف و جار مجرور بیټ.

(٨) ماناوبه لگه ی ئهم دیڕه : سه رزه نشتم مه که له خوشه ویستم بۆ ئه و ، چونکه برات دئی پر بووه له خوشه ویستی ئه و. به لگه کهی: پیشکه وتنی معمولی خبری "إِنَّ" یه که بریتییه له "حبها" و جارو مجروره. ئهمهش لای هندی له زانایان دروسته.

*باسی همزه ی " اِنْ " چ کاتیک مفتوحه و چ کاتیک مکسوره^(١) :

١٧٧- وَهَمَزٌ اِنْ اَفْتَحَ لِسَدٌ مَّصْدَرٍ مَسَدَهَا وَفِي سَوَى ذَاكَ اَكْسِرَ^(٢).

((اِنْ)) سى حاله تى ههيه^(٣) واجبه سهه " فتحه "ى هه بىت، وه واجبه ژىر " كسره " ى هه بىت. ههروهه حاله تى سىيه ميهش برىتیه له دروستىتى ههردووکیان^(٤).

جا واجبه فتحه ى بدرىتى نه گهر راقهه و تقدیر کرىت به جاووگ ((مصدر)) نه ویش وه کو نه وهى ببىته مرفوعى فعل^(٥)، وه کو ((يُعْجِبُنِي اَنْكَ قَائِمٌ))^(٦) واتا : ههستانى تو " قیامك " ، یان نه گهر ببىته منصوبى فعل^(٧)، وه کو: ((عَرَفْتُ اَنْكَ قَائِمٌ))^(٨)، واتا : ههستانى تو

(١) واتا چ کاتیک ده لىن " اِنْ " و چ کاتیک ده لىن " اَنَّ " .

(٢) پوختهه مانای نهه دىرهه نه لقیه : همزه ى اِنْ- واتا هه ره که ى همزه که ى- مفتوح بکه نه گهر " اِنْ " خوى و اسم و خبره که ى بکرىنه مصدريک و له جى فاعل یان مفعول به یان شتىکى تر دانرىت جگه لهه حاله تهش مکسورى بکه .

(٣) واتا : به پى حه ره که ى همزه که ى سى حاله تى ههيه .

(٤) واتا :- کسره بوونى همزه و فتحه بوونى .

(٥) واتا له جى فاعل بىت . دياره " اَنْ " حه رفى مصدريه و له گه ل اسم و خبره که ى ده کرىته مصدريک وله جى فاعل یان مفعول یان هه ناویکى تر بو رسته که .

(٦) اعرابى تهواوى نهه رسته یه بهم شىوه یه :- يعجبُنِي / يعجبُ: فعل مضارع مرفوع . ن/ نون الوقایه . ي/ ضمیر متصل مبني في محل نصب مفعول به مقدم . اَنْ/ حرف مشبهه بالفعل للتوكيد . ك/ ضمیر متصل مبني في محل نصب اسم " اَنْ " . قائم/ خبر اَنْ مرفوع . و اَنْ ما دخل علیه في محل رفع فاعل " يعجبُ " والتقدير " يعجبُنِي قیامك " .

(٧) واتا له جى " مفعول به " بىت نه ویش له کاتیکدا له دواى فعل و فاعله وه بىت .

(٨) اعرابى تهواوى نهه رسته یه ش :- عَرَفْتُ/ فعل و فاعل . اَنْ/ حرف مشبهه بالفعل ، ك/ ضمیر متصل مبني في محل نصب اسم اَنْ . قائم/ خبر اَنْ مرفوع . و اَنْ و معمولیهه اسمها و خبرها " في محل نصب مفعول به ل " عَرَفْتُ " .

"قیامک"، یان ئەگەر ببیته مجرور بۆ حرف^(١)، وەکو ((عَجَبْتُ مِنْ أَنْكَ قَائِمٌ))^(٢) واتا: لە هەستانی تو "مِنْ قِيَامِك"، جادانەر بۆیە فەرمووی "لَسَدَ مَصْدَرِ مَسْدُهَا" وەهەمزی فەرموو: "لَسَدَ مَفْرَدِ مَسْدُهَا"، چونکە دەکری مفرد جیی بگری^(٣) وەهەمزی کەسرهی هەبی بەواجبی، وەکو ((ظَنَنْتُ زَيْدًا إِنَّهُ قَائِمٌ)) لیڤرەدا پیویستە کەسرهی بدریتی هەرچەندە دەکری جیی مفرد بگری، چونکە لە جیی مفعولی دووهم، بەلام ناتوانی بە مصدر تقدیرکری و دانری، چونکە راست نیه بوتری ((ظَنَنْتُ زَيْدًا قِيَامَهُ)).

جا ئەگەر نەکرا لە جیی مصدر دانری ئەو وە واجب نیه فتحە بدریتی، بەلکو کسرهی دەدریتی بەواجبی^(٤)، یان بە جائزی^(٥)، وەکو لە مەودا پروونی دەکەینهو، ئەمەش^(٦) دەبیتهو بە دوو جور: یەکیکیان: ئەو یە واجبە کسرهی بدریتی، دووهمیان: - ئەو یە دروستە فتحە بدریتی و دروستیشە کسرهی بدریتی، جا ئاماژەی کرد دانەر بۆ حالەتی واجب بوونی کسرهی، بەووتە ی: -

١٧٨- فَأَكْسِرُ فِي الْإِبْتِدَاءِ وَفِي بَدءِ صَلَهِ وَحَيْثُ إِنَّ لِيَمِينٍ مُكْمَلَةً

١٧٩- أَوْ حُكَيْتَ بِالْقَوْلِ أَوْ حُلَّتْ مَحَلَّ حَالٍ كَرَزْتُهُ وَإِنِّي ذُو أَمَلٍ

(١) واتا: - لە دواى حەرفى جەرەوه "أَنَّ" و "اسم و خبر" هەکی ییت.

(٢) عِرابی تەواوی ئەم پرستەیه: عَجَبْتُ/ فَعْل و فاعل. مِنْ/ حرف جر. أَنْ/ حرف مشبه بالفعل. ك/ ضمير متصل مبني في محل نصب اسم أَنْ، قَائِمٌ: خبر أَنْ مرفوع، وَأَنْ و معموليها في محل جر اسم مجرور، و التقدير "عَجَبْتُ مِنْ قِيَامِك".

(٣) واتا: جیی ئەو ووشەیهی کە پرستەکە پیویستی پێیەتی و ماناکە ی تەواو دەکات.

(٤) مەبەست لەواجبی ئەو یە دروست نیه بە هیچ شیوەیهک بکریته فتحە.

(٥) مەبەست لە جائزی ئەو یە دەتوانی هەمزی "إِنَّ" کسرهی دەیتی یان فتحە.

(٦) واتا: ئەو یە کە فتحە ی نەبیته بەواجبی.

١٨٠- وَكَسَرُوا مِنْ بَعْدِ فِعْلٍ عَلَقًا بِاللَّامِ كَاعْلَمَ إِنَّهُ لَدُو ثَقْلَى.^(١)

واجبه مكسوركردنى همزهى "ان" له شهش شویندا:

یه کهم: ئەگەر له سهرتای قسه "رسته" وهبیّت، وهکو ((إِنَّ زَيْدًا قَائِمٌ)) که واته دروست نیه له سهرتاوه به مفتوحى بى، بویه نالیتیّت ((أَنْتَ فَاضِلٌ عِنْدِي))، به لکو دهبیّت دواکهویّت، دهلیتیّت ((عِنْدِي أَنْتَ فَاضِلٌ))^(٢) وه هندی له زانایان به دروستان داناه^(٣).
دووهم: ئەگەر ((إِنَّ)) له سهرتای ((صله))^(٤) وه بى، وهکو ((جاء الذي إِنَّه قَائِمٌ))^(٥),

^(١) پوختهى مانای ئەم سى دیرهى ئەلفیه: - که باسى ئەوشوینانه دهکات که پیویست "واجب" له کسرهى ههبیّت همزهى إِنَّ - بهم شیویه: -

١٧٨- کهسره بده به همزهى إِنَّ لهم حاله تاندا (ا) ئەگەر له سهرتای رسته "قسه" وه بوو، (ب) ئەگەر له سهرتای جملهى صله وه بوو واتا له دواى ناوى "موصول" وه بوو، (ج) ئەگەر له دواى شویند خوارنهره بوو.

١٧٩- (د) ئەگەر له دواى ووتن "القول" هات. (ه) ئەگەر له دواى جملهى حالیه وه هات واتا له دواى "واو الحالیه" وه هات وهکو: سهردانم کرد له کاتی کدا من خاوهن هیوا بووم.

١٨٠- ههروهها ئەگەر له دواى یهکیک له کردارهکانى دل "افعال القلوب" وه هات - دواتر له بابتهکانى داهاتوودا باسى ئەفعالى قلوب دهکین - انشاءالله - بهلام ئەو فعله عملى نه مابى به هوى (لام) وه، وهکو: - بزانه بیگومان ئەو خاوهن تهقوايه.

^(٢) عرابى ئەم رستهیه بهم شیویه: - عند / ظرف زمان متعلق بـ "فاضل" وه مضاف. ي / ضمير متصل مبني في محل جر مضاف إليه. أَنْ / حرف مشبه بالفعل. ك / ضمير متصل مبني في محل نصب اسم أَنْ. فاضل / خبر أَنْ مرفوع وعلامة رفعه الضمة.

^(٣) واتا: لای هندی له زانایان دروسته "ان" به مفتوحى بى له سهرتای رسته وه.

^(٤) پیشتەر له باسى ((الاسم الموصول)) دا پیناسهر مانای ((صله)) مان کرد له شمرح وپراقهى دیرى ٩٦ ی ئەلفیه.

^(٥) عرابى تهواوى ئەم رستهیه بهم شیویه: - جاء / فعل ماضي مبني على الفتح. الذي / اسم موصول مبني في محل رفع فاعل. إِنَّ / حرف مشبه بالفعل، هـ / ضمير متصل مبني في محل نصب اسم إِنَّ، قائم / خبر إِنَّ مرفوع وعلامة رفعه الضمة، والشاهد في هذه الجملة وجوب كسر "إِنَّ" لوقوعها بعد اسم موصول.

وه وهكو فهرموددهی خواى گهوره ﴿وَأَتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ﴾^(۱).
 سَنِيهَم: نهگەر "إِنَّ" ببيتته وهلامى سویند (جواب القسم) دواتریش قسهو باسى له سهرى دیت.
 چوارهم: نهگەر ببيتته پرستهی گيپر دراوه له دواى ووتن "القول"^(۲) وهكو ((قُلْتُ أَنْ زِيداً قَائِمٌ)) ههروه ها خواى گهوره ده فهرمویت:
 ﴿قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ﴾^(۳) جا نهگەر مه بهست له ووتن "القول" كه گيپرانه وه نه بوو-
 به لكو مه بهست پيى گومان بوو نه وه همزه ی "إِنَّ" كه فتحه وه رده گريت،
 وهكو ((اتقولُ أَنْ زِيداً قَائِمٌ))^(۴) واتا أَتْظُنُّ، گومانت وایه.

(۱) ئەم پرستەیه بەشیكە لە ٧٦ "سورەتى (القصاص)، پوختەى ماناكەى {دابوومان پيى-بەقارون-ئەوه نده گەنج-ئالتون و زيو- كه بىگومان هەلگرتنى كەيله كانى- ئەوقاسەو گەنجانە- بەزەحمەت هەلنەگرا بۆ كۆمەلێكى بەهێز}. {عەرابەكەى: (و/حسب ما قبلها. أتى، فعل ماضى مبني على السكون، ونا/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل، والهاء/ ضمير متصل مبني على الضم في محل نصب مفعول به اول، من الكنوز/ جار و مجرور متعلقان بـ"أتيناه". ما/ اسم موصول مبني في محل نصب مفعول به ثان. إن/ حرف توكيد و نصب. مفاتيح: - اسم إن منصوب، وهو مضاف لـ/ ضمير متصل مبني على الضم في محل جر مضاف إليه. لتنوء/ ل: مزحقة. تنوء/ فعل مضارع مرفوع، وفاعلة ضمير مستتر جوازا تقديره "هي" و جملة "تنوء" في محل رفع خبر إن. الشاهد فيها: ما إن: حيث وجب كسر همزة إن لأنها وقعت في صدر صلة.

(۲) مه بهست له ووتن نه وهيه شتيك بگيريتته وهو باسى كهيت.

(۳) ئەم پرستەیه بەشیكە لە ٣٠ "سورەتى "مریم" پوختەى ماناكەى {پینگەمبەر عیسی علیه السلام- ووتی بىگومان من بەندهی خوام ...}. {عەرابەكەى: قال/ فعل ماضى مبني على الفتح، وفاعله ضمير مستر تقديره "هو". إن حرف مشبه بالفعل، ي/ ضمير متصل مبني في محل نصب اسم إن. عبد/ خبر إن مرفوع وعلامة رفعه الضمة الظاهرة وهو مضاف. الله/ مضاف إليه مجرور.

الشاهد فيها: -إني.... "همزتها مكسورة لأنها محكية بالقول .

(۴) ئەم پرستەیه دا "تقول" بەمانای "دەلێیت" نایات بە لكو به مانای "گومانت وایه" دى.

پنجهم: ئەگەر بکهوێته سه‌ره‌تای پرسته‌ی حاله‌وه^(١)، وه‌کو ((زَنْهُ وَاِنِّي
ذَوَامِلٌ))، وه‌وه‌کو قه‌رمووده‌ی خوای گه‌وره‌ «كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ
وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ»^(٢)، وه‌وه‌کو ووته‌ی شاعر:
ش ٩٦ / مَا أَغْطِيَانِي وَلَا سَأَلْتُهُمَا إِلَّا وَإِنِّي لَحَاجِرِي كَرَمِي^(٣).

شه‌شهم: ئەگەر بکهوێته دوا‌ی کردایک له‌و کرداران‌ه‌ی، به‌ دل‌ ئە‌نجام ده‌دری‌ت
"أفعال القلوب"^(٤) و‌ئهو کرداره‌ش هه‌لواسراو ب‌ی‌ت^(٥) به‌ هو‌ی حه‌رفی لامه‌وه‌،

(١) پرسته‌ی "حال" له‌ دوا‌ی ناویکی ناسراو "معرفه" وه‌وه‌ د‌ی‌ت، و له‌ ناو پرسته‌ی
حاله‌که‌دا ج‌ی‌ناو "ضمیر" یک هه‌یه که ده‌گه‌رێته‌وه ب‌و ناوه‌که، وه‌ به‌ زو‌ریش وایه
پرسته‌ی حال به‌ حه‌رفی "واو" ده‌ست پ‌ی‌ده‌کات و پ‌ی‌ ده‌وتری‌ت "وار الحالیة".

(٢) ئایه‌تی ژماره "ه" سو‌ره‌تی "الانفال"، پ‌وخته‌ی ماناکه‌ی {هه‌رچو‌نی‌ک که پ‌ه‌روه‌ر
د‌گارت له‌ ماله‌که‌ت ده‌ری ه‌ی‌نا‌یت به‌ هه‌ق و راستی له‌ کاتی‌که‌دا ب‌ی‌گومان ده‌سته‌یه‌ک له
باوه‌پ‌داران ب‌ی‌زار بوون و پ‌ی‌ان ناخو‌ش بوو}. {ع‌رابه‌ که‌شی به‌م شی‌وه‌یه‌: {کما:-
ك/ح‌رف ج‌ر لل‌تشبیه. ما/م‌صدریه‌، والجار والم‌ج‌رور فی محل رفع خبر لم‌بتدا مح‌ذوف ،
اخراج‌ک/ ا‌خرج:- فعل ماضی. والكاف/ ضمیر مت‌صل م‌بنی فی محل نصب م‌فعول به‌
م‌قدم . رَبُّكَ/رَبُّ:- فاعل م‌رفوع، وهو م‌ضاف/ ك:- فی محل ج‌ر م‌ضاف الیه. من
ب‌ی‌تک/ - جار و م‌ج‌رور مت‌علقان ب‌(ا‌خرج) بال‌حق:- جار و م‌ج‌رور مت‌علقان ب‌مح‌ذوف حال
ت‌قدیره "م‌لتبساً بال‌حق". وَإِنِّ/و ح‌الیة. إِنِّ ح‌رف مشبهه بال‌فعل. ف‌ریقاً اسمٌ إِنِّ م‌ن‌صوب.
من المؤمنین/ جارو م‌ج‌رور مت‌علقان ب‌مح‌ذوف ص‌ف‌ة. ل‌کاره‌ون /ل: م‌زح‌لقه‌. کاره‌ون/
خبر إِنِّ م‌رفوع. الشاهد فی‌ه: وجوب کسرة همزة إِنِّ لوقوعها فی صدر جملة حالية.

(٣) ماناو به‌ل‌گه‌ی ئە‌م د‌ی‌ره:- ئە‌و دووانه‌ نه‌ پ‌ی‌یان دام و‌نه‌ منیش داوام ل‌ی‌کردن، ئە‌نها به‌ر به‌ستیش ب‌و
ئە‌مه‌ پ‌یاوه‌تی و که‌سایه‌تی خو‌م بوو، واتا له‌ب‌ه‌ر پاراستی پ‌ی‌زی خو‌م داوام ل‌ی‌نه‌کردن.

به‌ل‌گه‌که‌ی: ((إِلَّا وَاِنِّي)) ل‌ی‌ره‌ده‌امه‌زه‌ی إِنِّ م‌ک‌سوره‌ چو‌نکه له‌دوا‌ی وا‌ی ح‌الیه‌ره هاتووه.

(٤) مه‌به‌ست له‌ ا‌فعال القلوب ئە‌وه‌کردانه‌ن که به‌ دل‌ و عه‌قل ئە‌نجام ده‌دری‌ن، دواتر به
ت‌ف‌صیل باس ده‌ک‌ری‌ن إ‌نش‌اءالله.

(٥) مه‌به‌ست له‌ هه‌لواسینی "ا‌فعال القلوب" ئە‌وه‌یه که ع‌م‌لیان نه‌می‌نی‌ت، دواتر. به
ت‌ف‌صیل باس ده‌ک‌ری‌ت إ‌نش‌اءالله.

وهكو((عَلِمْتُ إِنَّ زَيْدًا لَقَائِمٌ)). ئەمەش پووندهكهینهوه له مهودا له بابەتی "ظَنُّ" ، جا ئەگەر خبری ئەو کردارە لامی له سەر نه بوو ئەو کات همزی " إِنَّ " مفتوح ده بیئت، وهكو((عَلِمْتُ أَنَّ زَيْدًا قَائِمٌ)).

ئەمە^(١) ئەو شوینانە بوو که دانەر باسی کرد، جا به گلهی وره خه هاتۆته سەردانر که هەندی شوینی تری باس نه کردوو که واجبه همزی " إِنَّ " تیاياندا مکسور بیئت، ئەوانهش:

یه کهم: کاتیك له دواي "الا"ی دهست پیکردن" الاستفتاحیه "وه بیئت، وهكو((الْأَنَّ زَيْدًا قَائِمٌ))، وه وهكو فه رموودهی خواي گه وره ﴿أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ﴾^(٢).

دووم: کاتیك له دواي " حیث " ^(٣) "وه بیئت، وهكو((اجلسن حیثُ إِنَّ زَيْدًا جالسٌ)).

(١) مه بهست ئەو شهش شوینه بوو که دانەر باسی کردن.

(٢) ئەم پرستیه به شیکه له نایهتی ژماره "١٣"ی سورهتی ((البقرة))، پوختهی ماناکهی {بیذاربن و بزائن که بیگومان هر خویان-واتا دوو پووکان-گیل و نه فامن....} (إعرابه کهی: الا/ حرف استفتاح یفید تنبیه المخاطب، إنهم/ إِنَّ: حرف مشبه بالفعل، هم/ ضمیر متصل مبني علي السكون في محل نصب اسم إن. هُم / ضمیر متصل مبني في محل رفع مبتدا/ السفهاء: خبر لـ (هم) مرفوع. والجملة الاسمية "هم السفهاء" في محل رفع خبر إن. وقيل "هم" ضمیر فصل لا محل لها من الاعراب، و" السفهاء: - خبر إن مرفوع. الشاهد فیها: (إنهم) کسرت همزتها وجوبا لوقوعها بعد "الا" استفتاحیه..

(٣) ووشه " حیث " له زمانی عه ره پیدا ناوه لفرمانی کاتی "ظرف مکان" به یه کدهنگی زاناکان، هه موو کاتیگیش إضافه ده کری بۆ پرستیه که له دواي خۆیه وه، واتا ده بیئت إضافه کریت بۆ لای جمله، دواتر له بابەتی (الاضافة) دا باس ده کریت انشاء الله.

سى يه م / كاتيك بكه ویتە سەرەتای پسته یه ك ئەو پسته یه خبر بى بۆ ناوی خود ((اسم عین)) ^(۱) وهكو ((زیدُ إِنَّهُ قائم)).

دیاره ئەم شوینانەش نابنە رەخنە و گلهی له دانەر، چونکه هه موو یان ده چنه ناو ووتەى ((مکسور بکه له سەرەتای پسته وه)) ئەم شوینانەش بۆیه مکسورن چونکه له سەرەتای پسته وه هاتوون ^(۲).

* * *

^(۱) مەبەست له ناوی خود "اسم عین" ئەوهیه بۆ کەس و شتیکی بەرەست و دیاری کراوییت "مادلّ علی ذات محسوس قائم بنفسه"، وهكو ناوی کەسیکی دیاریکراو یان هەرشتیکی دیاری کراو و بەرەست (محسوس).

^(۲) واتا ئەم سى شوینەى کە هەندى به رەخنە هیئاویانەتەوه بۆ سەر قسهی ابن مالک نابنە رەخنە چونکه، هەریه ك له "الا، وحيث، و خبر اسم عین" دەبیّت له دوايانەوه پسته ی سەریه خو بیت.

* باسی ئه و شوینانه‌ی دروسته همزه‌ی ان مکسور و مفتوحیش بیٚت.

١٨١- بَغْدَ إِذَا فُجَاءَةً أَوْ قَسَمَ . لَا لَامَ بَغْدَهُ يَوْجَهَيْنِ ثُمِّي

١٨٢- مَعَ تَلَوْ قَا الْجَزَا وَذَا يَطْرُدُ فِي نَحْوِ خَيْرِ الْقَوْلِ إِنِّي أَحْمَدُ.^(١)

واتا دروسته همزه‌ی "ان" مفتوح بیٚت یان مکسور بیٚت ئه‌گه‌ر له دواى "اذا" ی کتوپر "الفجائییه" وه بیٚت وه‌کو ((خَرَجْتُ فَإِذَا أَنْ زَيْدًا قَائِمًا))، جا ئه‌وزانایانه‌ی ده‌لێن ده‌بیٚت مکسور بیٚت ئه‌وه "ان" وه دواى خو‌ی ده‌که‌نه رسته "جمله" یه‌کی ته‌وار و تقدیره که‌ش ده‌بیٚته ((خَرَجْتُ فَإِذَا زَيْدٌ قَائِمًا)) وه ئه‌و زانایانه‌ی ده‌لێن ده‌بیٚت مفتوح بیٚت ئه‌وه "ان" و دواى "ان" ده‌که‌نه ناویکی تاک و مصدریک و ده‌یکه‌نه مبتدایه‌ک و "اذا" فجائییه که‌ش ده‌که‌نه خبری و تقدیره که‌ش ((فَإِذَا قِيَامُ زَيْدٍ))، واتا له کاتى ئامده بوونی زیدا، هه‌روه‌ها دروستیشته لهم کاته‌دا^(٢) خبره‌که‌ی محذوف بیٚت و تقدیره که‌ی ((خَرَجْتُ فَإِذَا قِيَامُ زَيْدٍ مَوْجُودًا))، له‌و نموونانه‌ی هه‌مزه‌ی ان تیدا به دوو شیوه هاتوه ووته‌ی:

(١) پوخته‌ی مانای نهم دوو دپره‌ی نه‌لغیه : (١٨١) کاتیک ان که‌وته دواى "اذا" ی کتوپری "الفجائییه"، هه‌روه‌ها کاتیکیش که‌وته دواى سویند خواردنیک که لامی پیوه نه‌بوو، ئه‌وه دروسته همزه‌که‌ی فتحه‌ی هه‌بیٚت و دروستیشه کسره‌ی هه‌بیٚت، (١٨٢) - هه‌روه‌ها حاله‌تیشی سییه‌م که دروسته همزه‌ی ان فتحه‌و کسره‌ی هه‌بی- ئه‌وه‌یه بکه‌وئته دواى حه‌رفی (فا) ی پاداشت ((فاء‌الجزاء))، هه‌روه‌ها ئهم حاله‌ته واتا دروستیٚتی مفتوح بوون و مکسور بوون- له‌وینه‌ی ئهم رسته‌یه ((باشترین قسه ئه‌و قسه‌یه که من ستایشی خواده‌که‌م)) واتا هه‌ر کاتیک ان بیٚته خبر بو قسه "قول" و خودی خبره‌که‌ش قسه "القول" بیٚت و فاعلی هه‌ردوو قسه‌که‌ش یه‌ک بیٚت. که‌واتا له چوار حاله‌تدا دروسته همزه‌ی ان کسره یان فتحه‌ی هه‌بیٚت.

(٢) واتا: کاتیک همزه‌که‌ی مفتوح بیٚت وه‌گه‌ل دواى خویدا بکریته ناویکی تاک.

ش ۹۷ / وَكُنْتُ أَرَى زَيْدًا كَمَا قِيلَ سَيِّدًا إِذَا أَنَّهُ عَبْدُ الْقَفَا وَاللَّهَازِمِ.^(۱)
 ئەم دیڤه گێڤرداوه ته وه به (مفتوح) خویندنه وهی همزه ی (ان) و به مڪسور
 خویندنه وهی، ئەوانه ی به مڪسوری خویندو یانه ته وه کردو یانه به پرسته ی
 سه ره خو و تازە^(۲) و تقدیری پرسته که ش ((إِذَا هُوَ عَبْدُ الْقَفَا وَاللَّهَازِمِ))، وه
 ئەوانه ی به مفتوحی خویندو یانه ته وه "ان" له دوا ی خو یان کردو وه به
 ناو "مصدر" یك و مبتدایه، و خبره که شی دروسته دوو شیوه که ی
 پیشووتری^(۳) بۆ دانریت، جا له سه ره شیوه بوو چوونی یه که م ده بیته "فَإِذَا
 عبودیتة"^(۴) و اتا له کاتی ئاماده بوونی به ندایه تی ئەو، وه له سه ره شیوه و
 بۆچوونی دووم "فَإِذَا عبودیتة موجودة"^(۵). ههروه ها^(۶) دروسته
 هه مزه ی "ان" مفتوح یان مڪسور بیته کاتیک بکه ویته دوا ی سویندی که وه که

(۱) ماناو به لگه ی ئەم دیڤه: -من وام گومان ده برد کاک زید- وه کو ووتراوه- گه و ره
 به ریز بیته، که چی جه نابی کۆیله ی پشته مل و قه پۆزه، که واته بیزیزو هیه.
 به لگه که ی: (إِذَا انه...) لیره دا إِنْ له دوا ی (إِذَا) ی فجائییه وه هاتو وه بۆیه دروسته
 همزه که ی مڪسور بیته و دروستیشه مفتوح بیته.

(۲) چونکه وه کو له دیڤی ژماره (۱۷۸) ئامازه مان پیکرد هه رکاتیک ان له سه ره تایی
 پرسته وه بیته ئەوه ده بیته همزه که ی مڪسور بیته.

(۳) مه به ست له دوو شیوه که ی پیشوو بریتیه له پرسته ی ((خرجت فَإِذَا انْ زَيْدًا
 قائم)) که باسمان کرد، له م کاته دا پرسته ی "انْ زَيْدًا قائم" ده کریته مصدریک وه
 خبره که ی حرفه کراوه، وه ده کریت "إِذَا" ی فجائییه خبری بیته.

(۴) له م حاله ته دا "عبودیتة" مبتدایه و "إِذَا" ی فجائییه خبره که یه تی.

(۵) له م حاله ته دا "عبودیتة" مبتدایه و خبره که ی محذوفه.

(۶) لیره وه باسی حاله تی دووم له و چوار حاله تی که دروسته همزه ی "ان" مڪسور
 یان مفتوح بیته، ده کات.

خبره‌که‌ی^(۱) لامی پیوه‌نه‌بیّت، وه‌کو((حلفتُ انّ زیداً قائمٌ)) دروسته
بلیّیت "انّ" و بلیّیت "إنّ"، وه‌گیردراوه‌ته‌وه به فتحه و کسره^(۲) ووته‌ی:

ش ۹۸ / لَتَقْعُدَنَّ مَقْعَدَ الْقَصِيٍّ مَنِّي ذِي الْقَادُورَةِ الْمُقْلِيٍّ
أَوْ تَخْلِفِي بِرَبِّكَ الْعَلِيٍّ أَنِّي أَبُو ذِيَالِكَ الصَّبِيِّ^(۳).

که‌واته به پیی قسه‌ی دانه‌ر دروسته مفتوح کردن و مکسورکردنی همزه‌ی
"إنّ" کاتیک له دوا‌ی سوینده‌وه بیّت و خبره‌که‌ی لامی پیوه‌نه‌بیّت، جا
یه‌کسانه پرسته‌ی سویند پیخوراوه‌که فعلی بیّت و فعله‌که‌ی ووترا بیّت
وه‌کو((حلفتُ إنّ زیداً قائمٌ))، یان فعله‌که‌ی نه‌ووترا بیّت وه‌کو((والله إنّ زیداً
قائمٌ))^(۴)، یان پرسته‌ی ناوی بیّت وه‌کو((لعمرك إنّ زیداً قائمٌ))^(۵).

(۱) واتا خبری "إنّ" ه‌که.

(۲) واتا فتحه و کسره‌ی همزه‌ی "انّ".

(۳) مانای ئەم دوو دیڤه: سویند بیّت ده‌بیّت لیم دوور که‌ویته‌وه‌و له‌شوینیکی دوور
دانیشی ئە‌ی که‌سی بوغزینزاو و به‌دخوو، یان سویند بخۆی به‌ په‌روه‌ردگاری به‌رزو
بلند، که‌ من باوکی ئە‌و مندالەم، دیاره ئە‌م که‌سه له‌ سه‌فه‌ر بوو و هاتۆته‌وه‌ مال
ته‌ماشا ده‌کات خیزانه‌که‌ی مندالیکی بووه، ئە‌ویش به‌ گومان بووه له‌و منداله‌و ئە‌م
دوو دیڤه‌ شیعره‌ی ووتوو.

به‌لگه‌که‌ی: "انّی" لیره‌دا دروسته بلیّین "انّی" و "انّی"، چونکه له‌ دوا‌ی سوینده‌وه
هاتوو و خبره‌که‌ی که‌ "ابو" ه‌ لامی پیوه‌ نیه.

(۴) له‌م پرسته‌یه‌دا "والله" جار و مجروره متعلقه به‌ فعلیکی محذوف که‌ "حلفت" یان
"احلف" یان "اقسمت" یان "اقسم" ه‌.

(۵) لعمرك: - سوینده‌و ده‌بیته مبتداو خبره‌که‌ی محذوفه، وپیشتر له‌ شهرحی دیڤی
ژماره (۱۳۸) باسما‌ن کرد.

ههروه‌ها^(۱) دروسته‌مفتوح بوون و مکسور بوونی همزه‌ی "إِنْ" کاتیک بکه‌ویته دوا‌ی حه‌رفی (فای پاداشت) "فاء‌الجزاء"، وه‌کو ((من یأتینی فإنه مکرم))^(۲)، جا ئه‌گه‌ر به کسره بخوینریته‌وه ئه‌وه "إِنْ" وه اسمه‌که‌ی و خبره‌که‌ی ده‌بیته رسته‌ی وه‌لام "جواب الشرط"، وه‌کو ئه‌وه‌ی ووتبیتی ((من یأتنی فهو مکرم)) وه‌ئه‌گه‌ر به فتحه بخوینریته‌وه ئه‌وه "أَنْ" وه اسمه‌که‌ی و خبره‌که‌ی ده‌بیته مصدریک و ده‌کریته مبتدا و خبره‌که‌ی محذوفه، و تقدیره‌که‌ی ((من یأتنی فإکرامه موجود))، هه‌روه‌ها دروستیشه بکریته خبر و مبتداکه‌ی محذوف بیته، و تقدیره‌که‌ی ده‌بیته "فجزاؤه الاکرام". نمونه‌ی ئه‌وه‌ی به دوو شیوه‌که خوینداروه‌ته‌وه، فه‌رمووده‌ی خوا‌ی گه‌وره ﴿کَتَبَ رَبُّکُمْ عَلَی نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْکُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾^(۳) خوینداروه‌ته‌وه (فأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ) به مفتوح بوونی

(۱) ئه‌مه حاله‌ته‌ی سینییه له‌و حاله‌تانه‌ی که دروسته همزه‌ی "إِنْ" مفتوح یان مکسور بیته.

(۲) له‌م رسته‌یه‌دا "من" اسمی شرطه و جمله‌ی "فأَنَّهُ مُکْرَمٌ"، وه‌لامه‌که‌یه‌تی.

(۳) به‌شیکه له‌ ئایه‌تی ژماره (۵۴) ی سورته‌ی "الانعام" کورته‌ی ماناکه‌ی {پیوستی کردوو له‌سه‌ر خو‌ی په‌روه‌دگار تان به‌زه‌ی و میهره‌بانی، بیگومان هه‌رکس له‌ ئیوه کاریکی خراپ بکات به‌ نه‌زانی، پاشان بگه‌پیته‌وه و ته‌وبه بکات و خو‌ی چاک بکات ئه‌وه به‌راستی خوا لی‌بوورده‌ی به‌ به‌زه‌یییه}، إعرابه‌که‌ی: کتب/ فعل ماضی. ربکم/ فاعل مرفوع وه‌و مضاف، کم/ ضمیر متصل مبني فی محل جر مضاف إلیه. علی نفسه/ جارو مجرور متعلقان ب(کتب)، الرحمة/ مفعول به منصوب، إنه/ حرف مشبه بالفعل، والهاء/ ضمیر متصل مبني علی الضم فی محل نصب اسم إن. مَنْ/ اسم شرط جازم مبني فی محل رفع مبتدا. عمل/ فعل ماضی مبني علی الفتح فی محل جزم الشرط، و فاعله ضمیر مستتر تقدیره "هو" و جمله‌ من عمل فی محل رفع خبر "أن". منکم/ جارو مجرور متعلقان بمحذوف حال. سُوءًا/ مفعول به منصوب. بجهالة/ جارو مجرور متعلقان بمحذوف حال من فاعل عمل. ثم/ حرف عطف. تاب/ فعل ماضی مبني علی الفتح، و فاعله ضمیر مستتر تقدیره "هو". مِنْ بَعْدِهِ/ جارو مجرور متعلقان ب(تاب).

همزه‌ی "اَن" ، به مکسور بوونیش، جائه‌گه به کسره بخوینریته‌وه، نه‌وه ده‌بیته جمله‌یه که جوابی "مَنْ" ی شرطیه، وه نه‌گه به مفتوحی بخوینریته‌وه نه‌وه "اَن" وه اسم‌که‌ی و خبره‌که‌ی ده‌بیته مبتدا و خبره‌که‌ی محذوفه، و تقدیره‌ی "فَالْغُفْرَانُ جَزَاؤُهُ" ، یان ده‌بیته خبر و مبتدا که‌ی محذوفه، و تقدیره‌که‌ی "فَجَزَاؤُهُ الْغُفْرَانُ" .

هه‌روه‌ها^(١) دروسته مفتوح بوون و مکسور بوونی همزه‌ی "اَن" نه‌گه به‌که‌ویته دوا‌ی مبتدایه که نه و مبتدایه له‌مانادا قسه "قول" بیّت و خبری "اِنْ" که‌ش قسه "قول" بیّت ، و بیژهری هه‌ردوو قسه که‌ش یه که بیّت، وه‌کو ((خیر القول اِنِّیْ اَحْمَدُ اللّٰهَ))^(٢) نه‌وزانایانه‌ی به مفتوح خویندوو یانه‌ته‌وه فه‌رموو یانه "اَن" وه اسم و خبره‌که‌ی ده‌کریته مصدریک و ده‌بنه خبر بۆ ووشه‌ی "خیر" ، و تقدیره‌که‌ی ((خیر القول حمداً لله)) لی‌رده‌ا "خیر" مبتدایه، و "حمد الله" خبریتی، وه نه‌وانه‌ی به مکسوری خویندوو یانه‌ته‌وه "اِنْ" و اسم و خبره‌که‌یان کردوو به جمله‌یه که و نه و جمله‌یه‌ش ده‌بیته خبر بۆ "خیر" ، هه‌روه‌کو ده‌لییت ((اول قراءتی سبح اسم ربک الا علی))^(٣) ، لی‌رده‌ا اول: مبتدایه، و ((سبح اسم ربک الا

واصلح/ و :حرف عطف، اصلح/ فعل ماضی، و فاعله ضمیر مستتر تقدیره "هو". فانه/ ف: واقعه فی جواب الشرط. اَن/ حرف مشبه بالفعل. والهاء/ ضمیر متصل مبني فی محل نصب اسم "اِنْ" ، والجملة مِنْ (اَن) واسمها و خبرها فی محل رفع خبر لمبتدا محذوف، والتقدير "فَجَزَاؤُهُ الْغُفْرَانُ"، غفور/ خبر اَن مرفوع و علامة رفعه الضمة الظاهرة علی آخره ، رحیم/ خبر ثانی مرفوع. الشاهد فی هذه الآية: ((فانه غفور رحیم)): یجوز فی "اَن" فتح همزتها و کسرها، لانه واقع بعد فاء الجزاء.

^(١) نه‌مه حاله‌ته‌ی چواره‌مه له‌و حاله‌تانه‌ی که همزه‌ی "اَن" به فتحه و ده‌خوینریته‌وه.

^(٢) لی‌رده‌ا دوو پرسته‌ه‌یه "خیر القول" ، له‌گه‌ل "اِنِّیْ اَحْمَدُ اللّٰه" ، پرسته‌ی دووهم خبره بۆ پرسته‌ی یه‌که‌م، هه‌ردوو پرسته‌که‌ش قسه‌ن و بیژهری هه‌ردوو پرسته‌که‌ش یه‌که‌.

^(٣) مانای نه‌م پرسته‌یه: یه‌که‌م و سه‌ره‌تای قورئان خویندنم سوره‌تی "الاعلی" یه، نه‌م پرسته‌یه هاوشیوه‌ی پرسته‌ی ((خیر القول اِنِّیْ اَحْمَدُ اللّٰه)) یه.

(علی))جمله یه ده بیته خبربؤ "اَوَّل"، ههروهه "خیر القول" مبتدایه و "اِنِّی
 اَحمَدُ اللّٰه" ده بیته خبری، جا ئهه پرسته یه که ده بیته خبر پیویستی به
 "رابط" ^(۱) نیه، چونکه جمله که ی که خبره له مانادا مانای مبتدایه، ئه مهش
 وهکو ((نطقي الله حسبي)) وایه، ههروهه پیشهوا سیبویه نمونه ی بؤ ئهه
 حالته ^(۲) هینا وه ته وه به ووته ی ((اَوَّلُ مَا اَقُولُ اِنِّی اَحمَدُ اللّٰه))، جا ئه گهر به
 کسره بخوینر ته وه ئه وه پیشتر باسما ن کرد که ده کر ته پرسته یه ک و
 پرسته که ش ده بیته خبر، که واته ده بیته خبردان به جمله، له سه ره ئهه بؤ
 چوونه شن کۆمه لیک له زانایانی کۆن وتازه، وهکو پیشهوا: مبرد، زجاج،
 وسیراق، و ابو بکری کوری طاهر، و زۆریکی ش له زانایانی ریزمان عه ره بی.

(۱) پیشتر له شهر وړاځی دیږی "۱۱۹" و "۱۲۰" ی ټلفیه‌دا باسی ټوه‌مان کرد هرکاتیک خبری مبتدا "جمله" بو ټوه پیویسته ټوه‌جمله‌یه شتیکی تیدا بیت بگه‌ریته‌وه بو مبتدا که ویی ده‌وترت "رابط".

(٧) واتا: حاله‌ته‌ی چواره‌می دروستییتی "مکسور بوون و مفتوح بوونی همزه‌ی" "إن".

* خبری (إن) لامی ابتدا دهچیتته سه‌ری :

۱۸۳- وَتَعْدُ ذَاتِ الْكُسْرِ تَصْحَبُ الْخَبَرَ لَامٌ ابْتِدَاءً تَحْوِي إِني لَوَزَّرَ.^(۱)
 دروسته لامی ابتدا^(۲) بچیتته سه‌ری (إن) کاتیک مکسور بیئت^(۳)، وه‌کو ((إن زیداً لقائم)). ئەم لامه ده‌بیئت له‌سه‌ره‌تای پسته‌وه بیئت، چونکه مافی له پیش بوونی قسه "صداره الکلام"^(۴) ی هه‌یه، بۆیه ده‌بوو بخرایه‌ته سه‌ری "إن" له به‌لام له‌به‌ر شه‌وه‌ی حه‌رفی لامی ابتدا بۆ به‌هێزکردن "التوكيد" ه و حه‌رفی "إن" له‌ش به‌هه‌مان شیوه‌ی بۆ توکیدو به‌هێزکردنه، زانایان به‌باشیان نه‌زانیه و پێیان جوان نه‌بووه دوو حه‌رف که هه‌ردووکیان بۆ یه‌ک مانا بن پێکه‌وه کۆ بکرینه‌وه، بۆیه هاتوون لامه‌که‌یان بر دۆته دواوه و کردوویانه‌ته سه‌ری خبره‌که، جا ئەم لامی ابتدایه ناچیتته سه‌ری هیچ کامی تر له‌هاو شیوه‌کانی "إن" که‌واته دروست نیه بلییئت ((لعل زیداً لقائم))، به‌لام کوفیکان به‌دروستیان داناوه بچیتته سه‌رخه‌ر "لكن" و ئەم دێره شیعه‌ریان هونیوه‌ته‌وه:
 ش ۹۹/ يَلُومُونِي فِي حُبِّ لَيْلَى عَوَازِلِي وَلَكِنِّي مِنْ حُبِّهَا لَعَمْرِي.^(۵)

(۱) کورتیه‌ی مانای ئەم دێره‌ی نه‌لفیه: لامی ابتدا ده‌چیتته سه‌ری خبری "إن" کاتیک همزه‌که‌ی مکسور بیئت، وه‌کو پسته‌ی "إني لوزر" و اتا: بێگومان من پشت و په‌ناویارمه‌تی دهرم.

(۲) لامی ابتدا کاتیک ده‌چیتته سه‌ری خبری "إن" پێی ده‌وتریت "لام المزحلقة"، و اتا ترازاو، چونکه له‌جیی خۆی-که له‌سه‌ره‌تا بوونه- ترازاوه.

(۳) و اتا: کاتیک همزه‌ی "إن" مکسور بیئت.

(۴) له‌زمانی عه‌ره‌بیدا هه‌ندێ وشه‌ هه‌ن ده‌بیئت له‌سه‌ره‌تای پسته‌وه بێن "لها صداه في الكلام"، پێشتر باسمان کرد، جا یه‌کێک له‌و وشانه‌ی مافی له‌سه‌رتابونی قسه‌یان هه‌یه لامی ابتدایه.

(۵) ماناو به‌لگه‌ی ئەم دێره: سه‌ره‌نشت ده‌که‌ن سه‌ره‌نشت کاران دهرباره‌ی خۆشه‌ویستی لیلی به‌لام بێگومان من دلم پره له‌خۆشه‌ویستی ته‌و و بۆی سووتاوه. به‌لگه‌که‌ی: "لعميد" لی‌ره‌دا لامی ابتدا چۆته سه‌ری خبری لکن ئەمه‌ش شاذه‌و به‌لای کوفیکانه‌وه دروسته .

به نام هندی له زانیان دهرباره ی لامی ئەم دێره فەرموویانە
زیادکراو "زائە"یە، هەروەکو چۆن زیادکراوە بە شادی بۆ خبری
فعلی "امسی"، وەکو ووتە ی:

ش ۱۰۰ / مَرُّوا عَجَائِي فَقَالُوا كَيْفَ سَيِّدُكُمْ؟ فَقَالَ مَنْ سُلُوا أَمْسَى لَمْجُودًا.^(۱)
واتا: امسی مجهوداً.^(۲)

هەروەکو چۆن زیادکراوە بۆ خبری مبتدا بە شادی، وەکو ووتە ی:

ش ۱۰۱ / أُمُّ الْخَلِيسِ لَعَجُوزٌ شَهْرَبَةٌ تَرْضَى مِنَ اللَّحْمِ بِعَظْمِ الرَّقَبَةِ.^(۳)

هەروەها پێشەوا مەرد بە دروستی داناساوە لامی ابتدا. بچیتە سەر
خبری "ان" کە هەمزە کە ی مفتوحە، وە خۆیندراوە تەو بە شادی^(۴) ﴿إِلَّا أَنَّهُمْ
لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ﴾^(۵) بە خۆیندەنەو ی هەمزە ی "ان" بە مفتوحی، بە نام زۆریک لە
زانیان دهرباره ی ئەمەش فەرموویانە: لامە کە زیادکراوە.

* * *

(۱) ماناو بە لگە ی ئەم دێرەش: - ئەوان خیرا تێپەر بوون و ووتیان: گەرە کەتان چۆنە؟
ووتی ئەو ی پرسبیری لیکرا: مەندووی دەردو نەخۆشیە. بە لگە کە ی: "لمجهوداً" لێرەدا
حەرفی لام چۆتە سەر خبری "امسی" ئەمەش شادە.

(۲) مەبەست ئەو یە ئەو لامە چۆتە سەر ووشە ی "مجهوداً" و هیچ لە ماناکە ی نەگۆڕیوە.

(۳) ماناو بە لگە ی ئەم دێرە: - ئەو ماکەرە پیرە ژنیکی پەککە و تە ی، پازیبەلە بری گوشت بە ئێسکی
ملە حەیان. بە لگە کە ی: "لعجوز" لێرەدا حەرفی لام چۆتە سەر خبری مبتدا، ئەمەش شادە.

(۴) خۆیندەو ی شاد لە زانستی قورئان خۆیندن "القراءات" دا بریتیبە لەو خۆیندەنەو ی کە
پێچەوانە ی خۆیندەنەو ی راست دروست بیت، زانیان فەرموویانە دروست نیە خۆیندەنەو ی
قورئان بە خۆیندەنەو ی شاد مەگەر بۆ روونکردنەو، یان کاتێ ماناکە نەگۆڕیت.

(۵) ئەم پرستە قورئانیە بە شیکە لە ئایەتی ژمارە "۲۰" ی سورەتی "الفرقان" کورتە ی
ماناکە ی {يَكُونُ مَنَافِعُ} واتە پێنە مەبەرائی پیش تو- خواردنیان خواردووە، واتا مەوێ بوون {
إِغْرَابِهِ كَيْ: - إِلَّا/اداة حصر. أن/حرف مشبه بالفعل، هم/ضمير متصل مبني في محل نصب اسم أن.
ليأكلون/ل: زائدة. يأكلون: فعل مضارع مرفوع و علامة رفعة ثبوت النون لأنه من الأفعال الخمسة
والواو/ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل. الطعام/مفعول به. وجملة "يأكلون الطعام" في محل رفع خبر
أن. الشاهد فيها: - "أنهم" قرئ بالفتح على أن اللام زائدة في قراءة شاذة".

۱۸۴- وَلَا يَلِي ذِي اللَّامِ مَا قَدْ نُفِيََا وَلَا مِنَ الْأَفْعَالِ مَا كَرَضِيَا

۱۸۵- وَقَدْ يَلِيهَا مَعَ قَدْ كَانَ ذَا لَقَدْ سَمَا عَلَى الْعِدَا مُسْتَحْوِذَا.^(۱)

کاتی که خبری آن نه فی کراو "المنفی" بوو نه وه دروست نیه لامی ابتدا بچیتته سه ری، که واته دروست نیه بلئیت ((إِنْ زِيدَا لَمَا يَقُومُ))، نه مه ش^(۲) هاتووه له شیعردا، وه کو ووته ی:

ش ۱۰۲ / وَأَعْلَمُ إِنَّ تَسْلِيمًا وَتَرْكًا لِلأَمْثَلَيْنِ وَلَا سَوَاءً.^(۳)

ههروه ها ئاماژهی کرد دانه به ووته ی ((وَلَا مِنَ الْأَفْعَالِ مَا كَرَضِيَا)) بوو نه وه ی که نه گه ر خبری "إِنْ" له فعلی ماضی متصرف^(۴) بوو وه حه رفی "قد" ی له پیئشه وه نه بوو نه وه دروست نیه لام بچیتته سه ری، که واته دروست نیه بلئیت ((إِنْ زِيدَا لَرَضِيَا))^(۵)، وه پیئشه وه کسائی به دروستی ده زانیئت، ههروه ها پیئشه وه "هشام" یش، وه نه گه ر فعله که^(۶)، مضارع بوو نه وه

(۱) پوخته ی مانای نه م دوو دیره ی نه لقیه: ۱۸۴- لامی زیاد کراو ناچیتته سه ر فعلی نه فی کراو، ههروه ها ناچیتته سه ر فعلی هاوشیوه ی "رضی" که پابردووه و حه رفی "قد" ی پیئوه نیه. ۱۸۵- به لام دروسته لامی زیاد کراو بچیتته سه ر فعلی ماضی نه گه ر "قد" ی پیئوه بوو، وه کو رسته ی ((إِنْ ذَا لَقَدْ سَمَا عَلَى الْعِدَا مُسْتَحْوِذَا)) واتا: بیگومان نه وه که سه زال بووه به سه ر دوژمنه که یدا.

(۲) واتا زیاد کردنی لام بو سه ر خبری "إِنْ" که نه فی کراو بیئت.

(۳) ماناو به لگه ی نه م دیره: - دانیام سلاو کردن و نه کردنی وه کو یه ک نین و هاوشیوه ی یه کنین. به لگه که ی: "للامتشان"، لیزه دا لام چۆته سه ر خبری "إِنْ" که نه فی کراوه نه مه ش پیچه وانهی یاسایه وشانده.

(۴) پیئشه ر باسما ن کرد که فعلی "متصرف" پیچه وانهی فعلی جامده.

(۵) له به ر نه وه ی فعلی "رضی" فعلیکی ماضیه و متصرفه و حه رفی "قد" ی پیئوه نیه.

(۶) واتا: نه وه فعله ی که له گه ل فاعله که یدا ده بیئتته خبری. "إِنْ".

حه‌رفی "لام" ده‌چیتته سه‌ری، جیاوازی نیه ئه‌و فعله مضارع‌ه متصرف بی‌ت وه‌کو ((إِنَّ زَيْدًا لَّيَزُيَّ)) یان متصرف نه‌بی‌ت وه‌کو ((إِنَّ زَيْدًا لَّيَذُرُ الشَّرَّ))^(۱)، ئه‌مه‌ش کاتیک ده‌بی‌ت که فعله مضارع‌ه که حه‌رفی "سین" و "سوف" ی^(۲) له‌سه‌ر نه‌بی‌ت، جا ئه‌گه‌ر "سین" و "سوف" ی له‌ پیشه‌وه بوو وه‌کو ((إِنَّ زَيْدًا سَوْفَ يَقُومُ)) یان "سیقوم"، ئه‌وه له‌ دروسی‌تی چوونه لام بو سه‌ری پا‌جیا‌ی هه‌یه، دروسته له‌سه‌ر پا‌و بو چوونی راست ئه‌گه‌ر فعله مضارع‌ه که "سوف" ی له‌ پیشه‌وه بوو، به‌لام ئه‌گه‌ر حه‌رفی "سین" ی له‌سه‌ر بوو ئه‌وه زۆر که‌مه.

هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر فعله ماضیه‌که متصرف نه‌بوو ئه‌وه به‌ پی‌ی قسه‌ی ئاشکرای دانهر دروسته حه‌رفی لام بجیتته سه‌ری، ده‌لی‌یت ((إِنَّ زَيْدًا لَنَعِمَ الرَّجُلُ، إِنَّ عُمَرَ لَبَشْرٌ رَجُلٌ))^(۳)، ئه‌مه‌ش بو چوونی پیشه‌وا ئه‌خفه‌ش و پیشه‌وا فه‌رایه، به‌لام ئه‌وه‌ی که گیر‌دراوه‌ته‌وه له‌ پیشه‌وا سیبویه ئه‌وه‌یه که دروست نیه ئه‌مه^(۴). هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر فعله ماضیه‌که متصرف بی‌ت و حه‌رفی "قد" ی پی‌وه بوو ئه‌وه دروسته "لام" بجیتته سه‌ری، ئه‌مه بوومه‌به‌ستی ووته‌ی دانهر ((وَقَدْ يَلِيهَا مَعْقَدٌ))، وه‌کو ((إِنَّ زَيْدًا لَقَدْ قَامَ)).

* * *

(۱) فعلی "یذر" له‌زمانی عه‌ره‌بیدا ته‌نها به‌ "مضارعی و امر" به‌ کاردی‌ت و ماضی و مصدری نیه، به‌مانای وازه‌ینان "ترك" دی‌ت.

(۲) حه‌رفی "سین" و "سوف" له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا پی‌یان ده‌وتری‌ت "حرفا التنفس" و اتا: دوو‌حه‌رفه‌که‌ی تاییه‌تن بو داهاتو "الاستقبال" ته‌نها ده‌چنه سه‌ر فعلی "مضارع" و تاییه‌تی ده‌که‌ن بو داهاتوو.

(۳) فعلی "نعم" و "بئس" دوو فعلی نه‌گۆر "جامد" ن و ته‌نها به‌ شی‌وه‌ی ماضی به‌ کاردی‌ن. (۴) و اتا پیشه‌وا سیبویه پی‌ی دروست نیه لامی زی‌دا کراو بجیتته سه‌رخبری إِنَّ کاتیک ئه‌و خبره فعلی ماضی جامد بی‌ت.

۱۸۶- وَتَصْحَبُ الْوَاسِطَ مَعْمُولَ الْخَبْرِ وَالْفَصْلَ وَاسْمًا حَلَّ قَبْلَهُ الْخَبْرُ.^(۱)
 لامی ابتدا نه چیتته سهر معمولی^(۲) خبر، نه گهر ئه و معموله بکه ویتته نیوان
 اسمی إِنْ و خبره که ی، وه کو ((إِنْ زَيْدًا لَطْعَامَكَ أَكَلْ))^(۳) ههروه ها پیویسته له م
 حالته دا خبره که له وانه بیته که دروسته هه رفی لام بجیتته سهری وه کو
 نمونه مان هینایه وهیه، جا نه گهر خبره که له وانه بوو که دروست نیه لام
 بجیتته سهری ئه وه دروست نیه بجیتته سهر معموله که شی، وه کو ئه وهی
 خبره که فعلیکی ماضی گوپراو "متصرف" بوو و "قد" ی پیوه نه بیته، که واته
 دروست نیه بلیت ((إِنْ زَيْدًا لَطْعَامَكَ أَكَلْ)) هه رچه نده هه ندی له زانیان به
 دروستیان داناوه، جادانه ر بویه هه رمویی "وَتَصْحَبُ الْوَاسِطَ" واته ئه و
 معموله ی که ده که ویتته ناوه پرسته وه^(۴)، بو ئه وهی ئاگادارمان بکاته وه که
 هه رفی لام ناچیتته سهر ئه و معموله ی داو که وتبیته، که واته دروست نیه
 بلیت ((إِنْ زَيْدًا لَطْعَامَكَ أَكَلْ)) هه ره وها ئه وه فامرایه وه له ووته ی دانه ر که
 هه رفی لام نه گهر بجیتته سهر ئه و معموله ی که له ناوه پرسته وهیه ئه وه
 دروست نیه بجیتته سهر خبره که شی، که وابوو نالیته ((إِنْ زَيْدًا لَطْعَامَكَ
 لَا أَكَلْ))، ئه مه شی له و بوو وه وهی که تایبه تی کرد چوونه سهری لام بو سهر

(۱) مانای ئه م دیره ی نه لقیه: لامی زیدا کراو ده چیتته سهر معمولی خبر نه گهر ئه و معموله بکه ویتته
 نیوان اسم و خبره که وه، ههروه ها ده چیتته سهر جیناوی جیا کهروه "ضمیر الفصل"، ههروه ها
 ده چیتته سهر ئه و اسمی خبره که ی پیش که وتوو.

(۲) پیشتر له شهرحی دیپری (۱۵۲) ی نه لقیه دا باسی معمولی خبر مان کرد.

(۳) له م پرسته یه دا "أَكَلْ" خبری "إِنْ" یه واسمی فاعله وه و پیویستی به "فاعل و مفعول
 به" ههیه، فاعله که ی جیناویکی نادیاره و "طَعَامَكَ" مفعول به بو ی و معمولیتی،
 چونکه "أَكَلْ" اسمی فاعله و عامله.

(۴) واته: ده که ویتته نیوان اسم و خبره که ی.

معمولی خبریک که له ناوه پراستی اسم و خبره که وه بیئت، ئەمەش بەکەمی بیستراوه، گێڕدراو و تهوه له قسه یان^(۱) ((إِنِّي لَبِحَمْدِ اللَّهِ لَصَالِحٍ))^(۲).

ههروهها ئاماژەی کرد دانهر به و تهی "الفصل"^(۳) بۆ ئه وهی که لامی ابتدا ده چیته سه ر جیناوی جیا که ره وه "الفصل" وه کو ((إِنَّ زَيْدًا لَهُ الْقَائِمُ))، خوای گه وه فەرموویه تی ((إِنَّ هَذَا هُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ))^(۴)، لی ره دا (هذا) اسمی "إِنْ" یه، و جیناوی "هو" جیا که ره وه یه و حه رفی لام چۆته سه ری وه، "القصص" خبری "إِنْ" یه.

جیناوی جیا که ره وه "الفصل" بۆ یه پێی ده و تریت جیا که ره وه، چونکه جیا ده کاته وه خبر له ئا و لنا و "الصفة" ئەمەش وه کو ئه وهی کاتیک ده لیئت ((زید هو القائم)) ئە گه ر لی ره دا جیناوی "هو" نه بیئت ئە و کات ده کریئت "القائم" ئا و لنا و "صفة" بیئت بۆ زید، وه ده کریئت خبر بیئت بۆی، به ئام کاتیک جیناوی "هو" دی ئه وه "القائم" ده بیئت خبر و به س.

ههروهها مه ر جی جیناوی جیا که ره وه ئه وه یه بکه و یته نیوان مبتدا و خبره که، وه کو ((زید هو القائم))، یان بکه و یته نیوان دوو نا و که له ئه صلا مبتدا و خبر بوون وه کو ((إِنَّ زَيْدًا لَهُ الْقَائِمُ))^(۵).

(۱) و اتا له قسه ی عه ره ب.

(۲) له م پرسته یه دا لامی ابتدا چۆته سه ر خبره که "لصالح" و مچۆته سه ر معموله که ش که "لبحمد الله"، یه چونکه "صالح" اسمی فاعله، مانای پرسته که ش (بیگومان من چاکه کارم به حمد و سنای خوای گه وه ره وه).

(۳) جیناوی جیا که ره وه "الفصل" جیا وازه له جیناوی سه ر به خو "المنفصل"، جیا که ره وه ته نها بۆ جو ودا کردنه وهی خبره له صفه وه کو ابن عقیل پوو نی کرده وه.

(۴) ئە م پرسته یه به شی که له ئایه تی ژماره (۶۲) ی سوره تی "ال عمران"، مانا که ی {بیگومان هه ر ئە مه یه داستان و به سه رهاتی راست و دروست"، إعرا به که شی له شه رحه که دا کرا وه.

(۵) له م پرسته یه دا "زید" اسمی "إِنْ" یه و "القائم" خبریتی، هه ردو وکیان له بنه ر هتا مبتدا و خبر بوونه.

ههروهه ئاماژهی کرد دانهر به ووتهی ((وَأَتَمَّا حَلَّ قَبْلَهُ الْحَبْرُ)) بۆ ئه وهی که
لامی ابتدا ده چیتته سه ره ئه و ناوهی که خبره که ی پیش که وتوو، وه کو ((إِنَّ فِي
الْدَّارِ لَزَيْدًا))^(۱) خوی گه و ره فه رموویه تی ((وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ))^(۲).

ههروهه قسهی دانهر ئه وهی لی ده فامریتته وه که نه گه ره لام جۆیه سه ره
جیناوی جیا که ره وه، یان جۆیه سه ره ئه و ناوهی دوا که وتوو، ئه وه ناچیتته
سه ره خبر، نه مهش هه روایه، که و ابو دروست نیه بلئیت ((إِنَّ زَيْدًا لَّهُو
لِقَائُ))، ههروهه ((إِنَّ لَفِي الدَّارِ لَزَيْدًا)).

ههروهه ناوه پۆکی به ره هاگوتنی - ابن مالک - له ووتهی: لامی ابتدا ده چیتته
سه ره معمولی خبر کاتیک ئه و معموله بکه ویتته نیوان اسم و خبر، ئه وهی لی
وه ده گیریت که هه موو معمولیک نه گه ره که وته نیوان اسم و خبره که وه، ئه وه
دروسته لامی ابتدا بجیتته سه ری، وه کو به رکاری راسته وخۆ "المفعول
الصريح"^(۳)، و جارو مجرور، و ئا و لفرمان "الظرف" و، و حال، به نام زانایانی

(۱) له م رسته یه دا "زیدا" اسمی "إن" یه، و دوا که وتوو "فی الدار" خبری "إن" یه، و پیش
که وتوو، بۆیه دروسته لامی ابتدا بجیتته سه ری.

(۲) نایه تی ژماره (۳) ی سوره تی "القلم"، ماناکه ی {وه بیگومان پاداشتی نه پراوه
هه میشه ی هه یه بۆ تو- ئه ی ﴿وَلَا يَخَافُ الْعَذَابَ﴾}. {عرابه که ی: {وإن/و: حسب ما قبلها. إن/ حرف
مشبه بالفعل. لك/ جار ومجرور في محل رفع خبر إن مقدم. لأجراً/ لام الابتداء للتوكيد
, أجراً/ اسم إن مؤخر منصوب، غير نعت لـ (أجراً) منصوب وعلامة نصبه الفتحة
الظاهرة، وهو مضاف، ممنون/ مضاف اليه مجرور. {الشاهد فيها: - لأجراً حيث
دخلت لام الابتداء على الاسم "أجراً" لتأخره عن الخبر

(۳) مه به ست له "المفعول به الصريح" نه و ناوه یه که راسته وخۆ ده بیتته به رکار "المفعول
به" به بی پێویست بوون، به "تاویل" کردن.

پێژمان عەرەبی فەرموویانە دروست نیه لامی ابتدا بچیتە سەر حال^(۱)،
 کەوابوو دروست نیه بلییت ((إن زیدا لصاحكاً راکباً)).

* * *

(۱) واتا هەریەک لە (المفعول به، وجارو المجرور، والظرف، والحال) دەگونجی ببنە
 معمول یۆ خبر بە ئام مەرج نیه هەموویان - کاتێک دەبنە معمول - دروست بیّت لامی
 ابتدا بچیتە سەریان.

***باسی لکاندن (ما) به (إن) ههواوشیوهکانی**

۱۸۷- وَوَصَلَ مَا بِذِي الْحُرُوفِ مُبْطِلٌ إِعْمَالُهَا وَقَدْ يُبْقَى الْعَمَلُ^(۱).
 هه رکاتیڤ لکا (ما)^(۲) جگه له (ما) ی موصوله به إن ههواوشیوهکانی ئه وه ده بیته هوی هه لوه شانده وهی عه مه له که یان، جگه له حه رفی (لیت) که دروسته عه مه ل بکات و دروستیش هه إهمال کریت وعه مه لی نه مینیت، که وه بوو ده لیت: ((إنما زید قائم))^(۳)، دروست نیه (زید) منصوب کریت، هه روه ها هه ر یه که له ان و کان و لکن و لعل به هه مان شیوه ن، ده لیت: ((لیتما زید قائم))، وه ده توانی (زیدا) منصوب که یه و ده لیت: ((لیتما زیدا قائم))، جا به پیی قسه ی ئاشکرای دانه ر (ما) کاتیڤ لکا به م حه رفانه وه عه مه لیان ناهیلیت، وه هه ندی جاریش به که می عه مه ل ده که ن، ئه مه ش راو بوچوونی کۆمه لیک له خوزانانه، له وانه پیشه وا زجای و ابن سه راج، هه روه ها پیشه وا ئه خفه ش و کسائی گیراویانه ته وه ((إنما زیدا قائم))، به لام رای راست بوچوونی یه که مه، که بریتیه له عه مه ل نه کردنیان کاتیڤ (ما) یان پیوه لکا جگه له (لیت)، به لام ئه وهی که ئه خفه ش و کسائی گیراویانه ته وه ئه وه پیچه وانه ی یاسایه (شان) هه، هه روه ها خو مان پاراست به وهی که ووتمان (ما) ی جگه له موصوله له (ما) ی موصوله، که نایگریته وه و پگری

^(۱) مانای ئه م دیڤه ی ئه لفه یه به م شیوه یه: ئه گه ر لکا (ما) به م حه رفانه وه_ و اتا به إن ههواوشیوهکانی_ ئه وه هه لده وه شینیتته وه عه مه له که یان- که بریتی بوو له منصوب کردنی مبتدا-، وه ده کریت که م جار عه مه له که یان به مینیتته وه.

^(۲) ئه م (ما) یه پیی دهوتریت_ الکافه_ و اتا: نایه لیت إن ههواوشیوهکانی عه مه ل بکه ن، هه روه ها پیشی دهوتریت_ الزائدة_، وه پیی دهوتریت- ما الهیئة-.

^(۳) إعرابی ئه م پرسته یه به م شیوه ده بیته: إنما/ ده توانی پیکه وه إعرابی که یه و ده بیته: أداة حصر، وه ده توانی به جیا إعرابی بکه یه به م شیوه یه: إن/ حرف مشبه بالفعل بطل عملها و یقی معناها. ما/ کافه او زائدة. زید/ مبتدا مرفوع. قائم/ خبر مرفوع.

عهمه له که یان ناکات، به لکو عه مه لی خو یان ده که ن، مه به ستیش له موصوله
ئه وه یه که مانای ((الذي)) دیت، وه کو ((إِنْ مَا عِنْدَكَ حَسَنٌ)) {واتا: إِنْ الَّذِي عِنْدَكَ
حَسَنٌ}، هه روه ها ئه و (ما) یه ی که له گه ل دوا ی خو ی ده کریته
مصدر^(۱)، وه کو ((إِنْ مَا فَعَلْتَ حَسَنٌ)) واتا: إِنْ فَعَلَكَ حَسَنٌ.^(۲)

* باسی عطف کردنه وهی ناو بۆسه راسمی إِنْ

۱۸۸- وَجَائِزٌ رَفَعَكَ مَعْفُوفًا عَلَى مَنْصُوبٍ إِنْ بَعْدَ أَنْ تَسْتَكْمِلَا.^(۳)

ئه گهر دوا ی اسم و خبری ((إِنْ)) ناویکی معطوف هات ئه وه دروسته ئه وناوه
به دوو شیوه بیست: یه که میان: به منصوبی که عطف ده کریته وه بۆسه ر
اسمی ((إِنْ)) هه که، وه کو: ((إِنْ زِيدَا قَائِمٌ وَعَمْرُوَا))، دووه میان: به مرفوعی وه کو:
((إِنْ زِيدَا قَائِمٌ وَعَمْرُوَا))، جا له م کاته دا زانا کان رایان جیا یه ده رباره ی^(۴)،
ئه وه ی بۆچوونی زۆر بواوه ئه وه یه که عطف کراوه ته وه بۆسه ر جیگه ی
اسمی ((إِنْ)) هه که چونکه له بنه پته دا مبتدایه و مرفوعه، ئه م بۆچوونه ش هه ست
پنده کریت له روته ی دانهر، به لام هه ندیکی تر له زانا یان پییان وایه ده بیته
مبتدا و خبره که ی حذف کراوه و تقدیر و لی کدانه وه که شی: وَعَمْرُوَا كَذَلِكَ^(۵)،

^(۱) مه به ست (ما) ی مصدریه، که له پووی زمانه وانیه وه دروسته پینی بوتریت موصول
چونکه ده گه ینریته دوا ی خو ی و موصولیش واتا گه یه ندر او به دوا ی خو ی.
^(۲) واتا: بێگومان کاره که ت جوانه.

^(۳) مانای ئه م دپیه ی نه لافیه: دروسته ناویک عطف که یته وه به مرفوعی بۆسه ر اسمی
((إِنْ))، دوا ی ته و او بوونی پرسته که، واتا دوا ی ئه وه ی اسم و خبری إِنْ دیت دوا ی ئه وان
ناوه معطوفه که بیست.

^(۴) واتا ده رباره ی ئه و ناوه ی که به مرفوعی عطف ده کریته وه بۆسه ر اسمی إِنْ.
^(۵) واتا له پرسته ی ((إِنْ زِيدَا قَائِمٌ وَعَمْرُوَا))، عمرو به پینی ئه م بۆچوونه ده بیته مبتدا و
خبره که ی محذوفه.

* یاسی عطف‌کردنه‌وه‌ی ناو یۆسه‌ر اسمی هاوشیوه‌گانی (إن)

(۴) پوخته‌ی ئەم دیڤرە‌ی ئەلفیە :- عطف کردنە‌وە بۆ‌سەر ناوی -لکـن وان وهکو (إن) وایە ، بە‌لام بۆ‌سەر ناوی (لیت) و(لعل) ، و(کأن) دە‌بی تە‌نها منصوب بی.

وعمرًا قائمان “ ولیت زیداً قائمً وعمرًا)) به منصوب بوونی
 ((عمرو)) له ههردوو حاله ته که دا^(۳)، وه دروست نیه مرفوع کردنی، ههروهه
 بۆ ((کان، ولعل)) ش وایه، به لام پیشه واهه پایی وایه دروسته مرفوع
 کردنی پیشکه وتبیئت یان دواکه وتبیئت له گه ل ئه م سی حه رفه شدا.^(۴)

* * *

^(۱) واتا ئه ناوه ی عطف ده کریتته وه بۆ سه ر اسمی ((لیت، ولعل، وکان)) ده بیئت منصوب

بیئت و دروست نیه مرفوع بیئت.

^(۲) واتا پیش خبره که که وتبیئت یان دوا.

^(۳) واتا: له حاله تی هاتنی ناوه عطف کراوه که پیش خبری (لیت)، وه له حاله تی هاتنی

دوا ی خبره که.

^(۴) واتا له گه ل ((لیت، ولعل، وکان)).

*باسی سووک کردن (تخفیف) سی إن^(۱)

۱۹۰- وَخَفَّفَتْ إِنَّ فَقَلَّ الْعَمَلُ وَتَلَزَمُ السَّلامُ إِذَا مَا تَهَمَّلُ

۱۹۱- وَرَبِّمَا اسْتَغْنَى عَنْهَا إِنْ بَدَأَ مَا نَاطِقٌ أَرَادَهُ مُغْتَمِدًا.^(۲)

ئه‌گەر هه‌رفی ((إن)) تخفیف کرا ئه‌وه زۆر تر وایه له‌زمانی عه‌ره‌بیدا عه‌مه‌له‌که‌ی نه‌می‌نیت، ده‌لێیت: ((إن زیداً لقائم))^(۳)، هه‌رکاتیکیش عه‌مه‌لی نه‌ما ئه‌وه پێویسته هه‌رفی لامی بۆ بێنین بۆ جیاکردنه‌وه‌ی له‌((إن)) سی نافیه، وه‌به‌که‌میش عه‌مه‌ل ده‌کات ده‌لێیت: ((إن زیداً قائم))، هه‌ریه‌ک له‌ پێشه‌وا سیبویه‌وه‌خه‌ش_ په‌حمه‌تی خویان لی بیت_ عه‌مه‌ل کردنیان گێراوه‌ته‌وه، که‌واتا له‌م کاته‌دا پێویستی به‌ هه‌رفی لام نیه چونکه له‌گه‌ل ((إن)) سی نافیه تی‌که‌ل نابیت له‌به‌رئه‌وه‌ی ((إن)) سی نافیه ناوه‌که‌ی دوا‌ی خۆی منصوب ناکات و خه‌ریش مرفوع کات، ته‌نها کاتی‌ک له‌گه‌ل ((إن)) سی نافیه تی‌که‌ل ده‌بن و جیا نا‌کرێنه‌وه که‌ إهمال کریت وله‌کار خریت و مه‌به‌ست و مانا‌که‌ی پروون و دیار نه‌بیت، جا ئه‌گەر مه‌به‌ست و مانا‌که‌ی پروون بوو ئه‌وه‌پێویستی به‌ لام نیه، وه‌کو ووته‌ی:

^(۱) مه‌به‌ست له‌سووک بوونی إن ئه‌وه‌یه بکریته ((إن)) و دووباره‌بوونه (شده) که‌ی لا‌بری‌ت، واتا له‌خوێندنه‌وه‌دا به‌سووکی ده‌خوێنریته‌وه، جائی‌مه له‌ کاتی شه‌رح کردندا ووشه‌ی تخفیف به‌کار دێنین.

^(۲) له‌م دوو دێره‌دا ابن مالک_ په‌حمه‌تی خوی لی بی_ باسی تخفیف کردنی إن ده‌کات و ده‌فه‌رمویت: ۱۹۰- ئه‌گەر إن تخفیف کرا ئه‌وه عه‌مه‌ل کردنی که‌م ده‌بیته‌وه_ واتا ناوه‌که‌ی دوا‌ی خۆی منصوب ناکات_ له‌م کاته‌دا پێویسته هه‌رفی لام بجیته‌سه‌ر خه‌ره‌که‌ی بۆ ئه‌وه‌ی بزانریت که‌ عه‌مه‌لی نه‌ماوه. ۱۹۱- وه‌هه‌ندی جاریش پێویستی به‌و لامه نیه ئه‌گەر مانا‌که‌ی دیار و نا‌شکرا بوو.

^(۳) إعرابی ئه‌م پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه ده‌که‌ین: إن/ مخفف من المثقل. زید/ مبتدا مرفوع لقائم/ ل: الفارقة للفرق بین (إن) المخففة و(إن) النافية. قائم/ خبر (زید) مرفوع.

ش ۱۰۳ / وَخَنُّ أَبَا الضَّيْمِ مِنْ آلِ مَالِكٍ وَإِنْ مَالِكٌ كَانَتْ كِرَامَ الْمَعَادِنِ.^(۱)
 تقدیری قسه که (وَإِنْ مَالِكٌ لَكَانَتْ) به لام حەرفی لامی نههینا و حذف ی کردوه، له بهر نه وهی
 له گهل (إن)ی نافیه تیك ناگیرین، چونکه مه بهستی شاعر بریتیه له چه سپاندنی نه جیبی
 نه وهك نه فی کردنی، نه مهیه مه بهستی له و تهی دانەر: ((وههندی جاریش پیویستی بهو
 لامه نیه نه گهر مانا که ی دیار و ئاشکرا بوو_ تاکوتای)).

جازانایان رایان جیایه دهر باره ی ئهم لامه^(۲): نایه لامی ابتدایه و چۆته سهر
 خبره که بۆ جیا کردنه وهی (إن)ی نافیه له (إن)ی تخفیف کراو، یان لامیکی تره و
 هینراوه بۆ جیا کردنه وه؟ قسه ی پیشه و سیبویه ئه وه ده خوازیت که لامی
 ابتدایه و بۆ جیا کردنه وه هاتوه.

جاسوود و مانای ئهم راجیایه دهر ده که ویت له باب تهیک که پرووی داوه له نیوان
 ههردوو زانا بن ابی العافیة و ابن الاخضر^(۳) ئه ویش بریتیه له و فهرمووده ی
 پیغه مبهه - صلى الله عليه وسلم - : " قَدْ عَلِمْنَا إِنْ كُنْتَ لَمْؤْمِنًا "^(۴)، جائه و

(۱) مانا به لگه ی ئهم دیره : ئیمه ی هۆزی مالک رینگری ستهمین، بیگومان مالک بۆ خوشی
 نه جیب و په سه ن بوو. به لگه که ی: (وَإِنْ مَالِكٌ كَانَتْ...) لیره دا (إن) تخفیف کراوه و حەرفی
 لامیش نه چۆته سهر خبره که ی چونکه مانا که ی پوون و ئاشکرایه و مه بهستی ئه وهیه که
 مدح و ستایشی مالک بکات نه فی نه جیبی و په سه نایه تی لی بکات.

(۲) و اتا ئه و لامه ی ده چیته سهر خبری إِنْ له کاتی تخفیف کردنی إِنْ.

(۳) ابن ابی العافیة ناوی: محمد بن عبدالرحمن بن عبدالعزیز ویه کیکه له پیشه وایانی زاستی
 نه ده ب و زمانی عه ره بی، خەلکی شاری (غرناطه) یه له وولاتی اسپانیا، سالی ۵۸۳ هـ -
 ۱۱۸۷ز، کۆچی دوا ی کردوه. ههروه ها ابن الاخضر ناوی ته وای: علی بن عبدالرحمن ویه کیکه
 له پیشه وایانی زمانی عه ره بی، خەلکی شاری (الشبیلی) ه له وولاتی اسپانیا، سالی ۵۱۴ هـ -
 ۱۱۲۰ز کۆچی دوا ی کردوه. خوا ی گه وه پاداشتیان به باشت رین شیوه بداته وه.

(۴) ئهم فهرمووده یه پیشه و بخاری و مسلم گنرا وایانه ته وه و به شیکه له گفتوو گو ی نیوان
 ملائکه ته کانی ناو گۆپو که سی با وه پدار کاتیك که پرسیار ده که ن لیی دهر باره ی -

زانایانه‌ی ووتوویانه لامی ابتدایه ده‌لین پیویسته همزه‌ی (ان) که مکسور بیت، نه وزانایانه‌ش ووتوویانه لامی ابتدایه ولامیکی تره- هینراوه بوجیاکردنه وه- همزه‌ی (ان) که مفتوح ده‌کن، هه‌روه‌ها ئه‌م خلافه پیشتریش پووی داوه له‌نیوان هه‌ردوو زانا (ابی الحسن علی بن سلیمان البغدادی الأخفش الصغير)^(۱) وزانا (ابی علی الفارسی)، پیشه‌وا فارسی فه‌رمووی ئه‌م لامه لامی ابتدا نیه‌وته‌نها هینراوه بوجیا کردنه وه، وپیشه‌وا (ابن ابی العافیه) وای فه‌رموو، به‌لام ئه‌خفه‌شی بچووک فه‌رمووی لامی ابتدایه و بوجیاکردنه وه هاتوه، پیشه‌وا (وابن الاخضری) وای فه‌رموو.

* * *

- پیغه‌مبه‌ر- صلی الله علیه وسلم- ده‌فه‌رمووی ئه‌ویش له وه‌لامدا ده‌لێت: ئه‌و پیغه‌مبه‌ری خوایه وئیما نمان پیه‌یناوبه‌چاکی دوا‌ی که‌وتین ئه‌وانیش پیی ده‌لین: {بیگومان ئیمه ده‌مانزانی که تو باوه‌رداری}. اعرابه‌که‌شی به‌م شیوه‌یه: قد/ حرف تحقیق. عَلِمْنَا/ عَلِمَ: فعل ماضٍ مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك. نا/ ضمير متصل مبني على السكون في محل رفع الفاعل. إِن/ المخففة من إِنَّ، واسمه ضمير الشأن المحذوف. كُنْتُ: كُنْتُ/ فعل ماضٍ ناقص مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك. ت/ ضمير متصل مبني على الضم في محل رفع اسم كان. لَمُؤْمِنًا: لَمْ/ فارقة بين إِنَّ النافية وإِنَّ المخففة عند بعضهم، ولام الابتداء عند الآخرين، مُؤْمِنًا/ خبر كان منصوب. وجملة (كُنْتُ لَمُؤْمِنًا) في محل رفع خبر إن. الشاهد في هذا الحديث: لَمُؤْمِنًا: اختلفوا في اللام، فقال بعضهم لام ابتداء، وقيل لام فارقة.

^(۱) ناوی ته‌واوی: (علی بن سلیمان بن الفضل) ونا‌سراوه به ئه‌خفه‌شی بچووک، سالی

۳۱۵ ک کۆچی دوا‌ی کردوه.

***باسی مهرجی نهوشتهی له دواي (إن سی مخففه وودیت**

۱۹۲- وَالْفِعْلُ إِن لَمْ يَكْ نَاسِخًا فَلَا تُلْفِيهِ غَالِبًا بِإِنْ ذِي مُوصَلًا.^(۱)

هه ركاتيك (إن) تخفيف كرائه وه ده بئ له دوايه وه ته نها افعالي ناسخه^(۲) دیت، وه كو (كان) وهاوشيوه كانی، وظن وهاوشيوه كانی خواي گه وه ده فه رموي: ﴿وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةٌ إِنَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ﴾^(۳)، هه روه ها ده فه رموي: ﴿وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُوكَ بِأَبْصَارِهِمْ﴾^(۴)، هه روه ها ده فه رموي:

^(۱) مانای ئەم دیڕە ی ئەلفیە: فعل ئەگەر لە افعالی ناسخه وه كو كان واخواتها یان كادواخواتها یان ظن واخواتها نه بئ نایبئی له دواي (إن سی مخففه وه بیئ، وانا (إن سی مخففه به وه ده ناسریتته وه كه له دوايه وه افعالی ناسخه دیت.

^(۲) پێشتر باس ومانای افعالی ناسخه مان کرد.

^(۳) ئەم پرسته قورئانیه به شیكه له نایه تی ژماره (۱۴۳) سی سورەتی البقره، کورتە ی ماناکە ی: {به پاستی} ئەم گوێزینی پروگه یه کاریکی زۆرگه وه وگران بوو مه گەر لای ئەوانه ی كه خوا رینموونی کردوون: {إعرا به كه شی بهم شیوه یه: وإن/و: حسب ما قبلها، إن/المخففة من الثقيلة، واسمها محذوف، واللام في (لكبيرة) تعويض عن المحذوف. كانت/فعل ماضٍ ناقص. واسمه ضمير مستتر عائد إلى التولية. لكبيرة/ ل: الفارقة كبيرة/خبر كان منصوب. والجملة الفعلية في محل رفع خبر إن. إلا/اداة استثناء. على الذين/جار ومجرور، في محل نصب المستثنى، والمستثنى منه محذوف تقديره: وإن كانت لكبيرة على الناس إلا على الذين هداهم الله. هدى/ فعل ماضٍ مبني على الفتح المقدرة على الألف للتعذر. الله/ فاعل مرفوع. الشاهد فيها/ (كَانَتْ لَكَبِيرَةٌ...) حيث جاء بعد إن المخففة فعل ناسخ.

^(۴) ئەم پرسته یه ش به شیكه له نایه تی ژماره (۵۱) سی سورەتی القلم، پوخته ی ماناکە ی: {به پاست نزیک بوو بئ با وه ره كان مه لت خلیسکینن به چا وه پیسه کانیان}. {إعرا به كه شی بهم شیوه یه: إن/مخفف من المثقل، واسمها ضمير الشأن المحذوف. يكاد/فعل مضارع ناقص للمقاربة مرفوع. الذين/ اسم موصول مبني على الفتح في

﴿وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ﴾^(۱)، وهكه مه له دوايه وه فعلی ترجكه له افعالی ناسخه بئیت، بۆئه مه ش ئاماژهی کرد دانهر به ووتهی: (غالبا)، نموونهی ئه وهی فعلی ناسخی له دواوه نه ها تبیی قسهی هه ندی له عه ره به: ((إِنْ يَزِيْئُكَ لِنَفْسِكَ ، وَإِنْ يَشِيْئُكَ لِهَيْئَةٍ)) ههروه ها قسه یان: إِنْ قَفَعْتَ كَاتِبَكَ لَسَوْطًا^(۲)، وه پيشه وه ئه خفه ش به دروستی داناره بلیی: ((إِنْ قَامَ لَأَنَا))، ههروه ها وهكو ووتهی شاعر:

محل رفع اسم يكاد. كفروا/ فعل ماضٍ مبني على الضم لاتصاله بواو الجماعة، والواو/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل، والجملة (كفروا) لامحل لها من الاعراب صلة الموصول. ليُزْلِقونك/ ل: الفارقة. يُزْلِقون: فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه ثبوت النون لانه من الأفعال الخمسة، والواو/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل ، ك/ ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به. وجملة (يُزْلِقونك) في محل رفع خبر يكاد. بأبصارهم/ جار ومجرور متعلقان ب(يُزْلِقونك)، وأبصار مضاف ، وضمير(هم) في محل جر مضاف إليه. وجملة يكاد مع اسمها وخبرها في محل رفع خبر (إِنْ) المخففة. . الشاهد فيها: (وَإِنْ يكاد...) حيث جاء بعد إِنْ المخففة فعل ناسخ.

^(۱) ئەم پرستهیه ش به شیکه له نایه تی ژماره (۱۰۲) ی سورته تی الاعراف ، پوخته ی ماناکه ی: {به پرستی زۆریه یانمان دی تاوانباروسه ریچی کاربوون}. إعرابه که شی بهم شیویه: وَإِنْ/ و: حسب ما قبلها. إِنْ/ مخفف من المثلث ، واسمها ضمير الشأن محذوف والتقدير: وَإِنَّا/ وجدنا. فعل ماضٍ مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك ، ونا/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل. أَكْثَرُ/ مفعول به اول منصوب، وهو مضاف، هم/ ضمير متصل في محل جر مضاف إليه. لَفَاسِقِينَ/ ل: فارقة، فاسقين/ مفعول به ثانٍ منصوب وعلامة نصبه الياء لانه جمع مذكر السالم.

^(۲) ئەم دوو پرستهیه قسه ی بیستراون له عه ره به وه، یه که میان واتا: بینگومان ئه وهی جوانت دهکات خودی خو ته و، ئه وه شی ناشیرینت دهکات هه رخۆتی. دووهمیان واتا: بینگومان داو ته به سر نووسه ره که تدا یان به سر به نده که تدا قامچییه ک وکردو ته به قناع بۆی. لهم دوو نموونه یه دا (إِنْ) ی مخفف ها تو وه وه له دوايه وه فعلی ناسخ نه ها تو وه ئه مه ش که مه له زمانی عه ره بیدا.

ش ۱۰۴ / شَلْتُ يَمِينُكَ إِنْ قَتَلْتَ لِمُسْلِمًا حَلَّتْ عَلَيْكَ عُقُوبَةُ الْمُتَعَمِّدِ. ^(۱)

* * *

* باسی سووک کردن (تخفیف) یی آن:

۱۹۳- وَإِنْ تُخَفَّفَ أَنْ قَاسَمُهَا اسْتَكَنَّ وَالْخَبَرَ اجْعَلْ جُمْلَةً مِنْ بَعْدِ أَنْ. ^(۲)

ئه گهر (ان) که همزه که ی مفتوحه تخفیف کرا ئه وه عه مه لی ده می نیئت وله کارنا که ویئت، به لام ده بیئت ناوه که ی جیناوی حال (الشأن) ^(۳)، خبره که شی ده بیی پرسته بیئت، ئه ویش وه کونموونه ی: ((علمتُ أَنْ زِيدَ قائم)) لی رده دا ((ان)) تخفیف کراوی (ان) هیه، و ناوه که ی جیناوی حال (ضمیر الشأن) ه، وحذف کراوه، و تقدیر و پراقه که ی: ئه، وه پرسته ی ((زید قائم)) خبره یی و تقدیر و پراقه که ی ((علمتُ أَنَّهُ زِيدُ قائم))، وه ده کری مه ندی جار ناوه که ی ده رکه وی به لام جیناوی حال نیه، وه کو ووته ی:

ش ۱۰۵ / قُلُوا أَنْكَ فِي يَوْمِ الرَّخَاءِ سَأَلْتَنِي طَلَّاقَكَ لَمْ أَبْخُلْ وَأَنْتَ صَدِيقٌ. ^(۴)

* * *

^(۱) مانا و به لگه ی ئه م دیره: ده ک دهستی راستت شکیت بیگومان مسولمانیکت کوشت، یاخوا بیته سهرتا سزای تاوانبار. بـه لـطـة کـه ی: (إِنْ قَتَلْتَ لِمُسْلِمًا) لی رده دا (ان) تخفیف کراوه وله دوایه وه فغلی ناسخ نه هاتوو، ئه مهش که مه ویاسایی نیه.

^(۲) مانای ئه م دیره ی ئه لفییه: ئه گهر (ان) تخفیف کریت ئه وه ده بیئت ناوه که ی جیناویکی نادیار بیئت، وه خبره که ی ئه پرسته یه که له دویه وه دیت، و اتا ده بیئت خبره که ی جمله بیئت و مفرد نه بیئت له م کاته دا.

^(۳) پیشتر باسی جیناوی حال مان کرد.

^(۴) مانا و به لگه ی ئه م دیره: بیگومان ئه گهر له کاتی شینه ی و پوژانی خوشیدا داوی جیا بوونه وه و طلاق ده کمر منیش نامه ردیم نه ده کرد طلاق ده دای هه رچه نده دوست و هاویری. به لگه که ی ((أَنْكَ)) تخفیف کراوه و ناوه که ی نادیار و حذف کراو نیه، ئه مهش زور که مه له زمانی عه ره بیدا.

*باسی مهرجه گانی نه ورسته یه ی ده بیته خبری (ان سی مخفف.

۱۹۴-وَإِنْ يَكُنْ فِعْلًا وَلَمْ يَكُنْ دُعَاً وَلَمْ يَكُنْ تَصْنِيفُهُ مُتَنَبِّعٌ

۱۹۵-فَلَا حَسَنَ الْفَصْلِ بِقَدْ أَوْ نَفِي أَوْ تَنْفِيسٍ، أَوْ لَوْ، وَقَلِيلٌ ذِكْرُ لَوْ.^(۱)

هه رکاتی که خبری (ان سی مخففه جمله ی اسمی بوو نه وه پیویستی به نیوان کردن (فاصل)^(۲) نیه، ده لی ی: ((علمتُ أَنْ زَيْدٌ قَائِمٌ)) به بی هی نانی حه رفیک له نیوان (ان) و خبره که ی، مه گه رمه به ست نه فی کردن بیت وه کو فه رموده ی خوای گه وره: ﴿وَأَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾^(۳). به لام نه گه ر خبره که ی جمله ی فعلی بوو، نه وه به دهر نیه له وه ی: یان نه وه فعله بگوپ (متصرف) ه، یان نه گوپ (غیر متصرف) ه، جا نه گه ر نه گوپ بوو نه وه پیویستی به به ین کردن (فاصل) نیه، وه کو فه رموده ی خوای

^(۱) مانای نعم دوو دیره ی نه لقیه: ۱۹۴- هه رکاتی که خبری (ان سی مخففه فعل بوو و اتا جمله ی فعلی بوو بۆ دو عاونزا نه بوو هه روه ها بگوپ (متصرف) بوو. ۱۹۵- نه وه با شتروایه شتی که بکه ویته نیوان (ان) ه که و خبره که ی نه وشته ش حه رفی (قد) به یان (نفی) ه یان حه رفی (سین و سوف) ه یه، یان حه رفی (لو) ه، هه رچه نده حه رفی لو که مه.

^(۲) و اتا نیوان کردنی (ان) و خبره که ی.

^(۳) نه م پرسته قورئانیه به شیکه له نایه تی ژماره (۱۴) سی سوره تی هود، پوخته ی مانا که ی: {بَيِّكُومَانْ هِيْجْ پِهَرَسْتَرَاوْنِيْنْ جِگَهْ لَوْ دَهْیْ نَايَهْ نِيْوَهْ مَلْکَهْچْ وَ مَسْوَ لْمَانْنْ} إعرابه که شی به م شیوه یه: وَاَنْ/ و: حَسْبْ مَا قَبْلَهَا. اَنْ/ مخفف مِنْ الْمَثَلِ، وَاسْمَهَا ضَمِيرُ الشَّأْنِ الْمَحْذُوفِ وَالتَّقْدِيرُ (وَأَنَّهُ). لَا نَافِيَةَ لِلْجِنْسِ. إِلَهَ/ اِسْمٌ لَا مَبْنِيٍّ عَلَى الْفَتْحِ. وَخَبْرُ لَا مَحْذُوفٍ تَقْدِيرُهُ مَوْجُودٌ. إِلَّا/ اَدَاةُ حَصْرِ. هُوَ/ ضَمِيرٌ مَنفَصِلٌ مَبْنِيٌّ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ مَبْتَدَأٌ، وَخَبْرُهُ مَحْذُوفٌ تَقْدِيرُهُ مَوْجُودٌ. فَهَلْ/ فَ: حَرْفٌ عَطْفٍ. هَلْ: حَرْفٌ اسْتِفْهَامٍ. أَنْتُمْ/ ضَمِيرٌ مَنفَصِلٌ مَبْنِيٌّ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ مَبْتَدَأٌ. مُسْلِمُونَ/ خَبْرٌ مَرْفُوعٌ وَعَلَامَةُ رَفْعِهِ الْوَاوُ لِأَنَّهُ جَمْعٌ مُذَكَّرٌ السَّالِمُ. وَجُمْلَةٌ (لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ) اَلْاِسْمِيَّةُ فِي مَحَلِّ رَفْعٍ خَبْرُ (أَنْ) الْمَخْفُفَةِ. الشَّاهِدُ فِيهَا: لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَبْرُ أَنْ الْمَخْفُفَةِ جُمْلَةٌ اِسْمِيَّةٌ مِنْ غَيْرِ فَاصِلٍ بَيْنَ أَنْ وَخَبْرِهَا، إِلَّا إِذَا قَصِدَ النَّفْيُ فَيَفْصَلُ بَيْنَهُمَا.

گه‌وره ﴿وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾^(۱)، هه‌روه‌ها وه‌کوفه‌رمووده‌ی خوای
گه‌وره ﴿وَأَنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَدْ اقْتَرَبَ أَجْلُهُمْ﴾^(۲). به‌لام ئه‌گه‌ر فعله‌که
بگۆر (متصرف) بوو، ئه‌ویش به‌ده‌ر نیه له‌وه‌ی: یان بۆدوعاونزایه، یان نا،
جائه‌گه‌ر بۆدوعا بووئه‌وه پیویستی به به‌ینکردن (فاصل) نیه، وه‌کوفه‌رمووده‌ی خوای
گه‌وره ﴿وَالْخَامِسَةَ أَنْ غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهَا﴾^(۳)،

^(۱) ئه‌م ئایه پیرۆزه ئایه‌تی ژماره (۳۹) ی سورته‌تی (النجم)، پوخته‌ی ماناکه‌ی: {بیگومان مروژ جگه
له‌کۆششی خۆی خاوه‌نی هیچی تر نیه} {إِعْرَابُهُ شَيْ: [الواو] حرف عطف. ان/مخففة من الثقيلة تنصب
الاسم وترفع الخبر، واسمها ضمير الشأن محذوف وجوبا. ليس/ فعل ماض ناقص. للإنسان/ جار
ومجرور متعلق بمحذوف خبر ليس مقدم. إلا/ أداة خصر. ما/ مصدرية. سعى/ فعل ماض مبني على فتح
مقدر على آخره منع من ظهورها التعذر لأنه فعل ماض معتل بالالف، وما المصدرية وما دخلت عليه في
تأويل مصدر في محل رفع اسم ليس مؤخر، وليس واسمها وخبرها في محل رفع خبر ان المخففة من الثقيلة
الشاهد فيها: (... لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ) حيث وقع خبران جملة فعلية فعلها غير متصرف فلم يؤت بفواصل.

^(۲) ئه‌م پرسته قورئانی به‌شیکه له‌ئایه‌تی ژماره (۱۸۵) ی سورته‌تی الاعراف، پوخته‌ی ماناکه‌ی: {بیگومان
له‌وانه‌یه نزیك بوویته‌وه کۆتای ژانیان} {إِعْرَابُهُ شَيْ: [الواو] حرف عطف. ان/ مخففة من الثقيلة
تنصب الاسم وترفع الخبر، واسمها ضمير الشأن محذوف وجوبا. عسى/ فعل ماض تام. ان/ حرف
مصدر ونصب. يكون/ فعل مضارع منصوب بأن و﴿يكون﴾ متصرف من كان الناقصة ترفع الاسم
وتنصب الخبر، واسمها ضمير الشأن محذوف. قد/ حرف تحقيق. اقترَب/ فعل ماض. اجل/ فاعل
مرفوع، وهو مضاف، و﴿الهاء﴾ ضمير متصل في محل جر بالإضافة، و﴿الميم﴾ علامة الجمع، وان
وما دخلت عليه في تأويل مصدر في محل رفع فاعل عسى و﴿جملة عسى﴾ في محل رفع خبر ان المخففة
من الثقيلة، و﴿جملة قد اقترَب اجلهم﴾ في محل نصب خبر يكون. الشاهد فيها: (وان عسى...) حيث
وقع خبر(ان) المخففة جملة فعلية فعلها غير متصرف فلم يؤت بفواصل.

^(۳) ئه‌م پرسته به‌شیکه له‌ئایه‌تی ژماره (۹) ی سورته‌تی النور، پوخته‌ی ماناکه‌ی: {له‌پینجه‌م
جاردا بلی خه‌شمی خوای له‌سه‌ربی...} . {إِعْرَابُهُ شَيْ: [الواو] حرف عطف. الخامسة/ مخففة من
معطوف على اربع "من قوله تعالى" { ان تشهد اربع شهادات } تبعه في نصبه. ان/ مخففة من
الثقيلة تنصب الاسم وترفع الخبر، واسمها ضمير الشأن محذوف وجوبا. غضب/ فعل ماض
﴿الله﴾ فاعل، وجملة الفعل والفاعل في محل رفع خبر ان المخففة ﴿عليها﴾ جار ومجرور ﴿على﴾

له خویندنه وهی ئه وانهی که (غَضِبَ) یان به فعلی ماضی خویندۆته وه^(۱)، به لām
ئه گهر فعله که بۆ دوعا نه بوو ئه وه هه ندی له زانایان فه رموویانه: پیویسته
بهین (فصل) بخزیته نێوانیان مه گهر به که می، وه هه ندیکی تر فه رموویانه
له وانهش دانه: دروسته بهین بکریت و دروستیشه نه کریت، به لām چاکتر وایه
بهین بکریت، بهین کردنه کهش یه کیکه له م چوارشته:

یه که م: ((قد)) وه کو فه رمووده ی خوای گه وره ﴿وَنَعْلَمَ اَنْ قَدْ صَدَقْتُنَا﴾^(۲).

دوو م: هه ردوو حه رفی داهاتوو (حرفا التنفیس)^(۳)، که بریتین له (سین
وسوف)، نموونه ی حه رفی سین فه رمووده ی خوای گه وره ﴿اَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ
مَرْضًى﴾^(۴)، وه نموونه ی حه رفی ((سوف)) ووته ی شاعر:

حرف جر، و ﴿الهاء﴾ ضمیر متصل فی محل جر بعلی، والجار والمجرور متعلق بغضب. الشاهد
فيها: (ان غضب...) حيث وقع خبر (ان) المخففة جملة فعلية فعلها متصرف للدعاء فلم يؤت
بفواصل، في إحدى القراءات.

^(۱) مه بهست ئه وه یه هه موو خویننه رانی قورئان (القرء) ئایه ته که یان بهو شیوه یه نه خویندۆته وه.

^(۲) ئه م پرسته یه به شیکه له ئایه تی ژماره (۱۱۳)، سوره تی المائده، پوخته ی ماناکه ی {وه بزانی که بیگومان
راست له گه ل کردوین...}. إعرابه که شی: ﴿الواو﴾ حرف عطف ﴿نعلم﴾ فعل مضارع معطوف علی ناکل
من قوله تعالى { ونريد ان ناكل منها } تبعه فی نصبه، وفاعله مستتر فيه وجوبا تقديره نحن ﴿ان﴾
مخففة من الثقيلة تنصب الاسم وترفع الخبر، واسمها ضمير الشأن محذوف وجوبا ﴿قد﴾ حرف تحقيق
﴿صدقتنا﴾ فعل وفاعل ومفعول ﴿صدق﴾ فعل ماض مبني علی السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك،
و﴿التاء﴾ ضمير متصل فی محل رفع فاعل، و﴿نا﴾ ضمير متصل فی محل نصب مفعول به و﴿جملة الفعل
والفاعل﴾ فی محل رفع خبر ان المخففة من الثقيلة. الشاهد فيها: (اَنْ قَدْ صَدَقْتُنَا) دخول (قد) علی خبر
(ان) المخففة، وذلك لان الخبر جملة فعلية فعلها ماض متصرف وليس للدعاء.

^(۳) مه بهست له حه رفی داهاتوو ئه وه یه مانای فعله مضارعه که تایبه ته ده که نه به
داهاتوو، چونکه فعلی مضارع بۆ ئیستا (الحال) و داهاتوو (الاستقبال) ده بیته، به لām
کاتی که یه کی که له م دوو حه رفه ده چیته سه ری تایبه تی ده کات به داهاتوو.

^(۴) ئه م پرسته یه به شیکه له ئایه تی ژماره (۲۰) ی سوره تی المزمل، پوخته ی
ماناکه ی {وه بیگومان خوای گه وره ده زانی که له مه ولا که سانیکتان نه خوش-

ش ۱۰۶/وَأَعْلَمَ فَعِلْمُ الْمَرْءِ يَنْفَعُهُ أَنْ سَوْفَ يَأْتِي كُلُّ مَا قُدِرَ.^(۱)
 سییه‌م: نه‌فی، وه‌کوفه‌رمووده‌ی خوای گه‌وره ﴿أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ
 قَوْلًا﴾^(۲)، هه‌روه‌ها وه‌کوفه‌رمووده‌ی:

-ده‌بیئت {إعرابه‌که‌ی: ﴿علم﴾ فعل ماض من أفعال القلوب تنصب مفعولين ، وفاعله
 مستتر جوازاً تقدیره هو. ﴿ان﴾ مخففة من الثقيلة تنصب الاسم وترفع الخبر، واسمها
 ضمير الشأن محذوف وجوباً تقدیره أَنَّهُ. ﴿السين﴾ حرف تنفیس وهو الزمن
 القريب ﴿يكون﴾ فعل مضارع مرفوع لتجرده عن الناصب والجازم وعلامة رفعه ضم
 آخره ، متصرف من كان الناقصة ترفع الاسم وتنصب الخبر ﴿منكم﴾ جار ومجرور
 ﴿من﴾ حرف جر و﴿الكاف﴾ ضمير متصل مبني على الضم في محل جر بمن،
 و﴿الميم﴾ علامة الجمع والجار والمجرور شبه جملة متعلق بواجب الحذف تقدیره
 كائن في محل رفع خبر كان مقدم ﴿مرضی﴾ اسمها مؤخر مرفوع بها وعلامة رفعه ضمة
 مقدرة على الألف ، منع من ظهورها التعذر لأنه اسم مقصور ، و﴿جملة كان مع اسمها
 وخبرها﴾ في محل رفع خبر أن المخففة من الثقيلة ، والمصدر المنسبك ، من أن وما
 بعدها سد مسد مفعولي علم ، والتقدير "علم كون مرضی منكم" . الشاهد
 فيها: (سيكون)، حيث وقع خبر أن المخففة جملة فعلية، والفعل متصرف لا يفيد الدعاء
 لهذا فصل بينهما بحرف التنقيس.

^(۱) مانای ئەم دێره : هه‌میشه بزانه‌و‌فیریه چونکه زانستی مرو‌ف سوودی پێده‌که‌ینیت
 کاتیک هات هه‌موو ئەه‌شتانه بریار دراوان له خۆشی و ناخۆشی. به‌لگه‌که‌ی: (أَنْ سَوْفَ
 يَأْتِي)، خبری (أَنْ) مخففة جملة فعلیه وفعله‌که‌ش بو‌دوعا نیه، بۆیه به‌ین خراوته
 نێوانیان که‌بریتیه له‌حه‌رفی (سوف).

^(۲) ئەم پرسته‌یه قورئانییه‌به‌شیکه له‌ئایه‌تی ژماره‌(۸۹)ی سو‌ره‌تی طه، پوخته‌ی
 ماناکه‌ی {ئایه ئەوان نازانن و نابینن} ئەو‌گوێره‌که‌یه مه‌به‌ست ئەو‌گوێره‌که‌یه که‌ بنی
 اسرائیل ده‌یان په‌رست وه‌لامی هیچ ووته‌یه‌کیان ناداته‌وه. {إعرابه‌که‌ی: أفلا: حرف
 استفهام. ف: حرف عطف. لا: نافية غير عاملة. يرون/فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه
 الواو لانه من الأفعال الخمسة، وواو الجماعة/ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل.

﴿أَيْخَسِبُ الْإِنْسَانُ أَنْ لَنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ﴾^(۱) ههروه ها وه کوفه رموده ی:
﴿أَيْخَسِبُ أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ﴾^(۲).

چوارهم: حەرفی ((لو)) _ که من ئەوزانایانە ی که باسی (لو) یان کردییّت له بابەتەدا^(۳) _ وهکو فه رموده ی خوا ی گه وره:

﴿وَأَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ﴾^(۴)، ههروه ها وهکو فه رموده ی خوا ی گه وره ﴿أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا أَنْ لَوْ نَشَاءُ أَصْبَنَاهُمْ

ان/مخففة من الثقیلة، واسمه ضمیر الشأن المحذوف تقدیره(ئه). لا/نافیه غیر عاملة. یرجع/فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه الضمة للظاهرة. وفاعله ضمیر مستتر تقدیره هو. وجملة(یرجع) فی محل رفع خبر(ان)المخففة. إلیهم/ جارومجرور متعلقان ب(یرجع). قولاً/مفعول به منصوب. الشاهد فیها: (ان لا یرجع ..) حیث وقع خبر ان المخففة جملة فعلیة، والفعل متصرف لا یفید الدعاء لهذا فصل بینهما بحرف التنقیس.

^(۱) نایە تی ژماره (۳) ی سورە تی (القیامه)، کورتە ی ماناکە ی: نایە مروّف وادەزانی که ئیسقانه پزێوه کانی کۆناکە ی نه وه. إعرابه کهشی پوونه و به لگه کهشی وهکو نایە تی پێشتەر وایه.

^(۲) نایە تی ژماره (۷) ی سورە تی (البلد)، کورتە ی ماناکە ی: {نایا وادەزانی که کهس نه یدیه}، إعرابه کهشی پوونه و به لگه کهشی وهکو نایە تی پێشتەر وایه.

^(۳) واکا له بابە تی به یین کردن (الفصل) له نێوان (ان) ی مخففة وخبره که ی.

^(۴) ئەم پرستیه قورئانیه به شی که له نایە تی ژماره (۱۶) ی سورە تی الجن، ماناکە ی {ئەگەر ئەوان

(مروّف و جنۆکه) بهردهوام بوونایه له سه پێی راست ...}، إعرابه کهشی: ﴿الواو﴾ استئنافية

﴿ان﴾ مخففة من الثقیلة واسمها ضمیر الشأن محذوف وجوباً ﴿لو﴾ حرف شرط غیر

جازم. ﴿استقاموا﴾ فعل وفاعل ﴿استقام﴾ فعل ماض مبني على فتح مقدر على آخره

منع من ظهوره اشتغال بحركة مناسبة لأن الواو لا يناسبها إلا ضم ما قبلها، و﴿الواو﴾

ضمیر متصل فی محل رفع فاعل ﴿على الطريق﴾ جار ومجرور متعلق باستقاموا

﴿وجملة استقاموا﴾ فی محل رفع خبر ان، وان وما دخلت علیه فی تاویل مصدر فی محل

رفع نائب فاعل لفعل محذوف تقدیره اوحی إلی . . الشاهد فیها: (وَأَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوا)،

حیث وقع خبر ان المخففة جملة فعلیة، والفعل متصرف لا یفید الدعاء لهذا فصل بینهما

بحرف (لو).

بَذْنُوْبِهِمْ^(۱).

نمونه‌ی ئەوەی هاتبێت بەبێ بەین کردن (فاصل)، ووتە‌ی شاعر:

ش ۱۰۷ / عِلِّمُوا أَنْ يُؤْمَلُونَ فَجَادُوا قَبْلَ أَنْ يُسْأَلُوا بِأَعْظَمِ سُؤْلِ^(۲).

^(۱) ئەم پرستەیه قورئانیەش بەشیکە لەئایەتی ژمارە (۱۰۰) ی سورەتی الاعراف، ماناکە‌ی {ئایە پوون نەبۆتەووە بۆئەوانە‌ی زەوویان بە میرات بۆدە‌مینیتەووە دوا‌ی تیاچوونی خاوەنە پیشووەکانیان ئەگەر بمانەوێ بەهۆ‌ی گونا‌هەکانیانەووە دووچاری بە‌لایلن دەکەین.} {إِعْرَابُهُ كَهَشْي: أ/حرف استفهام (استفهام إنکاری). و/حرف عطف. لم/ حرف نفي وجزم وقلب. يهد/ فعل مضارع مجزوم وعلامة جزمه حذف حرف العلة. للذين/ جار ومجرور متعلقان بـ(يهد). يرثون/ فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه الواو لأنه من الأفعال الخمسة، وواو الجماعة/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل. الأرض/ المفعول به منصوب. وجملة (يرثون الأرض) لامحل لها من الإعراب صلة الموصول. من بعد/ جار ومجرور، وبعد مضاف ، إلهها/ مضاف إليه مجرور، وهو مضاف وضمير/ها/ في محل جرمضاف إليه. أن/ مخففة من الثقيلة، واسمه ضمير الشأن المحذوف تقديره (أنه). لو/ حرف تمنّ وشرط غير جازم. نشاء/ فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه الضمة الظاهرة. وفاعله ضمير مستتر تقديره (نحن). وجملة (نشاء أصبناهم) في محل رفع خبر (أن). والمصدر المؤول من (أن لونيشاء) في محل رفع فاعل لـ(يهد). أصبناهم/ أصب: فعل ماض مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك ، و﴿نا﴾ ضمير متصل في محل رفع فاعل ، هم/ ضمير متصل في محل نصب مفعول به. بذنوبهم/ جار ومجرور متعلقان بـ(أصبناهم). . الشاهد فيها: (أَنْ لَوْ نَشَاءُ أَصَبْنَاهُمْ)، حيث وقع خبر أن المخففة جملة فعلية، والفعل متصرف لا يفيد الدعاء لهذا فصل بينهما بحرف (لو).

^(۲) ماناوبە‌لگە‌ی ئەم دێرە: ئەوان زانییان کە جیبی ئومێدن بۆیە گورج وچوست بوون وکە‌متە‌رخەم نە‌بوون، پێش ئەوە‌ی داوا‌یان لێ کرێت بە داوا‌ی گە‌وره. . بە‌لگە‌کە‌ی: (أَنْ يُؤْمَلُونَ) لێ‌ره‌دا خبری (أن) ی مخففە جملة‌ی فعلیه بە‌ینیش نە‌خراوە‌تە نێوانیان.

ههروه هاوه کو فرموده ی خوای گه وره ﴿لَمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ﴾^(۱) له خویندنه وهی نه وانه ی فعلی (یتم) یان به مرفوعی خویندوته وه نه مه بۆچوونیکه ده باره ی خویندنه وهی نه م ئایه ته، بۆچوونی دووهم: پێیان وایه که (ان) له م ئایه ته دا مخففه ئیه و به لکو (ان) سی ناصبه یه^(۲) وچۆته سه ر فعلی مضارع، وفعله مضارعه که ش مرفوع بووه به پێچه وانه ی یاسا (شاذ) سی.

* * *

(۱) نه م پرستیه قورتانی به شی که له ئایه تی ژماره (۲۲۲) سی سوره تی البقرة ، ماناکه ی { ..نه مه بۆ که سی که بیه ویت شیر ی ته و او بدات... } . {عرا به که شی: ﴿اللام﴾ حرف جر ﴿من﴾ اسم موصول فی محل جر باللام والجار والمجرور متعلق بمحذوف خبر لمبتداً مقدر تقديره ذلك المذكور من إرضاع الحولين ﴿أراد﴾ فعل ماض ، وفاعله ضمیر مستتر جوازاً تقديره هو ﴿ان﴾ مخففه من الثقيلة واسمها ضمیر الشأن محذوف وجوباً ﴿یتم﴾ فعل مضارع مرفوع ، وفاعله مستتر فی جوازاً تقديره هو ﴿الرضاعة﴾ مفعول به منصوب ، وجمله الفعل والفاعل فی محل نصب خبر "ان" المخففه . الشاهد فیها: وردت أن مخففه وخبرها جملة فعلية فعلها متصرف ليس للدعاء ، ومع ذلك لم يؤت بفواصل بينهما ، وهذا من امثلة ما ورد بدون فاصل. وقيل : إن (أن) ليست المخففه من الثقيلة ، بل هي أن المصدرية الناصبة للفعل المضارع ، وارتفع الفعل (يتم) بعدها شذوذاً ، وإعمال أن الناصبة للفعل المضارع لغة لجماعة من العرب .
(۲) له زمانی عمره بیدا (ان) بۆ چوار مانا و مه به ست به کار دیت: ۱- مصدریه . ۲- مفسره . ۳- زائده . ۴- مخففه من (ان) الثقيلة.

*باسی سووک کردن (تخفیف ی) (کَانَ)

۱۹۶- وَخَفَّفَتْ كَانٌ أَيْضًا فَنُوي مَنصُوبِيهَا وَثَابِتًا أَيْضًا رُوي. ^(۱)

ئه‌گه‌ر تخفیف کریت (کَانَ) ئه‌وه ناوه‌که‌ی نادیار و مقدر ده‌بیئت، و خبره‌که‌شی پرسته‌یه‌کی ناوی (جمله اسمیه) ده‌بیئت، وه‌کو: ((كَانَ زَيْدٌ قَائِمٌ))، یان پرسته‌یه‌کی کرداری (جمله فعلیه) ده‌بیئت که به‌حه‌رفی (لم) ده‌ست پیبکات، وه‌کو فه‌رمووده‌ی خوا‌ی گه‌وره:

﴿كَانَ لَمْ تَغْنِ بِالْأَمْسِ﴾ ^(۲)، یان به‌حه‌رفی (قد) ده‌ست پیبکات، وه‌کو ووته‌ی شاعر:

ش ۱۰۸/ أَفَدَ الثَّرْحُلُ غَيْرَ أَنْ رَكَابَنَا لَمَّا تَزَلَّ بِرَحَالِنَا وَكَأَنَّ قَدْ. ^(۳)

^(۱) ماناس نهم دپیرس نه‌لفیه: دروسته سووک (تخفیف) کریت (کَانَ) واسمه‌که‌ی نادیار (محذوف) ده‌بیئت، و ئه‌پرسته‌یه‌ی دوا‌ی خو‌ی ده‌بیته خبری، وه‌هه‌ندی جاریش اسمه‌که‌ی باس ده‌کریت و حذف نا‌کریت.

^(۲) ئهم پرسته‌یه قورئانیه به‌شیکه له‌ئایه‌تی ژماره (۲۴) ی سورته‌ی یونس، مانا‌که‌ی {... وَهَكَذَا لَهُ وَهُوَ يَبْسُ هَمَزٌ نَهْ بِوَبِيَّتْ}، إعرابه‌که‌شی: ﴿كَانَ﴾ حرف تشبیه و نصب وه‌ی مخففة من الثقيلة تنصب الإسم وترفع الخبر، واسمها ضمير الشأن محذوف والتقدير "كانه" ﴿لم﴾ حرف نفی وجزم وقلب ﴿تغن﴾ فعل مضارع مجزوم بلم، وعلامة جزمه حذف حرف العلة من آخره وهو الألف، والفاعل مستتر فيه جوازاً تقديره هي ﴿بالأمس﴾ جار ومجرور متعلق ب"تغن" وجملة الفعل والفاعل في محل رفع خبر كان المخففة. الشاهد فيها: (كَانَ) المخففة وقد نوي اسمها، وأخبر عنها بجملة فعلية مصدرية (لم).

^(۳) پینشت له‌شاهدی ژماره (۲) ئهم دپیره‌مان مانا‌کرد، ئه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی به‌ ئیره‌وه بیئت وه‌کو به‌لگه‌ بو ئهم بابته بریتیه له‌ (وَكَأَنَّ قَدْ) كان تخفیف کراوه‌و اسمه‌که‌ی حذف کراوه‌و خبره‌که‌شی بریتیه له‌ جمله‌ی (قد زالت)، دیاره (زالت) که جمله فعلیه‌یه‌که‌یه حذف کراوه چونکه زانراوه.

واتا (وكان قد زالت) لهه نموونانه دا اسمی (كان) حذف كراوه، كه بریتیه له جیناوی حال (ضمیر الشان)، وه تقدیره كه ش ((كانه زید قائم، و كانه لم تغن بالامس، و كانه قد زالت))، پرسته كه ی دوا ی (كان) ده بیته خبری، نه مه یه مه به ست له و وته ی دانه)) نادیار و مقدر ده بیته منصوبی (كان) و اتا اسمه كه ی ((هه روه ها ئا ماژ ه ی كرد به و وته ی ((وه هه ندی جار ناوه كه ی باس ده كریته و نادیار نابیته)) بو ئه وه ی كه هه ندی جار اسمی (كان) باس ده كریته و نادیار نابیته، به لام كه مه، وه كو و وته ی شاعر:

ش ۱۰۸ / وَصَدِرْ مُشْرِقِ النَّخْرِ كَأَنْ تُدَيِّئَهُ حُقَّانِ.^(۱)

جا (ثدییه) اسمی (كان) هه و منصوبه به (یا) چونكه (مثنی) یه، وه (حقان) خبری (كان) یه، وه نهه دیڤه ریوایه ت كراوه به (كَأَنْ تُدَيِّئَهُ حُقَّانِ) لهه كاته دا اسمی (كان) حذف كراوه كه بریتیه له جیناوی حال و تقدیره كه شی (كَأَنْهُ تُدَيِّئَهُ حُقَّانِ)، وه پرسته ی (تُدَيِّئَهُ حُقَّانِ) كه بریتیه له: مبتدا و خبر هه رد و وکیان له جیگه ی خبری (كان) ن، وه له وانه شه ((تُدَيِّئَهُ)) اسمی (كان) هه بیته و منصوب بیته به ئه لیف له سه ر بوچوونی ئه وانه ی كه پێیان وایه (مثنی) له هه موو كاتیكدا إعرابه كه ی به حه رفی (الف) ده بیته.^(۲)

^(۱) مانا و به لگه ی نهه دیڤه: نهه خاوه ن سینگ و گو به رۆز کینکی دره و شاو ده یه، مه مه كه كانی ده ئینی داری عاجه. به لگه كه ی: (كَأَنْ تُدَيِّئَهُ حُقَّانِ) لیره دی (كان) تخفیف كراوه ناوه كه شی به دوایدا ها تو وه و باس كراوه نه مه ش كه مه له زمانی عه ره بیدا.

^(۲) پێشتر له راقه ی دیڤیژماره (۳۲) ی ئه لفییه باسی ئه وه مان كرد هه ندی له عه رب إعرابی (مثنی) به حه رفی ئه لیف ده كه ن له هه موو حاله تیكدا.

* باسی (لا سی) نافیه للجنس "لا" الَّتِي لِنَفْيِ الْجِنْسِ

۱۹۷- عَمَلٌ إِنْ أَجْعَلَ لِلَا فِي نَكْرَةٍ مُفْرَدَةً جَاءَتْكَ أَوْ مُكْرَرَةً. ^(۱)

ئەمە بریتیه له بهشی سیییه له وحر فانهی مبتدا لاده بن ، ئه ویش بریتیه له (لا سی) نافیه للجنس ^(۲)، مه بهست پیی نه فی کردنی هه موو ره گه زی ئه و ناویه که به دوایدا دیت ده قاوده ق.

جابویه و وتم: (ده قاوده ق) بو خو پاراستن له و (لا) یه ی که ناوه که ی دوا ی خو ی مرفوعه وه کو: (لا رجل قائماً) ئەم نه فی کردنه بو نه فی کردنی هه موو ره گه زی پیاوان نیه، چونکه ده کریت مه بهست ئه وه بیئت یه ک پیاو به پیوه نیه وه ده کریت مه بهست پیی ره گه زی پیاوان بیئت، که واته به مه سستی وویستنی نه فی کردنی ره گه زه که دروست نیه بلیی (لا رجل قائماً بل رجلاً) به لام به مه سستی نه فی کردنی یه ک که س دروسته بلیی (لا رجل قائماً بل رجلاً) به لام ئەم (لا) یه ی ئیره ^(۳) ته نها بونه فی کردنی ره گه ز به کار دیت، که واته دروست نیه بلیی (لا رجل قائماً بل رجلاً).

(لا سی) نافیه للجنس هه مان عه مه لی ((إن)) ده کات، و مبتدا منصوب ده کات و ده ی کاته اسمی خو ی، و خبره که ش مرفوع ده کات و ده ی کاته خبر بو خو ی، هیچ جیا وازییه ک نیه له م عه مه ل کردنه ئه گه ر (لا) ته نیا بیئت و دووباره نه بیئت، وه کو ((لا غلام رجل قائم))، یان دووباره بیئت وه کو ((لا حول ولا قوة إلا

^(۱) پوخته ی مانای ئەم دێرس ئەلفیه: هه مان عه مه ل کردنی ((إن)) که بریتی بوو له منصوب کردنی اسم و مرفوع کردنی خبر دانه بو (لا) به مه رجیک ناوه که ی نه ناسراو (نکره) بیئت، جائه گه ر (لا) ته نه ابی واته دووباره نه بوو یوه یان دوو باره بیئت، هه مان عه مه ل ده کات. ^(۲) مه بهست له نه فی هه لوه شانده وه و دوو رخستنه وه و نکولی کردنه به لام ئیمه له کاتی شیکردنه وه و پراقه کردندا ده لێن نه فی، وه مه بهست له (الجنس) ره گه زه، واته ئەم حه رف (لا) یه نه فی هه موو ئه وشتانه ده کات که په یوه ندییان به ره گه زی ئه و ناوه وه بیئت. ^(۳) واته (لا سی) نافیه للجنس.

* * *

(۴) ثم رسته به شیخه له نایه تی ژماره (۴۷)ی، سوره تی الصافات ، کورته ی ماناکه ی {ئو شهرا به ی له به هشتدا با و پر داران ده یخونه وه_ میشکیان تیک نادات}، {، إعرابه گه شی: لا/ نافیه ملفاة آی غیر عاملة. فیه/ جار و مجرور فی محل رفع خبر مقدم. غول/ مبتدا مؤخر مرفوع. الشاهد فیه: (لَا فِیْهَا غَوْلٌ) حیث فصل بین لا النافیه للجنس و بین اسمها ف یظل عملها.

باسی جوړو حال ته گانې اسمی (لا) سی نافیة للجنس

۱۹۸- فَأَنْصَبَ بِهَا مُضَافًا أَوْ مُضَارِعَةً وَبَعْدَ ذَلِكَ الْخَبَرُ اذْكُرْ رَافِعَهُ

۱۹۹- وَرَكِبَ الْمَفْعُولَ فَاتِحًا كَلَامًا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ وَالثَّانِي اجْعَلْ

۲۰۰- مَرْفُوعًا أَوْ مَنْصُوبًا أَوْ مُرَكَّبًا وَإِنْ رَفَعْتَ أَوَّلًا لَا تَنْصِبُ بَأ. ^(۱)

به دهرنیه اسمی (لا) سی نافیة للجنس له سی حالت : حاله تی یه کهم : نه وئاوه
مضاف بیټ وهکو : ((لا غلام رجل حاضر)) ^(۲) . حاله تی دووهم : هاوشیوهی
مضاف بیټ ، مه به سستیش له هاوشیوهی مضاف : هه مووناویکه په یوهندی
هه بیټ به دواي خوږه وه : یان به وهی که عه مه لی تیدا دهکات ، وهکو : ((لا طالعا
جبلًا ظاهرًا ^(۳) ، ولا خیراً من زید راکب)) ^(۴) ، یان به وهی که ناوی دواي خوږی

^(۱) کورته ی مانای ئهم سی ډیره ی ئه لفیة : ۱۹۸- منصوب بکه _ اسمی (لا) _ ئه گهر
مضاف بوویان هاوشیوهی مضاف بوو ، وه دواي ئه وهش خبره که ی مرفوع بکه . ۱۹۹-
به لام ئه گهر اسمی (لا) سی نافیة که تاک (مفرد) بوو واتا مضاف نه بوو _ ئه وه مبنی بکه
له سهر (فتح) وهکو چوڼ ژماره ی لیکدراو (عدد مرکب) مبنی ده بیټ له سهر فتحه ،
وه کو نمونه ی : (لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ) ، جائه گهر ناوه که ی یه که مت مبنی کرد _ له حاله تی
دووباره بوونه وهی (لا) _ ئه وه ناوی دووهم سی حاله تی تیدا دروسته وبهم شیوه یه .
۲۰۰- ده توانی مرفوعی بکه ی ، یان منصوبی بکه ی ، یان مبنی بکه ی وهکو مبنی بوونی
ژماره ی لیکدراو ، به لام ئه گهر ناوی یه که مت مرفوع کرد ئه وه ناتوانی ناوی دووهم
منصوب بکه ی .

^(۲) إعرابی ته وای ئهم پرستیه بهم شیوه یه : ﴿ لَا ﴾ نافیة للجنس ﴿ غلام ﴾ اسم لا منصوب وعلامة
نصبه فتح آخره ، وهو مضاف و﴿ رجل ﴾ مضاف إليه مجرور ﴿ حاضر ﴾ خبر " لا " مرفوع .

^(۳) مانا واعرابی ئهم پرستیه : هیچ که سیکی چووه سهر کیو دیار ئیه ، اعرابه که شی : لا ﴿
نافیه للجنس تعمل عمل إن ﴾ ﴿ طالعا ﴾ اسمها منصوب ، وهو اسم فاعل يعمل عمل فعله
یرفع الفعل وينصب المفعول ، وفاعله مستتر فيه جوازاً تقدیره هو ﴿ جبلًا ﴾ مفعول به
لـ ﴿ طالعا ﴾ منصوب ، ﴿ ظاهر ﴾ خبر " لا " مرفوع .

^(۴) مانا واعرابی ئهم پرستیه ش : هیچ سوار چاکي چاکتر له زید سوار نه بووه ، اعرابه که شی پوون و دیاره .

عطف کراوه ته وه بۆی وه کو: ((لا ثلاثة وثلاثين عندنا))^(۱)، جابه هاوشیوهی مضاف دهوتریت: مَطَوَلًا يَان مَمَطُولًا، واتا: درێژکراو، جاحوکی اسمی (لا) کاتی که مضاف یان هاوشیوهی مضاف بیته وهیه که منصوب بیته به (لفظ) سی خۆی^(۲)، وه کو نمونه هینرایه وه.

حاله تی سییه م: ئه وهیه که تاک (مفرد) بیته مه به ستیش له تاک^(۳) _ لی ره دا _ ئه وهیه که مضاف و هاوشیوهی مضاف نه بیته، که واته مفرد لی ره دا کو (الجمع) و کراویه دووانیش (المثنی) ده گرتیه وه، حوکی ئه م جو ره ش ئه وهیه مبنیه له سه ر ئه وشته ی که پیشتر^(۴) پیی منصوب بووه، چونکه لی ره دا ئه م ناوه له گه ل (لا) سی نافیه که لیک دراو و وه کو یه ک ناویان لیها توه، وه کو ناوی خمسة عشر، به لام له گه ل ئه وشدا که مبنیه له جیگه ی نصب دایه بۆ (لا) و چونکه ده بیته اسمی (لا)، که واتا ئه و ناوه تاکه ی که کو یان دووان نیه ئه وه مبنیه له سه ر فتحه وه کو ((لا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ))^(۵)، هه روه ها ناوی کو و دووان (المثنی) مبنی ده بن له سه ر ئه وشته ی پیشتر پیی

(۱) مانا و اعرابی ئه م پرسته یه ش: هیچ سی و سییه ک لای ئیغه نیه ، اعرابه که شی: ﴿ لا ﴾ نافیه للجنس ﴿ ثلاثة ﴾ اسمها منصوب بها ، و ﴿ ثلاثين ﴾ ﴿ الواو ﴾ حرف عطف ﴿ ثلاثين ﴾ معطوف على اسم " لا " تبعه في نصبه ، و علامة نصبه الياء نيابة عن الفتحة لانه محمول على جمع المذكر السالم ﴿ عند ﴾ ظرف مكان منصوب على الظرفية وهو مضاف ، و ﴿ تا ﴾ ضمير متصل في محل جر بالإضافة ، والظرف وما اضيف إليه شبه جملة متعلق بمحذوف في محل رفع خبر " لا " .

(۲) مه به ست به منصوب بوون به (لفظ) پیچه وانه ی (محلا) یان (تقدیراً).

(۳) پیشتر باسما ن کرد له زمانی عه ره بیدا و وشه ی (مفرد) بۆسی مانا به کار دیت و هه رمانایه ک له مانایانه له به رانه به ر شتی کدایه ، جا له باب ته ی (لا) سی نافیه للجنس که دهوتریت مفرد له به رانه به ر مضاف و هاوشیوهی مضاف دا دهوتریت.

(۴) واتا پیش ئه وه ی بوویته اسمی (لا) سی نافیه للجنس.

(۵) اعرابی (حول) و (قوة) به م شیوه ده کړیت: اسم لا مبني على السكون في محل النصب.

منصوب بوون_که بریتیه له حه رفی یا_وه کو((لا مُسْلِمِينَ لَكَ، ولا مُسْلِمِينَ لَكَ))، لیڤه دا مُسْلِمِينَ و مُسْلِمِينَ مَبْنِیْنِ له بهر ئه وهی له گهل (لا) لیڤه راوون، هه روه کو چوَن ناوی (رجل) که ده بیته اسمی لا مبنی ده بیته. به لام کوفیکان و پیشه واز جاج پییان وایه ناوی (رجل) له ووتهی (لا رجل) معربه و مبنی نیه و فتحه که شی فتحه ی معرب بوونه و فتحه ی مبنی بوون نیه، هه روه ها پیشه وَا مُبْرَد پئی وایه ((مُسْلِمِينَ)) و ((مُسْلِمِينَ)) معربن و مبنی نین. به لام جمعی مؤنثی سالم^(۱)، کو مه لیک له زانایان ده لئین: مبنیه له سه ره و شته ی پیشتر پئی منصوب بووه_که بریتیه له کسره_که واته ده لئیت: ((لا مسلمات لكَ)) به مکسور کردنی حه رفی (تا)، وه وه کو ووته ی شاعر: ش ۱۰۹ / إِنَّ الشَّبَابَ الَّذِي مَجَّدَ عَوَاقِبُهُ فِيهِ نَلْدُ وَلَا لَدَاتٍ لِلشَّيْبِ.^(۲) به لام هه ندی له زانایان به دروستی ده زانن که مبنی بیته له سه ره فتحه، وه کو ((لا مسلمات لكَ)).

هه روه ها ووته ی دانه ر ((وَبَعْدَ ذَاكَ الْخَبَرَ اذْكَرَ رَافِعَهُ)) مانا که ی ئه وه یه خبری (لا) دیت له دوای اسمه که وه، به مرفوعی، و ئه وه شی که مرفوعی کرد و وه بریتیه له (لا) به پای دانه رو کو مه لیک له زانایان، به لام به پای پیشه وَا سیبویه ئه وه ی که خبره که ی مرفوع کرد و وه (لا) یه ئه گهر ناوه که ی مضاف یان هاوشیوه ی مضاف بیته، به لام ئه گهر ناوه که ی مفرد بیته، ئه وه زانایان رایان جیا یه ده رباره ی مرفوع کاره که ی، پیشه وَا سیبویه پئی وایه که مرفوع نیه به (لا)، به لکو مرفوعه به وه ی که خبری مبتدایه، چونکه پیشه وَا سیبویه پای

^(۱) وَا تَا كَاتِيكَ دَه بِيْتَه اسمی (لا) ی نافی به للجنس.

^(۲) مانا و به لگه ی ئه م دیره: بێگومان ئه و ته مه نی لا ویتی و گه نجیته ی که دوا پرژه که ی گهره ی و سه ره به رزه تیدا خوشحالین، وه بێگومان هیچ خوشیه که له پیریتی دا نیه. به لگه که ی: ((وَلَا لَدَاتٍ لِلشَّيْبِ)) اسمی (لا) لیڤه دا جمعی مؤنثی سالمه و مبنیه له سه ره کسره.

وايه كه (لا) واسمه كه ی پیکه وه له محلی رفعدا مبتدان، و ناوه كه ی دوايان ده بیته خبر بۆی، لهم حاله ته دا (لا) ته نها عه مه لی له اسمه كه ی دا کردووه، به لام پیشه واته خفه ش پای وایه كه خبر^(۱) مرفوعه به (لا) كه واتا (لا) عه مه لی کردووه له هه ردوو به شه كه، هه روه كو چون عه مه لی کردووه له و ناوه ی كه مضافه یان هاوشیوه ی مضافه .

هه روه ها ئاماژه ی كرد دانه ربه و وته ی: ((وَالثَّانِي اجْعَلَا)) بۆئه وه ی كه نه گه رله دوا ی (لا) واسمه كه ی وه ناویكى عطف كراوی نه ناسراوی تاك هات و (لا) یه كه ش دووباره ببووه وه كو ((لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ))، ئه وه بۆناوی دووهم پینج شیوه دروسته، له به رئه وه ی ناوی یه كه م (معطوف علیه): یان له گه ل (لا) مبنی ده بن له سه رفته، یان منصوب ده بیته، یان مرفوع ده بیته. جائه گه ر ناوی یه كه م مبنی بوو ئه وه ناوی دووهم سی شیوه ی تیا دروسته: یه كه م: مبنی ده بیته له سه رفته، چونكه ده بیته ناویكى لیكدراوله گه ل (لا) ی دووهم، و (لا) ی دووهمیش عه مه لی (إِنْ) ی کردووه، وه كو ((لَا حَوْلَ إِلَّا وَلَا قُوَّةَ بِاللَّهِ)). دووهم: منصوب ده بیته به وه ی كه عطف ده كریته وه بۆسه ر جیگه (محل) ی اسمی (لا)، لهم كاته دا (لا) ی دووهم ده بیته زیاد كراوله نیوان عطف كراو و عطف بۆسه ر كراو و عه مه ل ناكات، وه كو: ((لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ))، وه وه كو و وته ی:

ش ۱۱۰/ لا نَسَبَ الْيَوْمَ وَلَا خُلَّةً اتَّسَعَ الْخَرْقُ عَلَى الرَّاقِعِ.^(۲)

(۱) واتا خبری (لا) ی نافیه للجنس.

(۲) مانا به لگه ی ئه م دیره: لهم پۆژه دا نه ژادو نه سب و دۆستایه تی و برادره ی تی سوودی نیه، فراوان و گه وه ره بووه کونی دپاوی له سه ر چنه ری _ واتا کار له کار ترزاوه _ به لگه كه ی: ((وَلَا خُلَّةً..)) لیڤه دا (لا) به زیاد كراو ده نه ریت و (خُلَّةً) منصوبه و عطف كراو ته وه بۆ سه ر محلی اسمی (لا) ی یه كه م.

سییه‌م: مرفوع ده‌بیئت، بو ئه‌مه‌ش سی پووی هه‌یه: یه‌که‌م: ئه‌وه‌یه که عطف کرابیته‌وه‌بو‌سه‌ر جی‌که (محل‌ی) (لا) واسمه‌که‌ی، چونکه هه‌ردووکیان له محلی رفعدا له‌جیی مبتدان به‌بو‌چوونی پیشه‌وا سیبویه، له‌م کاته‌شدا (لا) سی دووهم زیادکراوه. دووهم: ده‌کریت (لا) سی دووهم عه‌مه‌لی (لیس) سی کردبیئت. سییه‌م: ده‌کریت ئه‌م ناوه^(۱) مرفوع بیئت به‌وه‌ی بوو بیته مبتدا و (لا) یه‌که‌ش هه‌یج عه‌مه‌لی نه‌کردبیئت، ئه‌مه‌ش وه‌کو ((لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ))، هه‌روه‌ها وه‌کو ووته‌ی شاعر:

ش ۱۱۱/ هَذَا لَعَمْرُكُمُ الصَّغَارُ بِعَيْنِهِ لَا أُمُّ لِي إِنْ كَانَ ذَاكَ وَلَا أَبُ^(۲).

به‌لام ئه‌گه‌ر ناوه‌که‌ی یه‌که‌م که (معطوف علیه) له منصوب بیئت ئه‌وه‌له‌م کاته‌دا ناوه‌که‌ی دووهم (معطوف) له‌که ئه‌وسى شیوه‌ی ئه‌یادروسته که باسکرا مه‌به‌ستم مبنی بوون، و مرفوع بوون، و منصوب بوونه وه‌کو نموونه‌ی: لَا غُلَامَ رَجُلٍ وَلَا امْرَأَةً، وَلَا امْرَأَةً، وَلَا امْرَأَةً.

وه‌ئه‌گه‌ر ناوه‌که‌ی یه‌که‌م (معطوف علیه) مرفوع بیئت ئه‌وه له‌ناوی دووهم‌دا دووشیوه‌ی ئه‌یادروسته: یه‌که‌م: مبنی بوون له‌سه‌ر فتحه، وه‌کو ((لَا رَجُلٍ وَلَا امْرَأَةً، وَلَا غُلَامَ رَجُلٍ وَلَا امْرَأَةً))، وه‌وه‌کو ووته‌ی شاعر:

ش ۱۱۲/ فَلَا لَعُوَ وَلَا تَأْتِيَمَ فِيهَا وَمَا فَاهُوا بِهِ أَبَدًا مُقِيَمٌ^(۳).

^(۱) وانا ناوی دواى (لا) سی دووهم.

^(۲) ماناوبه‌لگه‌ی ئه‌م دیره: ئه‌مه به‌گیانتان قه‌سه‌م خودی سه‌رشویره، دایک و باوکم نه‌بی ئه‌گه‌ر شتی وا بی. به‌لگه‌که‌ی: (وَلَا أَبُ) لیڤه‌دا (أَبُ) له دواى (لا) سی دووهم‌وه هاتووه و مرفوعه به‌پیی یه‌کیک له سی پووه‌ی له شه‌رحه‌که‌دا باسما‌ن کرد.

^(۳) ماناوبه‌لگه‌ی ئه‌م دیره: هه‌یج قسه‌ی بی مانا و تاوان و گونا‌هی تی‌دا نه‌یه، وه‌هه‌یج کاتیش قسه‌ی بی مانای تی‌دای نا‌که‌ن. به‌لگه‌که‌ی: (فَلَا لَعُوَ وَلَا تَأْتِيَمَ) لیڤه‌دا (لا) سی یه‌که‌م یان هه‌یج عه‌مه‌لی نه‌کردووه یان عه‌مه‌لی (لیس) سی کردووه، وه (لا) سی دووهم عه‌مه‌لی (إن) سی کردووه.

دووهم: مرفوع بیټ ،وهكو((لا رجل ولا امرأة ولا غلام رجل ولا امرأة))،لهم
 حاله ته دا^(۱) دروست نیه ناوی دووهم منصوب بیټ ،چونکه پیشتر بویه
 دروست بوو له بهر نه وهی عطف نه کرایه وه بۆسه ر جیگه (محل)ی
 اسمی (لا)،به لام (لا)لهم حاله ته دا ناوه که ی منصوب نه کردووه بویه منصوب
 بوون نه ماوه،بویه دانه رفه رمووی((وَإِنْ رَفَعْتَ أَوَّلًا لَا تَنْصِبًا)).

* * *

^(۱) واتا له حاله تی مرفوع بوونی ناوی یه که م.

باسی جوکمی سیفه تی اسمی (لا)

۲۰۱- وَمَفْرَدًا نَعْتًا لِمَبْنَى يَلِي فَاَفْتَحْ أَوْ انْصِبْ أَوْ ارْفَعْ تَعْدِلْ.^(۱)

هه رکاتیك اسمی (لا) مبنی بوو، وه سیفه تیکی تاک (مفرد) سی به دوا دا هات_ واتا هیچ شتیك نه كه و تبووه نیوانیان_ نه وه نه وه سیفه ته سی پووی عرابی تیدا دروسته:

یه كه م: مبنی ده بیئت له سه رفته، له به ره وهی له گه ل (لا) لیكده درین، وه كو ((لا رجل ظریف)) دووهم: منصوب ده بیئت، له به ره چا و كردنی جیگه (محل) سی اسمی (لا)، وه كو ((لا رجل ظریف)).

سییه م: مرفوع ده بیئت به ره چا و كردنی جیگه (محل) سی (لا) واسمه كه ی، چونكه هه ردو وکیان^(۲) له محلی رفعن به بوچوونی سیبویه وه كو باسكرا، وه كو نموونه ی ((لا رجل ظریف)).

* * *

۲۰۲- وَغَيْرَ مَا يَلِي وَغَيْرَ الْمَفْرَدِ لَا تَبْنِ وَأَنْصِبْهُ أَوْ الرَّفْعِ اقْصِدْ.^(۳)

له دیڤی پیش نه م دیڤه دا رابورد كه نه گه ر اسمی (لا) مفرد بوو وه سیفه ته كه شی مفرد بوو وه راسته وخو به دوا دا هات بوو، نه وه نه وه سیفه ته سی جوړ عرابی تیدا دروسته، وه له م دیڤه دا باسی نه وه ده كات كه نه گه ر

^(۱) كورتته ی مانای نه م دیڤه ی نه لقیه: نه گه ر اسمی (لا) سی نافیه للجنس سیفه تیك (نعت) سی بو هات، نه وه دروسته نه وه سیفه ته مبنی كه ییت له سه رفته و دروستیشه منصوبی كه ییت ویان مرفوعی كه ییت.

^(۲) واتا (لا) واسمه كه ی.

^(۳) كورتته ی مانای نه م دیڤه ی نه لقیه: به لام نه گه ر سیفه تی اسمی (لا) راسته وخو به دوا دا نه هات و به یین كر ابو له نیوانیان، یان نه گه ر سیفه ته كه تاک (مفرد) نه بوو، نه وه له م كات دا دروست نیه سیفه ته كه مبنی بیئت به لكو ده بیئت یان منصوب بیئت یان مرفوع بیئت.

سیفه ته که راسته و خو به دواى وه سفکراو (منعوت) له که دا نه هات ، به لکو به ین خرابووه نیوانیان، نه وکات دروست نیه سیفه ته که مبنی بیّت ، که واپوو دروست نیه بلّیت ((لا رجل فیها ظریف)) به مبنی بوونی (ظریف)، به لکو پیویسته مرفوعی که یت، وه کو ((لا رجل فیها ظریف))، یان منصوبی که یت، وه کو ((لا رجل فیها ظریفاً))، جابویه مبنی بوون لیږدها نه ما له به رئه وهی_ له کاتی نه بوونی به ین (فاصل)_ سیفه ته که واسمه که وه کو ناوی لیکدراویان لیده هات، به لام له گهل بوونی به ین له نیوانیان لیکدراوی نامینیت، هه روه ها لیکدراو بوون ناییت کاتیک وه سفکراو تاک نه بیّت، وه کو ((لا طالعاً جبلاً ظریف))، وه هیچ جیاوازییه که نیه _ له دروست نه بوونی مبنی بوون له سه ر فتحه بۆسیفه ته که له کاتی هه بوونی به ین له نیوان ناوه که و سیفه ته که ی_ نه گهر نه و ناوه وه سفکراوه تاک بیّت یان تاک نه بیّت.

هه روه ها ئاماژه ی کرد دانه ر به ووته ی ((وَعِیْرُ الْمُفْرَدِ)) بۆئه وهی که نه گهر سیفه ته که تاک نه بوو_ وه کو ئه وهی مضاف یان هاوشیوهی مضاف بوو_ ئه وه له م حاله ته شدا پیویسته یان مرفوع بیّت یان منصوب بیّت، وه دروست نیه مبنی بیّت له سه ر فتحه، له م کاته شدا جیاوازی تیه له وهی که ناوه وه سفکراوه که تاک بیّت یان تاک نه بیّت، وه به ین خرابیته نیوانیان یان به ین نه خرابیّت، نه مه ش وه کو ((لا رجل صاحب بر فیها، لا غلام رجل فیها صاحب بر)).

پوخته ی ئه و دوو^(۱) دیږه: هه رکاتیک سیفه ته که تاک بوو، وه وه سفکراوه که ش تاک بوو، وه به ین (فصل) نه کرابوون، ئه وه سیفه ته که سی پووی إعرابی تیدا دروسته، وه کو ((لا رجل ظریف، و ظریفاً، و ظریف))، به لام نه گهر هه ردو وکیان^(۲) به م شیویه نه بوون نه وکات ته نها مرفوع بوون یان منصوب بوون دروسته ، مبنی بوون دروست نیه.

* * *

(۱) واکا دیږی ژماره ۲۰۱ و ۲۰۲.

(۲) واکا: سیفه ته که وه سفکراوه که (النعته والمنعوت).

۲۰۳- وَالْعُطْفُ إِن لَّمْ تَتَكَرَّرْ ((لَا)) أَحْكَمًا لَهُ بِمَا لِلنَّعْتِ ذِي الْفَصْلِ انْتَمَى.^(۱)

پیشتر رابورد که ئەگەر ناوی عطف کرایه‌وه بۆسەر اسمی (لا)، وەناوەکه تاکی نه‌ناسراو بوو، و (لا) یه‌که‌ش دووباره ببوویه‌وه، ئەوه ناوه عطف کراوه‌که سی پووی عرابی تیدا دروسته: مرفوع بوون، ومنصوب بوون، مبنی بوون له‌سەر فتحه، وەکو ((لا رجل ولا امرأة ولا امرأة))، وەله‌م دی‌پرەدا دانەر باسی ئەوه‌ده‌کات که ئەگەر (لا) دووباره نه‌بۆیه‌وه ئەوه له‌ناوه عطف کراوه‌که‌دا دروسته ئەوه‌ی له سیفه‌تی به‌ین کراودا دروست بوو، پیشتریش رابورد له‌دی‌پری پیش ئەم دی‌پرە که دوو حاله‌تی تیدا دروسته: مرفوع بوون، ومنصوب بوون، وەدروست نیه مبنی بیت له‌سەر فتحه، ده‌لییت ((لا رجل و امرأة، وامرأة))، دروست نیه مبنی بیت له‌سەر فتحه، پیشه‌وه‌ا ئەخفه‌ش گێراویتی‌وه ((لا رجل و امرأة)) به‌مبنی بوونی له‌سەر فتحه، به‌نیه‌تی ئەوه‌ی که (لا) که دووباره بیت، هه‌روه‌ک ئەوه‌ی ووتییتی ((لا رجل ولا امرأة)) وپاشان (لا) یه‌که‌ه‌ ح‌ذ‌ف کرابییت.

هه‌روه‌ها ئەگەر ناوه عطف کراوه‌که تاک (مفرد) نه‌بوو، ئەوه‌ته‌نها مرفوع بوون ومنصوب بوون تییدا دروسته، (لا) دووباره بییت وەکو ((لا رجل ولا غلام امرأة))، یان دووباره نه‌بییت وەکو ((لا رجل و غلام امرأة)). هه‌موو ئەمانه‌ش بۆ کاتی‌که که ناوه عطف کراوه‌که نه‌ناسراو بییت، به‌لام کاتی‌ک ناسراو بییت ئەوه‌ته‌نها مرفوع بوون تییدا دروسته، له‌هه‌موو کاتی‌که‌دا، وەکو ((لا رجل ولا زید فیها))، یان وەکو ((لا رجل وزید فیها)).

* * *

^(۱) پوخته‌ی مانای ئەم دی‌پرس نه‌لفیه: ئەگەر ناوی‌ک عطف کریته‌وه بۆسەر اسمی (لا) به‌بی دووباره کردنه‌وه‌ی (لا)، ئەوه ناوه عطف کراوه هه‌مان حوکمی سیفه‌تی به‌ین کراو (النعت المفصول) ی هه‌یه، که له‌دی‌پری پیشوتردا باسکرا.

۲۰۴- وَأَعْطِ لَا مَعَ هَمْزَةٍ اسْتِفْهَامٍ مَا تَسْتَحِقُّ دُونَ الاسْتِفْهَامِ.^(۱)

ئه‌گەر هه‌مزه‌ی پرسیارکردن (الاستفهام) چۆیه‌ سه‌ر (لا)ی نافیه‌ للجنس، ئه‌وه‌ هه‌موو ئه‌و حوکم و بێیارانه‌ی پێشتر هه‌یبوو و با سه‌کران به‌بێ هه‌مزه‌که‌ ده‌یمینێته‌وه‌، که‌واته‌ ده‌لێیت ((أَلَا رَجُلٌ قَائِمٌ؟ وَالْأَغْلَامُ رَجُلٌ قَائِمٌ؟ وَالْأَطَالْعَا جَبَلًا ظَاهِرٌ؟))، هه‌روه‌ها حوکمی ناوی عطف کرا و وسیفه‌ت_دوای هه‌مزه‌ی پرسیار_هه‌مان حوکمی پێش هه‌مزه‌که‌یه‌.

به‌م شیوه‌ ره‌هایه‌ فهرموویه‌تی دانهر_ره‌حمه‌تی خوای لی بێ_لیزه‌دا، به‌لام وورده‌ کارییه‌ک (تفصیل) له‌ باب ته‌که‌دا هه‌یه‌، ئه‌ویش بریتیه‌ له‌وه‌ی: که‌ ئه‌گەر مه‌به‌ست له‌وه‌مزه‌یه‌ سه‌رکۆنه‌کردن (التوبيخ) بیّت، یان نه‌فی کردن بیّت، ئه‌وه‌ حوکمه‌که‌ی وایه‌ که‌ با سه‌کرا، له‌وه‌ی که‌ هه‌مان حوکمی هه‌یه‌ به‌بێ هه‌مزه‌که‌ له‌ حوکم و بێیاره‌کانی عطف کردنه‌وه‌ وسیفه‌ت بۆهینان و دروستی هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی (الالغاء). جا نمونه‌ی سه‌رکۆنه‌کردن وه‌کو ((أَلَا رُجُوعٌ وَقَدْ شَبِتَ؟))^(۲)، وه‌ وه‌کو ووته‌ی:

ش ۱۱۳/ أَلَا ارْعَوَاءَ لِمَنْ وَلَّتْ شَيْبَتُهُ وَأَذْنَتْ بِمَشْيِبِ بَعْدَهُ هَرَمٌ.^(۳)

^(۱) پوخته‌ی مانای ئهم دێره‌ی نه‌لقیه‌: بده‌ به‌ (لا)ی نافیه‌ للجنس کاتی که‌ هه‌مزه‌ی پرسیارکردنی له‌ سه‌ر بیّت، هه‌موو ئه‌و حوکم و یاسایانه‌ی هه‌بوو به‌بێ هه‌مزه‌.

^(۲) واتا: ئایه‌ ناگه‌ پێتته‌وه‌ و په‌شیمان نابیتته‌وه‌ له‌ کاتی که‌دا پیر بووی؟ لیزه‌دا مه‌به‌ستی پرسیارکردن نیه‌ به‌لکو مه‌به‌ستی سه‌رزهنشت کردن و لۆمه‌کردنی.

^(۳) مانا به‌لگه‌ی ئهم دێره‌: ئایه‌ ده‌ست هه‌لناگری ئه‌و که‌ سه‌ی لاویتی پویشتوو، وه‌پیری پێی راگه‌یاندوو که‌ به‌ره‌وتیا چوون و نه‌مان ده‌روات. به‌لگه‌که‌ی: (أَلَا ارْعَوَاءَ) لیزه‌دا (لا)ی نافیه‌ للجنس عمه‌لی له‌ دوای خۆی کردوو له‌ کاتی که‌دا هه‌مزه‌ چۆته‌ سه‌ری، چونکه‌ هه‌مزه‌که‌ بۆ سه‌رکۆنه‌کردن و سه‌رزهنشت کردنه‌.

وهمونهنی همزه که بۆ نه فی کردن بیئت ووتهت ((أَلَا رَجُلٌ قَائِمٌ))^(۱)، وه وهکو ووتهی:

ش ۱۱۴/ أَلَا اصْطَبَارَ لِسَلْمَى أَمْ لَهَا جَلْدٌ . إِذَا أَلَا قِي الَّذِي لَقَاهُ أَمْثَالِي^(۲)
به لām نه گهر مه به ست له هه مزه که ئاوات خواستن (التمنى) بوو، نه وه بۆ چوونی پیشه و
مازنی وایه که هه مان عه مه لی پیشووتری ده بیئت، به پره هایى ده برینى دانهریش
وای لیده فامریتته وه، به لām بۆ چوونی پیشه و سیبویه وایه که عه مه له اسمه که دا
ده کات، ودروست نیه عه مه له که ی نه مینیت، وه دروست نیه عه مه له سیفیه وناوه
عطف کراوه که دا بکات به وه ی مرفوعیان بکات .

نمونهنی به کارهینانی (لا) بۆ ئاوات خواستن (التمنى) قسه یان^(۳): ((أَلَا مَاءَ
مَاءَ بَارِدًا))^(۴)، هه روه ها وهکو ووتهی شاعر:

ش ۱۱۵/ أَلَا عُمَرُ وَلَى مُسْتَطَاعٌ رُجُوعُهُ فَيَرَابَ مَا أَثَّاتَ يَدُ الْعَفَلَاتِ^(۵).

* * *

(۱) واتا: هه یچ که سیك به پیوه نیه.

(۲) مانا به لگهی ئەم دپره: خۆزگه ده مزانی سهلمه خان خۆراگروخواوه ن صبر ده بیئت یان
ئا؟ کاتیک که تووشم ده بوو نه وه ی تووشی هاویننه کانم ده بوو که مردنه _ به لگه که ی: (أَلَا
اصْطَبَارَ) لیره دا (لا) ی نافییه للجنس عه مه لی له دواى خۆی کردوه له کاتیکدا هه مزه
چۆته سه ری، چونکه هه مزه که بۆ پرسیار کردنه و (لا) یه که ش بۆ نه فی کردنه.
(۳) واتا: قسه ی عه ره ب.

(۴) واتای ئەم قسه یه: خۆزگه ئاو یك هه بوایه ئاو یکی سارد.

(۵) مانا به لگهی ئەم دپره: خۆزگه نه و ته مه نه ی پابورد و پۆی کرابا گه پرانه وه ی وده هاته وه، بۆ
نه وه ی پرکاته وه نه و که لینان وه له نه ی ده ستی بینا گای دروستی کردوه. به لگه که ی: (أَلَا عُمَرُ)
لیره دا هه مزه و (لا) به کار هاتوون بۆ ئاوات خواستن، نه مه ش زۆره له زمانى عه ره بییدا.

*باس نه گرن (حذف سی خبری) (لا سی نافیة للجنس).

۲۰۵- وَشَاعَ فِي ذَا الْبَابِ إِسْقَاطُ الْخَبَرِ إِذَا الْمُرَادُ مَعَ سُقُوطِهِ ظَهَرَ: ^(۱)
 مهركاتيک به لگه هه بوو له سه رخبری (لا سی نافیة للجنس) هه پئویسته
 خبر حذف کریت لای ته میمیکان و طائییه کان، به لام به لای
 حجازیه کان هه زوره حذف کردنی ^(۲) نمونهی وهکو وهی
 بوتریت: (هَلْ مِنْ رَجُلٍ قَائِمٌ؟ تَوْشَ لَهْ وَهْ لَامْدَا
 ده لئی: (لارجل)، وخبری حذف ده کهیت که بریتییه له قائم به واجبی
 لای ته میمیکان و طائییه کان، وه به دروست (جائن) سی لای
 حجازیه کان، هیچ جیا وازییه که نیه خبره که ظرف و جار و مجرور نه بی
 وهکو نمونه هیتراییه وه، یان ظرف و جار و مجروری، وهکو وهی
 بوتری: هَلْ عِنْدَكَ رَجُلٌ؟ یان: هَلْ فِي الدَّارِ رَجُلٌ؟ تَوْشَ لَهْ وَهْ لَامْدَا
 ده لئی: ((لارجل)).

به لام نه گهر به لگه نه بیئت له سه ر لابر دن و باس نه کردنی خبره که هه
 دروست نیه حذف کری لای هه مووان، وهکو فه رمووده سی سه روه رمان صلی
 الله علیه وسلم ((لَا أَحَدٌ أَغْيَرُ مِنَ اللَّهِ)) ^(۳)، هه روه ها وهکو ووته سی شاعر:

^(۱) پوخته سی مانای نه م دیر سی نه لقیه: زوره له م باب ده ا و اتا له باب ده تی (لا سی نافیة للجنس)
 حذف کردن و باس نه کردنی خبر، به مه رجیک مه به ست و مانا که سی دیار و ناشکرا بیئت
 و به لگه هه بیئت له سه ر وه حذف کردنه.

^(۲) و اتا: لای حجازیه کان پئویست (واجب) نیه، به لام زوره.

^(۳) نه م فه رمووده یه هه ریه که له پیشه و بوخاری و مسلم پر وایه تیان کردووه، پوخته سی
 مانا که سی: {هیچ کهس له خوای گه و ره به غیره تروتو په تر نیه له به رام بهر خرا په و گونا ه
 و تاوان}. {عرا به که سی: ﴿لَا﴾ نافیة للجنس تعمل عمل إن ﴿أَحَدٌ﴾ مبني على الفتح في
 محل نصب اسمها ﴿أَغْيَرُ﴾ خبرها مرفوع بها ﴿مِنَ اللَّهِ﴾ جار ومجرور متعلقان بأغیر
 الشاهد فيه: وجوب ذكر خبر لا وهو (أغیر) لانه لا وجود لدلیل يدل عليه.

ش ۱۱۶ / وَلَا كَرِيمَ مِنَ الْوِلْدَانِ مَصْبُوحٌ.^(۱)

بۆ ئەمەش ئاماژەی کرد دانەر بە ووتەیی ((إِذَا الْمُرَادُ مَعَ سُقُوطِهِ
ظَهَرَ))، بەمەش خۆی پاراست لەوەی کە باس نەکردن و حذف کردنی
خبری (لا) بەبێ بەلگە دروست نیه وەکو پابورد.

تێبینی / لیژەدا کوتای بەبابەتی (لا) ی نافیە للجنس هات.

^(۱) ماناو بەلگەی ئەم دیڕە: هیچ مندالێکی بەرپێز شەرابی بەیانیا نی پی نەدراوە.
بەلگەکە: (مصبوح) لیژەدا خبری (لا) باسکراوە چونکە ئەگەر باس نەکرایە و حذف
کرایە هیچ بەلگەیک نەدەبوو لەسەری بۆیە دروست نیه حذف کریت.

باسی (ظَنُّ) وهاوشیوه کانی

۲۰۶- اُنْصِبِ بِفِعْلِ الْقَلْبِ جُرْءِي ابْتَدَأَ أَغْنَى: رَأَى، خَالَ، عَلِمْتُ، وَجَدَا

۲۰۷- ظَنُّ، حَسِبْتُ، وَزَعَمْتُ، مَعَ عَدَّ حَجَا، دَرَى، وَجَعَلَ اللَّذَّ كَاغْتَقَدُ

۲۰۸- وَهَبَ، تَعَلَّمَ، وَالْتَمَسَ كَصَيَّرَا أَيْضاً بِهَا اُنْصِبِ مُبْتَدَأً وَخَبَرًا.^(۱)

ئەمە بریتیه له بهشی سییه له وفعلا نهی که هه لگرو لابه ری ابتد ان، ئه ویش بریتیه له (ظَنُّ) وهاوشیوه کانی.

ئەمانیش دابه ش دەبن بۆ دووبه ش: به شیکیان: کرداره کانی دلّه (افعال القلوب)^(۲)، وه دووه میان: بریتیه له کرداره کانی گوپین (افعال التحویل)^(۳).

جا کرداره کانی دلّیش دابه ش دەبن بۆ دوو جور: یه کیکیان: ئەوانه ن بۆ دلّنیابوون (الیقین) به کار دین، دانەر پینجیانی لیّ باس کرد: رای، وعلّم، ووجد، ودری، وتعلّم. دووه میان: ئەوانه ن که بۆ گومان به کار دین، دانەریش هه شتیانی لیّ باس کرد: ظَنُّ، خَالَ، حَسِبَ، زَعَمَ، عَدَّ، حَجَا، جَعَلَ، هَبَ.

نمونه ی (رای) وه کوووته ی شاعر:

ش ۱۱۷/ رَايْتُ اللَّهَ اكْبَرَ كُلِّ شَيْءٍ مُحَاوَلَةً، وَاكْثَرَهُمْ جُنُوداً.^(۴)

(۱) کورتی مانای ئهم سیّ دێره ی ئه لیه: ۲۰۶- منصوب بکه به کرداره کانی دلّ (افعال القلوب) هه ردو به شه که ی پسته ی ناوی (جملة اسمية)، مه به ستم له وفعلا نه هه ریه که له: رای زانیم، خال خه یال وگومانم برد، علمت زانیم، وجد دلّنیام. ۲۰۷- هه روه ها: ظَنُّ وحسب وزعم وعدّ وحجّا هه رپینجیان به واتی گومان دین، هه روه ها جعل که به واتای زانیم و دلّنیام دیت. ۲۰۸- هه روه ها هَبَ وتعلّم که هه ردوکیان به مانای بزانه دیت، وه ئه وفعلا نه ش بۆ گوپین (التحویل) به کار دین به وانیش منصوب بکه هه ریه که له مبتدا و خبر.

(۲) مه به ست له کرداره کانی دلّ ئه و کردارانه ن که به دلّ ئه نجام ده درین.

(۳) واتا گوپینی ئه و ناوه ی به دوا ی فعله که دا دیت له حالّتی که وه بۆ حالّتی که تر.

(۴) ماناو به لگه ی ئهم دێره: زانیم خوا ی گه رره گه وره تری هه موو شتی که له هه یزو ده سه لاتدا، وه دلّنیام له هه مووان سه ربازی زیاتره. به لگه که ی: (رَايْتُ اللَّهَ اكْبَرَ..). لێره دا فعلی (رای) به کاره اتوه بۆ دلّنیابوون و دوو مفعولی منصوب کردوه.

لیڤه‌دا (رای) سی به کاره‌یناوه بۆ دَلنیا‌بوون، وه‌به‌که‌می به‌کار‌دی (رای) به‌مانای
گومان (ظَنَ)، وه‌که‌وه‌رمووده‌ی خوای گه‌وره ﴿إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيداً﴾^(۱)،
واتا: گومان ده‌به‌ن.

وه‌نموونه‌ی (علم) (((عِلِمْتُ زَيْداً أَخاك))) وه‌که‌وه‌وتی شاعر:
ش ۱۱۸ / عِلِمْتُكَ الْبَاذِلَ الْمَعْرُوفَ فَأَتَّبَعْتُ إِلَيْكَ بِي وَاجِفَاتُ الشُّوقِ وَالْأَمَلِ^(۲).
وه‌نموونه‌ی (وجد) فه‌رمووده‌ی خوای گه‌وره ﴿وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ
لَفَاسِقِينَ﴾^(۳)، وه‌نموونه‌ی (دری) وه‌که‌وه‌وتی:

^(۱) نایه‌تی ژماره (۶) سی سوره‌تی (المعارج)، پوخته‌ی مانا‌که‌ی: {به‌پاستی ئه‌وی‌بیا‌وه‌پانه
ئه‌وپۆژه به‌دوور ده‌بینن_ واتا پۆژی دوا‌ی...} {إعرابه‌که‌ی: ﴿إِنْ﴾ حرف توکید و نصب ،
﴿الهَاء﴾ ضمیر متصل فی محل نصب اسمها، ﴿یرون﴾ فعل مضارع مرفوع لتجرده
عن الناصب الجازم وعلامة رفعه ثبوت النون لأنه من الأمثلة الخمسة ، وهو متصرف
من رای بمعنى ظَنَ تنصب مفعولين ، و﴿الواو﴾ ضمیر متصل مبني على السكون فی
محل رفع فاعل ، و﴿الهَاء﴾ ضمیر متصل فی محل نصب مفعول به اول ، و﴿بعیداً﴾
مفعول به ثان منصوب . . الشاهد فیها: (یرون) حیث جاء الفعل (رای) بمعنى (ظَنَ)
فتعدى إلى مفعولين، والتقدير: إنهم يظنون به بعيداً.

^(۲) مانا‌و به‌لگه‌ی ئه‌م دیڤه: دَلنیا‌بووم که‌تۆ به‌خشنده‌و‌چاکه‌کاری ، بۆیه له‌ناخما
جوولآ‌و ورووژا بۆلات پالنه‌ری هه‌زو‌هیا‌بوون. به‌لگه‌که‌ی: ((عِلِمْتُكَ الْبَاذِلَ...)) لیڤه‌دا
فعلى (علم) به‌کاره‌اتووه بۆ دَلنیا‌بوون و دوو مفعولی منصوب کردووه.

^(۳) مانا‌و به‌لگه‌ی ئه‌م دیڤه‌ش: بی‌گومان تۆ به‌وه ناسرا‌وی که‌ه‌سیکی به‌وه‌فا‌و په‌یمان
پاریز بی ئه‌ی عروه، که‌واته دَلخۆشبه و بی‌گومان دَلخۆش بوونیش به‌مه‌کاریکی چاکه.
به‌لگه‌که‌ی: ((دُرِيتَ الْوَفِيَّ...)) لیڤه‌دا فعلى (دری) بۆ دَلنیا‌بوون به‌کاره‌اتووه و دوو مفعولی
منصوب کردووه.

^(۴) پێشتر له‌شهرح و پراڤه‌ی دیڤی ژماره (۱۹۲) سی ئه‌لفیه، ئه‌م پرسته قورئانیه‌مان مانا‌و
إعراب کرد، وه‌لیڤه‌دا بۆ ئه‌وه به‌کاره‌اتووه که فعلى (وجد) به‌مانای دَلنیا‌یی
به‌کاره‌اتووه و دوو مفعولی منصوب کردووه.

ش ۱۱۹/ دُرَيْتَ الْوَفَى الْعَهْدَ يَاعُرُو فَاغْتَبِطُ فَإِنْ اغْتَبَاطًا بِالْوَفَاءِ حَمِيدٌ^(۱)
 وه نموونهی ((تَعْلَمُ)) که به مانای بزانه بیئت وهکو ووتهی :

ش ۱۲۰/ تَعْلَمُ شِفَاءَ النَّفْسِ قَهَرَ عَدُوَّهَا فَبَالِغٌ بِلُطْفٍ فِي التَّحِيلِ وَالْمَكْرِ^(۲)
 ئەم نموونانە نموونهی ئەو فعلانە بوون که بۆ دُنْیابوون (الیقین) به کار دین.
 وه نموونهی ئەو فعلانە ی بۆ گومان به کار دین، ووتهت: ((خَلَّتْ زَيْدًا
 أَخَاكَ))^(۳) ، وه به که می فعلی (خال) به کار دیت بۆ دُنْیابوون، وهکو ووتهی:
 ش ۱۲۱/ دَعَانِي الْعَوَانِي عَمَّهْنَّ وَخَلَّتْنِي لِي اسْمٌ فَلَا أُدْعَى بِهِ وَهُوَ أَوَّلُ^(۴)
 وه وهکو ((ظَنَنْتُ زَيْدًا صَاحِبَك))، وه به که می فعلی (ظن) به کار دیت بۆ
 دُنْیابوون، وهکو فه رمووده ی خوای گه وره ﴿وَوَظَّنُوا أَنْ لَأَمْلَجًا مِنْ اللَّهِ إِلَّا
 إِلَيْهِ﴾^(۵) ، وه وهکو ((حَسِبْتُ زَيْدًا صَاحِبَك))، وه هه ندی جار فعلی (حسب)
 بۆ دُنْیابوون به کار دیت، وهکو ووتهی:

^(۱) مانا و به لگهی ئەم دیرە :- ناسراوی به وهی خاوهن په یمانی ئەی عوروه که وابوو
 دلخۆش به ، بیگومان دلخۆشی به خاوهن په یمان کاریکی چاکه . به لگه که ی :- لیږدها
 فعلی (دري) به مانای بزانه و دُنْیابه به کارهاتوو و دوو مفعولی منصوب کردوو .
^(۲) مانا و به لگهی ئەم دیرەش: بزانه دُنْیابه که خۆشحالی دهروون به زالبوون ده بیئت
 به سهر دورژماندا، بۆیه هه می شه هه وڵده به ووردی و به زیتەلی وزیره کی بۆ گه شتن به م
 کاره . به لگه که ی: ((تَعْلَمُ شِفَاءَ النَّفْسِ قَهَرَ عَدُوَّهَا)) لیږدها فعلی ((تَعْلَمُ)) به مانای
 بزانه و دُنْیابه هاتوو و دوو مفعولی منصوب کردوو .
^(۳) و اتا: وام گومان برد زید براته .

^(۴) مانا و به لگهی ئەم دیرە: بانگیان کردم کچه جوانه کان به مامه ، وه من دُنْیام ناویکی ترم هه یه
 که پیتی بانگ نه کراوم و ئەمه یه که مجاره به و ناوه وه بانگ کریم . به لگه که ی: ((وَخَلَّتْنِي لِي
 اسْمٌ)) لیږدها فعلی (خال) به کارهاتوو بۆ دُنْیابوون و دوو مفعولی منصوب کردوو .

^(۵) ئەم ڕسته قورئانیه به شیکه له نایه تی ژماره (۱۱۸) ی (التوبة) ، پوخته ی ماناکه ی { ئەوان زانیان
 و دُنْیابوون هیچ په ناگه یه که نیه له سزای خوا مه گهر په نای خۆی .. } {إِعْرَابُهُ كَيْ: ﴿الْوَاو﴾ حرف عطف
 ﴿ظَنُوا﴾ فعل و فاعل ﴿ظَنَ﴾ فعل ماض تنصب مفعولین مبنی علی فتح مقدر علی آخره منع من ظهوره

ش ۱۲۲/ حَسِبْتُ الثَّقَى وَالْجُودَ خَيْرَ تِجَارَةٍ رِيحًا إِذَا مَا الْمَرْءُ أَصْبَحَ ثَقِيلًا.^(۱)
 وه نموونهی ((زعم)) ووتهی:

ش ۱۲۳/ فَإِنْ تَرَعُمِينِي كُنْتُ أَجْهَلُ فِيكُمْ فَإِنِّي شَرَنْتُ الْحِلْمَ بِغَدَاكَ بِالْجَهْلِ.^(۲)
 وه نموونهی فعلی ((عد)) وهکو ووتهی:

ش ۱۲۴/ فَلَا تَعُدُّ الْمَوْلَى شَرِيكَكَ فِي الْغَنَى وَلَكِنَّمَا الْمَوْلَى شَرِيكَكَ فِي الْعُدْمِ.^(۳)
 وه نموونهی فعلی ((حجا)) وهکو ووتهی:

ش ۱۲۵/ قَدْ كُنْتُ أَحْجُو أَبَا عَمْرٍو أَخَا ثِقَةٍ حَبْنَى أَلَمْتُ بِنَا يَوْمًا مِلْمَاتٍ.^(۴)

اشتغال المحل بحركة المناسبة لأن الواو لا يناسبها إلا ضم ما قبلها ، و﴿الواو﴾ ضمير متصل في محل رفع فاعل ﴿ان﴾ مخففة من الثقيلة تنصب الاسم وترفع الخبر ، واسمها ضمير الشأن محذوف وجوباً ﴿لا﴾ نافية للجنس تنصب الاسم وترفع الخبر ﴿ملجاً﴾ اسمها مبني على الفتح في محل نصب ﴿من﴾ الله ﴿جار ومجرور متعلق بمحذوف خبر "لا" ، وان وما دخلت عليه في تأويل مصدر سد مسد مفعولي ظن ، وجملة لا ملجاً في محل رفع خبر ان المخففة ﴿إلا﴾ أداة حصر ﴿إليه﴾ جار ومجرور ﴿إلى﴾ حرف جر ، و﴿الهاء﴾ ضمير متصل في محل جر بإلى والجار والمجرور متعلق بما تعلق به خبر "لا" .
 الشاهد فيها: ﴿ظَنُّوا﴾ حيث ورد هنا بمعنى اليقين.

^(۱) ماناو بهلگهی ئەم دێرە: زانیم و دلنایام که پارێزکاری و سه‌خاوه‌ت باشتی بازگانین له‌پرووی خێروکارانجه‌وه ، وه‌مرۆف ئەمه ده‌زانیت کاتیک بمړیت . به‌لگه‌که‌ی: (حَسِبْتُ الثَّقَى وَالْجُودَ خَيْرَ تِجَارَةٍ) ، لێره‌دا فعلی (حسب) به‌کارهاتوه بۆ دلنایابوون و دورو مفعولی منصوب کردوه .

^(۲) ماناو به‌لگهی ئەم دێرەش: ئەگەر تۆ پێشتر وات ده‌زانی من نه‌فام و نه‌زانم له‌ناوتاندا ، ئەوه بزانه که من دواى تۆ گۆپاوم و ببووم به‌خاوه‌ن عه‌قل و ژیری به‌لگه‌که‌ی: ((تَرَعُمِينِي كُنْتُ أَجْهَلُ...)) لێره‌دا فعلی زعم به‌کارهاتوه به‌مضارعی بۆ گومان و دورو مفعولی منصوب کردوه .

^(۳) ماناو به‌لگهی ئەم دێرە: وا گومان مه‌به‌ دۆست و خۆشه‌ویستت ئەو که‌سه‌یه‌ هاوبه‌شته له‌ خۆشی و ده‌وله‌مه‌ندیدا ، به‌لکو دۆست و خۆشه‌ویستت ئەو که‌سه‌یه‌ هاوبه‌شته له‌ نه‌بوونیدا . به‌لگه‌که‌ی: ((فَلَا تَعُدُّ الْمَوْلَى شَرِيكَكَ)) لێره‌دا شاعر فعلی (عد) به‌ مضارعی به‌کارهێناوه به‌مانای گومان و دورو مفعولی پێ منصوب کردوه .

^(۴) ماناو به‌لگهی ئەم دێرەش: به‌پراستی من وا گومانم ده‌بێرد که باوکی عه‌مر برای ته‌نگانه و جینی متمانه بێت ، هه‌تا کاتیک تووشی به‌لاو نا‌په‌حه‌تی بووین . به‌لگه‌که‌ی-

ههروهه ناموونهی فعلی ((جعل)) فره موودهی خوی گه وره ﴿وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنِاثًا﴾^(۱)، جادانه ره مه رجی دانا بو (جعل) به وهی به مانای بوچوون (اعتقد) بیئت، بو ئه وهی خوی بیاریزی له و (جعل) لهی به مانای گوڤرین (صیر) دیت

ئهویان له کرداره کانی گوڤرین (التحویل) له، وله کرداره کانی دل نیه.^(۲)

وه نموونهی فعلی ((هَبْ)) وه کو ووتهی:

ش ۱۲۶ / فَقُلْتُ اجِرْنِي اَبَا مَالِكٍ وَاِلَّا فَهَبْنِي امْرَأً هَالِكًا.^(۳)

=: ((أَخْبُو أَبَا عَمْرٍو أَخًا...)) شاعر فعلی (حجاسی به مضارعی به کارهیناوه به مانای گومان ودوو مفعولی پی منصوب کردوو.

^(۱) ئهه پسته قورنانه به شیکه له ئایهتی ژماره (۱۹) سی (الزخرف)، پوختهی ماناکه سی {ئو فریشتانهی که بندهی خوی به خشندهن بی پروایان به مینهیان دانهنان}، إعرابه که سی: ﴿الواو﴾ حرف عطف، و ﴿جعلوا﴾ فعل و فاعل ﴿جعل﴾ فعل ماض مبني على فتح مقدر على آخره منع من ظهوره اشتغال المحل بحركة المناسبة لأن الواو لا يناسبها إلا ضم ما قبلها، و ﴿جعل﴾ من أخوات ظن تنصب مفعولين ﴿الواو﴾ ضمير متصل في محل رفع فاعل ﴿الملائكة﴾ مفعولها الأول ﴿الذين﴾ اسم موصول في محل نصب نعت للملائكة ﴿هم﴾ ضمير منفصل في محل رفع مبتدا ﴿عباد﴾ خبر مرفوع بالمبتدا وهو مضاف و ﴿الرحمن﴾ مضاف إليه مجرور وعلامة جره كسر النون تأدباً ﴿إناثا﴾ مفعول ثان لجعل منصوب، وجملة المبتدا والخبر صلة الموصول والعائد هم. الشاهد فيها: ﴿وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ... إِنِاثًا﴾ حيث جاء فعل (جعل) بمعنى اعتقد وهي من أفعال القلوب الدالة على الرجحان، ونصب مفعولين أصلهما مبتدا وخبر.

^(۲) فعلی (جعل) له زمانی عه ره بیدا بۆشهش مانا و مه بهست به کار دیت،: {للظن والرجحان، و للیقین، و للتحویل، و للشرع، و بمعنی (اوجد) او (خلق)، و بمعنی (اعطى)}.

^(۳) مانا و به لگه سی ئهه دیزه: جاووتم په نام به ئهی باوکی مالک، ئه گه نا ئه وه وادانه که من تیا چووم. به لگه که سی: ﴿فَهَبْنِي امْرَأً﴾، لیتره دا فعلی (هَبْ) به کارهاتوو بو گومان ودوو مفعولی منصوب کردوو، به کیکیان (ی) سی جیناوی که سی به کهم (متکلم) له، و دووه میان (امرأ).

جا دانەر ئاگاداری دا به ووتهی ((اعنی رای)) بۆ ئه وهی که کردارهکانی دل هه ندیکیان دوو مفعول منصوب ده که ن ئه وانیش بریتین له (رای) و ئه وانیهی تر که دانەر باسیانی کرد، وه هه ندیکێ تر له کردارهکانی دل دوو مفعولیان نیه ، هه ندیکیان کرداری تینه په ر (لازم) ن وه کو ((جَبْنُ زَيْدٌ))^(۱)، وه هه ندیکێ تریان تینه په ر (متعد) ن بۆ یه ک مفعول وه کو ((کِرِهْتُ زَيْدًا)).

ئه مه هه موو ئه وشتانه بوون که په یوه ندیان به جووری یه که م له م بابه ته دا هه بوو که بریتی بوو له کردارهکانی دل.

به لام کردارهکانی گوژپین (أفعال التحویل) که مه به سستی ووتهی دانەر ((وَأَلَّتْ كَصِيرًا _ تَاكْوَتَاي _)) بوو، ئه مانیش پیویستیان به دوو مفعول که له بنه په تدا مبتدا و خبرن ، هه ندی له زانایان پییان وایه ئه م فعلانه هه وتن : ۱- ((صَيَّرَ)) وه کو ((صَيَّرْتُ الطَّيْنَ خَرْفًا))^(۲)، ۲- ((جَعَلَ)) وه کوفه ره موودهی خوای گه وه ((وَقَدْ مَنَا إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا))^(۳)، ۳- ((وَهَبَ)) وه کو ووته یان ((وَهَبَنِي اللَّهُ فِدَاءَكَ))، واتا وام لی بکات.

(۱) له م پرسته یه دا فعلی (جبن) واتا ترسا _ له و فعلانه یه به دل ئه نجام ده دریت و فعلیکێ لازمه و مفعول به نیه .

(۲) واتا : قورده که م کرد به سواله له ت _ خشتی گل _ .

(۳) ئایه تی ژماره (۲۳) ی سورته تی (الفرقان)، کورته ی واتا که ی {هاتین هه ر کرده وه یه کیان کرد بوو، هه موویمان وه کو توژی پرش و بلاو لی کرد} . إعرابه که ی : الفاء : حرف عطف ﴿جَعَلْنَاهُ﴾ فعل و فاعل و مفعول ﴿جَعَلَ﴾ فعل ماض من أفعال التصيير تنصب مفعولين و ﴿نَا﴾ ضمير متصل في محل رفع فاعل و ﴿الْهَاءُ﴾ ضمير متصل في محل نصب مفعول به اول ﴿هَبَاءً﴾ مفعول به ثان منصوب ﴿مَنْثُورًا﴾ نعت له بَاء، تبعه في نصبه . الشاهد فيها : (جَعَلْنَاهُ هَبَاءً) حيث جاء الفعل (جعل) من أفعال التحويل والتصيير، فتعدى إلى مفعولين .

- ۴- ((تَخَذَ)) وهكو فهرمووده‌ی خوای گه‌وره ﴿لَتَخِذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا﴾^(۱) ،
 ۵- ((اتَّخَذَ)) وهكو فهرمووده‌ی خوای گه‌وره ﴿وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا﴾^(۲) ،
 ۶- ((تَرَكَ)) وهكو فهرمووده‌ی خوای گه‌وره ﴿وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ﴾^(۳) ، وه وهكو ووته‌ی شاعر:

^(۱) ئەم پرسته قورئانیه به‌شیکه له‌ئایه‌تی ژماره (۷۷)ی (الکھف)، پوخته‌ی ماناکه‌ی {..کرییه‌کت له‌سه‌ری وهرده‌گرت} ، إعرابه‌که‌ی: ﴿اللام﴾ موطئة للقسم ﴿تخذت﴾ فعل وفاعل ﴿تخذ﴾ فعل ماض ینصب مفعولین ، و﴿التاء﴾ ضمیر متصل فی محل رفع فاعل ﴿علیه﴾ جار ومجرور ﴿علی﴾ حرف جر ، و﴿الهاء﴾ ضمیر متصل فی محل جر بعلی متعلق بمحذوف فی محل نصب مفعول به ثان ﴿اجرا﴾ مفعول به اول منصوب . الشاهد فیها: تخذ فعل من افعال التحویل الی مفعولین .

^(۲) ئەم پرسته قورئانیه به‌شیکه له‌ئایه‌تی ژماره (۱۲۵)ی (النساء)، پوخته‌ی ماناکه‌ی {خوای گه‌وره ئیبراهیمی هه‌لبێژارد به‌دۆست وخۆشه‌ویستی خۆی} ، إعرابه‌که‌ی و به‌لگه‌که‌ی پوون و ئاشکران.

^(۳) به‌شیکه له‌ئایه‌تی ژماره (۹۹)ی (الکھف)، پوخته‌ی ماناکه‌ی {واز له‌خه‌لی دینین له‌و پۆژه‌دا دین و ده‌چن به‌ناو یه‌کتردا وه‌کو شه‌پۆلی ده‌ریا} ، إعرابه‌که‌ی: ﴿الواو﴾ استئنافية ﴿ترکنا﴾ فعل وفاعل ﴿ترك﴾ فعل ماض من افعال التصییر تنصب مفعولین و﴿نا﴾ ضمیر متصل فی محل رفع فاعل ﴿بعض﴾ مفعول به اول وهو مضاف ، و﴿الهاء﴾ ضمیر متصل فی محل جر بالإضافة ، و﴿المیم﴾ علامة الجمع ﴿یوم﴾ ظرف زمان منصوب علی الظرفیة ﴿یوم﴾ مضاف ، و﴿إن﴾ مضاف إلیه مبني علی سکون مقدر منع من ظهوره تنوین العوض عن جملة محذوفة ، اي یومئذ خرجوا من وراء السد ﴿یموج﴾ فعل مضارع مرفوع ، وفاعله مستتر فیه جوازا تقدیره هو ﴿فی بعض﴾ جار ومجرور متعلق بیموج ، وجملة یموج فی محل نصب مفعول ثان لترك . . الشاهد فیها: ترك فعل من افعال التحویل الی مفعولین .

ش ۱۲۷/ وَرَبَّيْتُهُ حَتَّى إِذَا مَا تَرَكَتُهُ أَخَا الْقَوْمِ وَاسْتَعْنَى عَنِ الْمَسْنَحِ شَارِبُهُ ^(۱)
 ۷- ((رد))، وهکو ووتهی:

ش ۱۲۸/ رَمَى الْحِدَتَانِ نِسْوَةَ آلِ حَرْبٍ بِمِقْدَارِ سَمَنْ لَه سُمُودَا
 فَرَدَّ شَعُورَهُنَّ السُّودَ بِيضًا . وَرَدَّ وَجُوهَهُنَّ الْبَيْضَ سُودَا. ^(۲)
 * * *

^(۱) ماناو به لگهی ئەم دێرە: من ئەوم بەخێو کرد تاوهکو کاتیک وازم لی هینا بوو بە
 برای خەلگەکو بێ نیاز وگەرە بوو وپیویستی بە کەس نەما . به لگه که ی ((تَرَكَتُهُ
 أَخَا الْقَوْمِ)) فعلی (ترك) به کارهاتوووه بۆواتای گۆڕین (التحويل)) و دوو مفعولی منصوب
 کردوووه.

^(۲) ماناو به لگهی ئەم دوو دێرە: به لاوناخۆشیهکانی ژیان وای کرد له ئافره تانی خێلی
 حەرب به ئەندازەیهک غەم و خەفەت بخۆن ، مووه پەشەکانیانێ سپی کرد و پڕوو
 سپیهکانیانێ پەش کرد ، به لگه که ی ((فَرَدَّ شَعُورَهُنَّ السُّودَ)) و ((وَرَدَّ وَجُوهَهُنَّ
 الْبَيْضَ)) فعلی (ردّ) به کارهاتوووه بۆواتای گۆڕین (التحويل)) و دوو مفعولی منصوب
 کردوووه.

***باسی هه ئوه شانده وه وهه ئواسینی**

(التعلیق والالغاء) عه مه لی کرداره کانی دل

۲۰۹- وَخَصَّ بِالْتَّعْلِيقِ وَالْإِلْغَاءِ مَا مِنْ قَبْلِ هَبِّ وَالْأَمْرِ هَبِّ قَدْ أَلْزَمَا

۲۱۰- كَذَا تَعَلَّمَ، وَلِغَيْرِ الْمَاضِي مِنْ سِوَاهُمَا اجْعَلْ كُلَّ مَا لَهُ زَكْنٌ.^(۱)

پیشتر باسکرا که ئەم فعلانه دوو جوړن: یه که میان کرداره کانی دل (افعال القلوب)، و دوو هه میان: کرداره کانی گوڤرین (افعال التحویل). جا کرداره کانی دل دابهش ده بن بۆ دوو جوړ: بگوڤر (متصرف)، و نه گوڤر (غیر المتصرف). بگوڤره کان بریتین له جگه له فعلی (هَبِّ، و تَعَلَّمَ)، ئەو فعلانه به کار دین به رابردووی (الماضي)، وه کو ((ظَنَنْتُ زَيْدًا قَائِمًا))، وه به پانه بردووی (المضارع)، وه کو ((أَظُنُّ زَيْدًا قَائِمًا))، وه به داخوازی (الأمر)، وه کو ((ظُنَّ زَيْدًا قَائِمًا))، وه به اسمی فاعل وه کو ((أَنَا ظَانٌّ زَيْدًا قَائِمًا))، وه به اسمی مفعولی، وه کو ((زَيْدٌ مَظْثُونٌ أَبُوهُ قَائِمًا)) لیره دا أبوه: مفعولی یه که مه، و مرفوعه چونکه له جیبی نائب فاعله، و ((قَائِمًا)) مفعولی دوو هه، هه روه ها به کار دیت وه کو چا و وگ (المصدر)، وه کو ((عَجِبْتُ مِنْ ظَنِّكَ زَيْدًا قَائِمًا)) جا هه موو ئەو حوکم ویا ساو پر یارانه ی بۆ ماضیه که ی هه یه بۆ ئەمانی تریش هه یه. ئەوانهش که نه گوڤرین دووانن که بریتین له: هَبِّ، و تَعَلَّمَ که به مانای بزانه (اعلم) دیت،

(۱) کورتەمان مانای ئەم دوو دیرەس ئەلفیه: ۲۰۹- تایبەت بکه به هه ئواسین و اتا له کارخستنی عه مه لی ئەم فعلانه ته نها له پرووی لفظه وه و هه ئوه شانده وه و اتا له کارخستنی ئەم فعلانه له پرووی لفظ و محله وه ئەو فعلانه ی باسکران له دیرپی ۲۰۶ و ۲۰۷- له پیش فعلی (هَبِّ)، فعلی (هَبِّ) هه میشه به شیوه ی ئەمر به کار دیت، ۲۱۰- هه روه ها فعلی (تَعَلَّمَ) یش به شیوه ی ئەمر به کار دیت، جابۆ جگه له ماضی فعله کانی تر پر یار بده هه موو ئەو حوکم ویا ساییانه ی بۆ ماضی هه بوون.

ئەم دووانە تەنھا بەشیوەی ئەمر بەکار دێن، وەکو ووتە ی:

تَعْلَمُ شِفَاءَ النَّفْسِ قَهَرَ عَدُوَّهَا فَبَالِغَ بُلُطْفٍ فِي التَّحْيِيلِ وَالْمَكْرِ.^(۱)

مەرۆهە وەکو ووتە ی:

فَقُلْتُ اِجْزِنِي اَبَا مَالِكٍ وَلَا فَهْبَنِي امْرَأَ هَالِكَا.^(۲)

جائە و کردارانی بگۆڕن و بەدڵ ئەنجام دەدرێن، تایبەت دەکرێن بە هەلواسین (التعلیق) و هەلۆشاندنە وە (الالغاء)^(۳)، جا هەلواسین بریتییە لە: لە کارخستنی فعلەکە لە لفظدا و کارکردنی لە پووی ماناو لە بەر پرێگریک^(۴)، وەکو ((ظَنَنْتُ لَزِيدٌ قَائِمٌ)) لیڕەدا پرستە ی (لَزِيدٌ قَائِمٌ) فعلی (ظَنَّ) عەمەلی تیدا نە کردووە بە لفظ، لە بەر پرێگریک کە بریتییە لە (لام)، بە لām پرستە کە لە محلی نصبدا یە^(۵)، بە بەلگە ی ئەو ی ئەگەر پرستە ی بۆ عطف کە یته وە بە منصوبی عطفی دەکەیت، وەکو ((ظَنَنْتُ لَزِيدٌ قَائِمٌ وَعَمْرًا مُنْطَلِقًا))، کە واتا فعلی (ظَنَّ) عەمەلی کردووە لە پرستە ی (لَزِيدٌ قَائِمٌ) لە مانادا بە لām لە لفظدا عەمەلی نە کردووە. هەلۆشاندنە وە (الالغاء) ش بریتییە لە: لە کارخستنی فعلەکە لە پووی ماناو و لفظە وە، بە بێ بوونی پرێگر، وەکو ((زِيدٌ ظَنَنْتُ قَائِمٌ))، لیڕەدا فعلی (ظَنَنْتُ) عەمەلی نە کردووە نە لە مانادا و نە لە لفظدا.

^(۱) پیشتر ماناو بەلگە ی ئەم دێرەمان پوون کردە وە.

^(۲) پیشتر ماناو بەلگە ی ئەم دێرەشمان پوون کردە وە.

^(۳) مەبەست لە هەلواسین و هەلۆشاندنە وە ی عەمەلی ئم فعلانە یە.

^(۴) ئەو ووشانە ی دەبنە پرێگرو لە کارخستنی ئەم فعلانە بریتین لە: {لام الابتداء، لام

القسم، (ما) النافية، (لا) و (إن) النافيتان الوقعتان في جواب القسم، الاستفهام }.

^(۵) واتا: پرستە ی (لَزِيدٌ قَائِمٌ) بۆخۆیان مبتدا و خێن، بە لām لە محلی نصبدا جێی دوو مفعولە کە ی (ظَنَّ) دەگرن.

ههروه‌ها مچارعی ئەم فعلانه‌ش هه‌مان شیوه‌ی ماضین له‌په‌وی هه‌لواسین وحوکم وپه‌یاره‌کانی تریش، وه‌کو((اظنُّ لزید قائم))^(۱)، وه‌((زید اظنُّ قائم))^(۲)، هه‌روه‌ها سه‌رجه‌م فعله‌کانی تری هاوشیوه‌ی(ظنَّ).

به‌لام ئەو فعلانه‌ی نه‌گۆڕ(غیر المتصرفه)ن ئەوه نه‌ هه‌لواسین وه‌نه‌هه‌لوه‌شاندنه‌وه تیا‌یاندا ناکریت، هه‌روه‌ها کرداره‌کانی گۆڕین(التحویل)یش هه‌لواسین و هه‌لوه‌شاندنه‌ویان تیدا ناکریت، وه‌کوفعلی((صیر))وهاوشیوه‌کانی.

* * *

* هه‌لوه‌شاندنه‌و(الانغاز)دروست(جائز)ه‌وه‌هه‌لواسین(التعلیق)پیویست(واجب)ه‌

۲۱۱- وَجَوَزَ الْإِلْغَاءَ لَا فِي الْإِبْتِدَاءِ وَأَنْوَ ضَمِيرَ الشَّانِ أَوْ لَا مَ ابْتِدَاءً
۲۱۲- فِي مُوهِمِ إِلْغَاءٍ مَا تَقَدَّمَ مَا وَالْتَزِمَ التَّعْلِيقَ قَبْلَ نَفْيِ مَا
۲۱۳- وَإِنْ وَلَا لَمْ ابْتِدَاءٍ أَوْ قَسَمَ كَذَا وَالْإِسْتِفْهَامُ ذَا لَهُ ائْتَمَّ.^(۳)

دروسته هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی ئەم فعله‌ گۆڕاوانه‌ ئەگەر له‌سه‌ره‌تاوه‌ نه‌بن، وه‌کو ئەوه‌ی له‌ناوه‌پرسته‌وه‌بن^(۴)، وه‌کو((زید ظننتُ قائم))، یان بکه‌ویته‌

^(۱) ئەمه نموونه‌یه بۆ هه‌لواسینی فعلی(ظنَّ) به‌ مضارعی.

^(۲) ئەمه‌ش نموونه‌یه بۆ هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی فعلی(ظنَّ) به‌ مضارعی.

^(۳) پوخته‌ی مانای ئەم سێ دێژه‌ی نه‌لفیه: ۲۱۱- به‌دروست وپه‌وا بزانه هه‌لوه‌شاندنه‌وه به‌لام له‌سه‌ره‌تاوه‌نا_ واتا فعله‌که له‌سه‌ره‌تاوه‌ نه‌ییت له‌ناوه‌پرسته‌وه‌ یان له‌کۆتاییه‌وه‌ بیّت_ جا ئەگەر هاتوو فعله‌که له‌سه‌ره‌تاوه‌ بوو وه‌له‌کاخرابوو ئەوه ده‌بیّت تاویلی که‌یت به‌وه‌ی جیناویکی نادیا‌ری بۆ دان‌ی یان لامی ابتدا. ۲۱۲- بۆ ئەو‌حاله‌ته‌ی واهه‌ستکریت هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی تیدا‌کراییت له‌سه‌ره‌تاوه‌، هه‌روه‌ها هه‌لواسین پیویسته ئەگەر فعله‌که بکه‌ویته‌ پێش(ما‌)ی نافیه. ۲۱۳- هه‌روه‌ها ئەگەر بکه‌ویته‌ پێش(إن‌)ی نافیه، و(لام‌)ی ابتدا، وسویندخواردن(القسم)، هه‌روه‌ها‌پرسیارکردن(الاستفهام)، ئەمانه هه‌موویان پیویستن.

^(۴) واتا فعله‌که بکه‌ویته‌ نیوان مفعولی یه‌که‌م ومفعولی دووهم که له‌ بنه‌رهدا مبتداوخبرن.

کو تاییه وه، وه کو (زید قائم ظننتُ))، جا کاتیک ده که ویتته ناوه پراسته وه ÷ نه وه هه ندی فره موویانه: کار کردن له کارخستنی (الاعمال والالغاء) وه کو یه ک وان، وه هه ندیکی تر فره موویانه: کارکردنی چاکتره له کارخستنی، وه نه که هر فعله که که وته کو تاییه وه نه وه له کارخستنی چاکتره له کارکردنی، به لام نه گهر فعله که که وته پیشه وه نه وه هه لوه شانده وه دروست نیه لای به صریکان، که واته دروست نیه بلییت ((ظننتُ زید قائم)) به لکو پیویسته فعله که له حالته دا عه مه ل بکات، وده لیت ((ظننتُ زیداً قائماً))، جا نه گهر له زمانی عه ره بیدا نمونه یه ک هات وواي لیده فامرایه وه که فعله که له کارخراپوو له کاتیکدا له سه ره تا وه بوو نه وه ده بی نه و نمونه یه تاویل بکریت به وه ی که جیناویکی نادیا ری هیه ^(۱)، وه کو ووته ی:

ش ۱۲۹ / أَرْجُو وَأَمَلُ أَنْ تَدْنُو مَوَدَّتْهَا وَمَا إِخَالُ لَدَيْنَا مِنْكَ تَنْوِيلُ. ^(۲)
جا پاقه و تقدیری پرسته که ((وَمَا إِخَالُهُ لَدَيْنَا مِنْكَ تَنْوِيلُ)) جیناوی (ها) ده بیته مفعولی یه که م و پرسته ی (لَدَيْنَا مِنْكَ تَنْوِيلُ) له محلی نصبدا ده بیته مفعولی دووهم، که واتا هیچ هه لوه شانده وه ی تیدا نه کراوه، یان

^(۱) نه و جیناوه نادیا ره ده کریته مفعولی یه که م و پرسته که ی دواي فعله که ش له محلی نصبدا ده بیته مفعولی دووهم.

^(۲) مانا و به لگه ی نه م دیره که به شیکه له هونراوه ی کعبی کوپی زوهه یی که له مدح و سه نای پیغه مبهردا_ صلی الله علیه وسلم_ هوندویتیوه: هیوا و نو میدم وایه که خوشه ویستی نه و_ و اتا پیغه مبهردا_ بُو من نَزِیک بیّت، گومانیش نابم پیمان نه به خشی. به لگه که ی ((وَمَا إِخَالُ لَدَيْنَا مِنْكَ تَنْوِيلُ)) لیره دا وَا دهرده که یی که فعلی (إِخَالُ) که مضارع ی (خَال) یه له کارخراوه له کاتیکدا له سه ره تا وه هاتوو، به لام وانی به لکو پرسته که ی دواي خوی که بریتیه (لَدَيْنَا مِنْكَ تَنْوِيلُ) ده بیته مفعولی دووهم و مفعولی یه که میش بریتیه له جیناویک نادیا ر.

دهتوانین تاویل بکړیت به وهی (لام) سی ابتدا له سهر مفعولی فعله که یه، وهکو ووتهی:

ش ۱۳۰ / کَذَاكَ أَدْبْتُ حَتَّى صَارَ مِنْ خُلُقِي أَنِّي وَجَدْتُ مَلَاكَ الشَّيْمَةِ الْأَدْبُ.^(۱)
جا راقه و تقدیری پرسته که (أَنِّي وَجَدْتُ لِمَلَاكَ الشَّيْمَةِ الْأَدْبُ)، هه روه ها نه م
نمونه یه بو هه لواسین (التعلیق) هه وبو هه لوه شانندن وه نیه.

به لام به بوچوونی کوفیکان و پيشهوا نه بو به کړی زوبه یدی^(۲) و غه یری
نه ویش پینان وای دروسته هه لوه شانندن وه پرو بدات کاتیک فعله که ش له
سهره تاوه بیت، نه و کات پیویست به راقه و تاویل کردنی نه و دوو دیره ناکات^(۳).

هه روه ها دانه ر فرمووی (وَجَوَزَ الْإِلْغَاءَ) بو نه وهی بزانیست که
هه لوه شانندن وه پیویست (لازم) نیه و دروسته، که وات دهتوانیت فعله که
له کاربخه یت و دهشتوانی له کارینه خه ی و عه مه لی پی بکه ی، نه مه ش
به پیچه وانه ی هه لواسین که پیویسته، بویه دانه ر فرمووی (وَالْتَزَمَ التَّعْلِيقَ).

که واتا پیویسته هه لواسین هه ر کاتیک (ما) سی نافیه که و ته دوا ی
فعله که وه، وهکو ((ظَنَنْتُ مَا زِيدٌ قَائِمٌ))، یان کاتیک (إن) سی نافیه ی به دوا دا هات

^(۱) ماناو به لگه ی نه م دیره: ئا بهو شیوه نه دهب دراوم تاوه کو نه دهب وئا کار جوانی
بووه به ره و شتم، بیگومان من وادمانم بنه ما و بناغی هه موو شتیک بریتیه له نه دهب
وئا کار جوانی. به لگه که ی: (وَجَدْتُ مَلَاكَ الشَّيْمَةِ الْأَدْبُ) لیږدها وا دمرد که و ی که
فعلی (وَجَدَ) له کار خراوه له کاتیکدا له سهره تاوه هاتووه، به لام وانیه به لکو پرسته که ی
دوا ی خو ی که بریتیه (مَلَاكَ الشَّيْمَةِ الْأَدْبُ) ده بیته مفعولی دووم و مفعولی یه که میش
بریتیه له جیناو ی که نادیار.

^(۲) یه کی که له پيشه وایانی زانسته کانی زمانی عه ربی و شعرو نه دهب، ناوی ته واری محمدی
کوپی حسنی کوپی عبیدالله یه و له ولاتی نه دهل س له دایک بووه و خاومنی چهند کتیبیکه
له زانسته کانی زمان و نه دهب، سالی ۳۷۹ ک / ۹۸۹ ز کوچی دوا ی کردووه.

^(۳) واتا شاهی ژماره: ۱۲۹ و ۱۳۰.

وهكو((عَلِمْتُ إِنْ زَيْدٌ قَائِمٌ))، وه نموونه یان بۆ هیئاوه ته وه به فهرمووده ی
خوای گه وه ﴿وَتَظُنُّونَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا﴾^(۱)، هه ندی له زانایان فهرموویانه
ئه م نموونه به به هیچ شیوهیه که هه لواسینی تیدا نیه، له بهر ئه وه ی مهرجی
هه لواسین ئه وه به هه رکاتی که هۆکاری هه لواسینه که ت حذف کرد فعله
عه مەلی خۆی بکاته وه ودوو مفعول منصوب بکات، وه كو((ظَنَنْتُ مَا زَيْدٌ
قَائِمٌ)) ئه گه ره م نموونه به (ما) حذف. کهیت ده لیبیت((ظَنَنْتُ زَيْدًا
قَائِمًا))، به لام له م ئایه ته دا وانیه، چونکه ئه گه ره هۆکاری
هه لواسینه که _ که بریتی به له إِنْ_ حذف کهیت ئه وه فعلی(تظنون) ناتوانیت
عه مەل بکات له (لبثتم)، چونکه ناوتریت(وتظنون لبثتم)، خاوه نی ئه م
بۆچوونه وای ووتوه، به لام پیده چیته بۆچوونه که ی پیچه وانه ی شتی که بیت
که وه کو به کده نگه ی زانایانی له سه ر بیت_ ئه ویش ئه وه به بۆه لواسین ئه و
مهرجی باسیان کرد^(۲) وانیه وپیویست نیه بۆی، هه روه ها نموونه
هیئا نه وه ی نخوزانان به ئایه ته پیروژه که وها وویته ی به لگه ن بۆ ئه مه.

هه روه ها فعله که هه لده واسریت ئه گه ره له دوایه وه (لا) سی نافی به
بیت، وه كو((ظَنَنْتُ لَا زَيْدٌ قَائِمٌ وَلَا عَمْرُو))، یان له دوایه وه (لام) سی ابتدا

^(۱) ئه م پرسته به شیکه له ئایه تی ژماره (۵۲) سی سورته تی (الاسراء)، کورته ی ماناکه ی {وه
واده زانن وگومان ده بن که نه ماونه ته وه له دونیا دا ماوه یه کی که م نه بیت}،
إعرابه که ی: تظنون/ فعل وفاعل. إِنْ/ حرف نفی بمعنى ما. لبثتم/ فعل وفاعل. إِلَّا/ أداة
حصر. قلیلاً/ نعت لمفعول مطلق محذوف والتقدير: لبثنا قليلاً. وجمله (إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا
قَلِيلًا) سَدَّتْ مَسَدَ مفعولي تظنون. الشاهد فيها: الفعل (تظنون) عُلِقَ عن العمل لفظاً لا
محلاً لا اعتراض (إِنْ) التي لها صدر الكلام بينه وبين معموليه.

^(۲) ئه و مهرجی که بیته بووله: هه رکاتی که هۆکاری هه لواسینه که ت حذف کرد فعله
عه مەلی خۆی بکاته وه ودوو مفعول منصوب بکات.

بیت، وهکو ((ظَنَنْتُ لَزِيدًا قَائِمًا))، یان له دوایه وه (لام) سی سویند
خواردن (القسم) بیت، وهکو ((عَلِمْتُ لَيَقُومَنَّ زَيْدٌ)) وه هیچ کام له نخوزانان لامی
سویند خواردن یان به هۆکاری هه لۆاسین هه ژمارنه کردوه ^(۱)،
یان نه گهر پرسیارکردن (الاستفهام) له دوای فعله که وه هات، پرسیارکردنیش
سی جوره: یه که میان: نه وه یه یه کی له دوو مفعوله که ناوی پرسیارکردن
بی، وهکو ((عَلِمْتُ أَيُّهُمْ أَبُوكَ))، دووهم: نه وه یه یه کی له دوو مفعوله که ^(۱)
إضافة کرابی بۆ لای ناوی پرسیارکردن، وهکو ((عَلِمْتُ غَلَامٌ أَيُّهُمْ أَبُوكَ))،
سییه: نه وه یه یه کی له دوو مفعوله که حهر فی پرسیارکردنی
له سه ربیت، وهکو ((عَلِمْتُ أَزِيدٌ عِنْدَكَ أَمْ عَمْرُو؟)) وه وهکو ((عَلِمْتُ هَلْ زَيْدٌ قَائِمٌ
أَمْ عَمْرُو؟)).

* * *

^(۱) به لām هه ریه که له ابن مالک وابن هشام وهندی لوزانایانی تر لامی سویند یان به
هۆکاری هه لۆاسین داناوه، به لām ابن عقیل خوی وژۆرێک له زانایانی پنیان وانیه.
^(۲) واتا: نه دوو مفعوله ی له بنه پهدا مبتدا و خبرن و فعله کهش له سه ربیان له کارخراوه.

* چ کاتیك فعلی (علم) و (ظَنَ) یهك مفعولیان دهبی؟

۲۱۴ - اَعْلِمَ عِرْفَانَ وَظَنَّ ثَهْمَةَ تَعْدِيَّةً لِوَاحِدٍ مُنْتَزِمَةً.^(۱)

ههركاتی فعلی ((علم)) به مانای ناسی وزانین (عرف) بی ئه وه تییه پ دهكات بو یهك مفعول، وهكو ووتهت ((علمت زیداً)) واتا: ناسیم، وه وهكوفه رموده ی خوای گه وره ﴿وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا﴾^(۲)، ههروه ها فعلی ((ظَنَ)) ئه گهر به مانای تۆمه تباری کرد بی ئه وه یهك مفعولی هیه، وهكو ووتهت ((ظننت زیداً)) واتا: تۆمه تبارم کرد، وه وهكوفه رموده ی خوای گه وره ﴿وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِظَنٍّ﴾^(۳)، واتا: تۆمه تبارنیه.

^(۱) پوخته ی مانای ئه م دییه ی ئه لقیه: فعلی (علم) ئه گهر به مانای ناسی (عرف) بی ، وفعلی (ظَنَ) به مانای تۆمه تباری کرد (اتَّهم) بی ئه وه تییه پ دهكەن بو یهك مفعول، واتا پیویستیان به دوو مفعول نیه.

^(۲) به شیكه له ئایه تی ژماره (۷۸) ی سورته تی (النحل)، پوخته ی ماناکی {خوای گه وره ئیوه ی له سکی دایکتان دهره ی ناوه که هیچتان نه ده زانی}، إعرابه کی: ﴿الواو﴾ استئنافية ﴿الله﴾ مبتدا مرفوع ﴿أخرج﴾ فعل ماض فاعله مستتر فیه جوازاً تقدیره هو ، ﴿الكاف﴾ ضمیر متصل فی محل نصب مفعول به ، و ﴿المیم﴾ علامة الجمع ، و جملة الفعل والفاعل فی محل رفع خبر المبتدا ﴿من بطون﴾ جار ومجرور متعلق باخرج ﴿بطون﴾ مضاف ، و ﴿امهات﴾ مضاف إليه مجرور ﴿امهات﴾ مضاف ، و ﴿الكاف﴾ ضمیر متصل فی محل جر بالإضافة ، و ﴿المیم﴾ علامة الجمع ﴿لا﴾ نافية ﴿تعلمون﴾ فعل مضارع مرفوع بثبات النون ، و ﴿الواو﴾ ضمیر متصل فی محل رفع فاعل ﴿شئاً﴾ مفعول به منصوب . الشاهد فیها: (تعلمون) هنا تعدی إلى مفعول واحد، لانه بمعنی عرف.

^(۳) ئایه تی ژماره (۲۴) ی سورته تی (التکوین)، کورته ی ماناکی {ئو واتا پیغه مبه ر صلی الله علیه وسلم له گه یاندنی سروشت (الوحی) تۆمه تبار نیه} وه ئه گهر به (بضنین) بخوینرته وه ئه وه ماناکی: له گه یاندنی سروشتدا پژدوچروک نیه.

* چ کاتیك فعلی (رای) دوو مفعول ده خوازی؟

۲۱۵- وَلِرَأَى الرَّؤْيَا أَنْمَ مَا لِعِلْمًا طَالِبَ مَفْعُولَيْنِ مِنْ قَبْلُ انْتَمَى.^(۱)

هه رکاتی فعلی (رای) بۆ خه و بینین به کارهات ئه وه تیپه پر ده کات بۆ دوو مفعول، وه کو چۆن فعلی (علم) که پیشتر باسکرا تیپه پر ده کات بۆ دوو مفعول، بۆئه مهش ئاماژهی کرددانه به ووتهی ((وَلِرَأَى الرَّؤْيَا أَنْمَ)) واتا: دانه بۆ فعلی (رای) که چا ووگ (مصدر) که ی بریتیه له خه و بینین ئه وهی ههیه بۆ فعلی (علم) که دوو مفعولی ههیه، جا دانه بۆ (رای) که به مانای خه و بینین بۆ فهرمووی ئه و (رای) یه ی چا ووگه که ی (الرؤیا) یه، له بهرئه وهی (الرؤیا) هه رچه نده بۆ شتی تریش به کار دیت به لام و ابا و وزۆره که چا ووگ بۆ خه و بینین، جانموونهی (رای) که به مانای خه و بینین بیت و دوو مفعولی هه یی فهرمووده ی خوای گه وره ﴿إِنِّي أَرَانِي أَعَصِرُ خَمْرًا﴾^(۲)، لیره دا جیناوی (یا) مفعولی یه که مه و، و پرسته ی (أَعَصِرُ خَمْرًا) له محلی نصبدا مفعولی دوو مه، هه روه ها وه کو ووته ی:

^(۱) پوخته ی مانای ئه م دپهس نه لقیه: فعلی (رای) ئه گه ر به مانا بینینی خه و بیت، ئه وه بریاری فعلی (علم) ی بۆ بده که پیشتر باسکرا، که بریتی بوو له داخوازی کردنی دوو مفعول.

^(۲) ئه م پرسته قورئانیه به شیکه له نایه تی ژماره (۳۶) ی سورته ی (یوسف)، کورته ی مانا که ی {به پرستی له خه و مدا خۆم دی تریم ده گوشتی که ده بی به عه ره ق}، {عرابه که ی: ﴿إِنْ﴾ حرف توکید و نصب و ﴿إِلَاءَ﴾ ضمیر متصل فی محل نصب اسمها ﴿أَرَى﴾ فعل مضارع تنصب مفعولین، و ﴿النَّوْنَ﴾ للوقایه، و ﴿إِلَاءَ﴾ ضمیر متصل فی محل نصب مفعول به اول و الفاعل ضمیر مستتر وجوباً تقدیره انا ﴿أَعَصِرُ﴾ فعل مضارع مرفوع و فاعله مستتر فیه وجوباً تقدیره "انا" ﴿خَمْرًا﴾ مفعول به منصوب، و جمله لرانی فی محل رفع خبر إن و جمله "اعصر خمرًا" فی محل نصب مفعول ثان لاری. الشاهد فیها: (أَرَانِي) هنا حُلْمیه متعدیه إلی مفعولین.

ش ۱۳۱/ أَبُو حَنْشٍ يُورْقِنِي، وَطَلَقَ وَعَمَّارٌ، وَأَوْنَسَةُ أَثَلَا
 أَرَاهُمْ رُفْقَتِي حَتَّى إِذَا مَا تَجَافَى اللَّيْلُ وَأُنْخَزَلَ انْخِرَالَا
 إِذَا أَنَا كَالَّذِي يَجْرِي لِوَرْدٍ إِلَى آلٍ فَلَمْ يُذْرِكْ بِلَا لَا. ^(۱)
 لیڤه‌دا جیناوی (هَمْ) له‌پسته‌ی (أَرَاهُمْ) مفعولی یه‌که‌مه‌و، و (رُفْقَتِي) مفعولی دووه‌مه.

* * *

* باسی حذف کردنی مفعول

۲۱۶- وَلَا تُجِرْ هُنَا بِلَا دَلِيلٍ سَقُوطَ مَفْعُولَيْنِ أَوْ مَفْعُولٍ. ^(۲)
 له‌م بابه‌ته‌دا دروست نیه لابر‌دن و حذف کردنی دوو مفعوله‌که، یان یه‌کیکیان، مه‌گه‌ر
 به‌لگه‌هه‌بی له‌سه‌ر شه‌و حذف کردنه. جا نمونه‌ی حذف کردنی هه‌ردوو مفعوله‌که
 به‌بوونی به‌لگه‌بوتری ((هَلْ ظَنَنْتَ زَيْدًا قَائِمًا؟)) توش له‌وه‌لام‌دا
 بلییت ((ظَنْنْتَ)) تقدیری و پاشه‌که‌ی ((ظَنْنْتُ زَيْدًا قَائِمًا)) لیڤه‌دا دوو مفعوله‌که‌ت حذف
 کرده چونکه به‌لگه‌هه‌یه له‌سه‌ری، وه وه‌کو ووته‌ی:

ش ۱۳۲/ بِأَيِّ كِتَابٍ أَمْ بِأَيِّ سُنَّةٍ تَرَى حُبَّهُمْ عَارًا عَلَى وَتَحْسَبُ. ^(۳)

^(۱) مانای شه‌م دیڤانه: هه‌ریه‌که له {أَبُو حَنْشٍ وَطَلَقَ وَعَمَّارُ} که‌ناوی چوار پیای
 براده‌ری شاعرن، ماوه‌یه‌که خه‌وم ده‌زینن، من له‌خه‌ودا شه‌وان ده‌بینم دۆست
 و په‌فیقم، هه‌تا کاتیک شه‌و ده‌پوات و پوژ ده‌رده‌چی، کتوپر من وه‌کو شه‌که‌سه وام که
 تینوووه ده‌چی بۆ ته‌پراویله‌که (السراب) و ته‌پایی ده‌ست ناکه‌وی، مه‌به‌ستی شه‌وه‌یه
 براده‌ره‌کانی ته‌نها له‌خه‌ودا ده‌بینی. به‌لگه‌که‌ی: (أَرَاهُمْ رُفْقَتِي) لیڤه‌دا فعلی رای
 به‌مانای خه‌وبینن دی و دوو مفعولی منصوب کردوه.

^(۲) کورت‌ه‌س مانای شه‌م دیڤه‌س نه‌لغیه: به‌دروست و په‌وا مه‌زانه لیڤه‌دا_ و اتا له‌بابه‌تی ظن
 و اخواتها_ به‌بی به‌لگه، لابر‌دن و حذف کردنی دوو مفعوله‌که یان یه‌که مفعولیان.

^(۳) ماناوا به‌لگه‌ی شه‌م دیڤه: جا به‌کام په‌یام و به‌کام سوننه‌ت، پیٚت وایه خو‌شه‌ویستیم
 بۆیان نه‌نگیه‌و و اگومان ده‌به‌ی. به‌لگه‌که‌ی: لیڤه‌دا فعلی (تَحْسَبُ) دوو مفعوله‌که‌ی
 حذف کراوه چونکه پیشت‌ر ئاماژه‌ی پیکراوه.

واتا ((وَتَحْسَبُ حُبَّهُمْ عَاراً عَلَيَّ)) و دوو مفعوله که ی حذف کراوه_ که بریتین له (حُبَّهُمْ) و (عاراً عَلَيَّ)_ چونکه پیشتر باسکراوه.

وه نمونه ی حذف کردنی یه كه له مفعوله کان به به لگه وه ئه وه یه بوتری ((هل ظننتَ احداً قائماً؟)) و بلییت ((ظننتُ زیداً)) واتا: ظننتُ زیداً قائماً، و مفعولی کیان حذف کردووه چونکه به لگه ی هه یه، وه وه کو ووته ی : ۱۳۳- وَلَقَدْ نَزَّلْتُ فَلَا تَظُنِّي غَيْرَهُ - مَنِي بِمَنْزِلَةِ الْمُحِبِّ الْمُكْرَمِ.^(۱) واتا ((فَلَا تَظُنِّي غَيْرَهُ واقعا)) لی ره دا (غیره) مفعولی یه که مه و، (واقعا) مفعولی دووه مه. جا ئه مه ی دانه ر باسی کرد بوچوونی راست و دروسته له رای زۆربه ی نحو زانان.

وه ئه گه به لگه نه بوو له سه ر حذف کردنه که ئه وه دروست نیه هه ردو وکیان یان یه کیکیان حذف کریت، که و ابو و دروست نیه بلییت ((ظننتُ))، هه ره ها ((ظننتُ زیداً)) و مه به ستت ئه وه بیت بلی ((ظننتُ زیداً قائماً)).

* * *

^(۱) ماناو به لگه ی ئه م دی ره ش: بیگومان تو له دلمدا خوشه ویست و به ریزی ، جگه له مه گومانی تر نه به ی و وابزانی خوشه ویست نیت. به لگه که ی: لی ره دا فعلی (تظن) مفعولی کی حذف کراوه چونکه پیشتر ناماژه ی پیکراوه.

* به کارهینانی فعلی (تقول) وهکو (تظن)

۲۱۷_ وَكَتَّظْنُ اجْعَلْ تَقُولُ إِن وَاكِي مُسْتَفْهَمًا بِهِ وَلَمْ يَنْفَصِلْ
 ۲۱۸- بَغِيرِ ظَرْفٍ أَوْ كَظَرْفٍ أَوْ عَمَلٍ وَإِنْ بِيَعُضِ ذِي فَصَلَتٍ يُخْتَمَلُ.^(۱)
 وشه‌ی (قول) وپی‌کها ته‌کانی حالیان وایه نه‌گهر له‌دوایانه‌وه پرسته‌یه‌ک هات نه‌و پرسته‌یه
 بگپ‌دریته‌وه^(۲)، وه‌کو ((قال زیدُ عمرُ منطلق))^(۳)، وه ((تقولُ زیدُ منطلق))، به‌لام
 پرسته‌که‌ی دوا‌ی (قول) له‌ محلی نصبدا ده‌بیته مفعول به.
 هه‌روه‌ها دروسته به‌کارهینانی (قول) وه‌کو فعلی (ظن)، نه‌وکات پرسته‌که‌ی دوا‌ی ده‌بنه
 دوو مفعول بوی و منصوبیان ده‌کات وه‌ک چۆن (تظن) منصوبیان ده‌کات.
 جائه‌وه‌ی باوه‌ ده‌ریاره‌ی نه‌مه^(۴)، نه‌وه‌یه له‌ناو‌عه‌ره‌بدا دوو بۆ‌چوون هه‌یه: یه‌کی‌کیان_که
 بۆ‌چوونی زۆ‌رینه‌ی عه‌ره‌به_به‌کارنا‌یات (قول) وه‌کو (ظن)، مه‌گهر به‌چه‌ند مه‌رجیک که‌ دانهر
 چوار‌یانی باس‌کرد، که‌ زۆ‌رینه‌ی نخوزانان باسیان کردووه، یه‌که‌م: ده‌بیته فعله‌که‌ مضارع بیته
 ، دووهم: بۆ‌که‌سی دووهم (المخاطب) بیته، بۆ‌ئهم دوو مه‌رجه‌ش ئاماژه‌ی کرد دانهر
 به‌ووته‌ی (اجْعَلْ تَقُولُ) چونکه‌ فعلی (تقول) مضارع‌وه، بۆ‌که‌سی دووهمه.

^(۱) پوخته‌س ماناس نه‌م دوو دپ‌ه‌س نه‌لفیه: ۲۱۷- وه‌کو فعلی (تظن) به‌کاربیته فعلی (تقول)،
 به‌چوار مه‌رج: ۱- ده‌بیته مضارع بیته. ۲- فعله‌که‌ بۆ‌که‌سی دووهم (المخاطب) بیته. ۳-
 له‌دوا‌ی پرس‌یارکردن (الاستفهام) وه‌وه بیته. ۴- به‌ین (فاصل) نه‌که‌وتبیته نیوان
 فعله‌که‌واستفهامه‌که. ۲۱۸- مه‌گهر نه‌و به‌ین (فاصل) ه، ظرف بیته، یان شتی‌ک بیته وه‌کو
 ظرف وایته و اتا‌جارو مجرور، یان معمولی فعلیک بیته، هه‌ر کاتی یه‌کی له‌مانه‌ که‌وته
 نیوان فعله‌که‌واستفهامه‌که نه‌وه دروسته.

^(۲) مه‌به‌ست له‌گپ‌را‌نه‌وه‌ی پرسته (حکایة الجمل) له‌زمانی عه‌ره‌بیدا نه‌وه‌یه نه‌و پرسته‌یه
 وه‌کو چۆن هاتووه بگپ‌دریته‌وه به‌بی گۆ‌پینی حاله‌تی عه‌رابی، وه‌هه‌موو کاتی‌ک
 پرسته‌که‌ مبنیه به‌پینی شوین (محل) ه‌که‌ه.

^(۳) عه‌رابی نه‌م پرسته‌یه به‌م شی‌وه‌یه: قال/ فعل ماضی مبین علی الفتح. زید/ فاعل مرفوع.
 (عمرُ منطلق) جملة محکیه مبني فی محل نصب مفعول به.

^(۴) واتا ده‌ریاره‌ی به‌کارهینانی (قول) وه‌کو (ظن).

سییهم: ده بی له پیش فعله که وه پرسیار کردن (الاستفهام) هه بی، بوئه مهش
 ئاماژهی کرد دانه به ووتهی ((إِنْ وَلِيَ مُسْتَفْهِمًا))، مهرجی چوارهم: ناییت
 بهین خریته نیوانیان و اتا نیوان پرسیار کردن که و فعله که مهگه ره شه بهینه
 ظرف بییت یان، جار و مجرور بییت، یان کارتی کراو (معمولی) سی فعل بییت، جا
 نهگه بهین (فاصل) که یه کی که بییت له مانه شه وه زیانی نیه، نه مهیه مه بهست
 له ووتهی ((وَلَمْ يَنْفَصِلْ بِغَيْرِ ظَرْفٍ تَاكُوتَايِي)) . جانمونهی شه وهی
 هه موو مه رجه کانی تیدا بی ((اتقول عمراً منطلقاً؟))^(۱)، لیژده (اعمرأ): ده بیته
 مفعولی یه که م، و (منطلقاً) ده بیته مفعولی دووهم، وه وهکو ووتهی:

ش ۱۳۴ / متى تقول القلص الرواسمًا يَحْمِلُنْ أَمْ قَاسِمٍ وَقَاسِمًا.^(۲)

جائه گه رفعله که مضارع نه بی، وهکو ((قال زيدٌ عمروٌ مُنْطَلِقٌ)) شه دروست نیه
 فعلی (قال) دوو مفعوله که منصوب کات لای شه مانه^(۳)، هه روه ها نهگه رفعله مضارعه به
 حه رفب (ت) دهستی پینه کرد بوو، وهکو ((يقولُ زيدٌ عمروٌ مُنْطَلِقٌ))، هه روه ها نهگه
 پرسیار کردن له پیش شه وه نه بوو، وهکو ((أنت تقول عمروٌ مُنْطَلِقٌ))، هه روه ها نهگه استفهام
 له پیش شه بوو به لام بهین (فاصل) کرابوون به جگه له ظرف، و جار و مجرور، و معمولی
 فعله که، وهکو ((أأنت تقول عمروٌ مُنْطَلِقٌ؟))، به لام نهگه بهین کرابوون به یه کی له وانه^(۴)
 شه زیانی نیه و دروسته، وهکو ((أعندك تقول زيداً مُنْطَلِقاً؟))، وه ((أفي الدار تقول زيداً
 مُنْطَلِقاً؟))، وه ((اعمرأ تقول مُنْطَلِقاً؟))، وه وهکو ووتهی:

^(۱) و اتا: ئایه تو گومان ده بهی عه مر ده رچی.

^(۲) مانا و به لگهی شه دیره: چ کاتی گومان ده بهی ووشتره لاهه خیراکان مه لگرن وله من
 نزیک که شه واه ذایکی قاسم و قاسم. به لگه که ی ((تقولُ القلص الرواسمًا يَحْمِلُنْ))، فعلی
 (تقول) وهکو (تظن) به کار هاتوو دوو مفعولی منصوب کردوو، یه که میان (القلص)
 و دوو ه میان پرسته ی (يَحْمِلُنْ).

^(۳) لای زورینه ی زانایان.

^(۴) و اتا به یه کی له: ظرف، و جار و مجرور، و معمولی فعله که.

ش ۱۳۵ / أَجْهَالًا تَقُولُ بَنِي لُؤَيٍّ لَعَمْرُ أَبِيكَ أَمْ مُتَجَاهِلِينَ. ^(۱)

لەم دێره‌دا (بَنِي لُؤَيٍّ) مفعولی یه‌که‌مه‌و (جَهَالًا) مفعولی دوومه‌.

جا هه‌رکاتیک کۆبووه‌ هه‌موو ئه‌وه‌مه‌رجانه‌ی باسکران ئه‌وه‌ دروسته‌ منصوب کردنی دوو مفعوله‌که‌ بَلَّيْتُ ((اتقولُ زیداً مُنْطَلِقاً))، وه‌ دروستیشه‌ مرفوعیان که‌یت له‌سه‌رگێرانه‌وه‌ (الحکایه‌)، وه‌کو ((اتقولُ زیدُ مُنْطَلِقاً)).

* * *

۲۱۹- وَأَجْرِي الْقَوْلُ كَظَنِّ مُطْلَقًا عِنْدَ سُلَيْمٍ نَحْوُ قُلْ ذَا مُشْفِقًا. ^(۲)

ئاماژە ده‌کات بۆ بۆچوونی دوومه‌می عه‌ره‌به‌کان ده‌رباره‌ی (قول)، ئه‌ویش بریتیه‌ له‌ بۆچوونی سوله‌یم، که‌ به‌کار دێنن (قول) وه‌کو به‌کارهێنانی (ظن) له‌و منصوب کردنی دوو مفعول، به‌په‌رهایه‌ی و به‌بێ مه‌رج، و اتا: ئه‌گه‌ر مضارع بێ، یان مضارع نه‌بێ، تێیدا بێ ئه‌و مه‌رجانه‌ی باسکران، یان تێیدا نه‌بێ، ئه‌ویش وه‌کو نمونه‌ی ((قُلْ ذَا مُشْفِقًا))، لێره‌دا (ذَا) مفعولی یه‌که‌مه‌و (مُشْفِقًا) مفعولی دوومه‌، وه‌ وه‌کو ووته‌ی:

ش ۱۳۶ / قَالَتْ وَكُنْتُ رَجُلًا فَطِينًا هَذَا لَعَمْرُ اللَّهِ إِسْرَائِيلًا. ^(۳)

(هذا) مفعولی یه‌که‌مه‌ بۆ فعلی (قالت) و (إسرائيلًا): مفعولی دوومه‌.

^(۱) مانا و به‌لگه‌ی ئه‌م دێره‌: ئایه‌ و آگومان ده‌به‌ی نه‌وه‌ی لوئه‌ی_ و اتا قوپه‌یش_ نه‌زانن له‌م کاره‌ی ئاندا، به‌گیانی باوکت قه‌سه‌م ئه‌مان خۆیان نه‌زان ده‌که‌ن و نه‌زان نین. به‌لگه‌که‌ی ((أَجْهَالًا تَقُولُ بَنِي لُؤَيٍّ))، لێره‌دا فعلی (تقول) عه‌مه‌لی (تظن) ی کردووه‌ و دوو مفعولی منصوب کردووه‌، له‌کاتێکدا به‌ین (فاصل) هه‌یه‌ له‌ نێوان فعله‌که‌و استفهامه‌که‌، به‌لام فاصله‌که‌ _ که‌ بریتیه‌ له‌ (جهالا) _ معمولی فعله‌که‌یه‌.

^(۲) کورتته‌ی مانای نه‌م دێره‌ی نه‌لفیه‌: فعلی (قول) وه‌کو (ظن) به‌کار دی به‌په‌رهایه‌ی_ و اتا به‌بێ مه‌رج_ لای هۆزی (سُلیم)، وه‌کو نمونه‌ی ((قُلْ ذَا مُشْفِقًا)) و اتا: گومان به‌ که‌ ئه‌و ده‌ترسی...

^(۳) مانا و به‌لگه‌ی ئه‌م دێره‌: گومانی بردو و وتی_ له‌کاتێکدا من که‌ سیکی تیگه‌شتوو بووم_ سویند به‌خوا ئه‌مه‌ له‌ نه‌وه‌ی ئیسرائیله‌. به‌لگه‌که‌ی ((قَالَتْ... هَذَا... إِسْرَائِيلًا)). لێره‌دا (قالت) عه‌مه‌لی (ظن) ی کردووه‌ و دوو مفعولی منصوب کردووه‌.

بابه تی (أعلم وأرى)

۲۲۰_ إِلَى ثَلَاثَةٍ رَأَى وَعَلِمَا عَدُوا إِذَا صَارَا أَرَى وَأَعْلَمَا.^(۱)
 ئاماژه دهکات ابن مالک لهم به شه بؤ ئهو فعلا نهی تیپه پښ بؤ سی
 مفعول، باسی حهوت فعل دهکات، له وانه ((أعلم وأرى))، باسی ئه وهی کرد
 بنه پرتیان بریتیه له (علم، وراى)، وه به هو ی حه رفی هه مزه که وه تیپه ر ده بن بؤ
 سی مفعول، چونکه پیش هاتنی هه مزه که تیپه رده بوون بؤ دوو
 مفعول، وه کو ((عِلِمَ زیدَ عمراً منطلقاً، وراى خالدُ بکراً خاك))، جا کاتیک که
 هه مزه ی گواستنه وه (النقل)^(۲) چۆته سه ریان مفعولی سییه می بۆیان
 زیاد کرد وه، ئه وهی که پیشتر فاعل بووه پیش زیاد کردنی هه مزه که،
 ئه مهش وه کو نمونه ی ((أَعْلَمْتُ زیداً عمراً منطلقاً)) وه ((أَرَيْتُ خالداً بکراً
 اخاك))، له م دوو نمونه یه دا هه ریه که له (زیداً) و (خالداً): مفعولی یه که من، که
 پیشتر فاعل بوون کاتیک ووت ((علم زید، وراى خالد)).

به م شیوه یه ئیشی هه مزه، که: ئه وهی پیشتر فاعل بووه دهیکاته مفعول، جا ئه گهر
 فعله که پیش هاتنی هه مزه که تیپه پښ (لازم) بووبی ئه وه دواى هه مزه که ده بیته
 تیپه پښ یه مفعول، وه کو ((خرج زید، واخرجت زیداً))، وه ئه گهر پیشتر تیپه پښ بووبی بؤ
 یه م مفعول دواى هاتنی هه مزه که تیپه ر ده بی بؤ دوو مفعول، وه کو ((لبس زیدُ
 جبّه)) ده ئییت ((اللبسُ زیداً جبّه))، دواتریش باسی ده که یښ، وه ئه گهر پیشتر

^(۱) کورتیه مانای ئهم دیږه ی ئه لقیه: تیپه ر ده بن بؤ سی مفعول هه ردوو فعلی (راى) و علم، کاتیک بکرتنه (أعلم وأرى). واتا: هه ردوو فعلی (أعلم وأرى) له زمانی عه ره بیدا پیویستیان به سی مفعوله.

^(۲) مه به ست له گواستنه وه ئه وه یه ئهو هه مزه یه فاعله که دهکاته مفعول، و مفعولی یه که م دهکاته دووهم، و به و شیوه یه.

تیپه پربووبی بۆ دوو مفعول ئه وه دوای هاتنی هه مزه که تیپه پ ده بی بۆسی
مفعول، وه کو باسکرا له ((اعلم، واری)).

* * *

* مفعولی دووهم و سییه می (اعلم واری) هه مان حوکمی مفعولی یه کهم
و دووهمی (علم واری) ی هه یه.

۲۲۱- وَمَا لِمَفْعُولِيْ عَلِمْتُ مُطْلَقًا لِلثَّانِ وَالثَّلَاثِ اَيْضًا حَقًّا.^(۱)

واتا: جیگیر ده بی بۆ مفعولی دووهم و سییه م له مفعوله کانی ((اعلم
واری))، ئه وه ی هه بوو بۆ دوو مفعوله که ی ((علم، واری)): له وه ی له بنه پره تدا
مبتدا و خبرن، وه له وه ی دروسته هه ئوه شان دانه وه هه ئواسین (الانغاء
والتعلیق) بکرین، وه له حذف کردنی هه ردو وکیان یان یه کیکیان، ئه گه ر
به لگه هه بی، نموونه بۆ ئه مه ((اعلمت زیداً عمراً قائماً)) لیڤه دا مفعولی دووهم
و سییه م له م سی مفعوله له بنه پره تدا مبتدا و خبرن که بریتین له ((عمرو
قائماً))، وه دروسته هه ئوه شان دانه وه ی کارتی که ر (العامل) له که یان، وه کو ((عمرو
اعلمت زیداً قائماً))، وه وه کو ووتیه یان ((البرکه اُعلمنا الله مع الأكابر))^(۲)،
لیڤه دا جیناوی ((نا)): مفعولی یه که مه، و ((البرکه)): مبتدایه، و ((مع الأكابر))
ظرفه وه محلدا خبره، ئه م دووانه له بنه پره تدا مفعول بوون، و ئه صلی ووته که ش ((اعلمنا
الله البرکه مع الأكابر))، هه روه ها دروسته هه ئواسرین، و ده ئییت ((اعلمت زیداً عمراً
قائماً)). وه نموونه ی حذف کردنیان به به لگه ئه وه یه بو تریت: هل اعلمت أحداً عمراً
قائماً؟ توش ده ئییت: اعلمت زیداً، وه نموونه ی حذف کردنی یه کیکیان به به لگه
ئه وه یه بلییت ((اعلمت زیداً عمراً)) واتا: قائماً، یان ((اعلمت زیداً قائماً)) واتا: عمراً قائماً.

* * *

^(۱) کورتی مانای ئه م دیڤه ی ئه لفییه: هه موو ئه و حوکم و بپارانه ی هه بوون بۆ
دوو مفعولی (علمت) به پره های ی هه ن بۆ مفعولی دووهم و سییه می (اعلم واری).

^(۲) واتای ئه م ووتیه ی عه رب: خوی گه رره فیری فه پوره که تی کردوین له گه ل گه رره کان.

۲۲۲- وَإِنْ تَعَدَّيَا لَوَاحِدٍ بِلَا هَمَزٍ فَلَا تَنْتَنِي بِهِ تَوْصًا وَلَا

۲۲۳- وَالثَّانِ مِنْهُمَا كَثَانِي اثْنَى كَسَا فَهُوَ بِهِ فِي كُلِّ حُكْمٍ دُو ائْتِسَا. ^(۱)

پیشتر پابورد که ههردوو فعلی (رای، و علم) ئەگەر هه مزه ی گواستنه وه (النقل) بچیتته سهریان ئەوه تیپه پ ده کهن بۆ سی مفعول، وه له م دوو دپرده دا ئاماژه ی کرد بۆ ئەوه ی ئەم دوو فعله کاتیک وان ئەگەر پیش هاتنی هه مزه که دوو مفعولیان هه بووبی، به لام ئەگەر پیش هه مزه که یه ک مفعولیان هه بووبی وه کو ئەوه ی ((رای)) به مانای بینینی چاو (ابصر بی)، نمونه ی ((رای زید عمراً))، وه (علم) به مانای ناسین وزانین (عرف بی)، نمونه ی ((علم زید الحق)) ئەوه له م کاته دا دوا ی هاتنی هه مزه که تیپه پ ده بن بۆ دوو مفعول، وه کو ((اریت زیداً عمراً)) ^(۲)، وه وه کو ((اعلمت زیداً الحق)) ^(۳)، جام مفعولی دووه می ئەم دووانه وه کو مفعولی دووه می فعلی ((کسا)) و ((اعطی)) وایه، وه کو ((کسوت زیداً جبّه))، وه ((اعطیت زیداً درهماً)) له و پوو وه وه ی که دروست نیه بکریته خبر بۆ مفعولی یه که م ^(۴)، که وابوو دروست نیه بلیی ((زید الحق)) هه وه کو ((زید

^(۱) پوخته ی مانای ئەم دوو دپهره ی ته لفیه. ۲۲۲- ئەگەر فعلی (اعلم واری) پیشتر واتا پیش هاتنی هه مزه که یه ک مفعولیان هه بووبی ئەوه به هاتنی هه مزه که تیپه پ ده بن بۆ دوو مفعول. ۲۲۳- مفعولی دووه می (اعلم واری) وه کو مفعولی دووه می فعلی (کسا) وایه له و پوو وه وه ی نابیتته خبر و نابی حذف کری.

^(۲) واتای ئەم پرسته یه: عه رم نیشانی زهید دا.

^(۳) واتا: حق و پرستیم به زهید ناسان.

^(۴) پیشتر له شهرج و پراقه ی دپری ژماره (۶۴ و ۶۵) ی ته لفیه له په راویزه که دا باسی ئەوه مان کرد ئەو فعلا نه ی تیپه پ بن بۆ دوو مفعول دوو جورن: ۱- دوو مفعوله که یان له ئەصلدا مبتدا و خبرن. ۲- دوو مفعوله که یان له ئەصلدا مبتدا و خبر نین، وه کو فعلی (کسا و اعطی... هتد).

درهم))، ههروهه ها لهو پوو وهوهی دروسته حذف ی مفعولی دووهم بکهیت لهگهل مفعولی یهکهه، وه دروسته مفعولی دووهم حذف کهیت ومفعولی یهکهه بهیلتیهوه، وه دروسته مفعولی یهکهه حذف کهیت ومفعولی دووهم بهیلتیهوه، هه رچهنده بهلگهش نه بی لهسهه حذف کردنهکه، جانموونهی حذف کردنی ههردووکیان ((اعلمتُ، واعطيتُ))، وه وهکو فهرموودهی خوای گهوره ﴿فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ﴾^(۱)، وه نموونهی حذف کردنی مفعولی دووهم وهیشتنهوهی یهکهه ((اعلمتُ زیداً، واعطيتُ زیداً))، وه وهکو فهرموودهی خوای گهوره ﴿وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ﴾^(۲)

^(۱) نایهتی ژماره (۵) سی سوره تی (اللیل)، پوختهی ماناکهی {جا ئه وه کهسهی مال} ببهخشی وله خوابترسی وپاریزکاری، {إعرابه کهی: ﴿الفاء﴾ استئنافية ﴿اما﴾ حرف شرط، وتفصیل ﴿مَنْ﴾ إسم موصول بمعنى الذي في محل رفع مبتدا ﴿اعطى﴾ فعل ماض مبني على فتح مقدر على الألف منع من ظهوره التعذر، وفاعله مستتر فيه جوازا تقديره هو، وجملة الفعل والفاعل صلة الموصول، و﴿اتقى﴾ ﴿الواو﴾ حرف عطف ﴿اتقى﴾ فعل ماض مبني على فتح مقدر على الألف منع من ظهورها التعذر وخبر المبتدا قوله تعالى {فسنيسره لليسرى} . الشاهد فيها: جواز حذف المفعول من الفعل مع عدم وجود دليل عليه

^(۲) نایهتی ژماره (۵) سی سوره تی (الضحی)، پوختهی ماناکهی {سویند بهخوا لهمهولا پهروهردگارت نه وهندهت پی ده بهخشی که پازی بیت}، {إعرابه کهی: ﴿اللام﴾ موطئة للقسم ﴿سوف﴾ للتسويق وهو الزمن البعيد ﴿يعطي﴾ فعل مضارع مرفوع لتجرده عن الناصب والجازم وعلامة رفعه ضمة مقدرة على آخره منع من ظهورها الثقل، و﴿الكاف﴾ ضمير متصل في محل نصب مفعول به اول لاعطى والمفعول الثاني محذوف ﴿رب﴾ فاعل مرفوع ﴿رب﴾ مضاف، و﴿الكاف﴾ ضمير متصل في محل جر بالإضافة ﴿فترضی﴾ ﴿الفاء﴾ حرف عطف ﴿ترضی﴾ فعل مضارع مرفوع لتجرده عن الناصب والجازم وعلامة رفعه ضمة مقدرة على الألف منع من ظهورها التعذر، وفاعله مستتر فيه وجوبا تقديره انت. الشاهد فيها: حذف المفعول الثاني للفعل (اعطى).

وه نموونه‌ی حذف کردن‌ی مفعولی یه‌که‌م وه‌یشتنه‌وه‌ی دووهم ((اعلمتُ الحقَّ، واعطيتُ درهماً))، وه وه‌کو فهرمووده‌ی خوای گه‌وره ((حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ))^(۱)، نه‌مه‌بوو مانای ووته‌ی دانه‌ر ((والثاني منهما_ تا کو تایی دیره‌که^(۲)))

* * *

۲۲۴- وَكَأَرَى السَّابِقِ نَبَأًا أَخْبَرًا حَدَّثَ أُنْبَاءً كَذَاكَ خَبَرًا.^(۳)

پیشتر دانه‌ر باسی کرد که نه‌و فعلانه‌ی تیپه‌پن بو سئ مفعول حه‌وتن، وه‌باسی ((اعلم، واری)) کرا، جاله‌م دیره‌دا باسی پینچه‌که‌ی تری کرد، نه‌وانیش بریتین له ((نَبَأًا)) وه‌کو ((نَبَأْتُ زَيْدًا عَمْرًا قَائِمًا))^(۴)، وه وه‌کو ووته‌ی شاعر:

ش ۱۳۷/ نُبِئْتُ زُرْعَةَ_ وَالسَّفَاهَةَ كَأَسْمَهَا يُهْدِي إِلَيَّ غَرَائِبَ الْأَشْعَارِ.^(۵)

^(۱) به‌شیکه له‌نایه‌تی ژماره (۲۹) سی سوره‌تی (التوبه)، کورته‌ی ماناکه‌ی {هه‌تا باج و سه‌رانه ده‌ده‌ن به‌ده‌ستی خو‌یان و به‌ملکه‌چی له‌کاتی‌کدا نه‌وان سه‌رشو‌پو‌ریسوان.} {إعرا به‌که‌ی:} «حتى» حرف غایه وجر {يعطوا} فعل مضارع منصوب بأن مضمرة وجوباً بعد حتى وعلامة نصبه حذف النون لأنه من الأمثلة الخمسة، و{الواو} ضمیر متصل فی محل رفع فاعل {الجزية} مفعول به اول، والمفعول الثاني محذوف {عن يد} جار ومجرور متعلق بمحذوف حال من الفاعل فی يعطوا، وان وما دخلت علیه فی تأویل مصدر مجرور بحتی {وهم صاغرون} {الواو} حالیه {هم} ضمیر منفصل فی محل رفع مبتدا. {صاغرون} خبر مرفوع وعلامة رفعه الواو نيابة عن الضمة لأنه جمع مذكر سالم، وجملة "وهم صاغرون" فی محل نصب حال. - الشاهد فیها: حذف المفعول الاول للمفعول {يعطى}.

^(۲) واتا: دیری ژماره (۲۲۳) سی نه‌لفیه، که مانامان کرد.

^(۳) کورته‌ی مانای نه‌م دیره‌س نه‌لفیه وه‌کو فعلی (اری) وان له‌وپوو وه‌وه‌ی که سئ مفعول منصوب ده‌که‌ن نه‌م پینچ فعله {نَبَأًا، أَخْبَرًا، حَدَّثَ، أُنْبَاءً، خَبَرًا}.

^(۴) واتای نه‌م پرسته‌یه: هه‌والم دا به‌زید که عه‌مر وه‌ستاو.

^(۵) ماناوبه‌لگه‌ی نه‌م دیره‌هه‌والم پندراوه زرعه‌ناوی کسیکه که ناو وناوهم‌پوکی ناشیرینه، بۆم ده‌نیژی هۆنراوه‌وقسه‌ی نابه‌جی. به‌لگه‌که‌ی: فعلی (نَبَأًا) سئ مفعولی منصوب کردووه، یه‌که‌میان بریتیه له جیناوی (ت)، دووهمیان (زُرْعَةَ)، وسینیه میان پرسته‌ی (یُهْدِي إِلَيَّ...).

ههروهها ((اخبر)) وهكو ((اخبرتُ زیداً اخاك مُطلقاً))، وه وهكو ووتهی شاعر:

ش ۱۳۸/ وَمَا عَلَيْكَ إِذَا أُخْبِرْتَنِي دَنَفَاً وَغَابَ بِغُفْكَ يَوْمًا _ أَنْ تُعَوِّدِنِي. ^(۱)

ههروهها ((حَدَّث)) وهكو ووتهت ((حَدَّثْتُ زیداً بَكراً مُقيماً))، وه وهكو ووتهی شاعر:

ش ۱۳۹/ أَوْ مَنَعْتُمْ مَا تُسْأَلُونَ فَمَنْ حُدَّ ثَثُمُوهُ لَهُ عَلَيَّ _____ نَا الْوَلَاءُ. ^(۲)

ههروهها ((أَلْبَأْ)) وهكو ووتهت ((أَلْبَأْتُ عَبْدَ اللَّهِ زیداً مُسَافِراً))، وه وهكو ووتهی شاعر:

ش ۱۴۰/ وَأُثْبِتْتُ قَيْسًا وَلَمْ أَثْلُهُ كَمَا زَعَمُوا خَيْرَ أَهْلِ الْيَمَنِ. ^(۳)

ههروهها ((خَبَّرَ)) وهكو ووتهت ((خَبَّرْتُ زیداً عَمراً غَائِباً))، وه وهكو ووتهی شاعر:

ش ۱۴۱/ وَخَبَّرْتُ سَوْدَاءَ الْغَمِيمِ مَرِيضَةً فَأَقْبَلْتُ مِنْ أَهْلِي بِمِصْرَ أَعُوذُهَا. ^(۴)

^(۱) ماناوبه لڤه‌گی ئەم دێره: هیچت له‌سه‌رنیه‌و تووشی هیچ نابێ. کاتی هه‌والی من زانی که سوتاوم و نه‌خووشی توَم پوژێ می‌رده‌که‌ت له‌مال نه‌بی سه‌ردانم بکه‌ی وله نه‌خووشیه‌که‌م بپرسی. به‌لڤه‌که‌ی: فع‌لی (اخبر) سیّ مفع‌ولی منصوب کردووه، یه‌که‌میان جیناوی (ت) که‌نائب فاعله‌وله مح‌لدا مفع‌ولی یه‌که‌مه، دووه‌میان جیناوی (ی) سی لکاوه به‌فع‌لی (أخبرتني)، وه‌سینیه‌میان بریتیه‌له (دَنَفَا).

^(۲) ماناوبه لڤه‌گی ئەم دێره: ئایه‌ ریگری ده‌که‌ن له‌وه‌ی داواتان لی‌ده‌کری، جا کێ پێی پراگه‌یان‌درون که‌ که‌سانێک هه‌بن به‌سه‌ر ئێمه‌دا زال بوون، واتا که‌س نه‌بووه به‌سه‌ر ئێمه‌دا زال بێت. به‌لڤه‌که‌ی: فع‌لی (حَدَّث) سیّ مفع‌ولی منصوب کردووه، یه‌که‌میان جیناوی (ت) که‌نائب فاعله‌وله مح‌لدا مفع‌ولی یه‌که‌مه، دووه‌میان جیناوی (ها) سی لکاوه به‌فع‌لی (حَدَّث) وه‌، سینیه‌میان پرسته‌ی (لَهُ عَلَيْنَا الْوَلَاءُ).

^(۳) ماناوبه لڤه‌گی ئەم دێره‌ش: هه‌والم پێدراکه‌ قه‌یس له‌ کاتی‌که‌دا تاقیم نه‌کردووه وه‌كو ووتراوه‌ باشترین خه‌لکی یه‌مه‌نن. به‌لڤه‌که‌ی: فع‌لی (أَلْبَأْ) سیّ مفع‌ولی منصوب کردووه، یه‌که‌میان جیناوی (ت) که‌نائب فاعله‌وله مح‌لدا مفع‌ولی یه‌که‌مه، دووه‌میان (قَيْسًا)، سینیه‌میان (خَيْرَ أَهْلِ الْيَمَنِ).

^(۴) ماناوبه لڤه‌گی ئەم دێره‌ش: هه‌والم پێدرا که‌ خو‌شه‌ویسته‌که‌م ئافره‌ته‌ پرشه‌که‌ی غه‌میم ناوی شوینیکه‌ نه‌خو‌شه، بۆیه‌ منیش گه‌رامه‌وه له‌ ناو که‌س و کاری خو‌م له‌ مصردا و سه‌ردانیم کرد. به‌لڤه‌که‌ی: فع‌لی (خَبَّرَ) سیّ مفع‌ولی منصوب کردووه،-

جا دانەر بۆیه فهرمووی ((وَكَاَرَى السَّاقِ))، چونكه پيشتر باسكرا كه
 فعلی ((اری)) ههندی جار سی مفعولی ههیه وههندی جاریش دوو مفعولی
 ههیه، دانهریش له سه ره تاوه باسی سی مفعولییه که ی کرد، بۆیه لی ره دا
 ئاگاداری کردین که ئەم پینچ فعله^(۱)، وه کو فعلی ((اری)) ن که پپیشتر
 باسکرا، که بریتی بوو له تیپه پ بۆلای سی مفعول، نه وهك ئه و ((اری)) یه ی که
 له دواتر باسی کرد، که تیپه ره بۆ دوو مفعول.

* * *

-یه که میان جیناوی (ت) که نائب فاعله وه محلدا مفعولی یه که مه، دووه میان (سوداء
 الغمیم)، وسینه میان (مریضة).
^(۱) واتا: { نَبَأٌ، أَخْبَرًا، حَدَّثَ، أَنْبَأَ، خَبَّرًا }.

الفاعل^(۱)

۲۲۵ - الْفَاعِلُ الَّذِي كَمَرَفُوعَى أَتَى زَيْدٌ، مُنْيراً وَجْهَهُ نِغَمَ الْفَتَى.^(۲)

کاتیک ته‌واو بوو له قسه‌و‌باسی (نواسخی ابتدا)، ده‌ستی کرد به باسی ئەو شته‌ی که فعلی ته‌واو (الفعل التام) داخو‌ازی ده‌کات_ ئەویش بریتیه له فاعل، یان جیگری فاعل_، دواتر له دوا‌ی ئەم باسه باسی جیگری فاعلیش دیت.

جا فاعل بریتیه له: ناویک، که پال درا بیست بۆلای کاری، به پێگه‌وشیوه‌ی (فَعَلَ)، یان هاوشیوه‌ی (فَعَلَ)^(۳)، وه‌حوکمی فاعلیش ئەوه‌یه که مرفوعه، جامه‌به‌ست له ناو^(۴). ئەو ناوانه‌ن پاسته‌وخۆ ناون (الاسم

^(۱) له‌سه‌ره‌تاوه باسی ئەوه‌مان کرد که خویندنی پێزمانی هه‌ر زمانیک بۆ ئەوه‌یه فێری ئەو زمانه‌ بی، واتا فێری قسه‌کردن وتیگه‌شتن له‌و زمانه به‌شیوه‌یه‌کی پاست ودروست، قسه‌کردن (الكلام) پێشی ده‌وتریت پسته (الجملة)، جا له‌زمانی عه‌ره‌بیدا به‌ شیوه‌یه‌کی گشتی دوو جوړ پسته هه‌یه: ۱- پسته‌ی ناوی (الجملة الاسمية)، که له‌مبتدا+خبر پیک دیت وپێشتر به‌ تفصیل باسکرا. ۲- پسته‌ی کرداری (الجملة الفعلية) که له‌ فعل+فاعل پیکدیت، له‌م به‌شه‌دا باسی (فاعل) ده‌که‌ریت به‌ تفصیل، که یه‌کیکه له‌و ناوه‌انه‌ی پێیان ده‌وتری (المرفوعات). جا له‌زمانی کوردیدا به‌ فاعل ده‌وتری (بکەر) واتا ئەو که‌سه‌ی کرداره‌که‌ی ئەنجام داوه، وه‌له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا حوکم ومانای تایبه‌تی خو‌ی هه‌یه که له‌ شه‌رحه‌که‌دا باسی ده‌که‌ین_إنشاءالله_

^(۲) پوخته‌ی مانای ئەم دێره‌ی نه‌لفیه: فاعل بریتیه له‌ هه‌موو ئەو ناوانه‌ی مرفوعن به‌ هاوشیوه‌ی ئەم سێ ناوه‌ی له‌م سێ پسته‌یه‌دا ها‌توون، ۱- وه‌کو ناوی (زید) له‌پسته‌ی ((أَتَى زَيْدٌ))، ۲- وه‌ناوی (وجهه‌) له‌پسته‌ی ((مُنْيراً وَجْهَهُ)) که عامله‌که‌ی بریتیه له‌ (مُنْيراً) اسمی فاعله وفاعله‌که‌ی مرفوع کردوه، ۳- وه‌ ناوی (الفتی) له‌پسته‌ی ((نِغَمَ الْفَتَى)).

^(۳) مه‌به‌ست له‌ هاوشیوه‌ی فعله ئەو ناوانه‌یه که هه‌مان عه‌مه‌لی (فعل) به‌که‌یان ده‌کن، ئەوانه‌ش بریتین له‌ {اسم الفاعل، صيغة المبالغة، الصفة المشبهة، المصدر، أسماء الأفعال، أفعال التفضيل}، که ابن عقیل دواتر نمونه‌ بۆ هه‌موویان باس ده‌کات.

^(۴) لێره‌وه ابن عقیل شه‌رح وپا‌قه‌ی پێناسه‌ی فاعل ده‌کات.

الصريح)، وهكو ((قام زيد))، وهئو ناوانه‌ی ناراسته وخون وتاویل ده‌کرین (الموؤل)^(۱)، وهكو ((يُعْجِبُنِي اَنْ تَقَوْمَ)) واتا: قیامک.

که‌واته ده‌رده‌چی به ((پال درابیت بۆلای کاریک)) ئه‌و ناوه‌ی که فعلی بۆلا پال نه‌درابی وه‌کو ((زید اخوک))^(۲)، یان رسته‌ی بۆلا پال درا بی، وه‌کو ((زید قام ابوه)) یان ((زید قام))، یان شتی‌ک هی‌زی رسته‌ی هه‌بی‌ت وه‌کو ((زید قائم غلامه)) یان ((زید قائم))^(۳) واتا: ئه‌و (هو)، هه‌روه‌ها ده‌رده‌چی به‌ووته‌مان ((به ری‌گه‌وشیوه‌ی فعل)) ئه‌و ناوه‌ی فعلیکی بۆلا پال درابی به‌ری‌گه‌ی فعل، ئه‌ویش بریتیه‌له نائب فاعل، وه‌کو ((ضرب زید)).

وه‌مه‌به‌ست له‌هاوشیوه‌ی ئه‌و فعله‌ی باس‌کرا: اسمی فاعله، وه‌کو ((اقائم الزیدان))^(۴)، وه‌صفه‌ی مشبه، وه‌کو ((زید حسن وجهه))^(۵)، وه‌مصدر، وه‌کو ((عجبت من ضرب زید عمراً))^(۶)، وه‌اسمی فعل^(۷)، وه‌کو ((هیهات العقیق))^(۸)، وه‌ظرف و جار و مجرور، وه‌کو ((زید عندک

(۱) اسمی موؤل له زمانی عه‌ره‌بیدا بریتیه له: حه‌رفه‌ی مصدریه‌ی کان و ئه‌وه‌ی له دوا‌یانه‌وه دیت، حه‌رفه‌ی مصدریه‌ی کانیش بریتین له {ان، ان، کی، ما، لو}.

(۲) واتا: له‌م رسته‌یه‌دا زید هه‌رچه‌نده ناوه به‌لام نابیته فاعل چونکه فعلی بۆلا پال نه‌دراوه، به‌لکو خبری بۆلا پال دراوه.

(۳) له‌م چوار نمونه‌یه‌شدا (زید) نابیته بکه‌ر (فاعل) چونکه فعلی بۆلا پال نه‌دراوه.

(۴) له‌م رسته‌یه‌دا ((الزیدان)) ده‌بیته فاعل بۆ ((قائم)) چونکه ((قائم)) اسمی فاعله و پی‌ویستی به فاعله، واتا هه‌مان عه‌مه‌لی فعله‌که‌ی ده‌کات.

(۵) له‌م رسته‌یه‌شدا (وجهه) ده‌بیته فاعل بۆ (حسن)، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی حسن صغه‌ی مشبه‌ه‌یه وه‌ه‌مان عه‌مه‌لی فعله‌که‌ی ده‌کات.

(۶) له‌م رسته‌یه‌شدا (زید) هه‌رچه‌نده به لفظ مجروره به‌لام له‌مانادا فاعله بۆ (ضرب)، له‌عرا‌ب‌دا ده‌لێن: مجرور لفظاً مرفوع محلاً وهو فاعل له (ضرب).

(۷) پی‌شته‌ر باسی اسمی فعلمان کرد.

(۸) له‌م رسته‌یه‌شدا ((العقیق)) ده‌بیته فاعل بۆ (هیهات).

ابو^(۱)، یان ((فی الدار غلاماً))^(۲)، وه افعلى تفضیل، وه کو ((مررت بالافضل ابو^(۳)))، لیږده دا ابو: ده بیته مرفوعی الافضل، بۆ ئه مانه ی باسکرا ئاماژه ی کرد دانهر ((هه موو ئه و ناوانه ی مرفوعن به هاوشیوه ی... تا کو تای دیره که)).

وه مه به ست له ناوه مرفوعه که ئه وانه ن که مرفوعن به فعل، یان مرفوعن به هاوشیوه ی فعل، وه کو باسکرا، وه دانهر بۆ مرفوعی فعل دوو نمونه ی هینایه وه: یه کیکیان مرفوعه

به فعلی گوڤاو ((متصرف))، وه کو ((اتی زید))، وه دوو میان مرفوعه به فعلیکی نه گوڤ ((جامد))، وه کو ((نعم الفتی))، وه نمونه ی بۆ مرفوع به هاوشیوه ی فعل هینایه وه به پرسته ی ((مُنیراً وَجْهَهُ)).

* * *

^(۱) له م پرسته یه دا: ابو ده بیته فاعل بۆ (عند) ئه گهر بَلَّيْن (عند) بۆ خۆی خبره، وه ده بیته فاعل بۆ ناویکی حذف کراو، ئه گهر بَلَّيْن (عند) بۆ خۆی خبر نیه به لگه متعلقه به ناویکی محذوف ئه و ناوه خبره، پیشتر له شرح و پاره ی دپری (۱۲۳) ی ئه لفییه به تفصیل باسما ن کرد.

^(۲) ئه مییش به هه مان شیوه ی پرسته ی پیشوو تره.

^(۳) له م پرسته یه دا: ابو ده بیته فاعل بۆ الافضل، چونکه الافضل اسمی تفضیله وه مانه مه لی فعله که ی ده کات.

*هه موو فاعلیک ده بیئت فعلیک له پیشیوه بی

۲۲۶- وَبَعْدَ فِعْلٍ فَاعِلٌ فَإِنْ ظَهَرَ ۚ فَهُوَ وَإِلَّا فَضَمِيرٌ اسْتَتَرَ.^(۱)

حوکمی فاعل ئه وهیه که له عامله که ی^(۲) _ که فعله یان ناویکی هاوشیوهی فعل _ دواکه ویت وه کو ((قام الزیدان ، زید قائم غلامه ، قام زید)) ، وه دروست نیه فاعل پیش عامله که ی که ویت ، که واتا ناتوانی بلییت ((الزیدان قام)) وه ((زید غلامه قائم)) وه ((زید قام)) ، وه دروست نیه له نموونانه دا ((زید)) فاعل بیئت و پیشکه و تبیئت ، به لکو ده بیئت مبتدا ، و فعله که ی دوا ی خووی جیناویکی نادیار (ضمیر مستتر) ی مرفوع کردووه ، وه تقدیره که شی ((زید قام هو)) ، ئه مهش راو بوچوونی زانابه صرییه کانه ، به لام لای زانا کوفیه کانه دروسته فاعل پیش فعله که ی که ویت له هه موو ئه نموونانه ی باسکران.

جاسوودو مانای ئه م راجیاییه^(۳) دهرده که ویت له جگه له نموونه ی کوئی _ که نموونه ی تاک بوونی فاعله _ که بریتیه له ((زید قام)) ، که واتا له سه ر بوچوونی کوفیه کانه ده لییت ((الزیدان قام ، والزیدون قام)) ، وه له سه ر بوچوونی به صرییه کانه ده لییت ((الزیدان قاما ، والزیدون قاموا)) لییره دا ئه لیف وواو^(۴) ده لکیینی به فعله که وه ، ئه لیف و واوه که ده بنه فاعل ، ئه مهیه مانای ووته ی دانهر ((وَبَعْدَ فِعْلٍ فَاعِلٌ...)).

^(۱) پوخته ی مانای ئه م دیهری ئه لفییه: له دوا ی فعله وه فاعل دی _ واتا فاعل پیش فعل ناکه ویت _ جا ئه گهر فاعله که ناویکی دیارو ئاشکرا بوو ئه وه ئه ناوه فاعله ، به لام ئه گهر فاعله که دیار نه بوو ئه وه جیناویکی نادیاره.

^(۲) مه به ست له عاملی فاعل ئه و شتهیه که عهملی تیدا دهکات و مرفوعی دهکات ، ئه ویش بریتیه له فعل و هاوشیوه کانی.

^(۳) واتا: راجیایی به صرییه کانه و کوفیه کانه دهرباره ی پیشکه و تنی فاعل.

^(۴) واتا: الف الاثنین و واوالجماعة.

ههروهه ئامازهی کرد به ووتهی ((فَإِنْ ظَهَرَ تَاكُوتَاي))، بۆئهوهی که فعل وهاوشیوهی فعل پیویستی به مرفوعیکه، جا ئه گهر مرفوعه که ناویکی دیاروناشکرا بوو ئه وه پیویست به جیناوناکات، وه کو ((قَامَ زَيْدٌ))، وه ئه گهر مرفوعه که دیاروناشکرا نه بوو ئه وه ده بیئت جیناویک بیته فاعل، وه کو ((زَيْدٌ قَامَ))، واتا: ئه وه (هو).

* * *

* باسی حالتهی فعل کاتیك فاعل بۆ دووان یان کۆ بیئت

۲۲۷- وَجَرَدِ الْفِعْلَ إِذَا مَا أُسْنِدًا لاثْنَيْنِ أَوْ جَمْعٍ كَ "فَارَ الشُّهَدَا"

۲۲۸- وَقَدْ يُقَالُ سَعِدًا وَسَعِدُوا وَالْفِعْلُ لِلظَّاهِرِ بَعْدَ مُسْنَدٍ.^(۱)

بۆچوونی زۆرینهی عه ره ب وایه کاتیك فعل پالدر بۆ لای ناویکی ئاشکرا (الاسم الظاهر) ئه و ناوهش بۆ دووان یان بۆ کۆ بیئـ ئه وه پیویسته ئه و فعله خالی بی له نیشانه و جیناوی دووان و کۆ، ههروه که چۆن پال ده درئ بۆ لای تاک، که واتا ده لییت ((قَامَ الزیدانِ ، وقَامَ الزیدونَ ، وقامتُ الهنداتُ)) ، ههروه که چۆن ده لییت ((قَامَ زَيْدٌ))، وه له سه ر بۆچوونی ئه مانه^(۲) نابی بلیی ((قاما الزیدان)) وه نابی بلیی ((قاموا الزیدون))، وه نابی بلیی ((قُضِنَ الهنداتُ))، لی ره دا نیشانه یه که ده لکیینی به فعله که وه ئه و فعله ی فاعله که ی ناوه ئاشکرا که یه، و ئه و جیناوه ی لکاوه به فعله که وه که بریتین له ئه لیف، و

^(۱) کورتتهی مانای ئه م دوو دپیره ی نه لقیه: ۲۲۷- په تی و خالی بکه فعل واتا جیناوی پیوه مه که کاتی پالدر بۆ لای دووان یان بۆ لای کۆ وه کو ((فَارَ الشُّهَدَا)) واتا: سه رفراز بوون شه هیدان.

۲۲۸- وه مه ندی جاریش ده وترئ: سَعِدًا، وسَعِدُوا واتا جیناوه لکیینی به فعله که وه، به لام له م کاته شدا فاعلی فعله که ناوه ئاشکرا که یه نه وه که جیناوه که ی پیوه ی لکاوه.
^(۲) واتا: بۆچوونی زۆرینه ی عه ره ب.

واو، و نون_دەبنە نیشانەیهک بۆ ئەوەی کە فاعلهکە دووان یان کۆیه، بەئکو لەم کاتەدا ناوە ئاشکراکە ی دواکە و تۆو^(۱) دەبیته مبتدای مؤخر و فعلهکە ی پیشی و ئەوەی لکاوه به فعلهکەوه له محلدا دەبنە خبری مقدم بۆ ئەو مبتدایه.

وہ دەکری بە شیوہیەکی تریش إعراب بکری، ئەویش بریتیە لەوەی ئەوجیناوهی لکاوه به فعلهکەوه بیته فاعل بۆ فعلهکەو، ناوە ئاشکراکەش بیته بری(بدل) بۆ ئەو جیناوه_مەبەستم له جیناوی ئەلیف، و واو، و نونه_ . هەروەها بۆچوونی دەستەییەکی تر له عەرەب^(۲) _ ئەوانیش بریتین له ئەوەی حارثی کوپی کعب^(۳)، وەکو پیشەوا صەفەر له شرحی کتیبەکیدا گیراویتیو- ئەوەیە کە فعل ئەگەر پالەرا بۆ لای ناویکی ئاشکرا_ و ناوەکەش بۆ دووان، یان بۆ کۆبوو_ ئەوکات نیشانە ی دووان یان کۆ دینین بۆ فعلهکە، و دەلییت((قاما الزیدان، وقاموا الزیدون، وقُمنَ الهندات)) لەم کاتەدا ئەلیف، و واو، و نونهکە دەبنە حەرفی ک بۆ بەلگە بوون لەسەر دووان بوون و کۆ(جمع)بوون، هەروەکو حەرفی (تاء) لەپستە ی((قامت هند)) حەرفیکە بەلگەیه لەسەر ئەوەی کە بکەرەکە مێه لای هەموو عەرەب، وەناوی دوا ی فعلهکە^(۴) دەبیته عامل(فاعل) ی فعلهکە، هەروەکو چۆن((هند)) دەبیته فاعل بۆ فعلی((قامت))، وە وەکو ووتە ی:

(۱) کە بریتیە لە(الزیدان) لەپستە ی((قام الزیدان)).

(۲) و اتا: ئەمە بۆچوونی سییەمە دەربارە ی إعرابی پستە ی((قاما الزیدان)).

(۳) هۆزیکن له هۆزەکانی عەرەبی یەمەن، ئەوانەن کە پادشایەکی ستم کار سوتاندنی،

قورئانی پیرۆز له سورەتی(البروج)دا باسیان دەکات.

(۴) و اتا: ناوی(الزیدان، والزیدون، والهندات).

ش ۱۴۲/ تَوَكَّى قِتَالَ الْمَارْقِيْنَ بِنَفْسِهِ وَقَدْ أَسْلَمَاهُ مُبْعَدٌ وَحَمِيمٌ.^(۱)

ههروهه ها وهکو ووتهی :

ش ۱۴۳/ يَلُومُونَنِي فِي اشْتِرَاءِ النَّخِي لِ أَهْلِي فَكُلُّهُمْ يَغْذُلُ.^(۲)

وه ووتهی :

ش ۱۴۴/ رَأَيْنَ الْغَوَانِي الشَّيْبَ لَاحَ بَعَارِضِي فَأَعْرَضَنَ عَنِّي بِالْخُدُودِ النَّوَاضِرِ.^(۳)

جا لهه نموونانهی باسکران، ناوی ((مُبْعَدٌ وَحَمِيمٌ)) مرفوعن به فعلی ((أَسْلَمَاهُ)) وه ئه لیفی (اسلماه) ته نهها حه رفیکه بۆ ئه وهی بزانیئت که فاعله که دووانه، ههروههاله نموونهی دووهه دا ناوی (اهلی) مرفوعه به فعلی ((يَلُومُونَنِي)) وه واوی جماعه که ته نهها حه رفیکه بۆ ئه وهی بزانیئت که فاعل کوو (جمع) هه، ههروههاله نموونهی سییه دا ناوی (الغَوَانِي) مرفوعه به فعلی ((رَأَيْنَ)) وه نونی نسوه که ته نهها حه رفیکه بۆ ئه وهی بزانیئت که فاعله که کووی می (جمع مؤنث) هه، جا بۆ ئهه بۆچوونه ئاماره ی کرد دانهر به ووتهی ((وَقَدْ يُقَالُ سَعِدًا وَسَعِدُوا _ تاکۆتای دیپره که)).

^(۱) ماناوبه لگهی ئهه دیپره: خۆی سه ره رشتی _ واتا مصعبی کۆری زوبیر رهزای خوا له خۆی و باوکی بی_ کوشتاری یاخیانی کرد، به لām دایان به دهسته وه دور و نزیک. به لگه کهی: ((وَقَدْ أَسْلَمَاهُ مُبْعَدٌ)) لیژده دا فعلی اسلم جیناوی ئه لیفی پیوه لکاوه له کاتی کدا فاعله کهی بریتیه له ناوه ئاشکرا که واتا _ مبعَد_، که واتا ئه لیفه که نابیته فاعل.

^(۲) ماناوبه لگهی ئهه دیپره: سه ره نه شتم ده کهن کهس و کارم له سه ره کړینی دار خورما، هه موویان تیکرا. به لگه کهی: ((يَلُومُونَنِي ... أَهْلِي)) لیژده دا فعلی (یلوم) واوی جماعه ی پیوه لکاوه له کاتی کدا فاعله کهی بریتیه له (اهلی)، واتا واوی جماعه که نابیته فاعل.

^(۳) ماناوبه لگهی ئهه دیپره: بینییان کچه جوانه کان مووی سپی ئه دره وشیته وه له پریشم، بۆیه پشتیان تیکردم به پرومه ته گه شاهه کانیا. به لگه کهی: ((رَأَيْنَ الْغَوَانِي)) لیژده دا فعلی ((رَأَيْنَ)) نونی نسوه ی پیوه لکاوه له کاتی کدا فاعله کهی بریتیه له (الغوانی)، واتا نونی نسوه که نابیته فاعل.

مانای وایه هندی جار له دوای ئه وفعلهی که پالندراو (المسند) به بۆ لای ناویکی ئاشکرا نیشانهیهک دی بۆ دووان، یان بۆ کۆ، وه فامرایه وه له ووتهی ((وَقَدْ يُقَالُ)) واتا ((که م جار دهوتری)) که ئه م حاله ته که مه، هه ر وایه. جا دانهر بۆیه فهرمووی ((وَالْفِعْلُ لِلظَّاهِرِ بَفْعَدُ مُسْنَدُ)) بۆ ئه وهی ئاگادارمان کات ئه م جۆره لیکدانه که مه کاتی که فعله که پالدهی بۆ لای ناویک ئاشکرا، به لام ئه گه ر فعله که پالدهی بۆ لای ئه و جیناوهی پێوهی لکاوهِ واتا ئه لیف، و واو، و نونی نسوهِ ودواتر ناوه ئاشکرا که بکه یته مبتدا، یان بیکه یته بری (بدل) ی جیناوه که، ئه وه له م کاته دا که م نیه، ههروه هاخوزانان به م خویندن و بۆچوونه که مه ده لێن خویندنه وهی ((اکلونی البراغیث))^(۱)، وه دانهر بۆ ئه م بۆچوونه له هه ندی له کتیبه کانی دهسته وازهی ((يَتَعَاقِبُونَ فَيْكُم مَلَائِكَةٌ بِاللَّيْلِ وَمَلَائِكَةٌ بِالنَّهَارِ))^(۲)، ی

^(۱) ئه م پرسته یه که به واتای ((کێچ خواردمی)) دیت، کراوه به ناو بۆ بۆچوون و خویندنه وهی هه ندیله عه رب که پێیان وایه فعل ئه گه ر پالندری بۆ لای دووان یان کۆ دروسته ئه وفعله نیشانهی دووانی یان کۆ بجێته سه ری، ئه م بۆچوونه ش پێچهوانه ی بۆچوونی زۆرینه ی ژانایانه.

^(۲) ئه م دهسته وازه یه له بنه رته دا فهرمووه ی پێغه مبه ره ﷺ وه ره به که له ئیمامی بوخاری و مسلم رپوایه تیان کردووه، پوخته ی ماناکه ی: {به روودا دینه لاتان مه لائیکه ته کان به شه و به پوژ...}، {عربی فهرمووده که: يتعاقبون/ فعل مضارع مرفوع، و علامه رفعه ثبوت النون لانه من الأفعال الخمسة. والواو/ علامه الجمع فی لغة، فیکم/ جارو مجرور متعلقان بـ(يتعاقبون). ملائکة/ فاعل مرفوع. باللیل/ جارو مجرور متعلقان بـ(يتعاقبون). و/ حرف عطف. ملائکة/ معطوفة علی ملائکة الاولى. بالنهار/ جارو مجرور متعلقان بـ(يتعاقبون). الشاهد فيه: (يَتَعَاقِبُونَ فَيْكُم...) الاصل عند النحاة ان الفعل إذا اسند الى فاعل ظاهر مثنى او جمع، جرد من علامه التثنيه والجمع، غير ان قوماً من العرب وهم طيئ او ازدشنوءه يلحقون الفعل علامه التثنيه والجمع، فسميت لغتهم (اکلونی البراغیث)) او ((يَتَعَاقِبُونَ فَيْكُم)).

به کارهیناوه جا ((البراغیث)) ده بیته فاعل بۆ فعلی (اکلونی)، وه ((ملائكة)) ده بیته فاعل بۆ فعلی ((يَتَعَاقَبُونَ))، دانه ر پیتی وایه ^(۱).

* * *

* باسی حذف کردنی فعلی فاعله که

۲۲۹- وَيَرْفَعُ الْفَاعِلُ فِعْلًا أَضْمَرًا كَمَثَلِ زَيْدٌ فِي جَوَابِ مَنْ قَرَأَ. ^(۲)

هه رکاتی که به لگه هه بی له سه ر فعل ئه وه دروسته ئه وه فعله حذف کری، و فاعله که ی بمینیته وه، وه کو ئه وه ی پیت بوتری ((مَنْ قَرَأَ))؟، توش له وه لامدا بلیسی ((زَيْدٌ))، تقدیره که شی ((قَرَأَ زَيْدٌ))، هه ندی جاریش پیویست (واجب) هه فعله که حذف کری، وه کو فه رمایشتی خوای گه وره ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ﴾ ^(۳)، لی ره دا ((أَحَدٌ)) فاعله بۆ فعلیکی حذف کراو به واجبی، و تقدیره که ی ((وَإِنْ اسْتَجَارَكَ أَحَدٌ اسْتَجَارَكَ))، هه روه ها هه موو ناویکی مرفوع که وته دوا ی ((إِنْ)) یا ن ((إِذَا)) ی مه رج (الشرطیة) ئه وه مرفوع

^(۱) لی ره دا بویه پیشه وا ابن عقیل وا ده لی چونکه ابن عقیل ئه م بۆچوونه ی لا په سه ند نیه وپیتی وانیه له فه رموده که دا (ملائكة) فاعلی ((يَتَعَاقَبُونَ)) بیته.

^(۲) کورتیه مانای ئه م دپه ی نه لقیه: مرفوع ده کات فاعل فعلیکی نادیار وشاراوه، له نمونه ی ((زَيْدٌ)) له وه لامی ((مَنْ قَرَأَ))، واتا له وه لامی ئه م پرسیاره دا نالین ((قَرَأَ زَيْدٌ))، به لکو فعله که حذف ده که ی ن.

^(۳) ئه م پرسته قورئانیه به شیکه له ئایه تی ژماره (۶) ی، سوره تی (التوبة) کورتیه ماناکه ی {ثُمَّ كَفَّرَ كَيْدُكَ} له هاوبه ش دانه ره کان داوا ی هاوسییه تی وپه نادانی لی کردی... {، إعرابه که ی: / وحسب ما قبلها. / إن حرف شرط جازم مبني على السكون. / أحد فاعل لفعل محذوف يفسره الفعل الذي يليه، والتقدير (وإن استجارك أحد استجارك). / من المشركين جار ومجرور مبني في محل رفع نعت لـ (أحد). / استجار فعل ماضٍ مبني على الفتح، وفاعله ضمير مستتر فيه جوازاً تقديره (هو). / ك/ ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به. / الشاهد فيها: أحد: حيث حذف فعله وجوباً، لأنه واقع بعد (إن) الشرطية.

دهبیئت به فعلیکی حذف کراو به واجبی، نمونه‌ی ئەمه له ((إذا)) دا
 فهرمووده‌ی خوای گه‌وره ((إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ)) ^(١)، لی‌ره‌دا ((السَّمَاءُ)) فاعله
 و مرفوعه بۆ فعلیکی محذوف به واجبی، و تقدیره‌که‌ی ((إِذَا انشَقَّتْ السَّمَاءُ
 انشَقَّتْ))، ئەمه‌ش رای زۆرینه‌ی زانایانه، دواتر قسه‌ش له‌سه‌ر ئەم باب‌ه‌ته‌ دیت
 له‌ باس و باب‌ه‌تی (الاشتغال)، إنشاء الله تعالی.

*** ئەگەر فاعل مۇنث بوو ئەوه فعله‌که (تای تانیثی) پی‌وه‌ده‌لکیت**

٢٣٠- وَتَاءُ تَانِيثٍ تَلَى الْمَاضِي إِذَا كَانَ لِأُنْثَى كـ " أَبَتْ هُنْدُ الْأَدَى " ^(٢).
 ئەگەر پال‌دریفت فعلی ماضی بۆ لای مبینه ئەوه ئەو فعله پی‌وه‌ی ده‌لکیت
 تایه‌کی ساکن بۆ ئەوه‌ی بزان‌ریفت که بکه‌ره‌که مبینه، جا جیاوازی نیه له‌وه‌ی
 مبینه‌که حقیقی بی‌یان مجازی ^(٣)، وه‌کو ((قامت هند))، وه ((طلعت الشمس))،
 به‌لام لکانی تای تانیپ به فعله‌وه دوو حاله‌تی هه‌یه: حاله‌تی
 په‌یوه‌ست (ل‌زوم)، وه حاله‌تی دروستی (جواز)، دواتر باسی دی.

* * *

^(١) نایه‌تی ژماره (١-ی)، سوره‌تی (الانشقاق)، کورت‌ه‌ی مانا‌که‌ی {کاتیک که ئاسمان له‌ت بوو}،
 ع‌رابه‌که‌ی: إذا/ظرف لما یستقبل من الزمان تضمن معنى الشرط. السماء/فاعل لفعل محذوف
 وجوباً یفسره الفعل الذي يليه، والتقدير (إذا انشقت السماء انشقت). انشقت/فعل ماضٍ مبني
 على الفتح، والتاء/تاء التانیث الساكنة لامحل لها من الاعراب، وفاعله ضمیر مستتر تقدیره هی.
 الشاهد فیها: إذا السماء: السماء مرفوع بفعل محذوف وجوباً، وکل اسم وقع بعد (إذا) او ((إن))
 الشرطیة فإنه مرفوع بفعل محذوف وجوباً.

^(٢) پوخته‌ی مانای ئەم دێره‌ی نه‌لفیه: ئەلکیت (تای تانیث) به فعلی ماضی وه کاتیک فاعله‌که
 می (مۇنث) بیئت، وه‌کو ((أَبَتْ هُنْدُ الْأَدَى)) واتا: هند زینگری ده‌کات له‌وه‌ی ئازار دریفت.

^(٣) مه‌به‌ست له مۇنثی حقیقی ئەوه‌یه که بک‌ریت نی‌رومی لیک جیا بک‌ریته‌وه، به‌هۆی
 ره‌گه‌زه‌وه یان به‌هۆی حه‌رقی تای خه‌روه، به‌لام مۇنثی مجازی به هۆی مانا و بیستنه‌وه
 له عه‌ره‌ب (السماع) جیا ده‌ک‌ریته‌وه.

۲۳۱- وَإِنَّمَا تَلَزَمُ فِعْلَ مُضْمَرٍ مُّصْلٍ أَوْ مُفْهِمٍ ذَاتَ حِرٍ.^(۱)

لکاندنی (تای تانیث) په یوهسته به فعلی ماضی له دوو کاتدا:

یه که میان: کاتیک فعله که پالدری بۆ لای جیناویکی لکاو بو می، له م کاته دا جیاوازی نیه له نیوان مۇنثی حقیقی و مجازی، که و ابوو ده لیتیت ((هند قامت، الشمس طلعت))، لیږه دا دروست نیه بللی ((قام)) و ((طلع))، به لام نه گهر جیناوه که سهر به خو بوو نه وه تای تانیث نالکی به فعله که وه، وه کو ((هند ما قام إلا هی)).

دووه م: نه گهر فاعله که ناویکی ئاشکرا (ظاهر) بوو بۆ مۇنثی حقیقی، وه کو ((قامت هند))، جا نه مه بوو مه به ست له ووته ی دانهر ((مفهم ذات حیر))، وه نه صلی ووشه ی حیر ((حرج))^(۲) بووه و حه رفی کو تای لی حذف کراوه.

وه فامرایه وه له قسه ی دانهر که تای تانیث بۆ جگه له م دوو شوینه په یوه ست نیه، که و اتا نه گهر ناوه که ئاشکرا بوو بۆ مۇنثی مجازی نه وه ده توانی تای تانیث نه لکینی به فعله که وه، ده لیتیت ((طلع الشمس، و طلعت الشمس))، هه روه ها نه گهر ناوه که (جمع) بوو، دواتر به تفصیل باس ده کری.

* * *

^(۱) پوخته ی مانای نهم دپړه ی نه لقیه: لکاندنی (تای تانیث) په یوهسته بۆ نه و فعله ی

پالدرابیت بۆ لای جیناوی لکاو، وه بۆ نه و فعله ی فاعله که ی مۇنثی حقیقی بیت.

^(۲) ووشه ی حرج له زمانی عه ره بیدا و اتا: داوینی نافره ت.

۲۳۲- وَقَدْ يُبِيحُ الْفَصْلُ تَرَكَ النَّاءِ فِي نَحْوِ أَتَى الْقَاضِي بِنْتُ الْوَاقِفِ^(۱)
 ئەگەر بەین کرا لە نێوان فعل و فاعلی مبینە ی حقیقی بە جگە لە (إِلَّا)، ئەو
 دەتوانی تایی تانیث بەلکینی بە فعلە کە و دەشتوانی حذف ی کەیت، وە
 باشتەر وایە پیوێ بەلکی، دەلییت ((أَتَى الْقَاضِي بِنْتُ الْوَاقِفِ))، وە باشتەر وایە
 بلیی ((أَتَتْ))، وە وەکو ((قَامَ الْيَوْمَ هُنْدٌ)) وە باشتەر وایە بلیی ((قَامَتْ)).

* * *

۲۳۳- وَالْحَذَفُ مَعَ فَصْلٍ بِإِلَّا فَضْلًا كَ " مَا زَكَ إِلَّا فَتَاةُ ابْنِ الْعَلَا " .^(۲)
 ئەگەر بەین خرایە نێوان فعل و فاعلە مۆنثە کە ی بە (إِلَّا) ئەو دەروست نیە
 لکاندنێ تا^(۳) لای زۆربە ی زانایان، کە وابوو دەلییت ((مَا قَامَ إِلَّا هُنْدٌ ، مَا طَلَعَ
 إِلَّا الشَّمْسُ))، وە دروست نیە ((مَا قَامَتْ إِلَّا هُنْدٌ))، وە ((مَا طَلَعَتْ إِلَّا
 الشَّمْسُ))، بەلام لە شعردا هاتوو، وەکو ووتە ی:
 ش ۱۴۵/ وما بَقِيَتْ إِلَّا الضُّلُوعُ الْجَرَّاشِعُ .^(۴)

^(۱) پوختە ی مانای ئەم دێرە نە لایە: دروستە و پەرە وایە تایی تانیث نەلکینی بە فعلە کە وە
 ئەگەر فعلە کە بەین (فصل) کرابوو لە گەل فاعلە کە دا، وەکو نمونە ی ((أَتَى الْقَاضِي بِنْتُ
 الْوَاقِفِ)) واتا: چوو بۆ لای دادوهر کچی وەقف کارە کە واقف دوو واتای هەیه: ۱-
 واتا: وەستاو. ۲- ئەو کە سە ی شتیک وەقف دەکات و دەیکاتە خێر.
^(۲) پوختە ی مانای ئەم دێرە نە لایە: نە لکاندنێ تایی تانیث بە فعلە کە لە کاتی کدا بەین
 خڕیتە نێوان فعل و فاعلە کە ی بە (إِلَّا) چاکترە، وەکو نمونە ی ((مَا زَكَ إِلَّا فَتَاةُ ابْنِ
 الْعَلَا)) واتا: پاک نەبوته وە جگە لە کچە کە ی کوپی عەلا.
^(۳) واتا: لکاندنێ تایی تانیث بە فعلە کە وە.

^(۴) مانا وە لگە ی ئەم نێو دێرە: نە ما وەتە وە لە ووشتەرە کەم جگە لە پەراسووی ئاووساو.
 بە لگە کە ی: فعلی (بَقِيَتْ) تایی تانیثی پیوێ لکاوه لە کاتی کدا بەین کرا وەتە نێوانی لە گەل
 فاعلە کە بە (إِلَّا)، ئەمەش لای زۆربە ی زانایان دروست نیە مەگەر لە شعردا.

جا قسه‌ی دانەر ((که‌فه‌رمووی نه لکاندن وحذف کردن چاکتره)) وای
لیده‌فامریته‌وه که لکاندنیش دروست بیٚت، به‌لام وانیه، چونکه ئەگەر
مه‌به‌ستی ئەوه بیٚت که نه لکاندن چاکتره به‌و پییه‌ی هاتوو له
هۆنراوه‌وپه‌خشان (النظم والنثر)، به‌لام لکاندن تهنه‌ا له شعردا هاتوو، ئەوه
راست و ته‌واوه، به‌لام ئەگەر مه‌به‌ستی ئەوه بیٚت نه لکاندن زۆرتره له لکاندن ئەوه
راست و ته‌واو و نیه، چونکه لکاندن زۆر که‌مه.

* * *

۲۳۴- وَالْحَذْفُ قَدْ يَأْتِي بِلاَ فَصْلٍ وَمَعَ ضَمِيرٍ ذِي الْمَجَازِ فِي شِعْرِ وَقَعَ.^(۱)
که‌م جار حذف ده‌کریت تای تانیٚت له‌وفعله‌ی پالدراره بۆ لای مؤنثی حقیقی به‌بی
به‌ین له نیوان فعل و فاعله‌که، ئەمه‌ش زۆر که‌مه، پێشه‌وا سیبویه گێراویتیوه ((قالَ
فلانة)) هه‌روه‌ها حذف ده‌کریت (تا) له کاتی‌که‌دا فعله‌که پالدرابی بۆ لای جیناویکی
مؤنثی مجازی، ئەمه‌ش تاییه‌ته به شعر، وه‌کو ووته‌ی:
ش ۱۴۶ / فَلَا مُرَّةٌ وَدَقَّتْ وَدَقَّهَا وَلَا أَرْضَ أَبْقَلَ إِنْقَالَهَا.^(۲)

* * *

۲۳۵- وَالنَّاءُ مَعَ جَمْعِ سَوَى السَّالِمِ مِنْ . مَذْكُرَ كَالنَّاءِ مَعَ إِخْدَى اللَّيْنِ
۲۳۶- وَالْحَذْفُ فِي نِعَمِ الْفَتَاةِ اسْتَحْسَنُوا لِأَنَّ قَصْدَ الْجِنْسِ فِيهِ بَيْنٌ.^(۳)

^(۱) پوخته‌ی مانای نهم دێرەس ئەلفیه: نه لکاندن تای تانیٚت به فعله‌وه به‌بی به‌ین کردنی
فعل و فاعله‌که‌ی له‌کاتی‌که‌دا فاعله‌که‌ش مؤنث بیٚت به‌که‌می هاتوو، هه‌روه‌ها کاتی‌که‌ش
فعله‌که پالدریت بۆ لای جیناوی مؤنثی مجازی له شعردا.

^(۲) مانا به‌لگه‌ی ئەم دێرە: هیچ هه‌وریک بارانی نه‌بارانیوه وه‌کو بارانی ئەو، وه هیچ
زه‌وییه‌که نه‌پروواندوو وه‌کو پرواندنی ئەو. به‌لگه‌که‌ی ((وَلَا أَرْضَ أَبْقَلَ)) فعلی ابقل
پالدراره بۆ لای جیناویکی نادیارو تای تانیٚتی پێوه نه‌لکاوه.

^(۳) پوخته‌ی مانای ئەم دوو دێرە‌ی ئەلفیه: ۲۳۵- حوکمی (تا) له‌گه‌ل کۆ (جمع) جگه له
جمعی مذکری سالم وه‌کو حوکمی (تا) وایه‌له‌گه‌ل مفردی لَیْنْ که ((لَیْنَةٌ))، واته‌ ده‌توانی-

ههركاتيك پالڌرا فعل بۆ لای ناویکی کۆ(جمع)،ئەووە ئەر جمعه:یان جمعی
 مذکری سالمه،یان نا،جا ئەگەر جمعی مذکری سالم بۆ ئەووە دروست نیه
 تایی تانیث بلکیت به فعله کهو،که وابوو دهلیی((قام الزیدون))،وه دروست
 نیه بلیی((قامت))،به لام ئەگەر جمعی مذکری سالم نه بوو بهووی که جمعی
 تکسیر بۆ بۆ نیژ وهکو(الرجال))،یان بۆ می وهکو((هنود))،یان جمعی
 مؤنثی سالم بۆ وهکو((الهندات))_ئەووە دهتوانی تایی پیوه بلکینی
 ودهشتوانی پیوهی نه لکینی،که وابوو دهلیی((قام الرجال وقامت الرجال
 وقام الهنود وقامت الهنود وقام الهندات وقامت الهندات))،کاتیک تایی پیوه
 بۆ ئەووە به((جماعه))لیک دهدریتهوه،وه کاتیک تایی پیوه نه بۆ ئەووە
 به((جمع))لیکدهدریتهوه.

ههروهها ئاماژهی کردبه ووتهی((كَالْتَاءِ مَعِ إِحْدَى اللَّيْنِ))بۆ ئەووەی که
 لکاندنێ تا له گهڵ جمعی تکسیروجمعی مؤنثدا وهکو لکاندنێ تا وایه له گهڵ
 ناوی مؤنثی ئاشکرا(ظاهر)ی مجازی وهکو ناوی((لَبْنَة))^(۱)،جا ههروهه
 چۆن دهلیی((كُسِرَتِ اللَّبْنَةُ، وَكُسِرَ اللَّبْنَةُ)) دهلیی((قام الرجال وقامت
 الرجال))،ههروهها بۆ ههموو ئەر نموونانهی تر که باسکران.

ههروهها ئاماژهی کرد به ووتهی((وَالْحَذْفُ فِي نِعَمِ الْفَتَاةِ))تا کۆتایی
 دپهره که،بۆ ئەووەی که دروسته له فعلی((نعم))وهاوشیوهکانی^(۲) _کاتی
 فاعله کهی مؤنث بیت_تایی پیوه بلکینی وپیوهی نه لکی،هههرچهنده فاعله که

-تایی پیوه کهیت ودهتوانی حذف ی کهیت. ۲۳۶-ههروهها حذف کردنی تا له
 وینهی((نِعَمَ الْفَتَاةِ)) به جوان دانراوه،چونکه لیژدها مه بهست په گهز(جنس)ه
 ومه بهست که سیکی دیاری کراو نیه.

^(۱) وشه ی((لَبْنَة))واتا:خشت،جا ئەم وشه یه مؤنثی مجازییه چونکه نیرومی نیه.

^(۲) واتا:افعالی مدح و ذم که بریتین له {نِعَمَ وَحَبْذاً بۆ مدح، وه بئسَ وَلاَحْبْذاً بۆ ذم}.

حقیقیش بی، که وابوو دهلیی ((نِعْمَ الْمَرَاةُ هُنْدُ ، وَنِعْمَتِ الْمَرَاةُ هُنْدُ))، جا ئەمە بۆیە دروستە چونکە فاعله که مه بهست پێی له خوگرتن و گشتگیری هه موو ره گهزه (استغراق الجنس)، بۆیه حوکه که ی وه کو جمعی تکسیر وایه له پرووی لکاندن و نه لکاندن (تا)، چونکه له جمعی تکسیر ده چێ له وهی که مه بهست پێی یه که کهس نیه به لکو مه بهست پێی چه ندکه سیکه، وه مه بهست له و تهی ((استخسنا)) ئەوهیه که نه لکاندن تا لیرو هه واشیوه کانی^(۱) جوان و دروسته، به لام لکاندن تا جواتره.

* * *

* بنه رەت (أصل) له فاعلدا ئەوهیه راسته وخۆ له دواى فعله وه بی

۲۲۷- وَالْأَصْلُ فِي الْفَاعِلِ أَنْ يَنْصِلَ وَالْأَصْلُ فِي الْمَفْعُولِ أَنْ يَنْقَصِلَ

۲۲۸- وَقَدْ يُجَاءُ بِخِلَافِ الْأَصْلِ وَقَدْ يَجِي الْمَفْعُولُ قَبْلَ الْفِعْلِ^(۲)

ئەصل و بنه رەت له فاعلدا ئەوهیه راسته وخۆ له دواى فعله که یه وه بی وهیچ شتیک نه که ویتته نیوانیان، چونکه فاعل وه کو به شیک له فعله که یه، بۆیه کو تایی فعل زه نه دار (ساکن) ده کری بۆ فاعل کاتییک فاعله که جیناوی لکاوبی بۆ که سێ یه که م ((متکلم)) بی، یان بۆ که سێ دووهم ((مخاطب)) بی، وه کو ((ضربت ، وضربت))، جابۆیه کو تایی فعل زه نه دار (ساکن) کراوه لیرو دا چونکه پێیان جوان نه بووه و ناشیرینه چوار هه رفی بزواو (متحرك) به دواى

(۱) و اتا: له فعلی نِعْمَ و هاشیوه کانی.

(۲) پوختهی مانای نهم دوو دپرسی نه لقیه: ۲۲۷- بنه رەت له فاعل ئەوهیه راسته وخۆ به دواى فعله که یه بی، وه بنه رەت له مفعول ئەوهیه راسته وخۆ به دواى فعله که یه نایات. ۲۲۸- وه هندی جار به پێچهوانه وهی نهم بنه رەته وه دیت و اتا مفعول پێش فاعل ده که وێ، وه هندی جار پێش مفعول پێش فعله که ی ده که ویت.

یه کدا بی، ئەم یاسایەش^(۱) له ئەصلدا بۆ کاتی که له یهك وشه دا بیئت، که واته ئەمه به لگهیه له سهڕ ئەوهی که فعل و فاعله که وهکو یهك وشه وان. ههروهها ئەصل له مفعولدا ئەوهیه راسته وخۆ له دواى فعله وه نهیات: به لکو بکه ویتە دواى فاعله وه، وه دروسته مفعول پیش فاعل که ویت ئەگەر خالی بیئت له وهی که له مه و دوا باسی دهکات، که واتا ده لئى ((ضرب زيدا عمرو))، ئەمه بوو مه بهست له ووتهی ((وَقَدْ يُجَاءُ بِخِلَافِ الْأَصْلِ)). ههروهها ئاماژهی کرد به ووتهی ((وَقَدْ يَجِي الْمَفْعُولُ قَبْلَ الْفِعْلِ)) بۆ ئەوهی که مفعول هه ندی جار پیش فعل ده که ویت، ئەمهش دوو جوړه: یه که میان: پیویست (واجب) به پیش که وتنی، ئەمهش کاتی که مفعوله که اسمی شرط^(۲) بیئت، وهکو ((أَيَّاءُ تُضْرَبُ أَضْرَبُ))، یان اسمی استفهام بیئت، وهکو ((أَيَّ رَجُلٍ ضَرَبْتَ؟))، یان جیناوی سه ره به خۆ ((ضمیر منفصل)) بیئت ئەگەر پیش نه که وی ده بیته لکا، وهکو ((إِيَّاكَ نَعْبُدُ))، لیږده ئەگەر مفعوله که^(۳) دوا که ویت ده بیئت بیته جیناوی لکا، ده بیئت بو تری ((نَعْبُدُكَ))، بویه پیویسته پیش که ویت، به پیچه وانهی ((الدرهمُ إِيَّاهُ اعطيتُكَ)) لیږده پیویست نیه پیش که وتنی ((إِيَّاهُ)) چونکه ئەگەر دوا که ویت ئەوه دروسته سه ره به خۆ بیئت و دروستیشه لکا و بیئت، بهو شیوهی باسکرا له بابتهی جینا وه کان ((المضمرات))^(۴)، ووتمان ده توانی بلئى ((الدرهم

^(۱) واتا: ئەوهی چوار حەرفی بزواو (متحرك) نابیت به دواى یه کدا بی.

^(۲) واتا ئەو ناوانه ی که بۆ مه رج به کار دین، که ئەمانه ن { مَنْ، مَا، مَهْمَا، اَيُّ، اَيْنَ، اَنَّى، حَيْثُمَا، مَتَى، اِذَا، كَيْفَمَا } جا ئەم ناوانه هه موویان مبنین، جگه له ((ای)).

^(۳) واتا: إِيَّاكَ.

^(۴) له شهرح و پاڤه ی دیڤی ژماره ((۶۴ و ۶۵)) یی ئەلفیه دا باسمان کرد.

اعطیتکه ، واعطیتک (یاہ)) . دووهمیان:ئەوێه که دروسته پیشکهوێت
ودروستیشە پیشنهکهوێت،وہکو

((ضربَ زيدَ عمراً)) وەدەتوانی بلیی((عمرأ ضربَ زيدَ))

* * *

*باسی ئەو شوێنە ی که دروست نیە مفعول پیشکهوێت..

۲۳۹- وَأَخِرَ الْمَفْعُولُ إِنْ لَبَسَ حُذِرَ أَوْ أَضْمَرَ الْفَاعِلُ غَيْرَ مُخَصَّرٍ.^(۱)

پیویسته پیشخستنی فاعل به سەر مفعول دا کاتی که ترسی لی تیک چون
هەبوو لەگەڵ یەکتەردا، وەك ئەو ی عەرابیان نادیار بوو، وەهیچ بەلگە یەك نەبوو
بۆ پوون کردنەو ی فاعل لە مفعول، وەکو((ضربَ موسى عيسى)) لیڕەدا
پیویستە ((موسی)) فاعل بیئت و((عیسی)) مفعول بیئت، ئەمەش بۆچوونی
زۆرینە ی زانیانە، بەلام هەندی لە زانیان لەم کاتەشدا بە دروستی دەزانن
پیشکهوتنی مفعول، بەلگەشیان ئەوێه که عەرەب مەبەستیان هەیه لە لیبتیک
چوون هەروەکو چۆن مەبەستیان هەیه لە پوونکردنەو.^(۲)

بەلام لە کاتی کدا بەلگە هەبوو لەسەر جیاکردنەو ی فاعلە که لە مفعولە که
ئەو دروستە پیشخستنی مفعولە که وداخستنی، که وابوو دەلیی((اکلَ
موسی الكُمَثْرَى، اكلَ الكُمَثْرَى موسى))^(۳)، ئەمەبوو مانای ووتە ی((وَأَخِرَ
الْمَفْعُولُ إِنْ لَبَسَ حُذِرَ)).

(۱) پوختەس مانای نەم دێپەس ئەلفیە:دوا بخە مفعول کاتی که ترسی لی تیک چون
هەبوو، هەروەها ئەگەر فاعل جیناو بوو وەحصر نەکرا بوو. دواتر باسی حصر دەکەین
إنشاءالله.

(۲) ئەم بۆچوونە لاوازه، چونکه ئەصل لە قسەدا ئەوێه پوون وئاشکرا بیئت.

(۳) ووشە ی((الکُمَثْرَى)) واتا: هەرمی، لە ئەحمە دیدا دەلی: (عُرموط وکُمَثْرَى) هەرمی
(فرس) ئەسپە چ نیڕ چ می.

ههروهها واتای ووتهی ((أَوْ أَضْمَرَ الْفَاعِلُ غَيْرَ مُنْحَصِرٍ)) ئه وهیه که پیویسته پیشکه وتنی فاعل و دواکه وتنی مفعول ئه گهر فاعله که جیناویکی حصر^(١) کراو نه بوو، وهکو ((ضربتُ زیداً))، به لام ئه گهر جیناوه که حصرکراو بوو ئه وه پیویسته دواکه ویت و مفعوله که پیشکه ویت، وهکو ((ما ضربَ زیداً الاّ انا)).

* * *

٢٤٠- وَمَا يِلَّا أَوْ يَأْتِمَا انْحَصَرَ أَخَرُ وَقَدْ يَسْنِقُ إِنْ قَصَدَ ظَهَرَ.^(٢)

دانهر ده فهرموی: ئه گهر فاعل یان مفعول حصر کریت به ((إِلَّا)) یان ((إِنَّمَا))^(٣)، ئه وه پیویسته دوا که ویت، وه هه ندی جاریش فاعل یان مفعولی حصرکراو پیش حصر نه کراو ده که ویت، ئه گهر حصرکراو دیارو ئاشکرا بی، ئه مهش کاتیك حصره که به ((إِلَّا)) بیت، به لام ئه گهر حصره که به ((إِنَّمَا)) بیت ئه وه دروست نیه حصرکراو پیش که ویت، چونکه حصر به ((إِنَّمَا)) کاتیك ده رده که ویت دواکه وتبیت، به پیچه وانه ی حصرکراو به ((إِلَّا)) که ده ناسریت وه به وهی که له دوا ی ((إِلَّا)) وه دیت، که واتا پیش که ویت یان نا ده ناسریت وه.

^(١) مه به ست له حصر: کورت هه له بنانی حوکه که یه لهو شته دا ولادانیتی له غهیری خوی.

^(٢) پوخته ی مانای نه م دپرس نه لقیه: ئه وه ی به هو ی ((إِلَّا)) یان ((إِنَّمَا)) وه حصر کرابیت جا حصرکراوه که فاعل بیت یان مفعول بیت ئه وه پیویسته دواکه ویت، وه هه ندی جار پیش ده که ویت ئه گهر مانا وه به ست که پوون و دیار بیت.

^(٣) له زمانی عه ره بیدا حصر کردن به پینج شت ده کریت: ١- إِلَّا که نفی له پیشیوه هه بی، ٢- إِنَّمَا، ٣- عطف کردن به حرفی ((ولا وبل))، ٤- پیش خستنی معمول، ٥- پیناسه کردن (التعریف) ی هه ردو به شه که ی پرسته. {، دیاره به زوری ((إِلَّا)) و ((إِنَّمَا)) به کار دیت.

جا نموونه‌ی فاعلی حصرکراو به ((ئما)) ووتهت ((ئما ضربَ عمرأَ زیدَ))^(۱)، وه نموونه‌ی مفعولی حصرکراو به ((ئما)) ((إنما ضربَ زیدَ عمرأَ))^(۲)، وه نموونه‌ی فاعلی حصرکراو به ((الآ)) ((ما ضربَ عمرأَ إلا زیدَ))، وه نموونه‌ی مفعولی حصرکراو به ((الآ)) ((ما ضربَ زیدَ إلا عمرأَ))، مهروه‌ها نموونه‌ی پیشکه‌وتنی فاعلی حصرکراو به ((الآ)) ووتهت ((ما ضربَ إلا عمرو زیدأَ))، وه وه‌کو ووته‌ی:

ش ۱۴۷/ قَلَمَ يَذِرُ إِلَّا اللَّهُ مَا هَيَّجَتْ لَنَا عَشِيَّةَ آتَاءُ الدِّيَارِ وَشَأْمُهَا.^(۳)
 وه نموونه‌ی پیشکه‌وتنی مفعولی حصرکراو به ((الآ)) ((ما ضربَ إلا عمرأَ زیدَ))، وه وه‌کو ووته‌ی:

ش ۱۴۸/ تَرَوْدَتْ مِنْ لَيْلَى بِتَكْلِيمِ سَاعَةٍ فَمَا زَادَ إِلَّا ضِعْفَ مَا بِي كَلَامُهَا.^(۴)
 ئەمه بوو ماناو واتای قسه‌ی دانەر، جا بزانه که حصرکراو به ((ئما)) هیچ راجیای نیه له‌دروستی پیش که‌وتنی، به‌لام حصرکراو به ((الآ))، سی بو‌چوون و‌پای تیدایه:

یه‌که‌میان: - که بو‌چوونی زۆرینه‌ی به‌صریکان، وپیش‌ه‌وا فه‌پ‌راو (ابن الانباری) هـ ده‌لێن حصرکراو به ((الآ)) به‌ده‌ر نیه له‌وه‌ی که فاعله‌ یان

(۱) واتا: تهنه‌ا زید له‌ عه‌مری داوه‌.

(۲) واتا: زید تهنه‌ا له‌ عه‌مری داوه‌.

(۳) ماناوبه‌لگه‌ی ئەم دێره‌: تهنه‌ا خوا ده‌زانێ چه‌ندی که‌یف خۆش بووین، ئەو ئێواره‌ی که‌ برده‌مانه‌ سه‌ر له‌ نزیک شوینه‌وار و نیشانه‌کانی مالی خۆشه‌ویست. به‌لگه‌که‌ی ((قَلَمَ يَذِرُ إِلَّا اللَّهُ...)) لێره‌دا فاعلی حصرکراو به‌ ((الآ)) سی پیش خستوه‌ به‌سه‌ر مفعوله‌که‌دا.

(۴) ماناوبه‌لگه‌ی ئەم دێره‌ش: تێربووم له‌ لیلی به‌ قسه‌کردنی ساعاتیک، به‌لام قسه‌کردنه‌که‌ی تهنه‌ا لاوازییه‌که‌می زیاده‌کرد. به‌لگه‌که‌ی: ((فَمَا زَادَ إِلَّا ضِعْفَ مَا بِي كَلَامُهَا))، مفعولی حصرکراو پیش که‌وتوه‌.

مفعوله، جا ئه گهر فاعل بیئت ئه وه دروست نیه پیشکه ویئت، که وابوو دروست نیه بلئی ((ما ضربَ إلّا زیدَ عمراً))، وه ووتهی شاعریش: (فَلَمْ يَذَرِ إِلَّا اللَّهَ مَا هَيَّجَتْ لَنَا)^(۱)، تاویل وپراشه ده کریت به وهی که ((ما هَيَّجَتْ)) مفعوله^(۲) بۆ فعلیکی محذوف، و تقدیره کهی ((دَرَى ما هَيَّجَتْ))، که واتا فاعلی حصرکراو پیش مفعوله که نه که وتوو، چونکه ((ما هَيَّجَتْ)) نه بۆته مفعول بۆ ئه و فعله ی باسکراوه، به لām ئه گهر حصرکراو به ((إلّا)) مفعول بیئت ئه وه دروسته پیشکه ویئت، وه کو ((ما ضربَ إلّا عمراً زیدَ)).

دووه م: _ که بۆچوونی پیشه واکساییه _ که پیی وایه حصرکراو به ((إلّا)) دروسته پیشکه ویئت فاعل بیئت یان مفعول بیئت. سییه م: _ که بۆچوونی هه ندی له به صریکانه، وپای هه لبرژیاوی هه ر یه که له پیشه واک جزولی وشه له وینه _ که پییان وای حصرکراو به ((إلّا)) دروست نیه پیشکه ویئت فاعل بیئت یان مفعول بیئت.

* * *

۲۴۱- وَشَاعَ نَحْوُ ((خَافَ رَبَّهُ عُمَرُ)) وَشَدَّ نَحْوُ ((زَانَ نَوْرُهُ الشَّجَرُ)).^(۳)

واتا: زۆره له زمانی عهره بیدا پیشکه وتنی مفعولیک که له خوی گرتبی جیناویک که ده گهریته وه بۆ فاعلیک که دوا که وتوو، نه مه ش وه کو ((خَافَ

^(۱) له شاهی ژماره ۱۴۷ ئاماژه کان پیکرد.

^(۲) دیاره ((ما)) موصولیه وه محلی نصبدا مفعوله، إعرابی تهواوی دپره که له کتیه به که دا کراوه.

^(۳) کورتیه مانای نه م دپهری تهلفیه: زۆره له زمانی عهره بیدا وینه ی پرستی ((خَافَ رَبَّهُ عُمَرُ)) واتا: پیشکه وتنی مفعولیک که جیناویکی پیوه لکا بیئت و بگهریته وه بۆ فاعل، به لām زۆرکه مه هاو شیوه ی پرستی ((زَانَ نَوْرُهُ الشَّجَرُ)) واتا: لکاندن جیناویک به فاعله وه که ده گهریته وه بۆ مفعوله که.

رَبَّهْ عُمَنْ))، لیږده دا ((رَبَّهْ)) مفعوله، وله خوئی گرتووه جیناویك دهگه پښته وه بۆ ((عُمَنْ)) كه فاعله، جا ئەمه بۆیه دروسته_ هه‌رچه‌نده گه‌پارانه‌وه‌ی جیناوی تیدایه بۆ دواى خوئی له لفظ دا^(۱)، له‌به‌ر

ئه‌وه‌ی فاعل له‌ بنه‌په‌رتدا له‌پیش‌ه‌وه‌ی مفعوله، كه‌واتا له‌ په‌له‌دا له‌ پیش‌ه‌وه‌یه هه‌رچه‌نده له‌ لفظدا له‌ دواوه‌یه.

جا ئەگه‌ر مفعوله‌كه‌ له‌ خوئی گرتبوو جیناویك كه‌ ده‌گه‌پارایه‌وه‌ بۆ ناویكى لكاو به‌ فاعله‌وه‌، ئایا له‌م كاته‌دا دروسته‌ مفعول پیش فاعل كه‌وێت؟ له‌مه‌دا راجیای هه‌یه، ئەمه‌ش وه‌كو ((ضَرْبَ غَلامَها جَارُ هَندِ))^(۲)، جائه‌وانه‌ی به‌دروستی ده‌زانن_ ئەمیش راسته‌_ به‌لگه‌یان ئەوه‌یه ده‌لێن مادام جیناوه‌كه‌ ده‌گه‌پښته‌وه‌ بۆ ناویكى لكاو به‌ شتیكه‌وه‌ كه‌ په‌له‌كه‌ی له‌پیش‌ه‌وه‌یه وه‌كو ئەوه‌ وایه‌ بگه‌پښته‌وه‌ بۆ شته‌كه‌ خوئی، چونكه‌ لكاو به‌وشته‌ی په‌له‌كه‌ی له‌پیش‌ه‌ وه‌كو خوئی وایه‌.

وه‌ ووته‌ی دانهر ((وَشَدَّ تا كو‌تای دیږه‌كه‌)) واتا شاذوكه‌مه‌ گه‌پارانه‌وه‌ی جیناوی لكاو به‌ فاعلی پیش‌ه‌كه‌وتوو بۆ مفعولی دوا كه‌وتوو، ئەمه‌ش وه‌كو ((زَانَ نَوْرَهْ الشَّجَرِ))^(۳) لیږده‌دا جیناوی (ها) ی لكاو به‌ ((نَوْرَهْ))_ كه‌ فاعله‌_ ده‌گه‌پښته‌وه‌ بۆ ((الشَّجَرِ)) كه‌ مفعوله، جا ئەمه‌ بۆیه شاذه‌ چونكه‌ گه‌پارانه‌وه‌ی جیناوی تیدایه‌ بۆ شتیك كه‌ له‌ دواوه‌یه له‌ په‌له‌ولفظدا، له‌به‌ر ئەوه‌ی ((الشَّجَرِ)) مفعوله، وله‌ لفظدا له‌ دواوه‌یه، وه‌ له‌ بنه‌په‌رتدا مفعول ده‌بی‌ت راسته‌وخۆ له‌ دواى فعله‌وه‌ نه‌یات به‌لكو فاعل بكه‌وێته‌ نێوانیان، هه‌روه‌ها له‌ په‌له‌ (رُتَبَهْ) شدا له‌ دواوه‌یه، جا ئەم بابته‌ لای زۆرینه‌ی نه‌وزانان دروست نیه‌، وه‌ئەگه‌ر شتیکی وا هاتبێ له‌ زمانى عه‌ره‌بی‌دا تاوێلی

^(۱) پیشتر له‌ شهرح وپاڤه‌ی دیڤری ژماره‌ (۱۳۳) ی ئەلفیه‌ باس‌مان کرد كه‌ جیناو ده‌بی‌ت بگه‌پښته‌وه‌ بۆ ناوی پیش‌ه‌ خوئی.

^(۲) واتا: دراوسێكه‌ی مالى هند له‌ مندا‌له‌كه‌ی هندی داوه‌.

^(۳) واتا: جوانه‌ گولی سپی دره‌خته‌كه‌، ووشه‌ی ((نَوْرَ)) واتا: گولی سپی.

دهكەن، به لām لای هەر یەك له پێشهوا (ابوعبدالله الطوال) له كوفێكان، و (ابو الفتح بن جنى) دروسته، ودانه ریش هاو پرایانه، نموونه ی ئه وه ی كه هاتوو له عه ره به وه ووته ی:
ش ۱۴۹ / لَمَّا رَأَى طَالِبُوهُ مُصْنَعًا دَعَرُوا وَكَادَ لَوْ سَاعَدَ الْمَقْدُورُ يَنْتَصِرُ.^(۱)
وه وهكو ووته ی:

ش ۱۵۰ / كَسَا حِلْمُهُ ذَا الْحِلْمِ أَثْوَابَ سُودٍ وَرَقَى نَدَاهُ ذَا النَّدَى فِي ذُرَى الْمَجْدِ.^(۲)
ههروه ها وهكو ووته ی:

ش ۱۵۱ / وَلَوْ أَنَّ مَجْدًا أَخْلَدَ الدَّهْرَ وَاحِدًا مِنْ النَّاسِ أَبْقَى مَجْدُهُ الدَّهْرَ مُطْعَمًا.^(۳)
وه وهكو ووته ی:

ش ۱۵۲ / جَزَى رَبُّهُ عَنِّي عَدِيٌّ بَنَ حَاتِمٍ جَزَاءَ الْكِلَابِ الْعَاوِيَاتِ وَقَدْ فَعَلَ.^(۴)

(۱) ماناو به لگه ی ئه م دێره: کاتی که دوژمنانی مُصعبی کوپی زوبه یر په زای خویان لی بی_مصعبیان بینی ترسان، وه نزیک بوو گهر یارمه تی ده ری هه بویه سه رکه ویت. به لگه که ی ((رأى طَالِبُوهُ مُصْنَعًا)) لێره دا فاعل جیناویکی پیوه لکاوه ده گه پێته وه بۆ مفعول له کاتی که دا مفعوله که له دواوه یه له پله ولفظدا، ئه مه ش لای هه ندی زانا دروسته وه کو باس مان کرد.

(۲) ماناو به لگه ی ئه م دێره ش: پۆشی هیذیی وله سه رخۆی به خاوه نه که ی پۆشاک ی گه وره ی وشکویی، وه به رزی کرده وه سه خاوه تی وپیاوه تی خاوه نه که ی به چله پۆیه ی گه وره یی. به لگه که ی ((كَسَا حِلْمُهُ ذَا الْحِلْمِ)) وه ورَقَى نَدَاهُ ذَا النَّدَى))، له هه ردو و پرسته که دا فاعل جیناویکی پیوه لکاوه ده گه پێته وه بۆ مفعول له کاتی که دا مفعوله که له دواوه یه له پله ولفظدا، ئه مه ش لای هه ندی له زانایان دروسته وه کو باس مان کرد.

(۳) ماناو به لگه ی ئه م دێره: ئه گه ر پیاوه تی وچاکه کردن که سیکی به یلایه ته وه له ژياندا ئه وه مُطعمی کوپی عدی ده بوو، و اتا که س نه مر نیه هه رچه نه ده چاکه کار بیست له گه ل خه لکی دا. به لگه که ی ((أَبْقَى مَجْدُهُ الدَّهْرَ مُطْعَمًا)) لێره دا فاعل جیناویکی پیوه لکاوه ده گه پێته وه بۆ مفعول له کاتی که دا مفعوله که له دواوه یه له پله ولفظدا.

(۴) ماناو به لگه ی ئه م دێره: یاخوا خوا پادشتی عدی کوپی حاتم بداتوه له بری من، وه کو پادا شتی سه گه هاره کان، وه بیگومان پادشتی دا به وه. به لگه که ی ((جَزَى رَبُّهُ عَنِّي عَدِيٌّ...)) لێره دا فاعل جیناویکی پیوه لکاوه ده گه پێته وه بۆ مفعول له کاتی که دا مفعوله که له دواوه یه له پله ولفظدا.

وه وهکو ووتهی:

ش ۱۵۳/ جَزَى بَنُوهُ أَبَا الْغِيلَانَ عَنْ كِبَرٍ وَحُسْنٍ فَعَلِ كَمَا يُجْزَى سِنِمَارٌ^(۱)
 به لām ئەگەر جیناوه لکاوه که به فاعله پیشکه وتوووه که وه دهگه پرایه وه بۆ
 شتیکی لکاوه به مفعوله که وه ئەوه دروست نیه، وهکو ((ضربَ بعلها صاحبَ
 هنر))، جا هندی له زانا یان دهرباره ی ئەمهش راجیایان گپراوه ته وه، به لām
 راست وایه دروست نیه.

* ئیڕه دا باسی فاعل کۆتایی هات.

^(۱) ماناوا به لگهی ئەم دێرهش: پاداشتیان دایه وه نه وه گانی باوکی غیلان له پیریدا وه
 بری چاکه کردنی ههروهکو پاداشتی سِنِمَار دهلین سِنِمَار پیاویکی پۆمی لیزان بووه
 له بیناسازیداو کۆشکیکی گهوره بۆ پادشای حیره دروست دهکات ودوای تهواو
 بوونی کۆشکه که پادشا له سهری کۆشکه که وه دهیخاته خواره وه دهمریت بۆ ئەوه ی
 کۆشکی وا بۆ که سی تر دروست نهکات، جا ئەمه کراوه ته مه سهل بۆ هه رکه سی که به
 خراپی پاداشتی دریته وه. به لگه که ی ((جَزَى بَنُوهُ أَبَا الْغِيلَانَ...)) وهکو دێره گانی
 پیشوو تر وایه.

النائب عن الفاعل^(۱)

۲۴۲- يَنْتُوبُ مَفْعُولٌ بِهِ عَنْ فَاعِلٍ فِيمَا لَهُ كُنَيْلٌ خَيْرُ نَائِلٍ^(۲).

حذف دهکری فاعل و مفعولیش له جیی داده نیشی، ئەو کات دەیدریتی ئەو حوکم و بپیارانهی بۆ فاعل ههیه: له وهی که پیویسته مرفوع بیّت، وه له دواى عامله کهیه وه بی، وه دروست نیه حذف کری، ئەمهش وه کو ((نیل خیر نائل)) لیره دا خیر نائل: مفعوله وه جیی فاعل دانیشتوو، وه ئەصلی پرسته که ((نال زید خیر نائل)) فاعل حذف کراوه که بریتیه له ((زید)) وه مفعول به له جیی دانیشتوو که بریتیه له ((خیر نائل)) وه دروستیش نیه پیشکه ویت، که وابوو دروست نیه بلیی ((خیر نائل نیل)) و بیته مفعول و پیشکه و تبی، به لکو لهم کاته دا ده بیته مبتدا، و خبره کهشی پرسته کهی دواى خویه تی که بریتیه له ((نیل))، وه مفعوله کهی له جیی فاعله جیناویکی نادیار ((مستتر)) له و تقدیره کهی ((نیل هو))، ههروه ها دروست نیه ((خیر نائل)) حذف کریت و بلیی: نیل.

* * *

^(۱) مه بهست له نائب فاعل ئەو ناویه که پیشتر (مفعول به) بووه و دواى حذف کردنی فاعل له پرسته که دا کراوه ته جیی فاعل، وه هندی له زانایان وه کو پیشهوا سببویه ناوی ناوه ((المفعول الذي لم يسم فاعله))، وه بۆیه پیی دهوتریت نائب فاعل چونکه له جیی بکه داناوه، جا له زمانی عهه پیدا له بهر چند مه بهستیک فاعل حذف دهکریت له وانه: ۱- ئەگهر شته که زۆر دیار و زانراو بی، وه کو ((خُلِقَ الانسان))، ۲- بکه ((فاعل)) که نادیار و نه زانراو بیّت، وه کو ((سُرِقَ البيت))، ۳- یان حز نه کهی ناوی فاعله که بیینی، وه کو ((قَتَلَ اللص))، وه چند مه بهستیکی تر.

^(۲) کورتیه مانای ئەم دیره ی ئەلفیه: داده نیشی مفعول به له جیی فاعل، وه هه موو ئەو حوکم و بپیارانهی ههیه بۆ فاعل بۆ ئەمیش ههیه، وه کو ((نیل خیر نائل)) و اتا: دهست کهوت باشتین دهستکهوت. فعلى (نیل) مبنی مجهولی (نال) یه.

*** باسی شیوهی ئەو فعلە ی بکەرەگە ی نادیارە**

۲۴۳- فَأَوَّلُ الْفِعْلِ اِضْمَنْ وَالْمُتَّصِلُ بِالْآخِرِ اكْسِرْ فِي مُضَى كَوْصِلْ

۲۴۴- وَاجْعَلْهُ مِنْ مُضَارِعٍ مُنْفَتِحًا كَيْتَنَحِيَ الْقَوْلُ فِيهِ يَنْتَحَى.^(۱)

ئەو فعلە ی بکەرەگە ی دیارنیه هەموو کاتی حەرفی یەکەمی بۆر ((ضمه)) ی هەیه بە
پەهای: واتا ماضی بی یان مضارع، وه حەرفی پیش کۆتایی ژێر ((کسره)) ی هەیه
له ماضی دا، و سەر ((فتحه)) ی هەیه له مضارع. نمونە ی ئەمە له ماضی دا
فعلی ((وَصَلَ)): دەبیته ((وُصِلَ))، وه له مضارع فعلی ((يَنْتَحِي)): دەبیته ((يُنْتَحَى)).

* * *

۲۴۵- وَالثَّانِي التَّالِي تَا الْمُطَاوَعَةِ كَالأَوَّلِ اجْعَلْهُ بِلَا مُنَازَعَةٍ

۲۴۶- وَثَالِثُ الَّذِي بِهِمَزُ الْوَصْلِ كَالأَوَّلِ اجْعَلْهُ كَاسْتَحْلَى.^(۲)

ئەگەر فعلی بکەر نادیار بە (تا) ی مطاوعة^(۳) دەستی پێکرد ئەو حەرفی یەکەم
ودوو هەمی بۆر ((ضمه)) ی هەیه، ئەمەش وەکو ووتەت له فعلی ((تَدَخَّرَجُ)):
تُدَخَّرَجُ))، وه له فعلی ((تَكْسَرُ)): ((تُكْسَرُ))، وه له فعلی ((تَغَافَلُ)): ((تُغَوَّلُ)).

^(۱) پوختە ی مانای ئەم دوو دیپەری ئەلفیه: ۲۴۳/ حەرفی یەکەمی فعلەکه _ واتا ئەو فعلە ی
بکەر نادیارە _ ضمه ی بۆدانا، وه حەرفی پیش کۆتایی کەسره داربکە له ماضی دا وەکو
((وُصِلَ)). ۲۴۴/ بەلام حەرفی پیش کۆتایی له مضارعدا مفتوح بکە وەکو فعلی ((يَنْتَحَى))
کە _ مبنی معلومه _ ئەکەر بکریته بکەر نادیار دەوتری ((يَنْتَحَى)) واتا: دا تا شرا.

^(۲) پوختە ی مانای ئەم دوو دیپەری ئەلفیه: ۲۴۵/ هەروەها حەرفی دوو هەمیش کە بەدوای (تای
مطاوعة) _ مەبەست پێی ئەم سی و ژنەیه { تَفَعَّلَ، تَفَعَّلَ، تَفَاعَلَ } _ وەکو حەرفی یەکەم وایە
واتا: بۆر ((ضمه)) ی هەیه بەبی راجیای. ۲۴۶/ هەروەها حەرفی سییەمی ئەو فعلە ی بە هەمزی
وصل دەست پێدەکات وەکو حەرفی یەکەم وایە واتا بۆر ((ضمه)) ی هەیه وەکو فعلی ((اسْتَحْلَى)).

^(۳) ووشە ی ((مطاوعة)) له پێژمانی عەرەبییدا واتا: دەرکەوتنی شوینەواری فعلەکه له
فاعله که دا، جا ئەو فاعلانی بۆ مطاوعة بەکار دێن وبە حەرفی (تا) دەست پێدەکەن
سیانن { تَفَعَّلَ، تَفَعَّلَ، تَفَاعَلَ }.

ئەمەش^(۱) خویندنه وهی هەریەك له نه وهی ده بیر ونه وهی فقهه سه {كه هەرد دوکیان له زمان پاراوه کانی نه وهی ئەسه دن}.

۳-إشمام^(۲) کردن بریتیه له خویندنه وهی (فاء الفعل) كه به هه ره كه یه ك له نیوان ضمه و كسره_ ئەمەش تەنها له خویندنه وه ده رده كه ویت، وله نووسین ده رنا كه ویت، وه خویندرا وه ته وه له خویندنه وهی حەوت قورئان خویننه كه ((القاء السبعة)) فه رمووده ی خوای گه وره ﴿وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ اقْلَعِي وَغِيضَ الْمَاءِ﴾^(۳).

۲۴۸- وَإِنْ بِشَكْلِ خَيْفٍ لَبَسَ يُجْتَنَّبُ وَمَا لِبَاعٍ قَدْ يُرَى لِنَحْوِ حَبٍّ^(۴).

^(۱) وانا: خویندنه وهی به ضمه ی ته واو.

^(۲) وشه ی الاشمام لای نه حویتییه کان و قورئان خویننه کان بریتیه له وهی دنگیکی زمانه وانی به تارمایی دهنگیکی تر پنگ بگری، وه به لای زانیانی ته جویده وه بریتیه له وهی به دولێو به سکون ئاماژه بکری بۆ بزوینه بۆریك له کۆتای وشه له سه ر پاروه ستاوه كه به بی ئه وهی دهنگی بۆره (ضمه) كه بییستری.

^(۳) به شیکه له ئایه تی ژماره (۴۴) سی سوره تی (هود)، پوخته ی مانا که ی {پاشان ووترا ئه ی زهوی ئاوه که ت هه لمره، وئه ی ئاسمان باران مه بارینه، ئیتر لافاوه که پزچوو به ناخی زهویدا کاره که ته واو بوو مه به ست لافاوه که ی قهومی نوح پیغه مبه ره_ علیه السلام}. {إعرابه که ی: وقیل/و: حسب ما قبلها. قیل/فعل ماضٍ مبني للمجهول، ونائب فاعله ضمير مستتر فيه جوازاً تقديره ((هو)). یا/حرف نداء. ارض/منادی نكرة مقصودة مبني على الضم. ابلعي/ فعل امر مبني على حذف النون لأنه من الأفعال الخمسة، والياء/ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل. ماء/مفعول به، وهو مضاف، ك/ضمير متصل مبني في محل جر مضاف إليه. ویا/و: حرف عطف. یا: حرف نداء. سماء/ إعرابه مثل ارض. واقلعي/مثل ابلعي. وغیض/و: حرف عطف، غیض: فعل ماضٍ مبني للمجهول. الماء/نائب فاعل مرفوع. الشاهد فيها ((قيل و غیض))، حیث قرنا بالاشمام وهو الاتیان بالحركة بين الضم والكسر، ولا يظهر ذلك في الخط، بل يظهر في اللفظ فقط.

^(۴) کورته ی مانای ئەم دیڕه ی ئەلفیه: ئەگەر خویندنه وهی (فاء الفعل) به یه کی له و سی شیوانه ی باسکرا ببیته هۆی لی تی کچوون ئەوه خوئی لی دوور ده گیری، وه ئەو سی-

هه رکاتی فعلیکی ثلاثی معتل العین دواى نه وهى ده کړیته بکه ر نادیار۔
پالدره بۆ لای جیناویکی لکاوی که سى یه که م ((متکلم))، یان که سى
دوهم ((مخاطب))، یان که سى سییهم ((غائب))، نه وه نه وه فعله یان (واو) یه
یان (یاء) یه.^(۱)

جانه گه ر فعله که واوى بى وه کو ((سام)) که له ((السوم)) وه^(۲) نه وه واجبه
لاى دانه ر حه رفی ((فا)) که به مکسورى یان به اشمام بخوینریتته وه که واو
ده لیت ((سَمْتُ))، وه دروست نیه به ضمه که ته واو بخوینریتته وه، که واو
نالیت ((سُمْتُ))، بۆ نه وهى له گه ل فعلی بکه ر دیار تیکه لاو نه بى، چونکه
نه گه ر به ضمه بخوینریتته وه نه وه ده بیتته بکه ر دیار، وه کو ((سُمْتُ الْعَبْدُ))^(۳)۔
به لام نه گه ر فعله ثلاثیه که (یائی) بیتت وه کو ((باع)) که له ((البيع)) وه
وه ر گه ر وه نه وه واجبه لای دانه ر حه رفی ((فا)) که به مضمومى یان به
اشمام بخوینریتته وه که واو ده لیت ((بُعْتُ يَاعْبُدُ))^(۴)، وه دروست نیه به
کسره ی ته واو بخوینریتته وه، که واو نالیت ((بُعْتُ))، بۆ نه وهى له گه ل
فعلی بکه ر دیاردا تیکه لاو نه بى، چونکه نه گه ر به کسره بخوینریتته وه نه وه
ده بیتته بکه ر دیار، وه کو ((بُعْتُ الثَّوْبُ))۔ نه مه بوو مانای ووته ی دانه ر ((وَأَنْ
بِشَكْلِ خَيْفٍ لَبَسَ يُجْتَنَّبُ)) واتا: نه گه ر به شیوه یه که نه وه شیوانه ی
باسکران مه به ستم ضمه ی ته واو، وکسره ته واو، و اشمام کردن ترسی لى

- شیوه خویندنه وهى هیه بۆ فعلی (باع) بۆ فعلی ((حَبُّ)) وه او شیوه کانی که بریتیه له
هه موو فعلیکی ثلاثی مضاعف دروسته.

^(۱) واتا: عین الفعل یان حه رفی واوه یان یایه.

^(۲) فعلی ((سام، یسوم)) به م مانایانه دیت: {به ره و پیش پویشتن، خیرای با، کاره که ی
خسته نه ستوی، رانواندن ((عرض)) ی کالو شت ومه ک، نازاد کردنى کۆيله... هتد}.

^(۳) واتا: کۆيله که م نازاد کرد.

^(۴) واتا: فروشرای به نده که م.

تیکچوون هه بوو ئه وه لاده دهین بۆ شیوهیه کی تر له شیوه کان که لی
تیکچوونی نه بی.

ئه مه بۆچوونی دانهر بوو، به لام جگه له دانهر فهرموویانه
خویندنه وهی ((فا)) به مکسوری له فعلی (واو)ی، به مضمومی له
فعلی (یاء)ی، وه اشمام کردن، ئه مه قسه ی هه لبرێراوه، به لام واجب
نیه، به لکو دروسته له واویدا به ضمه، وله یایدا به کسره بخوینرێته وه.

وه مانای ووته ی دانهر ((وَمَا لِبَاعٍ قَدْ يُرَى لِنَحْوِ حَبِّ)) واتا: ئه وه ی که هه بوو
بۆ ((فاء الفعل)) له فعلی ((باع)) که بریتی بوو له دروستی خویندنه وه ی به
ضمه ی ته واو، وکسره ی ته واو، و اشمام کردن. جیگیر ده بی بۆ ((فاء الفعل)) له
فعلی مضاعف^(۱)، وه کو نمونه ی ((حَبِّ))، ده لیت ((حَبِّ))، و ((حَبِّ))،
وه ده توانی اشمامی بکه ی.^(۲)

* * *

۲۴۹- وَمَا لِفَا بَاعَ لِمَا الْعَيْنُ تَلِي فِي اخْتَارَ وَأَنْقَادَ وَشِبْهِ يَنْجَلِي.^(۳)

^(۱) فعلی مضاعف له زمانی عهره بیدا بهر فعله دهوتریت که ((عین الفعل ولام الفعل)) به که ی واتا
پیتی دوهم و سییه می له یه که بن، وه کو {رَدَّ، مَدَّ، عَدَّ...}، وشه ی مضاعف واتا دووباره، ئه مه
ئه گهر فعله که ثلاثی بیئت، به لام ئه گهر چوار پیتی (الرباعی) بیئت ئه وه ئه و فعله یه که پیتی یه که م
وسیه می، وه پیتی دوهم و چواره می له یه که بن، وه کو {زَلَزَلَ، رَفَرَفَ، صَرَصَرَ...}.

^(۲) پێشتر مانای اشمامان کرد، که بریتی بوو له خویندنه وه به شیوه یه که نه کسره ی
ته واو بیئت وه نه ضمه ی ته واو، ئه م شیوه یه له هه ندی وشه وه به کاره ی نانی خه لکی
گهرمیانی خۆمان به کار دیت.

^(۳) کورتیه ی مانای ئه م دیڤه ی ئه لقیه: ئه وه ی که باسکرا له سی شیوه خویندنه وه
بۆ حهرقی (فا) له فعلی (باع) جیگیر ده بی بۆ ئه و حهرقه ی له دوا ی (عین الفعل)ی
فعلی (اختار و انقاد) و هاوشیوه کانیا ن واتا ئه و فعله ی له سه ر وزنی افتعل و انفعّل بیئت
و ((عین الفعل)) به که ی حهرقی بزوین ((عله)) بی.

واتا: جیگیر ده بی له کاتی بکه نادیار ی بو ئه و هه رفه ی له دوا ی (عین الفعل) ی ئه و فعلانه ی له سه ر و زنی ((اَفْتَعَلَ)) یان ((اَنْفَعَلَ)) دین و (عین الفعل) به که ی هه رفی بزوین بیت ئه وه ی که جیگیر بوو بو ((فاء الفعل)) له فعلی ((باع)) له دروستیتی خویندنه وه ی به ضمه ی ته واو، و کسره ی ته واو، ئه مه ش وه کو ((اخْتَارَ، وَانْقَادَ)) و هاوشیوه کانیا ن، که واتا دروسته له خویندنه وه ی هه رفی ((تا وقاف))^(۱) سی شیوه: ضمه ی ته واو، وه کو ((وَأُخْتُورَ)) و ((اُنْقُودَ))، وه کسره ی ته واو وه کو ((اِخْتِيرَ)) و ((اِنْقِيدَ))، وه اشما م کردن، جا له کاتی اشما م کردندا همزه که هه ره که ی هه رفی ((تا وقاف)) به که وه رده گری.

(۱) مه به ست: ((تا)) ی اختار و ((قاف)) ی انقاد به.

*باسی ئەو شتانهی دهگونجین بۆ (نائب فاعل)، یان جوړهکانی نائب فاعل

۲۵۰- وَقَابِلٌ مِنْ ظَرْفٍ أَوْ مِنْ مَصْدَرٍ أَوْ حَرْفٍ جَرَّ بِنْيَابَةٍ حَرِيٍّ.^(۱)

پیشتر باسمان کرد ئەگەر فعل بکړیته بکهړ نادیار ئەو مفعول به له جیی فاعل دادهنریت، جا له م دپړه دا ئاماژه بۆ ئەو دهکات ئەگەر له پرستیه کدا مفعول نه بوو، ئەو ظرف یان مصدر بان جارو مجرور له جیی فاعل دادهنرین، وه به مەرجی داناو به هریه که له م سیانه به وهی بگونجین بۆ نائب فاعلیتی، جا خوێ پاراست له وهی ناگونجیت بۆ نائب فاعلیتی، وه کو ئەو ظرفانهی گۆرانکارییان به سهردا نایات مه به ست: ئەو ظرفانهی به په یوه ست (لازم) من به منصوب بوون^(۲)، وه کو ((سحر))^(۳)، ئەگەر مه به ست

(۱) کورتی مانای ئەم دپړه ی ئەلفیه: (نائب فاعل) ییتی وهرده گری هریه که له ئاو له فرمان ((ظرف))، وچاووگ ((مصدر))، و جارو مجرور، به مەرجی بگونجین بۆ بوون به نائب فاعلیتی.

(۲) ظرف له زمانی عه ره بیدا له پړوی دهر چوونیان له ظرفیه ت و بوون به فاعل یان مفعول یان شتیکی تر، وه دهر نه چوونیان دوو جوړن:

۱- ((غیر متصرف)) مه به ست ئەو ظرفانهی به ته نها به ظرفیه ت بوون به کار دین و نابن به شتیکی تر، وه کو ئەو هی بینه فاعل یان مفعول، ئەمیش دوو جوړی هیه:

ا/ جوړنکیان ته نها له محلی نصبی ظرفیه ت دان، ئەوانیش وه کو {قَطُّ، عوضُ، إذا سحرُ}، ئەمانه ش دروست نیه مجرور بن به حرفی جهری ((مِنْ)).

ب/ جوړی دوو میان ده کری مجرور بن به حرفی جهری ((مِنْ))، وه ده کری له محلی نصبی ظرفیه ت دابن، ئەمانیش وه کو {عِنْدَ، ثَمَّ}.

۲- ((متصرف))، و اتا ئەو ظرفانهی گۆرانیان به سهردا دیت و به پیتی عامل له پرسته دا ده گۆرین، ئەمانیش بریتین له {زمن، وقت، ساعة، يوم، دهر، حین}.

(۳) وشه ی ((سحر)) که به واتای: کار یوه وسپنده ی به یان دی، به دوو شیوه به کار دی: ۱- ئەگەر مه به ست پوژنکی دیاری کراو بیئت ئەو ده بیته ظرفیکی غیر متصرف و تنوین و کسره و هراگریت. ۲- وه ئەگەر مه به ست پیتی پوژنک بیئت-

پۆژێکی دیاری کراو، وه وهکو ((عندک))، که وابوو دروست نیه بلیی ((جُلسَ عِنْدَكَ))، وه دروست نیه بلیی ((رُكِبَ سَحْرَ))، بۆ ئه وهی دهرنه چۆی ئهم دووانه^(۱) له وهی که جیگیر بووه بۆیان له زمانی عهره بیدا له وهی که په یوهستن به منصوب بوون به ظرفیهت، ههروهها وهکو ئه وه مصدرانهی گۆپانیان به سهردا نایات، وهکو ((مَعَاذَ اللَّهِ))، که وابوو دروست نیه ((مَعَاذَ اللَّهِ)) مرفوع کرۆ، له بهر ئه وه هۆیهی بۆ ظرف باسما کرد^(۲)، ههروهها ئه وه وشانهی که سوودومانایان نیه: له ظرف ومصدر وجارو مجرور دروست نیه بکرینه نایب فاعل، که وابوو دروست نیه بلیی ((سَیَرَ وَقْتُ)) وه ((ضَرَبَ ضَرْبَ)) وه ((جُلسَ فِي دَارِ))، چونکه مانایان نیه. جانمونهی ئه وهی که گونجاوه ببیته نایب فاعل له وانیهی باسکران، ووتهت ((سَیَرَ یَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَضَرَبَ ضَرْبَ شَدِيدٍ، وَمَرَّ بِزَيْدٍ)).

* * *

۲۵۱_ وَلَا يَنْتُوبُ بَعْضُ هَذِي إِنْ وَجِدَ فِي اللَّفْظِ مَفْعُولٌ بِهِ وَقَدْ يَرِدُ.^(۳)
 بۆچوونی به صریکان _ جگه له پیشهوا ئه خفهش_ وایه ئه گهر فعل کرایه بکه نادیار وله پرسته که دا ومفعول به، ومصدر، وظرف، وجارو مجرور، ههبوو ئه وه پیویسته مفعول به له جینی فاعل دانریت، که وابوو دهلیی: ضَرْبَ زَيْدٌ

ودیاریکراو نه بیته ئه وه متصرفه و تنوین وکسرهش وهرده گری. جا لیله دا مه بهست پینی جووری یه که مهو نابیته نایب فاعل.

^(۱) وَاَتَا: سحر، وعندک.

^(۲) ئه وهی که ووتر هه ندی وشه هیه له زمانی عهره بیدا به یهك جوړ وبۆ یهك شت به کار دین وه و لدریت لهو شته دهرنه کرین.

^(۳) پوختهی مانای نهم دپرسی له لقیه: نابنه نایب فاعل ئه وانیهی باسکران _ ، وَاَتَا: ((ظرف))، و ((مصدر))، وجارو مجرور_ ئه گهر له پرسته که دا مفعول به هه بوو، وه ده کری به که می بیته.

ضرباً شديداً يوم الجمعة (امام الأمير في داره)) وه دروست نيه جگه له مفعول به له جيی فاعل دانریت له کاتی کدا مفعول به هه بی، وه ئه وهی هاتوو به وشيویه ئه وه یان ریزه پر ((شان)) ه یان ((تأویل)) کراوه.

وه بۆچوونی کوفیکان وایه که دروسته جگه له مفعول به له جيی فاعل دانریت، هه رچه نده مفعول به هه بی: جا ئه و مفعوله پیشکه وتبی یان دوا که وتبی، که وابوو ده لیی ((ضرب ضرب شديداً زیداً، و ضرب زیداً ضرب شديداً)) هه روه ها بۆ ئه وانی تریش، وه به لگه یان هی ناوه ته وه به خویندنه وهی ((ابی جعفر))^(۱): بۆ ئه م ئایه ته پیروژه ﴿لِيُجْزَى قَوْمًا بِمَا كَانُوا

يَكْسِبُونَ﴾^(۲)، وه وه کو ووتهی شاعر

ش ۱۵۶ / لَمْ يُغْنِ بِالْعُلَيَاءِ إِلَّا سَيِّدًا وَلَا شَفَى ذَا الْعَيِّ إِلَّا ذُو هُدَى.^(۳)

^(۱) به کی که له ده قورئان خوینه که ((القرء العشرة))، و پیشه وای قورئان خوینانی مه دینهی منوره بووه، و به کی که له شوینکه وتوان ((التابعین))، سالی ۱۳۲ ک، کۆچی دواي کردوو.

^(۲) به شیکه له ئایه تی ژماره (۱۴) ی، سوره تی (الجاثیه)، کورته ی ماناکه ی { بۆ ئه وهی پاداشتی خه لکانی بدریته وه به گویره ی ئه وهی کردوو یانه }، اعرابه کی: ل/ حرف تعلیل یجزی/ فعل مضارع للمجهول منصوب بـ (ان) مضمره جوازاً بعد اللام، و علامه نصبه الفتحة المقدرة على الالف للتعذر، قوما/ مفعول به منصوب. بما/ جار و مجرور متعلقان بـ (یجزی)، مبني في محل رفع نائب فاعل. كانوا/ كان: فعل ماضي ناقص مبني على الضم لاتصاله بواو الجماعة. والواو/ ضمير متصل مبني في محل رفع اسم كان. يكسبون/ فعل مضارع مرفوع و علامه رفعه ثبوت النون لأنه من الأفعال الخمسة، والواو: في محل رفع فاعل، والجملة الفعلية ((يكسبون)) في محل نصب خبر كان، وجملة ((كانوا يكسبون)) لامحل لها من الاعراب لأنه صلة الموصول. الشاهد فيها: ((لِيُجْزَى)) بصيغة المجهول على قراءة أبي جعفر، وهو دليل مذهب الكوفيين على أنه يجوز إقامة غير المفعول به مقام الفاعل مع وجود المفعول.

^(۳) ماناو به لگه ی ئه م دیره: ته نها که سانی گه وره بایه خ ده دن به گه وره یی وشکزی، وه ته نها خاوه رینمایي ده توانی چاره سه ری گومرا بکات. به لگه که ی ((لَمْ يُغْنِ بِالْعُلَيَاءِ...)) لیرو ده جار و مجرور بووه به نائب فاعل، له کاتی کدا له رسته که مفعول هه یه که ((سیداً)).

وه بو چوونی پیشهوا ئه خفه‌ش^(۱)، وایه که ئه‌گەر جگه له مفعول به له‌رسته که دا پیش مفعوله که کهوت ئه وه هه‌ر کامیکیانته بوئی دروسته بکریته نائب فاعل، که وابوو ده‌لیی: ضَرْبَ فِي الدار زِيدٌ، وه ضَرْبَ فِي الدار زِيداً، به لَام ئه‌گەر پیش نه کهوت ئه وه پێویسته ته‌نها مفعول به بییته نائب فاعل، وه کو ((ضَرْبَ زِيدٌ فِي الدار)) وه دروست نیه بلیی ((ضَرْبَ زِيداً فِي الدار)).

* * *

۲۵۲- وَبِاتِّفَاقٍ قَدْ يَنْتُوبُ الثَّانِ مِنْ بَابِ كَسَا فِيمَا التَّبَاسُهِ أَمِنْ.^(۲)
هه‌رکاتێ فعلی تیپه‌ر بو دوو مفعول کرا به بکه‌ر نادیار: ئه وه یان له بابی ((اعطی)) یه، وه یان له بابی ((ظَنَ)) یه^(۳)، جا ئه‌گەر له بابی ((اعطی)) بوو که مه‌به‌ستی ئه‌م دێره‌یه ئه وه دانهر ووتی که دروسته مفعولی یه که‌م بییته نائب فاعل وه دروسته مفعولی دووهم بییت به یه کده‌نگی زانا یان، که وابوو ده‌لیی ((كُسِيَ زِيدٌ جُبَّةً، وَأُعْطِيَ عَمْرُو دَرَهْمًا))، وه ده‌توانی مفعولی دووهم بکه‌يته نائب فاعل، ده‌لیی ((أُعْطِيَ عَمْرًا دَرَهْمًا، وَكُسِيَ زِيدًا جُبَّةً)).

^(۱) که واتا سی بۆچوون هه‌یه ده‌رباره‌ی ئه‌وه‌ی که ئایه دروسته جگه له مفعول به بییته نائب فاعل.

^(۲) پوخته‌ی مانای ئه‌م دێره‌ی ئه‌لفیه: به یه کده‌نگی زانا یان دروسته مفعول به دووهم له بابی فعلی ((کسا)) واتا: ئه‌و دوو مفعوله‌ی له ئه‌صلدا مبتدا و خبر نین بییته نائب فاعل، به مه‌رجی دلتیا بین له تیک گیران و تیکه‌ل بوون.

^(۳) جیاوازییان ئه‌وه‌یه بابی ((اعطی))، دوو مفعوله‌که‌ی له بنه‌ره‌تا مبتدا و خبر نین واتا پرسته‌ی ته‌واو نین، به لَام دوو مفعوله‌که له بابی ((ظَنَ)) له بنه‌ره‌تا مبتدا و خبر نین و پرسته‌ی ته‌واو.

ئەمە بە مەرجیک لی تیکچوون ((اللتباس)) دروست نه بی به دانانی مفعولی دووهم، جا ئەگەر لی تیکچوون دروست بوو ئەو پێویسته مفعولی یەكەم بپیته نائب فاعل، ئەمەش وهکو ((أعطیتُ زیداً عمراً)) لێرەدا پێویسته مفعولی یەكەم بپیته نائب فاعل، که وابوو ده لئی ((أُعْطِيَ زیدٌ عمراً))، وه دروست نیه مفعولی دووهم بپیته نائب فاعل، بو ئەو هی لی تیکچوون پروونه دات، چونکه هه ریه که له زید وعه مر ده گونجین بو ئەو هی وه رگر ((أَخَذَ)) بن، به پێچهوانه ی مفعولی یەكەم.

جا دانه یه كدهنگی زانایانی نه قل كرد له سه ر ئەو هی که دروسته مفعولی دووهم بپیته نائب فاعل ئەگەر ترسی لی تیکچوون نه بیته، جا ئەگەر مه به ستی یه كدهنگی هه موو زانایانی نحو بیته ئەو جوان نیه، چونکه بوچوونی کوفیکان وایه هه ر کاتی که مفعولی یەكەم ناسراو ((معرفه)) بی، ومفعولی دووهم نه ناسراو ((نكره)) بی ئەو پێویسته مفعولی یەكەم بپیته نائب فاعل، که وابوو ده لئی ((أُعْطِيَ زیدٌ درهماً))، وه دروست نیه لای کوفیکان دووهم بپیته نائب فاعل، که وابوو نالیت ((أُعْطِيَ درهماً زیداً)).

* * *

۲۵۳- فی بابِ ظَنٍّْ وَآرَى الْمَنْعُ اشْتَهَرَ وَلَا آرَى مَنَعًا إِذَا الْقَصْدُ ظَهَرَ.^(۱)

واتا ئەگەر ئەو فعله ی که پێویستی به دوو مفعوله مفعولی دووهمی له بنه رەتدا خبر بی، وه کو فعلی ((ظَنْ)) وهاوشیوه کانی، یان ئەگەر پێویستی

^(۱) پوخته ی مانای نهم دپیره ی نه لقیه: لهو فعلانه ی که دوو یان سی مفعولیان هه یه ومفعولی دووهم یان سییه م له هه صلدا خبره ، ئەوانیش بریتین له مفعوله کانی ((ظَنْ وَآرَى))، وا باوه که دروست نیه مفعولی دووهم یان سییه م ببه نائب فاعل، به لام من واتا ابن مالک به نادرست وناپه وای نازانم ئەگەر مانا مه به ست دیار وناشکرا بی.

به سئ مفعول بوو وهكو فعلى ((أرى)) وهاوشیوهكانی، پرای زوروباو لای
 نحوزانان ئهوهیه که پیویسته مفعولی یه کهم بییته نائب فاعل، وه نابیت
 مفعولی دووهم له بابی ((ظن)) و مفعولی دووهم یان سییه له
 بابی ((أعلم))، بییته نائب فاعل، که وابوو دهلیی ((ظن زید قائماً)) وه دروست
 نیه بلیی ((ظن زیداً قائماً))، ههروه ها دهلیی ((أعلم زیداً فرسك مسرجاً))^(۱) وه
 دروست نیه. مفعولی دووهم بییته نائب فاعل، که واتا نالیی ((أعلم زیداً
 فرسك مسرجاً))، ههروه ها مفعولی سییه میش دروست نیه، که واتا
 نالیی ((أعلم زیداً فرسك مسرجاً))، وه پیشه و ((ابن ابی الربیع)) یه کدهنگی
 زانایانی نه قل کردوو له نادرستی دانی مفعولی سییه له جیی
 فاعل، ههروه ها کوپی دانه ریش^(۲)، ئه م یه کدهنگیه ی نه قل کردوو.

به لام هندی له زانایان له وانه دانه پییان وایه مهرج نیه تهنها مفعولی
 یه کهم بییته نائب فاعل، نه له بابی ((ظن)) و نه له بابی ((أعلم))، به لام به مهرجی
 لی تیکچوون پروونه دات، که وابوو دهلیی ((ظن زیداً قائماً)) و أعلم زیداً فرسك
 مسرجاً).

به لام دانیشتنی مفعولی سییه له بابی ((أعلم))، ئه وه هه ریه که له ابن ابی
 الربیع و کوپی دانه ریه کدهنگی زانایانیان نه قل کردوو له سه ر
 نادرستی، به لام وایه، چونکه جگه له وان پاجیایی ((الخلاف)) یان نه قل
 کردوو له م باره وه، که وابوو ((أعلم زیداً فرسك مسرجاً)).

جانه گهر لی تیکچوون دروست بیته ئه وه پیویسته مفعولی یه کهم بییته
 نائب فاعل له بابی ((ظن، وأعلم))، که وابوو دهلیی دروست نیه بلیی ((ظن

^(۱) واتا: به زید پراگه یه ندرا ئه سپه که ت زین کراوه.

^(۲) واتا: کوپی ابن مالک، که ناوی ((بدر الدین محمد بن محمد بن مالک))، و سالی ۶۸۶ ک
 کوچی دوی کردوو، و ئه لفیه که ی باوکی شرح کردوو به ناوی ((شرح ابن الناظم علی
 الفیه ابن مالک))، چاپ کراوه.

زیداً عمرو)) و مه به ست ئه وه بیټ که ((عمرو)) مفعولی دووهم بیټ، ههروهه
دروست نیه ((أعلم زیداً خالد منطلقاً)).

* * *

۲۵۴- وَمَا سِوَى النَّائِبِ مِمَّا عُلِّقَ بِالرَّافِعِ النَّصْبُ لَهُ مُحَقَّقًا.^(۱)

حوکمی ئه و مفعولهی له جیی فاعل داده نیشی وه کو حوکمی فاعل وایه، جا
ههروهه کو چۆن فعل ته نها یه ک فاعل مرفوع دهکات، به هه مان شیوه فعلی بکه
نادیاریش یه ک مفعول مرفوع دهکات، جا ئه گهر فعلیک دوو مفعولی هه بوو
ئه وه یه کیکیان له جیی فاعل داده نیشی، وئهو ی تر به منصوبی
ده میننیه وه، که و ابوو ده لینی ((أُعْطِيَ زَيْدٌ دَرَهْمًا ، وَأُعْلِمَ زَيْدٌ عَمْرًا قَائِمًا ،
وَضُرِبَ زَيْدٌ ضَرْبًا شَدِيدًا يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِمَامَ الْأَمِيرِ فِي دَارِهِ)).

^(۱) پوختهی مانای ئه و دپهری نه لقیه: جگه له و مفعولهی که ده بیته نایب فاعل و مرفوع

ده بی، ئه وانی تر به منصوبی ده میننه وه.

اشتغال العامل عن المعمول^(۱)

۲۵۵- إِنْ مُضْمَرُ اسْمٍ سَابِقٍ فَعَلًا شَغَلَ عَنْهُ بِنَصْبٍ لَفْظُهُ أَوْ الْمَحَلَّ

۲۵۶- فَالسَّابِقُ انْصَبَ بِفَعْلٍ اُضْمِرًا حَتْمًا مُوَافِقٍ لِمَا قَدْ اُظْهَرَ.^(۲)

اشتغال: بریتیه له وهی ناویک پیشکه ویت، و فعله که ی دوا که ویت، وئو فعله
عه مهلی کردبی له جیناوی ئو ناوه یان شتیک که په یوهندی بهو ناوه وه
هه بی ئه ویش بریتیه له ناویک که ایضافه کرابی بۆ لای جیناوی
ناوه که، جا نمونه ی ئو فعله ی عه مهلی کردبی له جیناوه که ((زیداً
ضریت، و زیداً مَرَرْتُ به))، وه نمونه ی ئو ناوه ی په یوهندی به ناوه
پیشکه وتوووه که وه هه بی ((زیداً ضَرَبْتُ غلامه))، ئه مه یه مه به ست له ووتی
دانەر ((إِنْ مُضْمَرُ اسْمٍ- تا کو تایی دیږه که))، تقدیری قسه که: ئه گهر جیناوی
ناوی پیش فعله که فعله که ی سه رقال کرد له ئیش کردن لهو ناوه ی پیش

^(۱) ووشه ی اشتغال له زمانی عه ره بیدا واتا: سه رقال بوون و خو خه ریک کردن، وه له
زانستی بخودا وه کو دواتر پوونیش ده بیته وه بریتیه له وهی ناویک پیشکه ویت
وعامله که ی واتا فعله که ی دواکه ویت وئو عامله سه رقال بووبی به عه مهل کردن له
جیناوی ئو ناوه ی پیشکه وتوووه، وه کو ((محمداً عَلَّمْتُ))، لیږده ((محمداً)) ناوه که یه
وپیشکه وتوووه وفعلی ((عَلَّمْتُ)) عامله که یه و عه مهلی له جیناوی ((ه)) کردووه. جاهه موو
پرسته یه که اشتغالی تیدا بیت سی پایه ((ارکان)) ی هه یه:

۱- مشغول عنه: که بریتیه له ناوه که ی پیشکه وتوووه، وه کو ((محمداً)) له پرسته که ی پیشوودا.

۲- مشغول: که بریتیه له فعله که، وه کو فعلی ((عَلَّمْتُ)).

۳- مشغول به: که بریتیه له جیناوه که ی لکاوه به فعله که وه.

^(۲) کورتیی سانا ی نه م دوو دیږس نه لقیه: ۲۵۵- ئه گهر جیناوی ناویک که پیش
عامله که ی که وتبیت عامله که ی سه رقال کرد به خو یه وه به ((لفظ)) ه که ی یان به
محله که ی. ۲۵۶- ئه وه ناوی یه که م ((مشغول عنه)) منصوب بکه به فعلیکی
شاراوه و نادیار، که ها وواتا و ها وشیوه ی فعله ((مشغول)) ه که بیت.

خۆی و خه‌ریکی کرد به‌ئیش کردن له جیناوه‌که‌ی به‌وه‌ی له لفظدا منصوبی کردبئی وه‌کو ((زیداً ضربتُه)) یان له محلدا منصوبی کردبئی، وه‌کو ((زیداً مَرَرْتُ بهِ))^(۱)، لی‌ره‌دا هه‌ر یه‌که له ((ضَرَبْتُ، و مَرَرْتُ)) خه‌ریک بوون به جیناوی ((زید))، به‌لام ((ضَرَبْتُ)) راسته‌وخۆ لکاوه به جیناوه‌که‌وه وپی‌ویست به شتی‌ک نیه که بی‌گه‌ی‌نیت‌ه جیناوه‌که، وه ((مَرَرْتُ)) راسته‌خۆ نه‌لکاوه به جیناوه‌که‌وه به‌لکو به‌هۆی حه‌رفی جه‌ره‌وه گه‌شتووه پیی، که‌واتا له لفظدا مجروره به‌لام له محلدا منصوبه، هه‌روه‌ها هه‌ریه‌که له ((ضَرَبْتُ، و مَرَرْتُ)) ئه‌گه‌ر عه‌مه‌لیان له جیناوه‌که نه‌کردایه ئه‌وه عه‌مه‌لیان له ((زیداً)) ده‌کرد، ئه‌و کات ده‌توت ((زیداً ضربتُ)) و ((زیداً)) منصوب ده‌بئی به‌ فعله‌که هه‌روه‌کو چۆن جیناوه‌که‌ی منصوب ده‌کرد، هه‌روه‌ها ده‌توت ((مَرَرْتُ بزید))، فعله‌که به‌هۆی حه‌رفی جه‌ری (ب) گه‌شتۆته زید، هه‌روه‌کو چۆن گه‌شتووه به‌جیناوه‌که، وه‌لام کاته‌دا له لفظدا مجروره و له محلدا منصوبه.

هه‌روه‌ها ووته‌ی دانهر ((فَالسَّابِقُ اُتَّصِبَهُ تَاكُوْتَاي)) واتا ئه‌گه‌ر حاله‌تی وا مه‌بوو ناو و فعلی‌ک به‌و شی‌وه بوون که باسکرا، ئه‌وه ده‌توانی ناوه‌که‌ی پی‌شکه‌وتوو منصوبی بکه‌ی، به‌لام نه‌خوزانان رایان جیا‌یه له‌و شته‌ی منصوبی کردوو:

زۆربه‌ی زانایان پێیان وایه که عامل ((ناصبه)) که‌ی فعلی‌کی نادیاره به واجبی^(۲) {چونکه دروست نیه کۆکردنه‌وه‌ی پافه‌کراو ((المُفَسَّر))، و پافه‌کاره‌که ((المُفَسَّر))، وه‌ده‌بئی ئه‌و فعله نادیاره هاوشی‌وه‌ی فعله دیاره‌که بی، جا

^(۱) مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه فعل یان راسته‌وخۆ مفعول به‌هیه، که‌فعلی تێپه‌ر ((متعدی)) به، یان مفعول

به‌نا‌راسته‌وخۆ ((غیر الصریح)) سی هیه که جارو مجروره وه‌محل‌ی نصبدا ده‌بیته مفعول به ((غیر الصریح))، ئه‌مه‌ش بۆ ئه‌و فعله‌یه که له‌بهره‌تدا تێنه‌په‌ر ((لازم)) به.

^(۲) واتا: دروست نیه ئه‌و فعله‌ نا‌شکرا بی و باسکری.

ئەم هاوشیۆه بوونه هاوشیۆه بوونی لفظ ومانا دەگیرێتەوه، وهکو وتە ((زیداً
ضربته)) :تقدیره کهی ((ضربتُ زیداً ضربته))، ههروهها هاوشیۆه بوونی مانا بهبی
لفظیش دەگیرێتەوه، وهکو وتە ((زیداً مررتُ به)) :تقدیره کهی ((جاوزتُ زیداً مررتُ
به))، ئەمه ئهوه بوو که دانهرباسی کرد.

بوچوونی دووه: پینی وایه منصوبه ^(۱) به وفعلهی له دوایه وه هاتوو، ئەمهش
بوچوونی کوفیکانه، ئەمانیش پایان جیایه، هه ندیکیان ده لئین: فعله که
عه مه لی کردوو له جیناوه که وه له ناوه که، جاکاتیک ده لئیی ((زیداً
ضربته))، ئەوه فعلی ((ضربتُ)) عه مه لی له ((زیداً)) وه جیناوه ی
(ها)) کردوو وه هه ردووکیانی منصوب کردوو، ئەم بوچوونهش
ره ددراوه ته وه به وه ی یه که عامل نابیت له یه که کاتدا عه مه ل له ناویک
وجیناوه که ی بکات، وه هه ندیکی تریان ده لئین: فعله که عه مه لی له ناوه که ی
پیش خۆی کردوو، وجیناوه کهش هه لوه شاوه ته وه وپیویستی به عامل
نیه، ئەمیش ره ددراوه ته وه به وه ی که ناو هه لئاوه شیته وه کاتیک بلیکیت به
عامله که ی.

۲۵۷- وَالْأَصْبُ حَتْمٌ إِنْ تَلَا السَّابِقُ مَا يَخْتَصُّ بِالْفِعْلِ كَأَنْ وَحَيْثُمَا ^(۲)
نخوزانان باسی ئەوه یان کردوو که حوکمی ئەم بابته ^(۳) پینج
جۆره، یه کیکیان: واجبه منصوب بیت، دووه میان: واجبه مرفوع بی،
وسییه م: منصوب بوون و مرفوع بوونی دروسته و منصوب بوونی به هیزتره،

^(۱) واتا: منصوبی ناوه پیشکه وتوو که ((مشغول عنه)).

^(۲) پوخته ی مانای ئەم دپره ی ئەلفیه: پیویسته ناوه پیشکه وتوو که ((مشغول
عنه))، منصوب بیت ئەگه ره له پیشیۆه هات شتیک تایبته به فعل وه کو: إِنْ وَحَيْثُمَا.

^(۳) واتا: ناوه پیشکه وتوو که ((مشغول عنه)).

چوارهم: منصوب بوون و مرفوع بوونی دروسته و پای هه لَبْرِیْراو ئه وهیه که مرفوع بی، پینجهم: منصوب بوون و مرفوع بوونی دروسته وهکو یهک. جادانهر ئاماژهی کرد بۆجۆری یه کهم به ووتهی ((وَاللَّصْنُ حَتْمٌ)) که ماناکه ی ئه وهیه واجبه ناوه که منصوب کهیت ئه گهر ئه و ناوه که و ته دوا ی ووشه یهک که ته نها فعل به دوایدا دی، وهکو ووشهکانی مه رج ((ادوات الشرط))، وهکو: اِنْ، و حیثما، که وابوو ده لئی ((اِنْ زَيْدًا اَكْرَمْتَهُ اَكْرَمَكَ، و حیثما زَيْدًا تَلَقَّهْ فَأَكْرَمْتَهُ)) له م دوو نمونه و هاوشی وهکانیان پیویسته ((زیداً)) منصوب بی، و دروست نیه مرفوع بیته به وهی مبتدا بی، چونکه ناکری له دوا ی ئه م ووشانه وه مبتدا بیته، به لام هه ندی له زانایان به دروستیان دانا وه ناوی مرفوع له دوا ی ئه م ووشانه وه بی، که و اتا نادروست نیه لای ئه مان ناوه که ی دوا ی ئه م ووشانه ^(۱) مرفوع بی به وهی بیته مبتدا، وهکو ووته ی شاعر:

ش ۱۵۷ / لَا تَجْزَعِي اِنْ مُنَفْسٍ اَهْلَكْتَهُ فَإِذَا هَلَكَتْ فَعِنْدَ ذَلِكَ فَاجْزَعِي. ^(۲)
تقدیر و پاڤه که ی ((اِنْ هَلَكَ مُنَفْسٌ))، خوا ی گه وره زانا تره.

* * *

۲۵۸ - وَإِنْ تَلَّا السَّابِقَ مَا بِالْأَبْتِدَاءِ يَخْتَصُّ فَالرَّفْعَ التَّزْمَةَ أَبَدًا

۲۵۹ - كَذَا إِذَا الْفِعْلُ تَلَا مَا لَمْ يَرِدْ مَا قَبْلُ مَعْمُولًا لِمَا بَعْدُ وَجِدْ. ^(۳)

^(۱) مه به ست: ووشهکانی مه رج ((ادوات الشرط)) به.

^(۲) ماناو به لگی ئه م دیره: خه فهت مه خو ئه گهر مائیکی به نرخم سه رف کردو له ناودا، ئه گهر مردم بۆ مردنم خه فهت بخۆ و غه مباریه. به لگه که ی: ((اِنْ مُنَفْسٌ...)) لیره دا له دوا ی ئه داتی شه رته وه ناویکی مرفوع ها تووه، ئه مه ش که مه له زمانی عه ره بییدا.

^(۳) کورته ی مانای ئه م دوو دیره ی ئه لقیه: ۲۵۸- ئه گهر ناوه پینشکه و تووه که ((مشغول عنه))، که و ته دوا ی ئه و شتانه ی تایبه تن به مبتدا، ئه وه پیویسته مرفوع کریت. ۲۵۹-

ئامارێ دهکات دانهر بهم دوو دێره بۆ بهشی دووهم، که بریتیه له مرفوع بوون^(۱) به واجبی، جا پێویسته ناوه پیشکه وتوو که مرفوع بیئت ئه گهر کهوته دواى ئه و شتانهی تایبه تن به مبتداوه، وهکو ((إِذَا)) سی کتوپر ((الْفَجَائِيَّة))، دهلییت ((خَرَجْتُ فَإِذَا زَيْدٌ يَضْرِبُهُ عَمْرُو)) به مرفوع کردنی ((زَيْدٌ))، وه دروست نیه منصوب بی، چونکه ((إِذَا)) سی فجائی له دوايه وه فعل نایات نه به ئاشکرا ونه به ((مَقْدَر)) سی. ههروهها پێویسته ناوه که مرفوع کریت ئه گهر فعله مشغوله که بکهوێته دواى ئه و شتانهی که دواى خوێان عه مه ل له پێشیان نه کهن، وهکو وشهکانی مهرج ((ادوات الشرط))، وپرسیارکردن ((الاستفهام))، و ((ما)) سی نافیه، وهکو ((زَيْدٌ إِنْ لَقِيْتَهُ فَأَكْرَمَهُ، وَزَيْدٌ هَلْ تَضْرِبُهُ، وَزَيْدٌ مَا لَقِيْتَهُ)) پێویسته ناوی ((زَيْدٌ)) له م نموونانه و هاوشیوهکانیان مرفوع بیئت، وه دروست نیه منصوب کریت، چونکه شتیک که گونجا ونه بی عه مه ل له پێش خوێ بکات ئه وه ناگونجی ته فسیری عاملیکی پیش خوێ بکات، بۆ ئه مه ش ئامارهی کرد دانهر به ووتهی ((كَذَا إِذَا الْفِعْلُ تَلَا- تَاكْوَتَاي دِيْرَه كَه)). واتا: پێویسته مرفوع کریت ناوه پیشکه وتوو که ئه گهر فعله که هات به دواى شتیکدا که پیش خوێ نه بیته معمول بۆ دواى، جا ئه وانهی به دروستیان داناوه عه مه ل کردنی ئه و شتهی له دواى ئه م وشانه وه^(۲) دین له پیش خوێان، دهلی ((زَيْدًا مَا لَقِيْتُ))^(۳)، به دروستی دهزانن منصوب کریت له گه ل جینا ویشدا به عاملیکی نادیار، دهلی ((زَيْدًا مَا لَقِيْتَهُ)).

* * *

ههروهها پێویسته مرفوع کریت ئه گهر فعله که _ واتا: مشغول_ هات به دواى ئه و شتانهی که پیش خوێان نابنه معمول بۆ دوايان. ^(۱) واتا: مرفوع بوونی ناوه پیشکه وتوو که ((مشغول عنه)).

^(۲) مه به ست له: وشهکانی مهرج ((ادوات الشرط))، وپرسیارکردن ((الاستفهام))، و ((ما)) سی نافیه.

^(۳) له م نموونه یه دا ناوی ((زَيْدًا)) منصوبه وعامله که ی بریتیه له فعلی ((لَقِيْتُ)) که کهوتۆته دواى ((ما)) سی نافیه، ئه مه ش لای زۆریه ی زانایان دروست نیه، به لām لای هندی له زانایان دروسته.

۲۶۰- وَاخْتِيرَ نَصَبَ قَبْلِ فِعْلِ ذِي طَلَبٍ وَبَعْدَ مَا إِيلَاؤُهُ الْفِعْلَ غَلَبَ

۲۶۱- وَبَعْدَ عَاطِفٍ بِلاَ قَصْرِ عَلَى مَعْمُولٍ فِعْلٍ مُسْتَقَرٍّ أَوَّلًا.^(۱)

ئەمە بریتیه له بهشی سێیه، که ئەویش دروست بوونی مرفوع بوون و منصوب بوونی ناوه پیشکه و تووه که یه و منصوب بوونی هەلبژێراوه و پەسەنده، ئەمەش ئەگەر له دواى ناوه که وه کرداریک هات بۆ داخوازی ((طلب)) بیئت وه کو ئەمر، ونه هی، دوعا، وه کو ((زیداً اضر به، و زیداً اضر به، و زیداً اضر به))، لیژده دا دروسته ناوی ((زید)) مرفوع بیئت و دروستیشه منصوب بیئت، و قسه ی هەلبژێراوی زانا یان منصوب بوونی تی.

ههروه ها منصوب کردنی هەلبژێراوه ئەگەر ناوه که که و ته دواى ئەو شتانه ی که به زۆری وان فعل به دوا یاندا بیئت، وه کو هه مزه ی پرسیار کردن، وه کو نموونه ی ((زیداً اضر به)) به منصوب کردنی ((زید)) و مرفوع کردنی، وه پای هەلبژێاردە ی زانا یان منصوب کردنی تی.

ههروه ها هەلبژێراوه منصوب کردنی ئەگەر ناوه ((مشغول عنه)) که که که و ته دواى حه رفه عطفیک وله پیشیوه جمله یه کی فعلی هاتبى وه یچ به یینیک نه بی له نیوان جمله فعلیه که که معطوف علیه و اسمه که ی که له دواى حه رفه عطفه که وه دی، وه کو ((قام زید و عمراً اکرمته)) لیژده دا دروسته ناوی ((عمراً)) مرفوع بی و دروستیشه منصوب بی، وه پای هەلبژێراوه وه یه منصوب بی، بۆ ئەوه ی جمله ی فعلی عطف کریته وه بۆ سه ر جمله ی فعلی، به لام ئەگەر به یین ((فاصل)) که و ته نیوان جمله فعلیه که که معطوف علیه و

^(۱) کورته ی مانای ئەم دوو دێژه ی ئەلفیه: ۲۶۰- هەلبژێراوه منصوب کردنی ناوه پیشکه و تووه که ((مشغول عنه)) له سی کاتدا: ۱/ ئەگەر که و ته پیش فعلیک که بۆ داخوازی ((الطلب)) بی، ۲/ ههروه ها ئەگەر که و ته دواى ئەو شتانه ی به زۆری وان له دوا یان وه فعل دیت. ۲۶۱- ۲/ ههروه ها ئەگەر که و ته دواى حه رفه عطفیک و به یین ((فاصل)) ییش نه بوو له نیوان ((معطوف علیه)) که جمله یه وله نیوان اسمه معطوفه که.

اسمه‌که‌ی که له‌دوای حه‌رفه عطفه‌که‌وه، ئه‌وه له‌م کاته‌دا ناوه‌که وه‌کو ئه‌وه وایه که هیچی له پێشه‌وه نه‌هاتبی، وه‌کو ((قامَ زیدٌ وَاَمَّا عَمْرٌو فَاکْرَمْتُهٗ)) لی‌رده‌دا دروسته‌ ناوی ((عمرو)) مرفوع بی ودروستیشه منصوب بی، به‌لام پای هه‌لبژارده ئه‌وه‌یه مرفوع بی وه‌کو له‌مه‌و دوا باسی دیت، هه‌روه‌ها ده‌لییت ((قامَ زیدٌ وَاَمَّا عَمْرٌو فَاکْرَمْتُهٗ)) لی‌رده‌دا پای هه‌لبژارده منصوب بوونه، وه‌کو رابورد، چونکه که‌وتۆته پێش فعلیک که بو داخوازیه.

* * *

۲۶۲- وَإِنْ تَلَّ الْمَغْطُوفُ فِعْلًا مُّخْبَرًا بِهِ عَنِ اسْمٍ فَاعْطِفْ مُخْبِرًا.^(۱)
 ئاماژه‌ی کرد دانه‌ر به‌ووته‌ی ((فَاعْطِفْ مُخْبِرًا))، بو دروستیتی مرفوع کردن و‌منصوب کردنی ناوه‌کو وه‌کو یه‌ک، ئه‌مه‌ش بریتیه له به‌شی پێنجه‌م که پێشتر رابورد^(۲)، جا نحوزانان پێوه‌ری ئه‌م جوژه‌یان داناوه به‌وه‌ی که ناوه پێشکه‌وتوو‌ه که بکه‌وێته دوای حه‌رفه عطفیک که له‌پێشیوه جملیه‌که هاتبی که تییدا دروست بی مرفوع بوون و‌منصوب بوون وه‌کو یه‌ک، ئه‌م جملیه‌شیان به‌وه‌هه‌ر پاقه‌کردوو‌ه: که سه‌ره‌تا‌که‌ی ناویک بی، و‌به‌شی دووه‌می^(۳) فعل بی، وه‌کو ((زیدٌ قامَ وَعَمْرٌو اَکْرَمْتُهٗ)) لی‌رده‌دا دروسته‌ ناوی ((عمرو)) مرفوع کریت به‌رچاوکردن و‌عطف کردنه‌وه‌بو سه‌ره‌تای رسته‌که ((الصدر))^(۴)، وه‌درسته‌ منصوب کریت به‌ره‌چاوکردنی به‌شی دووه‌می رسته‌که.

* * *

^(۱) پوخته‌ی سانا‌ی ئه‌م دی‌په‌ی ئه‌لفیه: ئه‌گه‌ر ناوه عطف کراوه‌که که‌مشغول عنه که‌وته دوای فعلیک ئه‌و فعله‌ خبر بی بو ناویک، ئه‌وه له‌م کاته‌دا مرفوع کردن و‌منصوب کردنی ناوه پێشکه‌وتوو‌ه که ((مشغول عنه)) وه‌کو یه‌که.

^(۲) که له‌ پاقه‌ی دی‌په‌ی (۲۵۷)ی ئه‌لفیه باسکرا.

^(۳) و‌اتا: خبره‌که‌ی.

^(۴) سه‌ره‌تای رسته‌که بریتیه له مبتدا که ((زیدٌ)) له‌و رسته‌یه‌دا.

۲۶۳- وَالرَّفْعُ فِي غَيْرِ الَّذِي مَرَّ رَجَحَ فَمَا أُبِيحَ أَفْعَلٌ وَدَغَ مَا لَمْ يُبَحْ.^(۱)

ئه‌مه بریتیه له به‌شی چوارهم له‌وهی رابورد، که ئه‌میش بریتیه له دروستی مرفوع بوون و منصوب بوون و پای هه‌لبژێراو ئه‌وه‌یه که مرفوع کریت، ئه‌مه‌ش: هه‌موو ناویکه که شتیک له وانه‌ی ده‌بنه‌ هۆی منصوب بوونی، یان مرفوع بوونی، یان به‌هیزکردنی یه‌کیکیانی له‌ گه‌لدا نه‌بی، هه‌روه‌ها شتیک له‌ وانه‌ی له‌ گه‌لدا نه‌بی که ده‌بیته‌ هۆی منصوب بوون و مرفوع بوونی به‌ یه‌کسانی، ئه‌مه‌ش وه‌کو ((زید ضریفه‌))، لی‌رده‌ا دروسته‌ ((زید)) مرفوع بی، و دروستیشه‌ منصوب بی، به‌لام پای هه‌لبژێراو ئه‌وه‌یه مرفوع بی، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی دانه‌نانی شتیکی نادیار ((عدم الاضمار)) به‌هیزتره‌ له‌ دانانی ^(۲)، وه‌ هه‌ندی له‌ زانایان پێیان وایه‌ دروست نیه‌ منصوب بی، چونکه‌ منصوب کردنی ده‌بیته‌ هۆی هی‌نان و تقدیر کردنی شتیکی نادیار، به‌لام ئه‌م بۆچوونه‌ جیی بایه‌خ نیه‌، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی پیشه‌وا سیبویه‌ و جگه‌ له‌ویش گێراویانه‌ته‌وه‌ له‌ پیشه‌وایانی زمانی عه‌ره‌بی، ئه‌مه‌ش زۆره‌ ^(۳)، ئه‌وه‌تا پیشه‌وا ئه‌بو سعادات ابن الشجری له‌ کتییی ((امالی)) یکه‌یدا، ئه‌م دی‌ره‌ی هۆنیوه‌ته‌وه‌:

ش ۱۵۸ / فَارِسًا مَا غَادَرُوهُ مُلْحَمًا غَيْرَ زُمِيلٍ وَلَا نِكْسٍ وَكِلْ.^(۴)

* * *

^(۱) پوخته‌ی مانای ئه‌م دی‌ره‌ی ئه‌لفیه‌: مرفوع کردنی ناوه‌ پیشکه‌ و تووه‌که‌ ((مشغول عنه)) په‌سه‌نده‌ له‌ جگه‌ له‌و حاله‌تانه‌ی باسکرا، جا ئه‌وه‌ی په‌وایه‌ و دروسته‌ مرفوعی بکه‌، و ئه‌وه‌ی په‌وانیه‌ مرفوع کریت وازی لی‌ بی‌نه‌.

^(۲) مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه‌ ئه‌گه‌ر ((زید)) منصوب کریت، ئه‌و کات ده‌بی، فعلیکی نادیار تقدیر که‌ین بۆ ئه‌وه‌ی بی‌یته‌ عاملی ((زید)).

^(۳) واته‌: ئه‌وه‌ی که‌ ناوه‌که‌ له‌م حاله‌ته‌دا منصوب بی.

^(۴) مانا: به‌لگه‌ی ئه‌م دی‌ره‌: به‌جیان هی‌شت سوار چاکیک له‌ ناو گرمه‌ی جه‌نگدا، بی‌ ئه‌وه‌ی بترسی و لاوازی بی‌ و پیویستی به‌ که‌سی تر بی‌. به‌لگه‌که‌ی ((فارساً ما غادرُوهُ)) لی‌رده‌ا ناوی ((فارسیا)) منصوبه‌ به‌ فعلیکی مخدوف، وه‌یج به‌لگه‌یه‌کیش نیه‌ بۆ منصوب کردنی، ئه‌مه‌ش به‌لگه‌ی ئه‌وانه‌یه‌ که‌ پێیان دروسته‌ منصوب کردنی.

۲۶۴- وَقَصْلُ مَشْغُولٍ بِحَرْفِ جَرٍّ أَوْ بِإِضَافَةٍ كَوَصْلُ يَجْرِي.^(۱)

واتا هیچ جیاوازییهک نیه لهو پینچ حالتهی رابورد^(۲) له وهی که جیناوهکه لکابی به فعله ((مشغول)) که، وهکو ((زیدُ ضربتُه))، یان پیوهی نه لکابی و بهین کرا بن به هۆی حهرفی جه پ، وهکو ((زیدُ مررتُ به))، یان به هۆی إضافه، وهکو ((زیدُ ضربتُ غلامَه))، یان ((غلامَ صاحبه))، یان ((مررتُ بغلامه))، یان ((بغلام صاحبه))، که وابوو پیویسته منصوب بی^(۳) له نمونهی ((إن زیداً مررتُ به اکرَمَکَ)) ههروهکو پیویست بوو منصوب بوونی له ((إن زیداً لقیته اکرَمَکَ)) ههروهها پیویسته مرفوع بی له نمونهی ((خرجتُ فإِذا زیدُ مرّاً به عمرو)) وه پای ههلبزیراو ئه وهیه منصوب بی له نمونهی ((ازیداً مررتُ به؟))، وه پای ههلبزیراو ئه وهیه مرفوع بی له نمونهی ((زیدُ مررتُ به))، وه مرفوع بوون و منصوب بوون چوون یهکن له نمونهی ((زیدُ قامَ وعمرو مررتُ به))، ههروهها پریاریش وایه له نمونهی ((زیدُ ضربتُ غلامَه او مررتُ بغلامه)).

* * *

۲۶۵- وَسَوْ فِی ذَا الْبَابِ وَصْفًا ذَا عَمَلٍ بِالْفِعْلِ إِنْ لَمْ يَكْ مُنْعٍ حَصَلَ.^(۴)

واتا سیفهتی عامل لهه باسهدا وهکو فعل وایه لهو شتانهی رابورد، مه بهست له سیفهتی عامل: اسمی فاعل، واسمی مفعوله. خۆی پاراست به سیفهتی

^(۱) پوختهی مانای نهم دپیرهی نهلفیه: بهین کردنی جیناوهکه ((مشغول به)) له فعلهکه ((مشغول)) که به هۆی حهرفی جه پ یان به هۆی إضافه هیچ جیاوازییهکی نیه له گهله بهین نه کردنی نیوان جیناوهکهو فعلهکه.

^(۲) له شهرحی دپیری (۲۵۷) ی نهلفیهدا باسکرا.

^(۳) واتا: ناوه پیشکه وتوههکه ((مشغول عنه)).

^(۴) کورتتهی مانای نهم دپیرهی نهلفیه: یهکسانه لهه باسهدا_ واتا له بوون به مشغول_ ناوی هاو شیوهی فعل_ وهکو اسمی فاعل واسمی مفعول_ به فعل، واتا ئه وهی به فعل دهکری به وانیش دهکری، به مهرجی به ریهست نه بی.

عامل لهو شتهی عهه‌لی فعل ده‌کات و سیف‌ته نیه وه‌کو اسمی فعل، وه‌کو نمونه‌ی ((زید دَرَاکِه)) لیڤرده‌دا دروست نیه ((زید)) منصوب کری، چونکه اسمی فعل عه‌مه‌ل ناکات له وه‌ی له پیشیتی، که واتا ناکری ږاڤه‌وته‌فسیری عاملیک بکات.

هه‌روه‌ها خو‌ی پاراست به‌وته‌ی ((ذَا عَمَلْ)) لهو سیف‌ته‌ی عه‌مه‌ل ناکات، وه‌کو اسمی فاعل ئه‌که‌ر بۆ ږاږدوو ((ماضی)) بی، وه‌کو ((زید انا ضاربُه امس)) لیڤرده‌دا دروست نیه ((زید)) منصوب کری، چونکه شتیک عه‌مه‌ل نه‌کات ناتوانی ږاڤه‌وته‌فسیری عامل بکات.

نمونه‌ی سیف‌ته‌ی عامل ((زید اناضاربُه: الآن، او غدا، الدرهم انت مُعْطَاهُ)) لیڤرده‌دا دروسته ((زید، والدرهم)) منصوب بی، وه‌دروسته مرفوع بی، هه‌روه‌کو چۆن له‌گه‌ل فعلدا دروست بو.

هه‌روه‌ها دانه‌ر خو‌ی پاراست به‌وته‌ی ((إِنْ لَمْ يَكْ مَانِعٌ حَاصِلْ))، له‌وه‌ی ئه‌که‌ر به‌ریه‌ست دروست بی بۆ ئه‌و سیف‌ته‌و نه‌هیلئ عه‌مه‌ل بکات، وه‌کو ئه‌وه‌ی ئه‌لیف ولام ((ال)) بجیتته‌سه‌ری، وه‌کو ((زید انا الضاربُه)) لیڤرده‌دا دروست نیه ((زید)) منصوب کری، چونکه ئه‌وه‌ی دواى ئه‌لیف ولام ناتوانی عه‌مه‌ل له‌پیش خو‌ی بکات، که واتا ناتوانی ږاڤه‌وته‌فسیری عامل بکات، واللّه اعلم.

۲۶۶- وَعَنْقَلَةُ حَاصِلَةٌ بِتَابِعٍ كَعَنْقَلَةٍ بِنَفْسِ الْأَسْمِ الْوَاقِعِ. ^(۱)

پیشتر رابورد که هیچ جیاوازییهک نیه لهم بابتهدا له نیوان ئهوهی ئهگهر جیناوهکه لکا بی به فعلهکهوه، وهکو ((زیداً ضربت))، یان ئهگهر بهین کرا بی له نیوان عاملهکهو جیناوهکه به هوی حهری جهپ، وهکو ((زیداً مررت به))، یان به هوی إضافة، وهکو ((زیداً ضربت غلامه)).

جا لهم دپردها باسی ئهوه دهکات په یوهندی نیوان عاملهکهو جیناوهکه ئهگهر به هوی تابعهوه ^(۲) بوو وهکو په یوهندی ئهصلی نیوان عاملهکهو جیناوی ناوه پیشکهوتوووهکهیه، مانای وایه ئهگهر فعلهکهو عه مهلی کرد له ناویکی بیگانه ^(۳)، دواتر ئهو ناوه تابعی هه بو، وئهو تابعه جیناویکی پیوه لکا بوو که دهگه پرایهوه بو ناوه پیشکهوتوووهکه: جا تابعهکه صفة بی، وهکو ((زیداً ضربت رجلاً یحبه))، یان عطف بیان ^(۴) بی وهکو ((زیداً ضربت عمراً اباه))، یان عطف کراو بی به حهری وای عطف به تایبتهت وهکو ((زیداً ضربت عمراً واخاه))، لهم نموونانهدا په یوهندی و حالهتی اشتغال دروست ده بی ههروهکو چوون له گهل خودی جیناوی ناوه پیشکهوتوووهکه دروست ده بی، که وایوو پرستهی ((زیداً ضربت رجلاً یحبه))، وهکو پرستهی ((زیداً ضربت غلامه)) وایه، ههروهها ئهوانی تریش.

^(۱) کورتتهی مانای ئهم دپهرهی نهلفیه: ئهو په یوهندییهی که دروست ده بی له نیوان عاملهکه ((مشغول)) که و ناوه پیشکهوتوووهکه ((مشغول عنه)) و ئهو په یوهندییهش که دروست ده بی له نیوان عاملهکهو و تابعی جا تابعهکه صفة بی یان عطف بی ناوه پیشکهوتوووه که وهکو یه وان.

^(۲) مه بهست له تابع له زمانی عهره پیدا ئهو ناوانه که دواى ناوهکهی پیش خوین ئهکهون له إعرابدا، که بریتین له { النعت ((صفة))، العطف، البدل، التوكید }.

^(۳) مه بهست له ناوی بیگانه واتا ناویکی تر جگه له ناوه پیشکهوتوووهکه.

^(۴) مه بهست له عطف بیان ئهوهیه ناویک بی به دواى ناویکی تر دا به بی حهری عطف بوو پوون کردنهوهی ناوی یه کهم.

پوخته‌که‌ی ئه‌وه‌یه که ناویکی تر جگه له‌ناوه پیشکه‌وتوو‌ه‌که له پرسته‌که‌دا
ئه‌گه‌ر تابعی هه‌بوو وه ئه‌و تابعه‌ش جیناوی پیوه‌بوو ئه‌وه هه‌ر وه‌کو
حاله‌تی تر وایه و اشتغال دروست ده‌بی.

* * *

باسی کرداری تیپه‌رو تیینه‌په‌ر^(۱)

تعدی الفعل، ولزومه

۲۶۷- عِلَامَةُ الْفِعْلِ الْمُتَعَدِّي أَنْ تَصِلَ هَا غَيْرَ مَصْدَرٍ بِهِ نَحْوُ عَمِلَ.^(۲)
 دابه‌ش ده‌بی فعل بو تیپه‌ر، و تیینه‌په‌ر، جا تیپه‌ر: ئه‌وه‌یه که ماناکه‌ی بگاته
 مفعول به به‌بی حه‌رفی جه‌ر، وه‌کو ((ضربتُ زیداً))، وه فعلی تیینه‌په‌ر: ئه‌وه‌یه
 که وا نه‌بی، و اتا: نه‌گاته (مفعول به) مه‌گه‌ر به هوی حه‌رفی جه‌ر، وه‌کو ((مررتُ
 بزید))^(۳)، یان مفعولی نیه، وه‌کو ((قام زیداً))، جائه‌وه‌ی به خودی خوی بگاته
 مفعول به ئه‌وه پیی ده‌وتری: فعلی متعدی، وه‌پیی ده‌وتری ((واقع))^(۴)
 ، وه‌ده‌وتری ((مجاوز))^(۵)، ئه‌وه‌شی بو خوی نه‌گاته مفعول به پیی
 ده‌وتری: لازم، قاصر^(۶)، وه تیینه‌په‌ر، وه‌پیی ده‌وتری تیپه‌ر به هوی حه‌رفی
 جه‌ر.

جا نیشانه‌ی فعل متعدی ئه‌وه‌یه پیوه‌ی بلکی جیناوی ((ها)) که ده‌گه‌ریته‌وه
 بو جگه له مصدر، که بریتیه له ((ها)) ی مفعول به، وه‌کو ((البابُ اغلقتُ)).

^(۱) پیشتر باسمان کرد که له زمانی عه‌ره‌بیدا فعل چهند دابه‌ش بوونیکی هیه به چهند
 مانا و اعتباریک، یه‌کیک له دابه‌ش بوونانه ئه‌وه‌یه که فعل یان ته‌واو ((التام))، وه یان
 ناته‌واو ((الناقص))، جا فعلی تام دوو جو‌ره: ۱- (متعدی)، که له پێزمانی کوردیدا
 پیی ده‌وتری تیپه‌ر ۲- (لازم) پیی ده‌وتری تیینه‌په‌ر.
^(۲) پوخته‌س مانا‌س نه‌م دی‌په‌س نه‌لفیه: نیشانه‌ی فعلی متعدی ئه‌وه‌یه پیوه‌ی بلکی
 جیناوی ((ها)) که ئه‌و جیناوه نه‌گه‌ریته‌وه بو مصدره‌که، وه‌کو فعلی عَمِلَ که فعلیکی
 متعدیه.

^(۳) که و اتا له‌م پرسته‌یه‌دا ((بزید)) ده‌بیته مفعول به غیر الصریح.

^(۴) و اتا: مانای فعله‌که له فاعله‌وه ده‌که‌وێته سه‌ر مفعوله‌که.

^(۵) و اتا: تیپه‌ر.

^(۶) و اتا: ماناکه‌ی کورت ده‌کریته‌وه له سه‌ر فاعله‌که‌س ناکه‌وێته سه‌ر مفعوله‌که.

خۆی پاراست بهم جوړه ((ها)) یه له ((ها)) سی مصدر، که ده لکی به فعلی متعدی و فعلی لازم، که نیشانه ی تیپه ربوون نیه، نمونه ی ((ها)) سی مصدری لکاو به فعلی متعدی ((الضربُ ضربتُهُ زیداً)) و اتا: ضربتُ الضربَ زیداً^(۱)، وه نمونه ی لکاو به فعلی لازم ((القیامُ قمتُهُ)) و اتا: قمتُ القیام.

*فعلی متعدی پیویستی به ((مفعول به)) یه.

۲۶۸- فَأَنْصَبَ بِهِ مَفْعُولُهُ إِنْ لَمْ يَنْبُ عَنْ فَاعِلٍ نَحْوُ تَدَبَّرْتُ الْكُتُبَ.^(۲)

فعلی متعدی حالی وایه مفعول به منصوب ده کات ئه گهر ئه و مفعوله به بیته نائب فاعل، وه کو ((تَدَبَّرْتُ الْكُتُبَ))، جا ئه گهر مفعوله که بوو به نائب فاعل ئه وه پیویسته مرفوع بی وه کو رابورد، وه کو نمونه ی ((تَدَبَّرْتُ الْكُتُبَ)).

به که می ده کری مفعول مرفوع بی و فاعل منصوب بی له کاتی دلنیا بوون له تیک نه چوون، وه کو ووته یان^(۳) ((خرقَ الثوبُ المسمارَ))^(۴)، جا ئه مهش قیاسی نیه، به لکو ته نها ئه وه ی بیستراو ((سماعی)) به به کار دی.

فعلی متعدی سی جوړه:

یه که میان: تیپه رب ده کات بو دوو مفعول، ئه میش دوو جوړه: یه کیکیان: دوو مفعوله که ی له بنه رته دا مبتدا و خبرن، وه کو ((ظنَّ)) و هاوشیوه کانی، دوو میان: دوو مفعوله که ی له بنه رته دا مبتدا و خبر نین، وه کو فعلی ((اعطی وکسا)).

^(۱) و اتا: های ((ضربتُهُ)) ده گهر پښته وه بو مصدر که و نابینته مفعول به.

^(۲) پوخته ی مانای نه م «پښه ی نه لقیه: منصوب بکه به فعلی متعدی مفعول به، به مه رجی ئه و مفعوله نه بوو بیته نائب فاعل، وه کو ((تَدَبَّرْتُ الْكُتُبَ)) و اتا: به وردی کتیبه کانم خوینده وه.

^(۳) و اتا: ووته ی عهره ب.

^(۴) و اتا: بزماره که پوښاکه که ی دپاند، لیږد دلنیا یان که پوښاک بزمار نادېږی.

جوړی دووهم: تیپه‌ر ده‌کات بۆ سی مفعول، وه‌کو اعلم واری.
جوړی سییهم: تیپه‌ر ده‌کات بۆ یه‌ک مفعول، وه‌کو فعلی ضرب،
وهاوشیوه‌ی.

* * *

*باسی فعلی لازم و نیشانه‌کانی

۲۶۹- وَلَا زِمَ غَيْرُ الْمُعْدَى وَحَتِمَ لَزُومُ أَفْعَالِ السَّجَايَا كَنَّهُمْ
۲۷- كَذَا أَفْعَلٌ وَالْمُضَاهِي أَفْعُسَسَا وَمَا اقْتَضَى نَظَافَةً أَوْ دَنَسَا
۲۷۱- أَوْ عَرَضًا أَوْ طَاوَعَ الْمُعْدَى لِوَاحِدٍ كَمَدَّةٌ فَا مَتَدًا.^(۱)

فعلی لازم: ئه‌وه‌یه تیپه‌ر نه‌بی، وه‌ پێوه‌ی نالکی ((ها)) سی جیناو که مصدر
نه‌بی، جا فعلی لازم پێویسته بۆ هه‌موو فعلی که مانای خوو- واتا سروشت
وته‌بیعه‌ت بی، وه‌کو ((شَرَفَ ، وَكْرَمَ ، وَظَرَفَ ، وَنَهَمَ))^(۲)، هه‌روه‌ها هه‌ر فعلی
له‌سه‌ر وزنێ ((افْعَلَّ)) بی، وه‌کو ((اقْشَعَّرَ^(۳) ، وَاطْمَأَنَّ))، یان له‌سه‌ر
وزنێ ((افْعَلَّ)) بی، وه‌کو ((اقْعُسَسَ ، وَاخْرَجَمَ))^(۴)، هه‌روه‌ها هه‌ر فعلی بۆ
خاوینی بی، وه‌کو ((طَهَّرَ الثَّوْبَ ، وَنَظَّفَ))، یان بۆ پیسی وچه‌په‌لی

^(۱) پوخته‌ی مانای نهم سن دێره‌ی نه‌لفیه: ۲۶۹- فعلی لازم پێچه‌وانه‌ی متعدیه، ئهم
فعلانه‌ش هه‌موو کات لازمن ۱- ئه‌و فعلانه‌ی بۆ سروشت و خوی مروژن، وه‌کو
فعلی ((نَهَمَ)) واتا: حه‌زیوون ۲۷۰-۲- ئه‌و فعلی له‌سه‌ر وزنێ ((افْعَلَّ)) بی، ۳- ئه‌وه‌ی
له‌سه‌ر وزنێ ((افْعَلَّ)) بی، ۴- ئه‌و فعلی بۆ مانای پاک و خاوینی، یان پیس وچه‌په‌لی
بی. ۲۷۱- ۵- ئه‌و فعل وئیشه‌ی کاتی بی و به‌رده‌وام نه‌بی، ۶- ئه‌و فعلی مطاوعی
فعلی متعدی یه‌ک مفعول بی، وه‌کو فعلی ((امتدَّ))، که مطاوعه‌ی فعلی ((مدَّ)) یه.

^(۲) مانای ئهم فعلانه: شَرَفَ ، وَكْرَمَ واتا: به‌ڕیز بوو، وَظَرَفَ: زیره‌ک و نه‌جیب زاده بوو،
نَهَمَ: حه‌زی لی بوو ئالوده‌ی بوو.

^(۳) اقْشَعَّرَ: واتا ته‌زوو به‌ پیستی دا هات.

^(۴) اقْعُسَسَ: سنگ ده‌ر په‌ریوو بوو، اخْرَجَمَ: کوپۆیه‌وه.

بی، وهکو ((دَنَسَ الثَّوبُ، وَوَسِخَ))، یان فعلی بۆ شتیکی کاتی
 بی، وهکو ((مَرَضَ زَيْدٌ، وَاحْمَرَ))، یان فعلی مطاوعه‌ی^(۱) فعلیکی متعدی یهك
 مفعولی بی، وهکو ((مَدَدْتُ الْحَدِيدَ فَاُمْتُدْتُ، وَدَحْرَجْتُ الْكُرَةَ فَتَدَخَّرَجَ))، جا خوی
 پاراست به ووته‌ی ((مطاوعه‌ی فعلیکی متعدی یهك مفعولی)) له مطاوعه‌ی
 فعلیکی متعدی دوو مفعولی، ئەمه‌یان مه‌رج نیه لازم بی، به‌لکو ده‌کری
 متعدی بی بۆ لای یهك مفعول، وهکو ((فَهَمْتُ زَيْدًا الْمَسْأَلَةَ فَفَهَمَهَا))، وعلَّمْتُ
 النُّحُو فَتَعَلَّمَهَا)).

* * *

* فعلی لازم چۆن ده‌کریته متعدی

۲۷۲- وَعَدَ لَزِمًا بِحَرْفٍ جَرَّ وَإِنْ حَذَفَ قَالَ لَنْصَبُ لِلْمُتَجَرَّرِ

۲۷۳- نَقْلًا وَفِي أَنَّ وَأَنْ يَطْرُدُ مَعَ أَمِنْ لَبَسٍ كَعَجِبْتُ أَنْ يَدُوا.^(۲)

پیشتر رابورد که فعلی متعدی ده‌گاته مفعوله‌که‌ی به خودی
 خوی، لی‌ردا باسی ئەوه ده‌کات که فعلی لازم ده‌گاته مفعوله‌که‌ی به
 هوی حەرفی جەپەرەوه، وهکو ((مررتُ بزید))، وه هەندی جار حەرفە
 جەپەرەکه حذف ده‌کری وفعله لازمه‌که بۆ خوی ده‌گاته مفعوله‌که،
 وهکو ((مررتُ زیداً))، شاعریش ده‌لی:

(۱) مطاوعه بریتیه له ده‌که‌وتن وشوینه‌واری ئەو فعله، پیشتر باسمان کرد.

(۲) پوختنەس مانای ئەم دوو دێرس ئەلفیه: ۲۷۲- فعلی لازم بکه به متعدی به‌هوی حەرفی
 جەپەر، جا ئەگەر ئەم حەرفە جەپەرە حذف کرا ئەوه ده‌ییت اسمەکه _ که پیش حذف
 کردنی حەرفە جەپەرەکه مجرور بووه _ منصوب بی. ۲۷۳ _ حذف کردنی ئەم حەرفە
 جەپەرەکه سماعیهو قیاسی نیه، به‌لام حذف کردنی حەرفی جەپەرەگەل ((أَنْ وَأَنَّ))
 قیاسیه، به‌مه‌رجی دلتیابوون له تیک نه‌چوون، وهکو نموونه‌ی ((عَجِبْتُ أَنْ يَدُوا)) واتا:
 سه‌رسام بووم له خوین ((الدیه)) دانی ئەوان .

ش ۱/۵۹/ تَمْرُونُ الدِّيَارَ وَلَمْ تَعُوجُوا كَلَامُكُمْ عَلَى إِذَا حَرَامٌ.^(۱)

واتا: تَمْرُونُ بالدِّيَارِ. جا بۆچوونی زۆرینهی زانایان وایه که حذف کردنی
 حەرفی جەڕ قیاسی نیە مەگەر لەگەڵ ((أَنْ)) و ((أَنَّ))، تەنھا ئەوەی لە عەرەبەوه
 بیستراوه دەکری، بەلام پێشەوا (ابوالحسن علی ابن سلیمان البغدادی) که
 ناسراوه بە ئەخفەشی بچووک پێی وایه حذف کردنی حەرفی جەڕ لەگەڵ
 غەیری ((أَنْ)) و ((أَنَّ)) قیاسیە بە مەرجی دیاریبوونی حەرفە جەڕەکهو شوینی
 حذف کردنی، وەکو ((بریت القلم بالسکین))^(۲)، دروستە لای ئەبو حەسەن
 حەرفی ((ب)) حذف کری، که وابوو ئەلیی ((بریت القلم السکین))، بەلام ئەگەر
 حەرفە جەڕەکه دیارو تایبەت نەبوو ئەوە دروست نیە حذف
 کری، وەکو ((رغبتُ فی زید)) لێرەدا دروست نیە حەرفی ((فی)) حذف کری، چونکه
 لەحذف کردنیدا نازانری: ئایە تقدیر و پافەکهی ((رغبتُ عن زید)) دەبی یان ((فی زید))
 دەبی^(۳)، هەرەها دروست نیە حەرفە جەڕەکه حذف کری ئەگەر شوینەکهی
 دیارنەبی، وەکو ((اخترتُ القومَ من بني تميم)) لێرەدا دروست نیە حذف کری
 و بلیی ((اخترتُ القومَ بني تميم)) چونکه نازانری: ئایە ئەصلەکهی ((اخترتُ القومَ
 من بني تميم)) بوو یان ((اخترتُ من القومَ بني تميم)) بوو.

(۱) ماناو بەلگەیی ئەم دێرە : تێپەر دەبن بەلای ماله کاشمانداو لانا دەن ، کهوابی
 قسەکردن لەگەڵ تان یاساغ بی له سەرم . بەلگەکهی: ((تَمْرُونُ الدِّيَارَ)) لێرەدا
 فعلی ((تَمْرُ)) فعلیکێ لازمو بەبی حەرفی جەڕ گەشتۆتە مفعولەکهی ، واتا حەرفە
 جەڕەکهی حذف کراوه و ئەصلەکهی ((تَمْرُونُ بالدِّيَارِ)) بوو.

(۲) واتا: پێنوسەکم تاشی و دادا بە چەقۆکه .

(۳) فعلی لازم کاتی بههۆی حەرفی جەڕەوه دەکرێتە متعدی بە پێی حەرفە جەڕەکه مانای
 دەگوێی ، بۆ نموونه فعلی ((رَغِبَ)) ئەگەر لەدوێهوه حەرفی ((فی)) بی ئەوه بەمانای
 حەزلی بوون دی ، بەلام ئەگەر لەدوایهوه حەرفی ((عن)) بی ئەوه بەمانای پشت تێکردن
 و بقی لی بوون دی.

به لام حذف کردنی حەرفی جەر له گەڵ ((أَنْ، وَأَنْ)) ئەوێ دروسته به قیاسی و به بی خیلاف، به مەرجی دلتیابوون له تێك نه چوون، وهكو ((عَجِبْتُ أَنْ يَدُوا)) واتا: خوێن بدەن، هەروەها نموونە له گەڵ ((أَنْ)) _ كه قورسە و شەددەیی هەیه _ ((عَجِبْتُ مِنْ أَنَّكَ قَائِمٌ)) لەم پرستەیدا دروسته حەرفی ((مِنْ)) حذف کری و دەلتی ((عَجِبْتُ أَنَّكَ قَائِمٌ))، به لام ئەگەر لی تێکچوون پوویدەدا ئەوێ دروست نیه حذف کری، وهكو ((رَغِبْتُ فِي أَنْ تَقُومَ)) یان ((رَغِبْتُ فِي أَنَّكَ قَائِمٌ)) لێرەدا دروست نیه حەرفی ((فِي)) حذف کری چونکه دەکری حذف کراو حەرفی ((عَنْ)) بی ئەو کات لی تێکچوون دروست دەبی.

جا زانایان رایان جیا یه دەر باره ی محلی ((أَنْ، وَأَنْ)) _ کاتی حەرفه جەرکه حذف کری، پێشەوا ئەخفەش پێی وایه له محلی جەر دان، وه پێشەوا کسائی پێی وایه له محلی نصب دان، وه پێشەوا سیبویه پای وایه هەردووکیان دروسته.

پوخته ی ئەوێ رابورد: ئەوێه فعلی لازم ده گاته مفعول به هۆی حەرفی جەر په وه، جا ئەگەر مجروره که ((أَنْ، وَأَنْ)) نه بوو ئەوێ دروست نیه حەرفه جەرکه حذف کری مه گەر حاله تێکی بیستراو له عەرب، به لام ئەگەر مجروره که (((أَنْ، وَأَنْ)) بوو^(۱)، ئەوێ دروسته حەرفه جەرکه حذف کری له کاتی دلتیابوون له تێك نه چوون، ئەمەش بۆچوونی راسته.

* * *

^(۱) حەرفی ((أَنْ، وَأَنْ)) هەردووکیان پێیان دەوتری مصدری، واتا له گەڵ دوا ی خوێان تاویل ده کرین به مصدر و له محلدا دهنه اسمی مجرور.

*ریزکردنی دوو مفعول و زیاتر ((ترتیب المفاعیل))

۲۷۴- وَالْأَصْلُ سَبَقَ فَاعِلٍ مَعْنَى كَمَنْ مِنْ ((الْبِسَنَ مَنْ زَارَكُمْ نَسَجَ الْيَمَنَ)).^(۱)

ئه‌گەر فعلی متعدی دوو مفعولی هه‌بوو وه مفعولی دووهمی له بنه‌په‌تدا خبر نه‌بوو، ئه‌وه ئه‌صل و یاسا وایه ئه‌و مفعوله‌یان که له‌مانادا فاعله پیشخبری، وه‌کو ((اعطیت زیداً درهما)) لی‌رده‌ا ئه‌صل وایه ((زیداً)) پیشخبری به‌سه‌ر ((درهما))، چونکه زید له‌مانادا فاعله، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی وه‌رگه‌ری درهما که‌یه، هه‌روه‌ها وه‌کو ((کسوت زیداً جبّة))، وه وه‌کو ((الْبِسَنَ مَنْ زَارَكُمْ نَسَجَ الْيَمَنَ)) لی‌رده‌ا ((مَنْ)) مفعولی یه‌که‌مه، و ((نَسَجَ)) مفعولی دووهمه، جا ئه‌صل ئه‌وه‌یه ((مَنْ)) پیشخبری به‌سه‌ر ((نَسَجَ الْيَمَنَ)) دا چونکه ((مَنْ)) پۆشه‌ر ((لابس)) ه، دروستیشه ئه‌وه‌ی که له‌مانادا فاعل نیه پیشخبری، به‌لام پی‌چه‌وانه‌ی یاسایه.

* * *

۲۷۵- وَيَلْزَمُ الْأَصْلُ لِمُوجِبِ عَرَى وَتَرَكَ ذَاكَ الْأَصْلَ حَتْمًا قَدْ يُرَى.^(۲)

واتا: هه‌ندی جار ئه‌م ئه‌صله که‌بریتی بووله پیشخستنی ئه‌و مفعوله‌ی له مانادا فاعله پی‌ویسته ئه‌گه‌ر شتیک په‌یدا بێ و بی‌تته هوی ئه‌م پیشخستنه، که ئه‌ویش بریتی‌ه له ترسی لی تیک چون و تیکه‌لاو بوون، وه‌کو ((اعطیت زیداً عمراً)) لی‌رده‌ا پی‌ویسته وه‌رگه‌ر ((الْأَخْذَ))

^(۱) پوخته‌ی مانای نهم دپه‌ی نه‌لفیه: ئه‌صل و بنچینه وایه له ریزکردنی دوو مفعولی ئه‌و فعله‌ی دوو مفعولی هه‌یه ئه‌و مفعوله‌ی له‌مانادا فاعله پیشخبری، وه‌کو ناوی ((مَنْ)) له نموونه‌ی ((الْبِسَنَ مَنْ زَارَكُمْ نَسَجَ الْيَمَنَ)). واتا: بی‌وشن ئه‌و که‌سه‌ی سه‌ردانتان ده‌کات پۆشاک‌ی یه‌مه‌نی.

^(۲) پوخته‌ی مانای نهم دپه‌ی نه‌لفیه: هه‌ندی جار ئه‌م ئه‌صله که‌بریتی بوو له پیشخستنی مفعولی که له‌مانادا فاعله پی‌ویسته ئه‌گه‌ر داخوازی هه‌بوو، وه هه‌ندی جاریش لادان ووازی‌نان له‌م ئه‌صله ده‌کری و دروسته.

پیشکه وی، و دروست نیه جگه له وه رگر پیش که وی، له ترسی لی تیک
چوون، چونکه ده کری ئه ویان فاعل بی.

هه روه ها هه ندی جار پیویسته ئه وهی له مانادا فاعل نیه پیشکه وی، و ئه وهی
له مانادا فاعله دوا که وی، وه کو ((اعطیت الدرهم صاحبه)) لیڤه دا دروست
نیه ((صاحبه)) پیشکه وی هه رچه نده له مانادا فاعله، که وابوو نالییت ((اعطیت
صاحبه الدرهم)) بو ئه وهی جیناو^(۱) نه گه ریته وه بو شتیک که له دوا وهیه له
پله ولفظدا، که ئه مه ش دروست نیه^(۲)، والله اعلم.

* * *

^(۱) واتا: جیناوه لکاوه که ی به ((صاحبه)).

^(۲) له باسه کانی پیشوودا باسمان کرد که جیناو ((الضمیر)) له زمانی عه ره بیدا ده بی
بگه ریته وه بو ناویک که له پیشیوه باسکراوه و هاتوه.

حذف کردنی مفعول به..

۲۷۶- وَحَذَفَ فَضْلَةً أَجْرًا إِنْ لَمْ يَضُرْ كَحَذَفَ مَا سِيقَ جَوَابًا أَوْ حُصِرَ.^(۱)
 ووشه‌ی زیاده له‌پسته‌ته‌دا: پیچه‌وانه‌ی کۆله‌که‌یه^(۲)، مه‌به‌ست له‌کۆله‌که
 ئه‌وه‌یه‌ پرسته‌که بی‌نیاز نیه لی‌ی وه‌کو فاعل، وه‌مه‌به‌ست له
 زیاده‌ونا کۆله‌که: ئه‌وه‌یه ده‌کری لی‌ی بی‌نیاز بی وه‌کو مفعول به، جا دروسته
 ناکۆلکه حذف کری ئه‌گه‌ر زیانی نه‌بی، وه‌کو ووته‌ت له‌ پرسته‌ی ((ضربتُ
 زیداً)) ((اعطیتُ زیداً درهما)) ((اعطیتُ))، وه‌ وه‌کو فه‌رمووده‌ی خوای
 گه‌روه ((فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى))^(۳)، هه‌روه‌ها ده‌لی‌ی ((اعطیتُ زیداً))^(۴)، وه‌ وه‌کو

^(۱) پوخته‌ی مانای نهم دێره‌ی نه‌لفیه: دروسته حذف کردنی ووشه‌ی نا کۆله‌که_واتا ووشه‌یه‌ک که
 پرسته‌که به‌بی بوونی ئه‌ویش دروست ده‌بی_ به‌مه‌رجی زیانی نه‌بی بۆ مانای پرسته‌که، وه‌کو
 ئه‌وه‌ی وه‌لامی پرسیار بی یان چه‌صرکراو بی_واتا: له‌م دوو کاته‌دا دروست نیه حذف کری.
^(۲) ئه‌و ووشانه‌ی پرسته‌ی ((الجملة)) پێک دێنن له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا دوو به‌شن: به‌شی سه‌ره‌کی
 وبنه‌په‌ته‌ی پرسته‌که که زانا‌یانی نحو به‌((عمدة)) ناوی ده‌بن، ئه‌ویش بریتیه له‌ فعل و فاعل له
 جمله‌ی فعلی، وه‌ مبتدا و خبر له‌ جمله‌ی اسمی، به‌شی ناسه‌ره‌کی و زیاده: ئهم به‌شه مانای
 پرسته‌که ته‌واو ده‌کەن به‌لام نه‌شن پرسته‌که دروست ده‌بی، وه‌کو {مفعوله‌کان، جار و مجرور، حال،
 تمییز، ظرفه‌کان... هتد}، نحو زانان ئهم به‌شه به‌((فضلة)) ناو ده‌بن.

^(۳) نایه‌تی ژماره‌(۵) سی سوره‌تی ((اللیل)) یه، و کورتیه‌ی ماناکه‌ی {جا ئه‌و که‌سه‌ی (مال) بیه‌خشی
 وله‌خوا بترسی و پارێزکار بی...}، إعرابه‌که‌ی: فَأَمَّا / ف: حسب ما قبلها. أَمَّا: حرف شرط
 وتفصيل مبني على السكون. من/ اسم موصول مبني على السكون في محل رفع مبتدا. اعطى/
 فعل ماض مبني على الفتح المقدر على الالف للتعذر، وفاعله ضمير مستتر فيه جوازاً تقديره
 (هو)، وجملة ((اعطى)) لامحل لها من الاعراب لأنها صلة الموصول. واتقى/ و: حرف عطف. اتقى:
 جملة معطوفة على جملة ((اعطى))، وإعرابها مثل إعرابها. الشاهد في هذه الآية: حذف
 الفضلة (مفعول به) للفعل اعطى واتقى، وذلك جائز.

^(۴) واتا: مفعولی دووهم حذف ده‌کری.

فه رموده‌ی خوای گه‌وره ﴿وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى﴾^(۱)، هه‌روه‌ها ده‌لئی ﴿اعطيتُ درهما﴾^(۲)، وه وه‌کو فه‌رموده‌ی خوای گه‌وره ﴿حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ﴾^(۳)، تقدیری ئەم ئایه‌ته‌ والله اعلم_ حتی يعطوكم الجزية، جا ئە‌گەر حذف کردنی فُضلة‌که زیانی هه‌بوو بۆ مانای پرسته‌که ئە‌وه دروست نیه، وه‌کو ئە‌وه‌ی مفعول به ببیته وه‌لامی پرسیاریک، وه‌کو ئە‌وه‌ی بوتری ﴿مَنْ ضَرَبْتَ؟﴾ تۆش ده‌لئی ﴿ضربتُ زیداً﴾، یان ئە‌گەر مفعول به حصرکراو بی، وه‌کو ﴿ما ضربتُ إلا زیداً﴾ له‌م دوو جینگه‌یه‌دا دروست نیه ﴿زیداً﴾ حذف

(۱) ئایه‌تی ژماره (۵) سی سوره‌تی ((الضحی)) یه، کورته‌ی ماناکه‌ی {سویند به خوا له‌مه‌ولا په‌روه‌ردگارت ئە‌وه‌نده‌ت پی ده‌به‌خشی که رازی بیت.}، {إعرا به‌که‌ی : و/حسب ما قبلها . لسوف/لام القسم . سوف/ حرف استقبال . يعطيك/ فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه الضمة المقدرة على الياء للثقل . ك/ ضمير متصل مبني على الفتح في محل نصب مفعول به ليعطي الذي يتعدى إلى مفعولين، وحذف أحدهما والتقدير (ولسوف يعطيك ربك ما تريده) . ربك/ فاعل مرفوع، وهو مضاف ،ك/ ضمير متصل مبني على الفتح في محل جر مضاف إليه . فترضى/ ف: حرف عطف . ترضى: فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه الضمة المقدرة على الالف للتعذر، وفاعله ضمير مستتر تقديره (انت)، وجملة ((ترضى)) معطوفة على (يعطيك) . الشاهد في هذه الآية: حذف المفعول الثاني ل(يعطي)، وذلك سائغ جائز في اللغة العربية.

(۲) و/اتا: مفعولی یه‌که‌م حذف ده‌کری.

(۳) ئە‌م پرسته قورئانیه به‌شیکه له ئایه‌تی ژماره ((۲۹)) سی سوره‌تی ((التوبة))، پوخته‌ی ماناکه‌ی : {هه‌تا باج و سه‌رانه ده‌دن ، سه‌رانه (الجزية): بریتیه له‌و ماله‌ی که‌سی بی باوه‌ر سالانه ده‌یداته ده‌وله‌ت و ده‌سه‌لاتی ئیسلامی له‌به‌رامبه‌ر پاراستنی سه‌رومانی} . {إعرا به‌که‌ی : حتی/ حرف جرّ وغایه مبني على السكون . يعطوا/ فعل مضارع منصوب بـ(أن) المضمره بعد(حتى)، وعلامة نصبه حذف النون لأنه من الأفعال الخمسة، والواو/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل . الجزية/ مفعول به ثانٍ ل(يعطوا) . الشاهد فيها: حذف المفعول الأول ل(يعطوا)، وإبقاء المفعول الثاني، وقد جاز حذفه لأنه فُضلة.

کری، چونکه لهیه که میاندا^(۱) وه لآمی پرسیاره که دهست ناکه وی، وه له دووه میشدا^(۲) قسه که ده بیته نه فی کردنی ره ها ((النفي المطلق)) له کاتیکدا مه بهست نه وه یه نه فی لیدان له جگه له ((زید)) بکری، که واتا نه گهر ((زید)) حذف کری مه بهسته که نایاته دی.

* * *

* حذف کردنی عاملی مفعول..

۲۷۷- وَيُحذف النَّاصِبُ إِن عَلِمَا وَقَدْ يَكُونُ حذْفُهُ مُلْتَزَمًا.^(۳)

دروسته حذف کردنی ناصب ((عامل)) ی فضلته نه گهر به لگه هه بی له سه ری، وه کو نه وه ی بوتری ((مَنْ ضَرِبْتَ؟)) توش بلیی ((زید)) لی ره دا ((ضربت)) حذف ده کری، له به ره وه ی پیشتر باسکرا وه، جا ئه م حذف کردنه دروست ((جائز)) ه، وه ده کری هه ندی جار پیویست ((واجب)) بی وه کو رابورد له باسی ((الاشتغال)) دا، نمونه ی ((زیداً ضربه)) تقدیره که ی ((ضربت زیداً ضربه)) لی ره دا ((ضربت)) حذف کرا وه به واجبی وه کو پیشتر باسکرا، والله اعلم.

^(۱) واتا: له نمونه ی ((مَنْ ضَرِبْتَ؟)) و وه لآمه که ی ((ضربت زیداً)).

^(۲) واتا: له نمونه ی: ((ما ضربت إلا زیداً)).

^(۳) پوخته ی مانای ئه دپه ی نه لقیه: هه ندی جار ناصب ((عامل)) ی مفعول به _ که بریتیه له فعل یان هاوشیوه ی فعل _ باس ناکری و حذف ده کری نه گهر ماناو مه بهستی دیارو زانراوی، وه هه ندی جاریش حذف کردنی پیویست و واجبه.

التنازع فی العمل^(۱)

۲۷۸ - إِنْ عَامِلَانِ اقْتَضَيَا فِي اسْمِ عَمَلٍ قَبِلَ قَلِيلُ أَحَدٍ مِنْهُمَا الْعَمَلُ
 ۲۷۹ - وَالثَّانِ أَوْلَىٰ عِنْدَ أَهْلِ الْبَصَرَةِ وَاخْتَارَ عَكْسًا غَيْرُهُمْ ذَا أَسْرَةٍ.^(۲)
 تنازع بریتیه له وهی دوو عامل پرووده که نه یه که معمول، وه کو ((ضربتُ
 واکرمتُ زیداً)) لیږده دا هه ریه که له فعلی ((ضربتُ)) و ((اکرمتُ)) دا وای
 ((زیداً)) ده که بۆ مفعول به بۆیان ئه مه بوو مانای ووتهی: ((إِنْ عَامِلَانِ -
 تا کو تایی)).

وه ووتهی ((قَبِلَ)) مانای وایه که دوو عامله که ده بی له پیش معموله که وه
 بن وه کو نمونه مان هی نایه وه، که واتا ئه گهر عامله کان دوا که وتن له
 معموله که ئه وه بابه تی تنازع نیه . هه روه ها ووتهی ((قَلِيلُ أَحَدٍ مِنْهُمَا
 الْعَمَلُ)) مانای ئه وه یه که یه کی که له دوو عامله عه مه له له ناوه ئاشکرایه
 ده کات، وئهو ی تریان عه مه له له ناوه ناکات به لکو عه مه له له
 جینا و ((ضمیر)) به که ی ده کات، وه کو له مه و دوا باسی ده کات.

^(۱) وشه ی ((التنازع)) له پرووی زمانه وانیه وه: جاوگ (مصدر) به وبه واتای ململانی
 وکیشمه کیشم دی، وه له زانستی خودا وه کو ابن عقیل پیناسه ی ده کات: بریتیه له
 ململانی دوو عامل له یه که معمول، واتا: دوو فعل یان هاوشیوه ی فعل به هه ردوکیان
 پرو له یه که معمول بکه ن، به چهند مه رجیکی تایبته که باس ده کری، جا ئیمه له
 شهرحه که دا هه ر وشه ی تنازع به کار دینن.

^(۲) پوخته ی مانای نه مه دوو دپرس نه لقیه: ۲۷۸- نه گهر دوو عامل که فعلن یان
 هاوشیوه ی فعلن داخوازی عه مه له کردنیان کرد له ناویکی دوا ی خو یان، واتا: دوو
 عامل ویه که معمول هیه، ئه وه تنها یه کیکیان عه مه له ده کات. ۲۷۹- لای به صرێکان
 عاملی دوو هم له پیشتره بۆ عه مه له که، به لام لای ده سته یه که که کوفیکانن_ پیچه وانیه یان
 هه لئێژاردوه واتا عاملی یه که مه له پیشتره بۆ عه مه له کردن.

جا هیچ پراجیاییه که نیه له نیوان به صرێکان و کوفێکان له وهی که دروسته هه رکام له و دور عامله عه مه له ناوه که دا بکه ن، به لام رایان جیایه له وهی کامیان له پیشتره، به صرێکان پێیان وایه دووهم له پیشتره، له بهر ئه وهی نزیکتره له ناوه که وه^(۱)، وه کو فێکان پێیان وایه یه که م له پیشتره له بهر ئه وهی له پیشتره یه.

* * *

۲۸۰- وَأَعْمَلِ الْمُهْمَلِ فِي ضَمِيرِ مَا تَنَازَعَاهُ وَالْتَزِمِ مَا التَزِمَا

۲۸۱- كَيْحُسْنَانٍ وَيُسِيءُ ابْنَاكَ وَقَدْ بَغَىٰ وَاعْتَدَيَا عَبْدَاكَ^(۲)

واتا: ئه گهر عه مه له ت دا به یه که ی له دوو عامله که له ناو ئاشکرا ((الظاهر)) به که ویه کیکیانت له کارخست له و ناوه، ئه وه ئه و له کارخراوه عه مه له پی بکه له جیناوی ئه و ناوه ئاشکرایه، وه پێویسته په یوه ست بی به دانای ئه و جیناوه له کاتی که دا عامله که پێویستی پێیه تی و نابی حذف کری، وه کو فاعل، ئه مه ش وه کو نمونه ی ((يُحْسِنُ وَيُسِيءُ ابْنَاكَ)) لێره دا هه ریه که له فعلی ((يُحْسِنُ)) و ((يُسِيءُ)) داخوازی ناوی ((ابنک)) بو فاعل بوونده که ن، جا ئه گهر عه مه له به ی به فعلی دووهم ئه وه پێویسته فعلی یه که م عه مه له له جیناوه که ی دا^(۳) بکات و بی کاته

^(۱) واتا: معموله که.

^(۲) پوخته ی مانای نهم دوو دێره ی نه لقیه: ۲۸۰- عه مه لی عامله له کارخراوه که بده به جیناوی ئه و ناوه ی له سه ری مشت و مریانه، وه په یوه ست به به وه ی بۆیان پێویسته- له وه ی ئه گهر ناوه که چۆن بی جیناوه که شی وا ده بی- ۲۸۱- وه کو نمونه ی ((يُحْسِنَانِ وَيُسِيءُ ابْنَاكَ)) واتا: چاکه و خراپه ده که ن دوو کو په که ی تو له م نمونه یه دا فعلی ((يُسِيءُ)) عه مه لی له ناوی ((ابنک)) کردووه، و فعلی ((يُحْسِنُ)) عه مه لی له جیناوی ((ابنک)) کردووه، هه روه ها وه کو نمونه ی ((وَقَدْ بَغَىٰ وَاعْتَدَيَا عَبْدَاكَ)) واتا: ده ست درێژیان کرد دوو بهنده که ی تو.

^(۳) واتا: جیناوی ((ابنک)) ه.

فاعل، که وابوو ده‌لیی ((يُحْسِنُ وَيُسِيءُ ابْنَاكَ))، هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر عه‌مه‌ل به‌ی به‌فع‌لی یه‌که‌م ئه‌وه پێ‌ویسته‌فع‌لی دووه‌میش عه‌مه‌ل بکات له‌جیناوه‌که‌ی، ئه‌و کات ده‌لیی ((يُحْسِنُ وَيَسِيئُ ابْنَاكَ))، هه‌روه‌ها نموونه‌ی ((بَغَى وَاعْتَدَى عَبْدَاكَ)) وایه، ئه‌گه‌ر له‌م نموونه‌یه‌دا عه‌مه‌ل به‌ی به‌فع‌لی دووه‌م ده‌لیی ((بَغَى وَاعْتَدَى عَبْدَاكَ))، وه به‌هیچ شی‌وه‌یه‌ک دروست نیه‌واز له‌دانانی جیناوه‌که‌به‌ینری، که‌واتا دروست نیه‌بلیی ((يُحْسِنُ وَيُسِيءُ ابْنَاكَ))، وه ناوتری ((بَغَى وَاعْتَدَى عَبْدَاكَ))، چونکه‌وازه‌ینان ودانه‌نانی جیناوه‌به‌یته‌هۆی حذف کردنی فاع‌ل، فاع‌لیش ده‌بی هه‌میشه‌باسکرئ ونا‌بی حذف کرئ، وه پێ‌شه‌وا کسائی به‌دروستی ده‌زانئ حذف کردنی، چونکه‌کسائی بۆ‌چوونی وایه‌دروسته‌فاع‌ل حذف کرئ، هه‌روه‌ها پێ‌شه‌وا فه‌را به‌دروستی ده‌زانئ له‌به‌ر ئه‌وه‌ی فه‌را بۆ‌چوونی وایه‌دروسته‌هه‌ردوو عام‌له‌که‌یه‌ک معمولیان هه‌بی که‌بریتیه‌له‌ناوه‌ئاشکراکه، ئه‌مه‌ش له‌سه‌ر بۆ‌چوونی هه‌ردوو پێ‌شه‌وا که‌پێ‌یان وایه‌کاتی فع‌لی دووه‌م عه‌مه‌لی کرد ئه‌وه‌دروست نیه‌یه‌که‌م جیناوی بۆ‌دانری، که‌وابوو نوتری: ((يُحْسِنُ وَيُسِيءُ ابْنَاكَ))، ئه‌مه‌ی باس‌مان کرد له‌بۆ‌چوونی ئه‌و دوو پێ‌شه‌وایه‌باووبلاوه‌لێ‌یان‌وه له‌م باب‌ه‌ته‌دا.

* * *

٢٨٢- وَلَا تَجِئْ مَعِ أَوَّلٍ قَدْ أَهْمَلَا بِمُضْمَرٍ لِّغَيْرِ رَفَعَ أُوْهَلَا
٢٨٣- بَلْ حَذَفَهُ الزَّمُ إِنْ يَكُنْ غَيْرَ حَبَزَ وَأَخْرَجَهُ إِنْ يَكُنْ هُوَ الْخَبَزُ.^(١)

^(١) پوخته‌س مانای له‌م دوو دێ‌رس نه‌له‌یه: ٢٨٢- مه‌ینه‌ له‌گه‌ل عاملی یه‌که‌م که‌له‌کار خراوه‌جیناوی حا‌له‌تی جگه‌له‌رفع_واتا نصب وجر، واتا: ئه‌گه‌ر عه‌مه‌ل درا به‌دووه‌م ئه‌وه‌یه‌که‌م پێ‌ویستی به‌جیناوه‌نیه‌مادام ئه‌و جیناوه‌بۆ‌حا‌له‌تی رفع نیه‌.

پیشتر رابورد که ئەگەر یەکیەک لە دوو عاملەکه عەمەلی کرد لە ناوہ ئاشکراکه وئەوی تریان لە کارخرا لیتی ئەوہ دەبی عەمەل لەجیناوەکهی بکات، جا دانانی جینا و پیویستە ئەگەر داخوازی ئەو عاملە پیویست بی باسکری: وەکو ئەوہی فاعل، یان نائب فاعل بی، جا جیاوازی نیە دانانی ئەم جیناوە بۆ عاملی یەکهەم بی یان دووہم، دەلیتی ((يُحْسِنَانِ وَيُسِيْءُ ابْنَاكَ، يُحْسِنُ وَيَسِيْنَانِ ابْنَاكَ)).

لیرەشدا باسی ئەوہ دەکات که ئەگەر داخوازی فعلة لەکارخراو ((المهمل)) که حالەتی رفع نەبوو، ئەوہ بەدەر نیە لەوہی: یان کۆلەکه ((عمده)) یە لە بنەڕەتدا - که ئەویش مفعولی ((ظن)) وهاوشیوہ کانیتی، چونکه لە بنەڕەتدا مبتدا یان خبرە، ئەمە یە مەبەست لە ووتەیی ((إِنْ يَكُنْ هُوَ الْخَبَرُ)) -، یان کۆلەکه نیە، جگە ئەگەر کۆلەکه نەبوو: ئەوہ یان عاملی یەکهەم داخوازی دەکات، یان دووہم، جا ئەگەر عاملی یەکهەم داخوازی کرد ئەوہ دروست نیە جینا و بیینی، که وابوو دەلیتی ((ضربتُ وضربني زيد^(١)))، و مررتُ ومَرَّ بي زيد^(٢)))، وە هەندێ جار لەهۆنراوەدا هاتووہ، وەکو ووتەیی:

٢٨٣- بەلکو پیویستە ئەو جیناوە حذف کری بەمەرجی خبر نەبی، جا ئەگەر خبر بوو ئەوہ نابێ حذف کری بەلکو پیویستە باسکری لە دواوہ، واتا نابێ پیش کهوی.

^(١) لەم پرستە یەدا هەر دوو فعلی ((ضربتُ)) و ((ضربني)) داخوازی ناوی ((زيد))، دەکەن، یەکهەمیان داوای دەکات بۆ مفعولی چونکه خۆی فعل و فاعله، دووہمیش داوای دەکات بۆ فاعلی، جا دراوہ بە دووہم و یەکهەمیش عەمەلی لە جیناوەکهی نەکردووہ چونکه جیناوەکه دەبیته مفعول بۆ یەکهەم و مفعولیش لەپرستەدا کۆلەکه نیە.

^(٢) لەم پرستە یەشدا هەردوو فعلی ((مررتُ)) و ((مَرَّ بي))، داوای ناوی ((زيد))، دەکەن، یەکهەمیان داوای دەکات بۆ اسمی مجرور، و دووہمیش داوای دەکات بۆ فاعلی، دیارە دراوہ بە دووہم، و یەکهەمیش عەمەلی نەکردووہ لە جیناوی ((زيد))، چونکه جیناوەکه بۆ حالەتی ((جن))، وە لەپرستەدا کۆلەکه نیە.

ش ۱۶۰ / إِذَا كُنْتَ تُرْضِيهِ وَيُرْضِيكَ صَاحِبٌ جَهَاراً فَكُنْ فِي الْغَيْبِ أَخْفَظَ لِلْعَهْدِ
والغ احاديث الوشاة فقلما يُحاولُ واشٍ غيرَ هجرانِ ذي ود. ^(۱)
وههنگه عاملی دووهم داخوازی دهکرد ئهوه دانانی جیناو
پئویسته، که وابوو دهئیی ((ضربنی وضربته زید " و مرّ بی و مررت به
زید)) وه دروست نیه جیناوه که حذف کری، که وابوو نالئی ((ضربنی
وضربت زید " و مرّ بی و مررت زید))، به لام له شعردا هاتوو، وه کو ووتهی:
ش ۱۶۱ / بِعُكَاظٍ يُغْشِي النَّاطِرِينَ إِذَا هُمْ لَمَحُوا شَعَاعَهُ. ^(۲)
وه ئه صله کهی ((لَمَحُوا)) هه جیناوه کهی له بهر زهروره تی شعری ^(۳) حذف
بووه، ئه مهش پیچه وانهی یاسایه، ههروه کو چۆن پیچه وانهی یاسایه عه مهل
کردنی عاملی یه کهم له جیناوی مفعولی که کۆله که نه بی له پرسته دا.

^(۱) ماناوبه لگهی ئه دوو دپره: ئه گهر تو له هاوڕێکت پازیت و نهویش له تو پازیه به ناشکرا
هه ولده له په نهان و نه نهینیدا ئه پهیمان و خوشه و یستیه بپارێزه، وه هیچ کات گوئی له ووتهی
دور زمانان مه گره چونکه دور زمان ته نهان تیکدانی خوشه و یستی و هاوڕێیه تی دهوی.
به لگه کهی: ((تُرْضِيهِ وَيُرْضِيكَ صَاحِبٌ)) لیره دا ههردوو فعلی ((تُرْضِيهِ)) و ((يُرْضِيكَ)) داوای
ناوی ((صاحب)) دهکن یه که میان داوای دهکات بۆ مفعولی، و دووهمیش داوای دهکات بۆ
فاعلی، و دراوه به دووهم و یه که مهش عه مهلی له جیناوه کهی کردوو، زۆر بهی زانایان پێیان وایه
پئویست به جیناو ناکا بۆ فعلی یه کهم چونکه ئه جیناوه له پرسته که دا کۆله (عمده) نیه.

^(۲) ماناوبه لگهی ئه دوو دپره: له بازارێ (عُكَاظٌ) دا- تیشکی شمشیره کانمان- کز دهکات
چاوی بینهرانی، کاتی که پروانن بۆی. به لگه کهی: ((يُغْشِي ... لَمَحُوا شَعَاعَهُ)) لیره دا
ههروو فعلی ((يُغْشِي)) و ((لَمَحُوا)) داوای ناوی ((شَعَاعَهُ)) دهکن یه که میان بۆ فاعلی،
و دووهمیش بۆ مفعولی، و دراوه به یه کهم و دووهمیش عه مهلی له جیناوه کهیدا کردوو
و دواتر جیناوه کهش حذف کراوه له بهر زهروره تی شعری، و اتا ئه صله که ((لَمَحُوا))
بووه، ئه مهش به لای زۆرینهی زانایانه وه دروست نیه مه گهر بۆ زهروره تی شعری.

^(۳) مه بهست له زهروره تی شعری: ئه وهیه که هه موو شعری کهش ((وزن)) بی تایبه تی خوئی هیه،
جا بۆ ئه وهی ئه و کیشه تیک نه چی ده بیئت حرفیک یان زیاتر حذف کری.

ئه مهی باسکرا هه مووی بۆ ئه وهیه که جیناوه کهی حاله تی رفع کۆله که ((عمده)) نه بی له بنه پرتدا، جا ئه گهر جیناوه که کۆله که بوو له بنه پرتدا ئه وه به ده رنیه له وهی: یان عاملی یه کهم داخوازی ده کات، یان عاملی دووهم، جا ئه گهر عاملی یه کهم داخوازی بکات ئه وه دانانی جیناوی پیویسته^(۱)، ده لیئی ((ظَنَنْتُ وَظَنْتُ زَيْدًا قَائِمًا إِيَّاهُ))^(۲)، وه ئه گهر عاملی دووهم داخوازی بکات ئه وه جیناوی بۆ داده نری: جیناوه که لکاو بی، یان سه ربه خو، که وابوو ده لیئی ((ظَنَنْتُ وَظَنْتُهُ زَيْدًا قَائِمًا، وَظَنْتُ وَظَنْتُهُ إِيَّاهُ زَيْدًا قَائِمًا)).

وه مانای دوو دیپره که^(۳)، ئه گهر عاملی یه که مت له کارخست ئه وه جیناوی حاله تی نصب وجه ری بۆ ناهینی، دروست نیه بلئی ((ضَرَبْتُ وَضَرَبَنِي زَيْدٌ، وَلَا مَرَرْتُ بِهِ وَمَرَّ بِي زَيْدٌ)) به لکو پیویسته حذف کری، که وابوو ده لیئی ((ضَرَبْتُ وَضَرَبَنِي زَيْدٌ، وَ مَرَرْتُ وَمَرَّ بِي زَيْدٌ))، مه گهر مفعوله که له بنه پرتدا خبر بی، ئه وه له و کاته دا دروست نیه حذف کری، به لکو پیویسته باسکری له کۆتای پرسته که وه، که وابوو ده لیئی ((ظَنَنْتُ وَظَنْتُ زَيْدًا قَائِمًا إِيَّاهُ)).

هه روه ها ناوه پۆکی قسه کهی ئه وهی لی ده فامریته وه که عاملی دووهم جیناوی بۆ ده هیتری به په های: له حاله تی رفع، ونصب، وجر، کۆله که بی له بنه پرتدا، یان کۆله که نه بی.

* * *

^(۱) واتا: دانانی جیناوی بۆ عامله له کارخراوه که.

^(۲) له م پرسته یه دا فعلی یه کهم ((ظَنَنْتُ)) له کارخراوه له هه ردو مفعولی ((زَيْدًا قَائِمًا))،

و عه مه لی کردووه له جیناوه که، که جیناوی سه ربه خوئی ((إِيَّاهُ))

^(۳) واتا: دیپری ۲۸۲ و ۲۸۳ ی ئه لقیه، که پابورد.

۲۸۴ - وَأَظْهَرَ إِنْ يَكُنْ ضَمِيرٌ خَبَرًا لِعَنِيرٍ مَا يُطَابِقُ الْمُفْسِّرًا

۲۸۵ - نَحْوُ أَظُنُّ وَيُظَنُّانِي أَخَا زَيْدًا وَعَمْرًا أَخَوَيْنِ فِي الرَّخَا.^(۴)

واتا: پیویسته مفعولی فعله له کارخراوه که بهینری به ناوی ئاشکرا ((ظاهر))
 ئه گهر دروست ده بوو له جیناوبوونی نه گونجان وهاوتا نه بوونی له گه
 ئه وناوهی ته فیسیری ده کات، له بهر ئه وهی له بنه پرتدا خبره بو شتیک که
 گونجا وهاوتا نیه له گه ته فیسیرکار ((مفسر)) که، وه کو ئه وهی ئه و ناوه
 له بنه پرتدا خبر بی بو ناویکی تاک (مفرد) و ته فیسیرکاره که ی دووان
 (مثلی) بی، وه کو نمونه ی ((أَظُنُّ وَيُظَنُّانِي أَخَا زَيْدًا وَعَمْرًا
 أَخَوَيْنِ)) لیږدها ((زیداً)) مفعول به یه که مه بو فعلی (أَظُنُّ) وه (عَمْرًا) معطوفه بو
 سه ر ناوی (زید)، وه (أَخَوَيْنِ) مفعول به دوو مه بو فعلی (أَظُنُّ) وه
 جیناوی (ی)^(۱) مفعول به یه که مه بو فعلی (يُظَنُّانِي) وه ئه م فعله پیویستی به
 مفعول به دوو مه، جا ئه گهر مفعولی دوو مه ی به جیناوی بو بیینی
 وبلیی ((أَظُنُّ وَيُظَنُّانِي إِيَاهُ زَيْدًا وَعَمْرًا أَخَوَيْنِ)) له م کاته دا جیناوی
 ((إِيَاهُ)) هاوتای جیناوی ((ی))، له و پوو وه وهی هه ردووکیان تاک (مفرد) ن، به لام
 هاوتای ئه و ناوه نین که بوی ده گه پرتته وه که بریتیه له ناوی (أَخَوَيْنِ)، له بهر
 ئه وهی جیناوه که تاکه، و (أَخَوَيْنِ) دووانه، له م کاته دا هاوتای نیه له نیوان
 ته فیسیرکار و ته فیسیرکراو، ئه مه ش دروست نیه، وه ئه گهر بلیی ((أَظُنُّ وَيُظَنُّانِي
 إِيَاهُمَا زَيْدًا وَعَمْرًا أَخَوَيْنِ)) له م کاته دا ته فیسیرکار و ته فیسیرکراو

^(۱) پوخته ی مانای ئه م دوو دیرپه یه لایه: ۲۸۴- جیناوه که بکه به ناوی ئاشکرا ئه گهر
 ئه و جیناوه له بنه پرتدا خبر بوو بو ناویک که هاوتای یه کتر نه بوون وه کو ئه وهی
 یه کیکیان مفرد بی وئهی تریان مثلی بی ۲۸۵- وه کو نمونه ی ((أَظُنُّ وَيُظَنُّانِي أَخَا
 زَيْدًا وَعَمْرًا أَخَوَيْنِ فِي الرَّخَا)) واتا: من گومانم وایه وئو دووانه ش گومانیان وایه که
 زید و عه مر بران له خوشیدا.

^(۲) واتا: جیناوی (ی) لکاو به فعلی ((يُظَنُّانِي)).

هاوتان، چونکه جیناوی (ایهما) دووانه، و ناوی (اخوین) یش دووانه، به لام لیږدها هاوتای مفعولی دووهم_ که له بنه په تدا خبره_ له گهل مفعولی یه کهم_ که له بنه په تدا مبتدایه_ نامینئ، چونکه مفعولی یه کهم مفرده، که بریتیه له جیناوی یا، وه مفعولی دووهم مفرد نیه، که بریتیه له ((ایهما))، بیگومان ده بی مبتداو خبر هاوتای یه ک بن، جا کاتی هاوتابوون له گهل جیناودا نیه پیویسته ناوه که به ناشکرای بی، که و ابوو ده لیئی ((أَظُنُّ وَيُظَنُّنِي أَخَا زَيْدًا وَعَمْرًا أَخَوَيْنِ))، لیږدها ((زَيْدًا وَعَمْرًا أَخَوَيْنِ))، ده بنه دوو مفعولی فعلی ((أَظُنُّ))، وه جیناوی (یا) مفعولی یه که می ((يُظَنُّنِي))، یه، وه ناوی ((أَخَا)) ده بیته مفعولی دووهم می، لیږدها ئه م بابه ته^(۱)، نابیته باسی تنازع، چونکه هه ردو عامله که عه مه لیان له ناوی ناشکرا ((ظاهر)) کردووه، ئه مه ش بوچوونی به صریکانه.

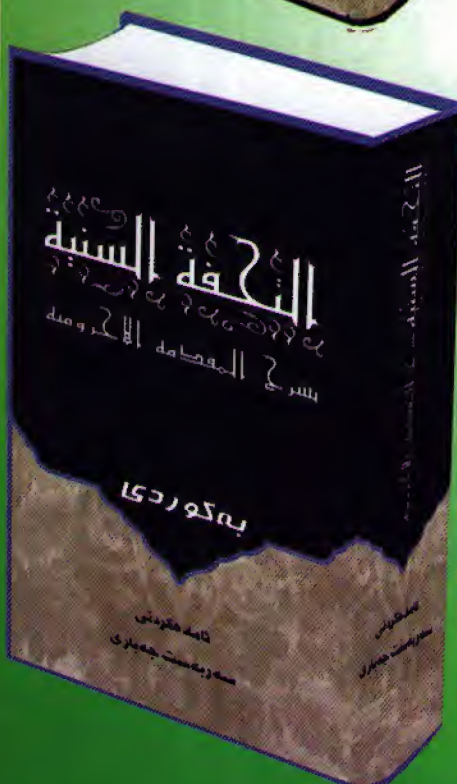
به لام کوفیکان به دروستی ده زانن هینانی به جیناو به په چاوکردنی لایه نی خبر لیدراو، که و ابوو ده لیئی ((أَظُنُّ وَيُظَنُّنِي إِسَاءَ زَيْدًا وَعَمْرًا أَخَوَيْنِ))، هه روه ها به دروستی ده زانن حذف کردنی، که و ابوو ده لیئی ((أَظُنُّ وَيُظَنُّنِي زَيْدًا وَعَمْرًا أَخَوَيْنِ)).

* * *

لیږدها کوټای به بابه تی ((التنازع)) هات، و به کوټای هینانی، کوټای به به رگی دووهمی کتیبه دینین، و به رگی سییه مان بریتیه له ((المنصوبات)) و به کهم باسی بریتیه له ((المفعول المطلق))، إنشاء الله.

^(۱) و اتا: بابه تی ((أَظُنُّ وَيُظَنُّنِي أَخَا زَيْدًا وَعَمْرًا أَخَوَيْنِ)).

ئامادىيە بۇ چاپ

خويىنەرى بەرئىز:

ئەم كىتەپكە يەككە ئەمەس سۈرە
ئەمەس كەنى زانستى رېزىمانى
ئەمەس رەبى، و ئەجىھانى
ئەمەس ئىسلامىدا بە ئاوبانگە
ئەمەس رەگىپراوتە سەر زۆرىك
ئەمەس زىمانەكان، بۇيە بەندەش
بە پىئويىستەم زاننى دەقى
كىتەپكە دوو بەشەو ئەلغىيە
بن مالك، شەرح و پاقەكە
(ابن عقىل) وەكو خۇي
ئەمەس رەگىپرە سەر زىمانى كوردى،
ئەمەس دانانى پەراوئىزو
ئەمەس ئىكرەنەو زىاتر ئەكات و
شۇئىنى پىئويىست ئە پەراوئىزى
ئەمەس پەپەكاندا، تۆي
بە رېزىش پىئويىستە بەوردى
بە خويىنەتەو وەو ھەوئ دەى ئىي
ئەمەس بى، بۇ سوودەمە ئىبوون
ئىي.

خوئى گەورە بەختەو وەرو
سەر فەزى دونىاو دواپۇرژمان
بىكات